ڕێکخراوی دۆستانی هەڵەبجە کتێبی ژمارە (٨)

دیوانی
تاهیربەگی جاف

کۆکردنەوە، ئامادەکردن و ساغکردنەوەی
موحەممەدڕەشیدی ئەمینی پاوەیی
کاروان عوسمان خەیات (ڕێبین)
جووتیار نەریمان

دیوانی
تاهیربەگی جاف

کۆکردنەوە، ئامادەکردن و ساغکردنەوەی

موحەممەدڕەشیدی ئەمینی پاوەیی
کاروان عوسمان خەیات (ڕێبین)
جووتیار نەریمان

٢٠٢١

ناسنامەی کتێب

- **ناوی کتێب:** دیوانی تاهیربەگی جاف
- **کۆکردنەوە، ئامادەکردن و ساغکردنەوەی:**

موحەممەدڕەشیدی ئەمینی پاوەیی
کاروان عوسمان خەیات (ڕێبین)
جووتیار نەریمان

- **بەرگ:** ڕەوشت موحەممەد
- **دیزایینی ناوەوە:** عەبدوڵلا حەبیبی
- **تایپ:** ئامادەکار
- **تیراژ:** (٧٥٠) دانە
- **نرخ:** (٦٠٠٠) دینارە
- **چاپ:** چاپی یەکەم ٢٠٢١

لە بەڕێوبەرایەتیی گشتیی کتێبخانە گشتییەکان ژمارە سپاردنی (١٠٤٣)ی ساڵی ٢٠٢١ی پێ دراوە.

بە سپۆنسەری بەڕێز پارێزگاری سلێمانی (د. هەڤاڵ ئەبووبەکر) چاپ کراوە

پێرست

پێشەکی

دیـوانی تـاهیربەگی جـاف بـۆ یەکـەمین جـار لـە سـاڵانی ١٩٣٥ و ١٩٣٧ لەسـەر نەفەقەی موحەممەد ئەمین عەسری کە خاوەنی کتێبخانەی مەعاریف بوو لە کەرکـووک، چاپ کراوە. ساڵی ١٩٥٧ دووبارە چاپ کراوەتەوە. دواتر حەمید موستەعان، جارێکی تـر بە دیوانەکەدا دەچێتەوە و چاپی یەکەمی لە ساڵی ١٣٨٠ی هەتاوی لە شـاری سـنە بـڵاو کردووەتەوە. دوای ئەم چاپە، حەسەن گۆران بە پێداچوونەوە و زیـادکردنێکی کەمـەوە چـاپی یەکەمی لە ساڵی١٣٨١ی هەتاوی و چاپی دووەمیشی لە ساڵی ٢٧١١ی کوردی لە شاری سنە بڵاو کردووەتەوە.

دوای ئەمانە لێکۆڵەرانی تر بە ناوەکانی کامیل سـەفەریان و زەهـرا سـەججادی، چـاپی یەکەمیان لە بڵاوگەی ئاراس لە سـاڵی ١٣٩٣ی هەتاویـدا چـاپ و بـڵاو کـردەوە. دوایـین چاپی دیوانی تاهیربەگی جاف لەلایەن نەجمەددین براخاسی (هەوار)ەوە چاپی یەکەمی لە بڵاوکراوەی مانگ، ساڵی ٢٠٢٠ی زایینی لە شاری بانە بڵاو کردەوە. ئـەم چاپانـەی دیـوانی تـاهیربەگی جـاف تـاکو ئێسـتا بـێ هەڵـە و کـەموکورتی نـەبوون و نـین و هیچکامیـان بە شێوەیەکی زانستیانە چاپ نەکراون. بەداخەوە هەموویان هەڵەیان زۆرە و شیعری ئـەم و ئەویان زۆر تێدایە و وردەکارییەکی ئەوتۆیان تێـدا نییـە. ئێمـە بـە باشـمان زانـی دیـوانی تـاهیربەگی جـاف بـە شـێوەیەکی زانسـتیانە و وردەکارییـەکی باشـەوە ئامـادەی چـاپ بکەینەوە.

ساڵی ٢٠١٣ نوسخەیەکی دیوانی تـاهیربەگی جـافم دەسـت کەوت، بە دەستنووسـی کەمالیی شاعیر کە بۆ ئەحمـەدموختار بـەگی جـافی نووسـیوەتەوە و بـۆ یەکـەمین جـار وتارێکم لەسەر نووسی و بڵاوم کردەوە. هەر لـە کنـین و پشـکنینی نوسـخە و بەڵگەنامـە بەردەوام بـووین، دواتـر مامۆسـتا موحەممـەد عـەلی قـەرداغی نوسـخەی دەستنووسـی مسوەددەی لە ٢٠١٥/١/٢٠دا پێشکەش کردم و هەندێک نوسخەی تـریش کـە لـەم لا و

لەولا هەبوون و لای بەڕێزی بوون، هەمووی پێ داین. هەر لەم نێوەندەدا هەردەوێڵ کاکەییش نوسخەیەکی کەشکۆڵی کفریی پێ دام و ئەویش بوو بە بنەمایەکی تر بۆ ساغکردنەوەی دیوانەکە. کتێبخانەکەی موحەممەدڕەشیدی ئەمینیی پاوەییش سەرچاوەیەکی تر بوو بۆ ئەم دیوانە و سوودمان لە دەستنووسەکانی وەرگرتووە. دواتر بەنێو هەموو دەستنووسەکانی لای خۆم و نوسخەکانی لای کاک عەبدوڵڵای حەبیبیشدا چووینەوە و هەستمان کرد شتگەلێکی تر هەن و کارەکە هێشتا زۆر بە بەریەوە ماوە.

ساڵی ٢٠١٦ مامۆستا قەرەداغی هەواڵی نوسخەیەکی تری دیوانی تاهیر بەگی پێداین و ئەویشمان دەست خست. تاکە سەرچاوەیەک کە لەم دواییانەدا بوویوو بە مەراقمان و خوێندن و دوورەوڵاتی و کورۆنا نەیدەهێشت دەستمان پێی بگات، دەستنووسی کەریم بەگی جاف بوو، ئەویش لەم دواییانەدا توانیم لە بەڕێز دوکتۆر حەسەن جافی وەرگرم. نیازم وایە کار بکەم بۆ بەچاپگەیاندنی ئەم دەستنووسە.

دواکەوتنی ئەم دیوانە بە چەند هۆکارێک بووە، هەندێک لەو هۆکارانە بەهۆی دوورەوڵاتی و دەستنەگەیشتن بە چەند سەرچاوەیەک بووە، هەروەها پێنج جار شێوازی لێکۆڵینەوەی ئەم دیوانە گۆڕاوە، چونکە ئەم دەستنووسانە لە ماوە و کاتی جیاوازدا دەست دەکەوتن و دەبووە هۆی هەڵوەشاندنەوەی هەندێک تێبینی و ڕاوبۆچوونی جیاواز، بۆیە تا دوایین جار ئەم شێوازەمان بۆی دەستنیشان کردووە کە لێرەدا ئاماژەی بۆ دەکەین.

سەرەتا ئەو شیعرانەی گومانیان لەسەر بوو، بە پاڵپشتیی سەرچاوەگەلی جیاواز ساغ کراونەتەوە و هەرچی شیعرێک لەنێو دوو دیواندا هاتبێت، ساغکراوەتەوە و هەر شیعرێک هی تاهیر بەگ نەبووبێت دەرهێنراوە، لەوانە: شیعری چاوی مەخمووریی نێوان تاهیر بەگ و ناری...

لەم دیوانەدا ڕەچاوی ئەوە کراوە شیعرەکان لە دەستنووسێک یان چەند دەستنووسێکەوە وەربگیرێت و تەواوترینیان بەسەرچاوە بکرێت و ئەوانی تر لە پەراوێزدا وشە بە وشە

نووسراون و بەراورد کراون و دەقێکی تەواومان لە نوسخەکان دروست کردووە. هەندێک شیعر کە لە نوسخەکاندا نەبووە و تەنیا لە دیوانەکاندا هەبووە، باشترینیان بەسەرچاوە کراوە و هەر هەڵە و کەموکورتییەکیشی تێدا بووبێت، بەپێی بیروبۆچوون و تێڕوانینی خۆمان بۆ دەقەکە و پەیبردنمان بۆ ڕاستییەکەی لەژێر ڕۆشنایی بەڵگەی ڕەوانبێژی، عەرووزی، زمانی و واتاییدا ڕاستمان کردووەتەوە و لە پەراوێزیشدا ئاماژەمان بۆ کردووە. هەندێک شیعریش هەر خۆیان لە نوسخەکاندا ناتەواوبوون و هیچ چارەیەکمان بۆ ساغکردنەوەیان نەدیتۆتەوە و هەروەکو خۆی هێشتوومانەتەوە. شیعر هەبووە لە دیوانەکەدا سەرچاوەکەی نووسرابوو، دەستمان بە سەرچاوە بنەڕەتییەکە گەیشتووە و سوودمان لەو وەرگرتووە. شیعریش هەبووە شاعیر خۆی بەناتەواوی نووسیویەتییەوە و تەواونەکراو بووە، هەم لەڕووی کێش و سەرواوە و هەم لەڕووی مانایشەوە ناتەواو بووە؛ ئێمە ئەگەر کێشەکەمان ڕێک بکردایەتەوە ماناکەی ناتەواو دەبوو، ماناکەیشمان ڕێک بکردایەتەوە، سەروا و کێشەکە ناتەواو دەبوو. بۆ ئەم کارە بیرمان لەوە کردەوە کە ئەم شیعرانە دەستکاری نەکرێن و وەکو خۆیان بمێننەوە و وەکو شیعرێکی تەواونەکراو دابنرێن تا لێکۆڵەرانی دواتر بتوانن سوود لە بیر و هزری تاهیر بەگ وەربگرن و بزانن شێوازی شیعرنووسینی تاهیر بەگ چۆن بووە. چەند شیعرێکیش لە گۆڤار و ڕۆژنامەکانەوە وەرگیراون، ئەوانەیش بە هەمان شێوە مامەڵەیان لەگەڵدا کراوە.

سەبارەت بە ژیان و بەرهەمەکانی شاعیریش سوودمان لەو دەستنووس و سەرچاوانە وەرگرتووە کە چاپ و بڵاو کراونەتەوە. هەندێک لە دەستنووسەکانیش بۆ یەکەمین جارە دەخرێنە ڕوو و بڵاو دەکرێنەوە. هەموو ئەوانە شەنوکەو و بەراوردمان کردوون و لێکمان داونەتەوە، دوای ئەوە ڕاوبۆچوونی خومان لەبارەیانەوە گوتووە.

لەبارەی پەیوەندیی نێوان مێجەر سۆن و تاهیر بەگیشەوە لە هەندێک لە سەرچاوەکاندا لێکۆڵینەوەی وردی بۆ کراوە و ئێمەیش تێبینی و بۆچوونی خۆمان لەو بارەیەوە خستووەتە

ڕوو.

سەبارەت بە دەستنووسەکانیش هەموویان بە وردی ناسێندراون و باسیان لێ کراوە، هێمایان بۆ دانراوە و وێنەیشیان لە کۆتاییی کتێبەکەدا هێنراوە.

ئەمە کورتەیەکە لەو کارانەی بۆ دیوانی تاهیربەگی جاف لە ماوەی حەوت ساڵدا بەجێمان گەیاندوون. کارەکە چەندین جار لێی کۆڵراوەتەوە و وردبینیی بۆ کراوە، چەندین جار ئەم شار و ئەو شاری بۆ کراوە، چەندین جار خوێنراوەتەوە و بەراورد کراوە. هەوڵمان داوە هەڵە بەسەرماندا تێ نەپەڕێت.

لێرەدا نابێت هەوڵی کاک عادل سدیق لە شاری هەڵەبجە و هەندێک دۆستی تر کە هەوڵی گردوکۆکردنی شیعر و سەرچاوەکانی ئەم دیوانەیان داوە لەبیر بکەین. ئەوەی ماوەتەوە ئەوەیە سپاسی هەندێک دۆست و برادەر بکەین کە لەماوەی ئەم حەوت هەشت ساڵەدا هاوکار و هاودەنگ و یارمەتیدەرمان بوون، پێمان خۆشە لێرەدا ناویان بهێنین: مامۆستا موحەممەد عەلی قەرەداغی، مامۆستا کۆچەر میرزا، عەبدوڵڵای حەبیبی، فائیزە قووچی، بوار نوورەددین، دوکتۆر ئاراس، مامۆستا ئەحمەد حوسێن، بنکەی ژین، کاک ئیسماعیل تەها، دوکتۆر حەسەن جاف و نەجاتی عەبدوڵڵا... هەموو ئەوانەیشی کە ناویانمان لەبیر چووە، سپاسی بێپایانیان دەکەین و دەستی ماندووبوونیان دەگوشین. هیواداریـن ئەم بەرهەمە جێی ڕەزامەندیی هەموو لایەک بێت و شایەنی کتێبخانەی کوردی بێت.

ژياننامەی شاعير

سەبارەت بە ژياننامەی تاهيربەگی جاف، هەرچەندە مێژووەکەی زۆر کۆنيش نييە، بەڵام بەڵای زەمانە و داگيرکرانی کوردستان کاری خۆی بۆ لە ناوبردنی بەرهەم و ژيانی ئەم شاعيرەيش کردووە. ئێمە لەناو دەستنووس و بەڵگەنامەکاندا شتێکی تازەی ئەوتۆمان دەست نەکەوتووە، ئەوەی هەيە لەناو کتێب و ڕۆژنامە و يادداشت و چاپەکاندايە، ئەمانەيش زۆربەی زۆريان بە کەم و زيادەوە لە يەکترييەوە وەريان گرتووە؛ ئێمەيش ناچار بووين هەر ئەو سەرچاوانە لێک بدەين و لێکۆڵينەوەيان لەسەر بکەين.

ناوی شاعير

سەبارەت بە ناوی شاعير، گومان لەوەدا نييە کە ناوی ڕاستەقينەی تاهيرە و کوڕی عوسمان (وەسمان پاشای جاف) بووە و بنەماڵەکەيان لە بەگزادەکانی جاف بوون؛ هەموو سەرچاوە مێژوويی و ئەدەبييەکان لەسەر ئەوە يەکدەنگن. عوسمان پاشا کوڕی موحەممەد پاشای کوڕی کەيخوسرەو بەگی کوڕی سلێمان بەگی کوڕی قادر بەگی کوڕی زاهير بەگی يارئەحمەد بەگی جافە... (مێژووی ئەدەبی کوردی، ١٣٩٥: ٤٩٦) دوکتۆر حەسەن جافيش لەم بارەيەوە دەڵێت: وەسمان پاشای جاف، خاوەنی پێنج کوڕ "مەجيد بەگ، حەمەسەعيد بەگ، تاهير بەگ، عيزەت بەگ، ئەحمەدموختار جاف و دوو کچ ناهيدە خانم و سەبيحە خانم بووە"، مەجيد بەگ کە کوڕی گەورەی وەسمان پاشايە و حەمەسەعيد بەگ لە مەنيجە خانمی خێزانی يەکەمی وەسمان پاشايە کە لە بەگزادەکانی هەوراميية، تاهير بەگ و عيزەت بەگ و ئەحمەدموختار جاف و ناهيدە خانم و سەبيحە خانم لە عاديلە خانمی کچی عەبدولقادربەگی ساحێبقرانە. (ڕامان، ژ ٢٢٤، ٢٠١٦: ١٥٤) لە دەستنووسێکی لای مامۆستا موحەممەدڕەشيدی ئەمينی پاوەييشدا نووسراوە: طاهر بيگ عثمان پاشای جاف مرادی، ساکن حلبجه. (کەشکۆڵی

موحەممەد سەعید، ١٣٢٧: ١٣٨) سەبارەت بە هەندێک لە باوک و باپیرانی ئەم بنەماڵەیە ڕای جیاوازیان هەیە.

سەبارەت بە ناوی دایکیشی هەندێک لە نووسەران هاوڕان لەسەر ئەوەی ناوی عادیلە خانم بووە و هەندێکی تریش ڕای جیاوازیان هەیە. ئەوانەی ڕایان یەک بووە دەڵێن: عادیلە خانم لە بنەماڵەی ساحێبقرانەکانی سنە بووە... (مێژووی ئەدەبی کوردی، ١٣٩٥: ٤٩٦) بەڵام بۆ ڕا جیاوازەکان، پێمان خۆشە سەرنجتان بۆ ئەو پێشەکییەی کاک فەرهاد شاکەلی ڕابکێشین کە بۆ کۆیەرهەمی ئەحمەدموختار جاف، لە کۆکردنەوە و ئامادەکردنی کاروان عوسمان خەیات (ڕێبین) نووسیویەتی. کاک فەرهاد بە شێوەیەکی ورد لەو باسە دواوە. لێرەدا ئێمە خۆمان بەو باسەوە سەرقاڵ ناکەین و شتێکی لەو باشتریش ناخەینە بەر دید و بۆچوونتان.

هەر سەبارەت بە ناوی دایکی تاهیر بەگ، مێجەر سۆن بە هەڵەدا چووە و بەم شێوەیە باسی تاهیر بەگ و باوک و دایکی دەگێڕێتەوە: دەگەڕامەوە بۆ ژوورەکەی خۆم، کاتێ خزمەتکارێک پێی وتم کە من دەبێ بڕۆم بۆ لای تاهیر بەگی دووەم کوڕی عوسمان پاشا لە ژنی یەکەمی. (مێجەر سۆن، ٢٠١٨: ٢٢٨ و ٢٣٣)

وەکو وتمان ئەوە ڕوونە دایکی تاهیر بەگ عادیلە خانم بووە، نەک خانمی یەکەمی وەسمان پاشا. سۆنیش ماوەیەکی زۆر لە ماڵی وەسمان پاشادا ماوەتەوە کەواتە چۆن ئەو هەڵەیەی کردووە؟ ئەگەر سەرەتا وای زانیبێت کە کوڕی ژنەکەی تریەتی و دواتر ئەوەی بۆ ڕاست بوویێتەوە چۆن ئەوەی ڕاست نەکردووەتەوە؟ ئەگەر بۆ شێواندنی مێژوو نەبوویێت بۆچی بووە؟ یان دەکرێت بپرسین ئەو شتە بەلای ئەوەوە گرنگ نەبووە کە کوڕی کامیان بوویێت، بەڵام ئەو سەرقاڵی نووسینەوەی ڕاپۆرتی نهێنییە و ئەو زانیارییانەیش نابێت بە هەڵە بڕواتە سەرەوە. دەستنووسەکەی لای مامۆستا موحەممەدڕەشیدی ئەمینی کە لە ساڵی ١٣٢٧=١٩٠٩ نووسراوە، دەڵێت تاهیر بەگ کوڕی وەسمان پاشای جافە و لە تیرەی

مورادییە و لە شاری هەڵەبجە نیشتەجێ بووە. لێرەدا دەتوانین بڵێین ناوی تاهیر بووە و کوڕی وەسمان پاشای جافی موورادیی بووە و دایکیشی ناوی عادیلە خانم بووە.

ساڵی لەدایکبوون

بۆ ساڵی لەدایکبوونی شاعیریش، بە هەمان شێوە نووسەران و لێکۆڵەران و ڕۆژهەڵاتناسەکان بە هەندێک جیاوازییەوە ساڵی لەدایکبوونی تاهیر بەگیان لە یەکترییەوە وەرگرتووە.

هەریەک لە موحەممەدئەمین زەکی بەگ، مەحموود عەزیز حەسەن، حەمید موستەعان و نووسەری نامەی فەرهەنگیی کۆهستان، ساڵی لەدایکبوونی تاهیر بەگیان بە ساڵی ١٢٩٥ی کۆچیی مانگی داناوە و دەڵێن لە هەڵەبجە لەدایک بووە.[١] مەحموود عەزیز ساڵی ١٢٩٥ی کۆچیی بەرانبەر بە ساڵی ١٨٧٦ی زایینی داناوە.[٢]

هەریەک لە عەلائەددین سەججادی و حەسەن گۆران، ساڵی ١٨٧٥ی زایینییان داناوە.[٣] مارف خەزنەدار، کامیل سەفەریان و زەهرا سەججادییش ساڵی ١٨٧٨ی زایینییان بۆ ساڵی لەدایکبوونی تاهیر بەگ نووسیوە.[٤] هەموویان لەسەر ئەوە کۆکن کە تاهیر بەگ لە شاری هەڵەبجە لەدایک بووە.

وەکو دەبینین سەبارەت بە ساڵی لەدایکبوونی تاهیربەگی جاف، هەندێکیان ساڵی ١٢٩٥ی کۆچییان داناوە و هیچ سەرچاوەیەکیان بە دەستەوە نەداوە. کەمالیی شاعیر

١- کۆهستان، ژ٦٩، ١٣٢٥: ٥؛ سەرجەمی بەرهەمی موحەممەد...، ٢٠٠٥، ب١: ١٤٣؛ کورتەیەک لە مێژووی هۆزی جاف، ١٩٨٥: ٢٩؛ دیوان؛ حەمید موستەعان، ١٣٨٠: ٣-٤.

٢- کورتەیەک لە مێژووی هۆزی جاف و باسی هەندێک لە تیرەکانی، ١٩٨٥: ٢٩.

٣- مێژووی ئەدەبی کوردی، ١٣٩٥: ٤٩٦؛ دیوان؛ حەسەن گۆران، ٢٧١١: ١٦.

٤- مێژووی ئەدەبی کوردی، ٢٠٠٤، ب٤: ٥٦٥؛ دیوان؛ کامل صفریان/ زهرا سجادی، ١٣٩٣: ٥.

کەسێک بووە لە بنەماڵەی شاعیرەوە نزیک بووە، دیوانە شیعرەکەی تاهیر بەگی بە خەتی خۆی نووسیوەتەوە. کەمالی دۆستی نزیکی ئەحمەد موختار جاف بووە، سەبارەت بە ساڵی لەدایکبوونی تاهیر بەگ لە گوڵدەستەدا هیچ شتێکی وای بۆ تۆمار نەکردووین؛ تەنانەت ساڵی لەدایکبوونیشی نەنووسیوە. هەرچەند ئەو نووسینەی کەمالی کە لە کتێبەکەیدا هێناویەتی، هەمان ئەو نووسینەیە کە نەجمەددین مەلا لە کەشکۆڵی سۆزی نیشتماندا تۆماری کردووە، ئیتر نازانم ئەو زانیارینەدانەی لەبەر ئەوە بووە کە زانیاریی تازەی نەبووە یان نا. خۆ دەزانین ئەو لە زۆر کەسەوە نزیک بووە و بەتایبەتیش لە ئەحمەدموختارەوە چونکە کاتبی ناوبراو بووە و دەکرا زانیارییان لێ وەرگرێت. ئەمە بۆ ئێمە جێی تێڕامان و سەرسووڕمانە کە بۆچی زانیاریی نوێی لا نییە؟

هەر سەبارەت بە ساڵی لەدایکبوونی شاعیر، لێکۆڵەران و ئەدیبان هەندێکیان ساڵی زایینییان بۆ داناوە، ئەو ساڵانەیش کە دانراون ساڵەکانی ١٨٧٥، ١٨٧٦ و ١٨٧٨ی زایینین کە بەرانبەر بە ساڵی ١٢٩٥ی کۆچی ئەژمار کراون. لەبەرئەوەی ڕۆژ و مانگی ئەو ساڵە کۆچییە لە سەرچاوەکاندا دانەنراوە، حەق بە لێکۆڵەران دەدەین کە بەو جۆرە ناکۆکییان کەوتووەتە نێوانەوە، بەڵام دەبوو ئاماژەیان بەوە بدایە ئەو ساڵە بەرانبەر بە فڵانە ساڵی کۆچییە بەو شێوەیە دەکاتە ئەم ژمارەیە. ڕاستییەک هەیە دەبێت ڕوونی بکەینەوە؛ ئەگەر تاهیربەگی جاف لە ساڵی ١٢٩٥ی کۆچی لەدایک بووبێت، ئەوا ڕێکەوتە کۆچییەکە بەرانبەر بە ساڵە زایینییەکە بەم شێوەیە دەبێت (١/١/١٢٩٥ک.) دەکاتە (٥/١/١٨٧٨ز.) و ڕێکەوتی (٢٩/١٢/١٢٩٥ک.) دەکاتە (٢٤/١٢/١٨٧٨ز.). بەم پێیە ڕۆژ و مانگەکانی ساڵی ١٢٩٥ ناکەوێتە ناو ساڵەکان ١٨٧٥ و ١٨٧٦ و ١٨٧٧ زایینییەوە و لەناو ساڵی ١٨٧٨ی زایینیی دایە. ئەم ڕێکەوتە بەرانبەر بە ڕێکەوتی زایینی، چوار ڕۆژ پێشترە.

بۆیە ئێمە بڕوامان وایە ئەگەر تاهیربەگی شاعیر ساڵی ١٢٩٥ی کۆچی لەدایک

بوویێت، ئەوا بەرانبەر بە ساڵی ١٨٧٨ی زایینیی دەکات نەک ساڵەکانی تر. لێرەدا پێویستە درێژە بە لێکۆڵینەوەکە بدەین و هەندێک قسەوباس هەیە ڕوون بکرێتەوە. عەلائەددین سەججادی دەڵێت لە تەمەنی ٤٢ ساڵیدا کۆچی دوایی کردووە، نەجمەددین مەلایش لە دەستنووسی سۆزی نیشتماندا دەڵێت ٤٤ ساڵ ژیاوە [هیچ ساڵکی بۆ لەدایکبوون و مردنی نەنووسیوە]. سەججادی ساڵی ١٨٧٥ی زایینی بۆ لەدایکبوونی داناوە، بەڵام سەرچاوەکانی تر دەڵێن لە ١٨٧٦ و ١٨٧٨ی زایینی لەدایک بووە و بۆ مردنیشی ساڵی جیاوازیان بۆ داناوە. لە نوسخەی بنەماڵەی حەسەن فەهمی بەگیشدا لاپەڕەیەک هەیە باسی مردنی شاعیر دەکات و دەڵێت: تاهیر بەگ لە تشرینی دووەمی ١٩١٨ی زایینیی مردووە، کەواتە ٤٢ و ٤٤ ساڵ بۆ تەمەنی تاهیر بەگ هەڵەیە. هەروەکو وتمان ساڵی ١٢٩٥ی کۆچیی بەرانبەر بە ١٨٧٨ی زایینیی دەکات و تەنیا یەک ڕۆژ لە ڕۆژەکان جیاوازیی هەیە و هیچ ڕێگەیەکی تێدا نییە بڵێین کە بەپێی ڕۆژ و مانگەکان لەوانەیە ساڵەکە بگۆڕێت، بۆیە ئەوەمان بۆ ڕوون دەبێتەوە کە ساڵە کۆچییەکە بەرانبەر بە چ ساڵێکی زایینییە و ئەو ساڵە زایینییانەیشی بە ١٨٧٥ و ١٨٧٦ دانراوە هەڵەیە و شاعیریش لە ٤٢ ساڵیدا نەمردووە.

ماجید خەلیل فەتتاح دەڵێت: عەبدولقادر بەگی ساحێبقران، کیژەکەی خۆی بەناوی عادیلە کە ساڵی ١٨٥٩ لە شاری سنە لەدایک بووە، لە تەمەنی ٣٦ ساڵیدا دەداتە وەسمان پاشای جاف لە شاری هەڵەبجە. (دیداری نێودەوڵەتی عادیلە خانم، ٢٠١٩: ٣٠ - ٣١) ئەگەر عادیلە خانم لە تەمەنی ٣٦ ساڵیدا شووی کردبێت بە وەسمان پاشای جاف، واتە لە ساڵی ١٨٩٥ی زایینیی شووی کردووە و دەبێت لە ساڵی ١٨٩٦ی زایینیی تاهیر بەگی بوویێت، بەم پێیەیش هەموو ئەو ساڵانەی بۆ لەدایکبوونی تاهیر بەگ دانراوە، هەڵە دەردەچێت و ڕەدی دەکاتەوە. ئەگەر عادیلە خانم لە ١٨٧٧دا شووی بە وەسمان پاشا

کردبێت، ئەوکاتە تەمەنی عادیلە خانم ١٦-١٩ ساڵ بووە و تاهیر بەگیش یەکەم نەوەی عادیلە خانم بووە، ئەوا تاهیر بەگ ڕاستە لە ساڵی ١٨٧٨ی زایینیدا لەدایک بووە، ئەگەریش لە ساڵی ١٩١٨دا مردبێت، ئەوا تاهیر بەگ ٤٠ ساڵ ژیاوە. بۆ ڕاستیی ئەم بابەتەیش چەند بەڵگەیەکی تر لە بەردەستدان، لەوانە: کاتێک موحەممەد پاشای جاف لە لایەن کەرەمویسییەکانەوە لە ساڵی ١٨٨١ یان ١٨٨٢دا کوژراوە و وەسمان پاشایش بەم کوژرانە زۆر دڵگران بووە و ماوەیەک خۆی نەشۆردووە و خۆی نەگۆڕیوە و عادیلە خانمیش لەوکاتەدا زۆر داوای لێکردووە کە بەو شێوەیە نەبێت... (حەسەن فەهمی بەگ: س. پ، ل٤٢؛ موحەممەد ئەمین زەکی بەگ: س. پ، ل١٢٣؛ کەریم بەگی فەتتاح بەگی جاف: تەئریخی جاف، ل٨٥) کاک عادل سدیق چەندین بەڵگەی تر بە لێکۆڵینەوەوە دەخاتە ڕوو کە عادیلە خانم لە تەمەنی لاویدا شووی بە وەسمان پاشا کردووە نەک لە تەمەنی ٣٦ ساڵیدا. (دیداری نێودەوڵەتی عادیلە خانم، ٢٠١٩: ٥٦) ئێمەیش بڕوامان وایە کە عادیلە خانم لە تەمەنی ١٦-١٩ ساڵیدا شووی بە وەسمان پاشا کردووە، چونکە بەو پێیە زۆر جێی باوەڕترە و ساڵی لەدایکبوونی تاهیر بەگیش دروستتر دەردەچێت. هەر لە دەستنووسی مەحموود پاشای جافیشدا بە خەتێکی تازە و ڕێنووسی تازە، لە بابەت لەدایکبوونی تاهیر بەگەوە نووسراوە: «فرهی ٢٩٥» تەئریخی ولادەتی تاهیر بەگی عوسمان پاشایە بە ئیزافەی هەزار، یەعنی ١٢٩٥. (کەشکۆڵی مەحموود پاشای جاف، ٢٠١٤، ب١: ٦٧) ئەمەیش بەڵگەیەکی ترە بۆ ئەو ساڵەی دایان ناوە، بڕوامان وایە لە ساڵی (١٢٩٥ک.) بەرانبەر (١٨٧٨ز.) لەدایک بووە.

شاکر فەتتاحیش لەبابەت ژیانی تاهیر بەگەوە هەندێک شتی بۆ یادداشت کردووین و دەڵێت: لەپڕ کوڕێکی ١٦ ساڵەی قەد و باڵا جوانی پەری ڕوو هاتە ژوورێ. دەستی گوشین. ئێمەیش جگەرەمان دایە. پرسیم کێیە؟ خۆی وتی: «من مەسعوودی کوڕی تاهیر بەگ»م. بە ڕاستی دڵم ڕۆشن بووەوە. گەلێ قسەی خۆشخۆشی بۆ کردین. تەرحە

پێکەنینێکی هەبوو، کاری لە دڵی پیاو ئـەکرد. سەرگوروشـتـەی خـۆی بـۆ گێڕامـەوە، کـە بۆچی لە خوێندنگا وازی هێنا. بەڵام لە دواییدا تێگەیشتم کە سەرەواوێکی لە سکا نییـە. هەر لەم لاو ئـەولا ئەسـووڕێتەوە. مـنـیش ئـاخێکم هەڵکێشـا و لـە دڵـی خۆمـدا گـوتم: «داخەکەم تاهیربەگی ناودار کەسێ نەبوو جێگای بگرێتەوە!». ئەگەر ئـەم کـوڕە بـاوک و دایکی بمایە وازیان لێ نەئەهێنا تـا پیـاوێکی نـاوازەی وەک بـاوکی خـۆی لـێ ئەهاتـەوە دەرەوە. وا دیارە ئەحمەدبـەگی مـامی هـیچ ئـەوەی لێـک نەداوەتـەوە...!؟ یـاخود لێکـی داوەتەوە بـەڵام بـۆی نەچۆتـە سـەر...! لەگـەڵ ئەوەیشـدا مەسـعوود بـەگ هـاودەمێکی زۆرباشی نواند. لەگەڵ حەمەفەرەجدا هەموو جارێ لەگەڵماندا ئەهاتە دەرەوە، ئەی گێڕاین بەناو شاردا. (گەشتی هەڵەبجە و هەورامان لە ساڵی ۱۹۳۳دا، ۱۹۷۳: ۱۳-۱٤)

خوێندن و بەرهەمەکانی

وەکو لە سەرچاوە دەستنووسی و چاپەکاندا هاتووە، تاهیر بەگ خوێندنی زۆری نەبووە و لە خوێندنگای حوکوومیدا نەیخوێندووە. وەکو گوتمان ئەو سەرچاوانەیش زۆربـەی زۆریـان لە یەکەوە وەریان گرتووە. ئێمەیش هەر لەبەر ڕۆشناییی ئەو سەرچاوانەی بەردەسـتمان لـەم باسەمان کۆڵیوەتەوە.

لە نامەی فەرهەنگیی کۆهستاندا نووسراوە: تەحسیلاتی تاهیر بەگ زۆر نەبووە، ئەما خودا زەوقی شیعر و تێگەیشتنێکی چاکی پێ داوە... (کوهسـتان، ۱۳۲۵: ٦۹) لـە سـێ زماندا کوردی، فارسـی، تـورکی شـاعیر و، لـە دوای ئـەوەدا حەقیقـەت مـاهیر و سـاحێب سەلیقە بوو... (سـەرجەمی بەرهـەمی موحەممـەد...، ۲۰۰۵، ب۱: ۱٤۳) سـەرەتا لـە حوجرەی مزگەوت خوێندوویەتی، بەڵام پێویستییەکانی خوێندنی ئایینی لە حـوجرە تـەواو نەکردووە، لە پاشانا مامۆستا (میرزا)ی بۆ گیراوە و لە ماڵەوە زانست و زانیاریی وەرگرتـووە.

لە سەردەمی مێردمنداڵیدا خۆی بە زمانی فەرەنسییەوە خەریک کردووە و هەندێکی لێ فێر بووە. (مێژووی ئەدەبی کوردی، ٢٠٠٤، ب٤: ٥٦٥) سەجادییش دەڵێت: جا شاعیری ئێمە -تاهیر بەگ- لە پاش ئەوە کە دێتە دونیاوە لە تەمەنی حەوتساڵیدا ئەخرێتە بەر خوێندن لە قوتابخانەی منداڵان، لەپاشا میرزایەکی بۆ ڕاگیر ئەکرێ دەرزی فارسی و خەت نووسینی لە ماڵا پێ فێر ئەکا. کە ماوەیەک بەسەر ئەمەدا ڕائەبوورێ هاتوچۆی حوجرەی فەقێیانیش ئەکا هەر لە هەڵەبجە بۆ خوێندنی دەرزی عەرەبی. لەبەر ئەوە خانمی دایکی بنەماڵەی باوکی لە سنەدا بوو، گەلێ جاریش بە ناوی خزمایەتییەوە چووە بۆ سنە، نەوەک بۆ خوێندن، تەنها بۆ سەردان. بەڵام لەم سەردانەدا هەڵسوکەوتی لەگەڵ پیاوماقووڵ و ئەدیب و میرزاکانی سنەدا کردووە. ئەمەش کارێکی وەنەبێ کەمی کردبێتە سەر باری تێگەیشتنی خوێندنەکەی، بەڵکو زۆری بزواندۆتەوە بۆ ئەوە کە خوو[1] بداتە ئەدەبیات و شیفتەی عیبارەتڕەنگینی ببێ. نەختەنەختە حەزی بەوە کردووە کە فەرەنسزیش بزانێ. خۆی لەگەڵ خەریک کردووە، بەشێکی نە زۆر زیاد نە زۆر کەمی لێ وەرگرتووە... (مێژووی ئەدەبی کوردی، ١٣٩٥: ٤٩٧) حەمید موستەعان دەڵێت: تاهیر بەگ ئەگەرچی لە مەدرەسەی گەورە و عالیدا نەیخوێندووە، لە مەدرەسەی ئەهلی دەرچووە، بەڵام تێگەیشتن، چشت زانین و فەراسەتی بە گوێرەی خوێندنەکەی نەبووە و زۆر ئەعلاتر بووە.

تاهیر بەگ بە چوار زوبان شیعری وتووە: کوردی، فارسی، تورکی، عەرەبی، کتێبێکی بەم چوار زوبانە بەرانبەر بە «ئەحمەدی» بە شیعر داناوە.

داخەکەم زۆرمان هەوڵ و تەقالا دا لەو ئەسەرە نایابانەمان چنگ نەکەوت، ئەم نەختەش کە دەستمان کەوت بە واسیتەی «ناهیدە خانمی» خوشکییەوە بوو، کە بۆی ناردین...

١- لە سەرچاوەکەدا نووسراوە (خێ) و هەڵەیە.

(ديوان؛ حەميد موستەعان، ١٣٨٠: ٣-٤) حەسەن گۆرانيش لە بارەی خوێندنی تاهير بەگەوە دەڵێت: لە تەمەنی حەوت ساڵيدا دەنێردرێتە بەر خوێندن بۆ فێربوونی قورئانی پيرۆز و كتێبی شاعيرانی فارس و كورد، وەكو: سەعدی، حافيز، شێخ ڕەزا، نالی، باباتاهيری عوريان و هەتا دوايی، هەروەها عەرەبييش كە لە حوجرەی فەقيەكانی كوردستان دەبێت فێری ببن بە جوانی فێری دەبێ... (ديوان؛ حەسەن گۆران، ٢٧١١: ١٦) تاهير بەگ هەرچەن زانيارييەكەی لە قوتابخانەيەكی گەورە و بەرزدا نەبووە، بەڵام زانيارييە گشتييەكەی و فراوانی بير و هۆشی هەرگيز لەگەڵ ئەو خوێندنەيدا نەبوو، بەڵكو بە چەن قات زياتر بوو.

تاهير بەگ بە چوار زمان هۆنراوەی هەبوو، كوردی، فارسی، عەرەبی، توركی، ئەوەی كە نيشانە و بەڵگەی زيرەكيی تاهير بەگی دەرخست لە پێش جەنگی جيهانيی گەورەدا بە ١٥ ساڵ لە سەردەمی عوسمانييەكاندا ئەوە بوو كە مێجەر سۆن هاتە كوردستانی عێراقەوە... (كورتەيەك لە مێژووی هۆزی جاف، ١٩٨٥: ٢٩-٣٠) سۆنيش لەو بارەيەوە دەڵێت: لە گەيشتنی من ئاگادار كراوە و وەڵامی سڵاوەكەمی بە فارسييەكی تەواو دايەوە، بێئەوەی كاريگەريی شێوەی كورديی پێوە بێت... (مێجەر سۆن، ٢٠١٨: ٢٣٤)

تاهير بەگ جگە لە زمانی دايكی كە كوردی بووە، بە شێوەزاری گۆرانيش سێ شيعری لێ بەجێ ماوە. زمانی فارسييش ڕوونە و ئەو شيعرانەی لێرەدا هاتوون، زۆر لەوە زياتری هەبووە، چونكە بەشێك لەو دەستنووسانەی ئێمە بەكارمان هێناون، ناتەواون و بەشێكيان لێ كەوتووە، بۆيە دەڵێين زۆر لەوە زياتر بووە. سەبارەت بە شيعری عەرەبييش ئەوا تا ئێستا هيچ كەسێك شيعری عەرەبيی ئەم شاعيرەی نەبينيوە. وەكو بەشێك لە نووسەران و لێكۆڵەران وتوويانە توركيی زانيوە، هەندێكيان دەبێت مەبەستيان ئەوە بووبێت كە لە داستانی قومارەكەيدا چەند بەيتێك هاتووە ئەو بەيتانەيان ديبێت، يان دەستنووسی شيعرە

تورکییەکانی تاهیر بەگیان دیبێت بۆیە وتوویانە تورکیی زانیوە، بەڵام ئێمە بۆ ئەوەی زیاتر ئەو بابەتە بیسەلمێنین کە شاعیر تورکیی زانیوە، ئاماژە بە وتەیەکی زێوەری شاعیر دەکەین کە دەڵێت:

تاهیر بەگی جاف فەرموویەتی:

صلیب آساینە قوردی خم زلف پریشانی
قالیرسە بوریلە اول کافر بوزار دین مسلمانی

تقریض زیور افندی:

کلامی دلپذیرک ایتدی ممنون جان حسّانی
کمال با ضیانک ایلدی دنیایی نورانی[1]

بۆ ئێمە جێگەی گومانە کەسێکی وەکو کەمالیی شاعیر کە کەسێکی نزیکی ئەو خانەوادەیە بووە و دەستنووسی بۆ ئەوان نووسیوەتەوە و ماوەیەکیش کاتبی ئەحمەد موختار جاف بووە، لەناو دەستنووسەکانیدا جگە لە یەک دوو شیعری کوردی، شیعرە کوردییەکانی تری تۆمار نەکردووە، تەنانەت بەیتێکی لە شیعری عەرەبی و تورکییشی لەم شاعیرە نەهێناوە و نەنووسیوە.

وەکو زانینی ئەو دوو زمانە -تورکی، عەرەبی- دەکرێت زانیبێتنی و قسەی پێ کردبێتن، ئەمەیش بۆ کەسێکی وەکو تاهیر بەگ لە بنەماڵەیەکی بەگزادە و خاوەن دەسەڵات و قودرەت و دیوەخان، هەمیشە میوانی گەورە و دەسەڵاتداریان هەبووە، بە دڵنیاییەوە شارەزاییی باشی لە زمانەکانی تورکی و عەرەبی و فارسی و فەرەنسی و ئینگلیزییش هەبووە، ئەگەر لە قوتابخانەی حوکوومی نەیخوێندبێت و ئاگاداری نەبوویێت ئەوا چۆن شاکر فەتتاح دەڵێت: لەگەڵ ئەوەیشدا شێخ جافر، پیاوێکی دووربین و

١- دەستنووسی دیوانی زێوەر، hs. Or. ١٠٨٧١، ١٩٤٢: ٢٨١.

شارەزا، لەسەرخۆ و قسەخۆش و دەم گەرمی پيشـان دا. خوێنـدەوار و زيـرەک بـوو. گـەلێ قسەی جوانجوانی لـە بابـەت زۆرزانـی ئينگليـز و نـەزانی کـوردەوە، هـەروەها لـە بابـەت پاشکەوتوويی کوردەوە کرد. سەر بـە خـانم و کورەکـانی و بـەگزادەکانی هـەورامان بـوو. زۆر خەفەتی ئەخوارد کە مەسـعوود بـەگ جێگـای ئـەو پيـاوە گەورەيـە، تـاهيربەگی بـاوکی ناگرێتەوە، باسی جوامێری و نانبدەيی و وێژەوانيی تاهير بـەگی ئـەکرد. ئـەيگوت: حـەلی خۆی، خۆی شاگردەکانی خوێندنگای تاقی کردۆتەوە لە گيرفانی خۆيشی پاداشی پـێ داون. (گەشتی هەڵەبجە و هەورامان ١٩٣٣، ١٩٧٣: ٢١-٢٢) شاکر فـەتتاح لەبابـەت تـاهير بەگەوە هەندێک شتی تريشی نووسيوە، ئێـرە جێگـەی ئـەوەی نييـە بينووسـين. سـۆنيش دەڵێت: «دەگەڕامەوە بۆ ژوورەکەی خۆم، کاتێ خزمەتکارێک پێی وتم کە من دەبێ بڕۆم بـۆ لای تاهير بەگی دووەم کوڕی عوسمان پاشا لە ژنی يەکەمە، کە لـە کۆتاييیەکـەی تـردا لـە ماڵە گەورەکەدا دەژيا لەو شوێنەی ژوورەکـەی منـی لـێ بـوو. ئـەم گەورەيـە، کـە هەنـدێ زەويوزاری لە هەڵەبجەدا هەيە، ناو و ناوبانگێکی بەدەستهێناوە بۆ تواناى ئەدەبی و لەگـەڵ زمانی کوردييشدا بە فارسی و تورکييش دەدوێت، لەوەوبەريش بڕێکـی زۆر شـيعری باشـی دەنووسی». «هەروەها زانيارييەکی کەمی لە فەرەنسيدا هەيـە...»، «لـە گـەيشـتنی مـن ئاگادار کراوە و وەڵامی سـڵاوەکەمی بـە فارسـييەکی تـەواو دايـەوە، بێئـەوەی کاريگـەريی شێوەی کورديی پێوەبێت، بانگی کردم بۆ دانيشتن لە تەنيشت خۆيەوە. هەندێ پرسياری لێ کردم، لە کوێوە هاتووم و بۆ کوێ ئەچم و ئايا بە فەرەنسـی قسـە دەکـەيت، وەڵامـی هـەموو وەڵامە ئەرێنييەکانی منی دايەوە لەگەڵ..

"Et moi aussi, je sais un peu" واتـە: "منـيش کـەمێک دەزانـم" ئـەوە سەرسووڕهێنەرە لە سەرۆکێکی کـوردەوە کـە لـە ژيانيـدا بەرزاييـەکانی وڵاتـی خـۆی جـێ نەهێشتووە. وەک ئەوەی کە ئەگەر ئەو ڕەنجە زياد لە پێويست بێت بۆ ئەو، بێدەنگ بووەوە

و ئیدی لە دەرەوە دانیشتین. بێدەنگییەکە قاوەگێڕ دەیکردەوە و دەیـوت قـاوەی تـورکی، کـە خزمـەتکارەکان دەیانهێنـا. چاکەیـەکی تریشـی لەگـەڵ کـردم بـەوەی کـە لـە سـندووقە تایبەتییەکەی خۆی جگەرەیەکی پێشکەش کردم و خۆشی بۆی داگیرساندم.

لە هەمان کاتدا، بەرپرسێکی تورک گەیشـت کـە لـە خانەقینـەوە هـاتبوو بچێـت بـۆ سلێمانی، هاتە ژوورەوە و کەسێکی زۆربلێ بوو، سووربوو لەسـەر دەمەتـەقێکردن، کـە بـە چەند وشەیەکی کورتی تورکی لەلایەن تاهیر بەگەوە سنوودار کـرا. دیدارەکـەی کـورتکردەوە بەوەی هەستا و چووە ژوورە تایبەتییەکەی خۆیەوە و ئێمەیش بڵاوەمـان لـێ کـرد. (مێجـەر سۆن، ٢٠١٨: ٢٣٣ و ٢٣٤ و ٢٤٥ و ٢٤٩)

وەکو چۆن سۆن و زێوەر و... دەڵێن بە تورکی لەو دەورەدا قسەی کردووە، سۆن دەڵێت لەو دانیشتنانەی مندا کە هەبووم بە کورتترین وتە وەڵامی تورکەکانی دەدایەوە و بێزار بـووە لـە زۆر وتن، بەڵام کاتێک لەگەڵ مندا بە فارسـییەکی بـاش قسـەی دەکـرد و بـە فەرەنسـییش دەدوا، هەروەها باسی ئەوەیش دەکات کە پیـاوێکی سـەنگین بـوو و لـە شـێوەی تووڕەییـدا هەمیشە دەبینرا. لە یەکەم دانیشتنیشدا پرسیاری هاتن و چوون و بەرنامە و کارەکـانی لـە سۆن پرسیوە، هەروەها پرسیاری زمانی فەرەنسییشی لێی کردووە و پێی ڕاگەیاندووە کـە ئـەم کەمێک زمانی فەرەنسییش دەزانێت.

هەر بەم پێیـە بۆمـان ڕوون دەبێتـەوە کـە تـاهیر بـەگ جگـە لـەوەی لـەناو داسـتانی قومارەکەیدا کە چەند بەیتێکی تورکی هاتووە، هیچ غەزەلێکی تـورکیی نییـە، تـەنیا ئـەو بەیتە و چەند بەیتێکی نێو داسـتانی قومارەکـە نـەبێت، ئەمـە ئـەوەمان پـێ دەڵێـت کـە تورکییەکی باشی زانیوە. زمانی عـەرەبییش وا دەزانم هەر لە سەرەتای خوێندنیەوە کە کتێبە سەرەتاییەکان بە عـەرەبی و فارسی و تـورکی بـووە، خوێندوویـەتی و فێـر بـووە، دواتـریش لەبەر ئەوەی هەمیشە میوانی عەرەب و فارس و تورک و فەرەنسی و ئینگلیزیـان هـەبووە، پەرەی بەو زمانانە داوە و پێیان دواوە.

پلەوپایەی کۆمەڵایەتی

بۆ ئەم باسەیش دەبێت هەر پشت بە سەرچاوە مێژووییە چاپکراو و چاپنەکراوەکان ببەستین، هیچ سەرچاوەیەکی نوسخەیی و بەڵگەیی ئەوتۆمان لە بەردەستدا نییە کە ئاماژە بە ڕۆڵی سیاسیی تاهیر بەگ بکات، بەڵام هەندێک شت وەکو کتێبی چاپ و یادداشتەکان لە بەردەستدایە کە ئاماژە بە هەندێک باسوخواس دەکەن.

لە نامەی فەرهەنگیی کۆهستاندا هاتووە دەڵێت: لە دەوری حوکوومەتی عوسمانیدا قائیممەقامی هەڵەبجە بووە. (کوهستان، ١٣٢٥، ٦٩) مارف خەزنەداریش دەڵێت: کەسێکی بەزەین و زیرەک و چاوتێر بووە، هەموو هۆیێکی ژیانی خۆشی بۆ ڕەخساوە، وەک کوڕی خێزانێکی دەوڵەمەند سوارچاک و تفەنگچییێکی باشی لێ هەڵکەوتووە. دڵتەڕ بووە، حەزی لە سەیران و ڕاو و شکار کردووە، خواردنەوە و هەنگامی مەستیی پێ خۆش بووە.

بە درێژایی ژیانی تاهیر بۆ گوزەران و ماڵ بەڕێوەبردن ئارەقی ماندوویی نەڕشتووە، هیچ جۆرە کارێکی ئاسان یا قورسی نەکردووە، تەنیا ماوەیێک نەبێ بەهۆی مەقامی باوکییەوە دەسەڵاتی تورکی عوسمانی کردوویەتی بە قایممەقامی قەزای هەڵەبجە. (مێژووی ئەدەبی کوردی، ٢٠٠٤، ب٤: ٥٦٥) نەجمەددین مەلایش دەڵێت: لە دەورەی عوسمانیدا قائیممەقامی هەڵەبجە بوو، زۆر سەخی و زەکی بووە. (سۆزی نیشتمان، ١٩٤٢: ٢٢٧-٢٢٨) کەمالیی شاعیریش لەم بارەیەوە دەڵێت: لە دەوری عوسمانیدا قائیممەقامی هەڵەبجە بوو زۆر زیرەک و سەخی بووە. (گوڵدەستەی شوعەرای هاوعەسرم، ١٩٣٩: ٢٤) زێوەریش لەو بارەوە دەڵێت: پاش نیوەڕۆ سواربووین چووینە هەڵەبجە، لە ماڵی مەجید بەگی کوڕی عوسمان پاشا میوان بووین. ئاساری میواننەوازی لەوێشدا ئاشکرا بوو. شێخ بە ڕەسمی فاتیحەخوانی لەگەڵ مەلا ئەحمەدی شینکی کە مودەڕڕیسی مزگەوتی گەورەی سولەیمانی بوو وە شێخ لە خدمەت خۆیا هێنابووی، چوونە خدمەت عوسمان

پاشا.

دوو سێ شەو لە هەڵەبجەماینەوە. لە تەرەف تاهیر بەگی کوڕی عوسمان پاشا دەعوەتێکمان بۆ کرا چەشنی دەعوەتەکەی عەلی بەگ. بە ڕاستی دیواخان و نان و خوانی عوسمان پاشا خوانی یەغما بوو، نەک بە خوسووسی، بە دائیمی وا بووە. غەیری سەخاوەتی ئیحسان و ئینعامیشی بێمیسل بوو. بۆ تەعمیری مزگەوتی گەورە لە سولەیمانی کە لە زەمانی بابانەکانەوە کرابوو و ڕووی لە خراپی بوو، بەجارێ پێنجسەد لیرەی عوسمانیی بۆ نارد کە سەرفی تەعمیراتی بکەن، وە بۆ عولەمای هەڵەبجە و ئەترافی ئیحسانی دەوامی ئەکرد و تەبیعەتی ئەوەندە بەرز بوو کە بهاتایە سولەیمانی میوانی کەس نەدەبوو، خانووی خوسووسیی ئەگرت. هەر وەک هەڵەبجە، ئەهلی سولەیمانی و مەئمووران ئەچوونە دیواخانەکەی. بۆ سەخاوەتی عوسمان پاشا هەرچەند بنووسرێ ڕاستە. خوا لە قیامەتیشدا ساحێب نیعمەتی کا.

لە پاش چەند ڕۆژێ کە لە هەڵەبجە ماینەوە، دوعاخوازیمان کرد، هاتینەوە ماڵی مەحموود پاشا. (گەنجینەی مەردان، ١٩٨٥: ٦٨-٦٩).

سەردار موقتەدیر لەبارەی تاهیربەگی جافەوە هەندێک وردە زانیاریمان بۆ تۆمار دەکات و دەڵێت: لەگەڵ ئەمیر ئەلعەشایر و سالار موقتەدیردا بۆ هەڵەبجە ڕۆیشتین. قائیمقامی هەڵەبجە و زیائەددین بەگ قوماندانی سنوور و تاهیر بەگی کوڕی عوسمان پاشای جاف تا یەک فەرسەخی شار هاتنە پێشوازیمانەوە. هاتنی ئێمە لەگەڵ هاتنی مستەفا بەگدا ڕێکەوت. نزیکی شارۆچکەکە سالار زەفەر و یاوەر مستەفا بەگیش پێمان گەیشتن. بەگشتی بەڕێز و شکۆوە هاتینە هەڵەبجەوە. عادیلە خانم دایکی تاهیر بەگ کە لە ژنانی ڕەوشتبەرز و پایەبەرزی جافی موڕادی بوو، ماڵەکەی خۆیی بۆ خزمەتکردنمان ئامادە کردبوو. بەڕێزی ئێمەوە ئەو ڕۆژە قائیمقام و هەموو پلەدارانی لەشکریشی دەعوەت کرد...

چەند مانگێک لەمەوپێش سلێمان خانی ئەمير ئەعزەم سەرۆکی عێلی کەڵوڕ بۆ بەغدا ڕۆيی و گەيشتە خزمەتی جەنەڕاڵ سێرپرسی کۆکس، يەک ئۆردووی تەواوی عەشايەری لەگەڵ عەشايەری کەڵوڕ و گۆراندا، لەگەڵ پێنج فڕۆکەدا بەکار هێنا و کوشتن و برين و تالآنييەکی فەجيعيان لە سەنجاوييەکان کرد و سەردار ناسری سەرۆکمانيان بە ديل گرت و ڕەوانەی بەغدايان کرد. هەنووکە خۆم لەگەڵ براکانمدا پەنامان بۆ دەوڵەتی پايەبەرزی عوسمانی هێناوە و چاوەڕوانين بەو شێوەيەی جەنەڕاڵ کۆکس فەرماندەی لەشکری ئينگليس لەگەڵ سلێمان خانی ئەمير ئەعزەمی کەڵوڕدا ڕەفتاريان کردووە بەرپرسانی دەوڵەتی ئيسلاميش يارمەتی ئێمە بدەن، بەڵێن دەدەم ئەگەر هێز و يارمەتيی تەواو و کافيمان پێ بدرێت، هەموو عەشايری سنووری ئێران و عوسمانی دژی دوژمنەکانتان بکەمە يەک و شەڕ کەين لەگەڵ ئينگليزەکان و لايەنگيرەکانياندا. ئينجا ئەو نامانەی کە سەرکردەکانی گۆران و جوانرۆ و جاف بۆميان ناردبوو، پێم نيشان دا و تايەربەگ ناوەڕۆکی نامەکانی بۆی هەڵگەڕاندەوە کە هەموويان ئامادەی ڕاپەڕين و چاوەڕوانی گەڕانەوەمن...

لەو ڕۆژەوە هاتبووينە هەڵەبجە بە شەست سوارێکەوە کە لام مابوونەوە لە ماڵی عاديلە خانمدا ميوان بووين، چی خۆی و چی تاهير بەگی کوڕی و هەموو خزمان و کەسوکار و خزمەتکارەکانيان بەوپەڕی ميهرەبانی و ڕووخۆشی و ڕەوشت چاکی و ئەدەبەوە لەگەڵماندا ڕەفتاريان دەکرد. بۆ ڕێزلێنانمان هەميشە جەمعێ لە بەگزادەکانی جافی مورادی و مەحموود پاشا خۆی ئامادە دەبوون، هەموو ڕۆژێک بۆ خواردنی نيمەڕۆ (نەهار) بيست جۆر خواردنيان ئامادە دەکرد و بۆ خواردنی ئێوارەيش بيست جۆر خواردنی جۆراوجۆريان کە زۆر چاک دروست کرابوون دەيان هێنا. چونکە عاديلە خانم لە خزمانی وەکيل ئەلمولکی سنەييە، شێوەی سفرە و خوانی لە سفرە و خوانی گەورەماڵانی ئێرانی دەچێت و

پەیوەندییەکی لەگەڵ عوسمانییەکاندا نییە. بەو نیازەوە کە لەمە زیاتر نەبمە مایەی زیان و زەحمەتی ئەم کەڵەژنە ڕێزدار و دەستگوشادە، پێشنیاری مستەفا بەگم سەبارەت بەوەی لەمەودوا میوانی دەوڵەتی عوسمانین و مووچە و ئالیکی وڵاخەکانمان دابین دەکەن بە خۆشحاڵییەوە قەبووڵ کرد، چونکە تایەربەگ پلەی سەرۆکی شارەوانیی هەڵەبجەی هەبوو، تکام لێ کرد کە ماڵێکمان بۆ بدۆزێتەوە، دایکی پەیامی نارد کە سوێند بە خوای گەورە تا لە هەڵەبجەدا بێ دەبێت میوانی من بیت، ئەگەر ساڵێک یان زیاتریش بمێنیتەوە. سەرەنجام بە هۆی سووربوونمان ڕازی بوو کە من و سالار زەفەر و سالار موقتەدیر و ئەمیر ئەلعەشایەر و لاهووتی خان و ئیسماعیل خانی موجاهید لەگەڵ دوو سێ کەس پێش خزمەتدا لە ماڵی ئەوان بمێنینەوە و باقیی سوارەکان ماڵێکی سەربەخۆیان بۆ بگرین.

ماوەی مانەوەمان لە ماڵی عوسمان پاشادا سەرجەم هەژدە ڕۆژی خایاند، خزمەتەکەیان ڕۆژ بە ڕۆژ پترتر دەبوو. لە حەقیقەتدا هەرچی سەبارەت بە گەورەیی و کارامەیی و شایستەیی و میواننەوازی ئەم شێرەژنە بنووسم کەمم نووسیوە، عوسمان پاشای هاوسەریشی لە ژیانیدا لە پیاوە گەورە و ناودارەکانی ئەم بنەماڵە نەجیبە بووە، بەڵام تاهیر بەگی کوڕی هەروەک شەهامەت و ئازایی عێڵایەتیی تێدا بە دیی نەدەکرا، بەڵام پیاوچاکێکی خۆنەویستی ڕاستگۆ و میهرەبان و ڕووخۆش بوو، شاعیرێکی بە توانا و نازکخوو [بوو]، کە لە ئەدەبیاتی فارسیدا بەهرەیەکی زۆری بە دەست هێنابوو، عاشقی حافز و سەعدی بوو و زۆربەی غەزەلەکانی حافزی تەسمیت کردبوو، شیعرە کوردییەکانی لە نازکی و زەرافەت و وردەکارییاندا کەموێنە و بەناوبانگە. (بیرەوەرییەکانی عەلی ئەکبەرخانی سەنجاوی، ۲۰۱۱: ٥٦١-٥۷۰)

ئەوەی لەم سەرچاوانەوە بۆمان ڕوون دەبێتەوە ئەوەیە کە تاهیر بەگ پیاوێکی ورت و وریا و خاوەن دیوەخان و سەخی و خاوەن سفرە و خوان بووە، کەسێکی کارامە و لێهاتوو بووە، چ وەکو کوڕی وەسمان پاشا و چ وەکو کەسێکی تایبەتی و سەربەخۆ، زۆربەی ئەوانەی باسی

سەخاوەت و ئەدەبیاتی تاهیر بەگ دەکەن، بە پیاوێکی نەرمونیان و هێور و ئارام و خاوەن بیرێکی تیژ دەستنیشانی دەکەن، وەکو ئەوەی بێخودی شاعیر دەڵێت:

ئەی پیاڵەگێڕی مەجلیسی تۆ تووسی نەوزەری!

کەیخوسرەوی زەمانی و جەمشیدی کیشوەری

تەندووری دڵ بە ئاگری غەم جۆشی سەندووە

بەزمم دەمێکە ساردە لەبەر بێسەماوەری

ئەم شیعرەی بێخود کە لە دیوانەکەیدا هاتووە، بە پەراوێزێک نووسراوە کە: دیارە بێخود بەم چوارینەیە داوای سەماوەری لە برادەرێکی کردووە. (دیوانی بێخود، ١٣٨٦: ١٥٩-١٦٠) لەوە زیاتر هیچ شتێکی ئەوتۆی لەسەر نەنووسراوە کە ڕوونی بکاتەوە هۆی دانانەکەی چی بووە، بەڵام لەناو نوسخەکانی نەجمەددین مەلادا ئەومان بۆ ڕوون دەبێتەوە کە ئەو شیعرە بۆ تاهیربەگی جاف نووسراوە. لە نوسخەکەدا هاتووە «جارێک جەنابی مەلا مەحموود "بێخود" لە مەجلیسی تاهیر بەگی کوڕی عوسمان پاشای جاف دادەنیشێ، چاوی بە سەماوەرێک ئەکەوێ کە بۆ چایی خواردن دێتە مەجلیسەوە، گورج ئەم ڕوباعییەی ئاتی ئەفەرموێ، تاهیر بەگیش لەپاشا سەماوەرەکە بۆ بێخود ئەنێرێ». (میناى شکەستە، ١٩٤٠، ب٣: ٤٣٠)

ئەم بابەتە ئەوەمان بۆ دەسەلمێنێت کە تاهیربەگی جاف و خانەوادەکەی چەندە سەخی و میواندۆست و خاوەنی دیوەخان بوون، لە بەرانبەر میواندا چەندە دڵکراوە و خۆشڕوو و دەستکراوە بوون.

لێرەدا دەبێت دیوەکەی تری تاهیر بەگیش ببینین و بزانین چۆن بووە و بیخوێنینەوە، وەکو لەو شیعرەیدا بۆ سیاسەت و وەڵامێک بۆ وەسمان پاشای باوکی نووسیویەتی و دەڵێت:

سەد کە شاهی، حەز بکەی هەر تـۆ موکافـاتم ئەکەی

من قسەی حەق هەر دەکەم سا چۆن موجازاتم ئەکەی!

من بە تەختی خوسرەو و جامی جیهانی گـەپ دەکەم

تـۆ بە مەئمـووری ئیعـانەی دۆم و خەرڕاتـم ئەکەی

لەم دوو بەیتەدا زۆر شتمان بۆ ڕوون دەبێتەوە، تاهیر بەگ ڕوو دەکاتە وەسـمان پاشـا و دەڵێت: هەرچەندە تۆ پاشایت و دەتەوێت بەم کارەت پاداشتم بکەیت، موکافـات دوو واتـای جیاوازی هەیە، واتا پاداشتی چاکە و مانای ئازاردانیش دەدات، لێرەدا تاهیر بـەگ دەڵێـت تۆ وەکو پاشایەک نازانم بەم کارەت دەتەوێت پاداشتم بکەیت یان ئازارم بدەیت. لە ڕاسـتیدا من قسەی هەقی خۆم هەر دەکەم ئەگەرچی نازانم تۆ پاداشتم چـۆن دەدەیتـەوە! موجـازات بە هەمان شێوە دوو مانای جیاوازیی هەیە، پاداشت بە چاکە و بە خراپە، ئایا وەسمان پاشـا چۆن وەڵامی ئەم وتانەی تاهیر بەگ دەداتەوە، پاداشتەکانی پاشا چاکە دەبێت یـان خراپـە. وەکو لە بەیتی دواتردا دەبینین تـاهیر بـەگ زۆر خـۆی لـە سـەروو سیاسـەت و کورسـیی دەسەڵات و قەومێکەوە دەبینێت، وەکو دەبینی هەندێک دەڵێـت تـۆ مـن بـە کاربەدەسـت دەکەیت و هەواڵەی لای دۆم و خەڕاتەکانم ئەکەیت، وەکو دەگوترێت ویستوویانە بینێرن بـۆ وەرگرتنی باج و سەرانەی ئەو دۆم و خەڕاتانـەی ناوچـەی سـەیید سـادق کـە سـاڵانە بـاج و خەراجیان بە ماڵی وەسمان پاشـا داوە، ئیـدی ئـەو بـاج و سـەرانەیە لەسـەر هەرچییـەک بووبێت، بۆ خودی دەسەڵات و سیاسـەتی ناوچـەیی بووبێـت، یـان شـتانێکی تـر بووبێـت، هەرچەندە ناوی ناوچەکەی نەهێناوە، بەڵام ئەوە ڕوونـە کـە وەسـمان پاشـا داوای لـێ کـردووە بڕوات بۆ ئەو ناوچەیە و ئەویش ڕەتی کردووە و ئەم شیعرەی بۆ نووسیوە. سـەججادییش لـە بارەی چیرۆکی ئەم شیعرەوە هەندێک قسەی کردووە و ئاماژەی پێکردووە. (ڕشـتەی مـرواری، ۲۰۱۰، ب٥: ٥٠٧) دەبێت ئەوەیش لـەبیر نەکـەین لـە بـەیتی دووەمـدا کاتێـک باسـی تەختی خوسرەو و جامی جەم و جیهانبینی دەکات، لە بیرەوەرییەکانی عـەلی ئەکبـەرخانی

سەنجاوییشدا دەڵێت پلەی قایمەقامییەتی هەڵەبجەی هەبووە. خۆی ئەمە جگە لەو شوبهاندنە، وەکو دەگوترێ ئەو بیری وردتر و دوورتری هەبووە، هەروەکو چۆن سۆن دەڵێت: تاهیر بەگ بانگی کردم و لە تەنیشتییەوە دانیشتم و دەستی کرد بە قسەکردن لەبارەی بەهاکانی فەرەنسی و فارسییەوە. (مێجەر سۆن: ٢٠١٨، ٢٤٠) سۆن لە لاپەڕە (٢٤٢ و ٢٤٣)دا دیسانەوە باسێکی تری تورکی قسەکردنی تاهیر بەگ لەگەڵ تورکە سەربازەکاندا دەکاتەوە، هەروەها باسی بەبێدەنگی دانیشتنی تاهیر بەگ دەکات و دەڵێت: توند پرسیاری لە من کرد کە بۆچی لە ئەستەمبوڵ نەماومەتەوە. پاشان دەڵێت: وردەوردە دەستی کرد بە پرسیارکردن لەبارەی شوێنە جیاوازەکان و چووە ناو وتوویژی سیاسەتەوە و لەبارەی باڵقان و دوورگەی کریتەوە و پرسیارەکانی تاوتوێ دەکرد و خۆی دەرخست کە بەشێوەیەکی بەرچاو زانیاریی باش و وردی هەیە، هەرچەند مەسەلەی وا بۆ من گرنگیی ئەوتۆی نەبوو، لەوانە بوو زانیاریی لەبارەی خاڵە نزیکەکانی نزیکتر لەماڵەوەی بدەمێ، لەسەر سنووری باکووری کە تورکەکان هێرش دەکەنە سەر خاکی ئێران. هەروەها وەکو وتمان تاهیر بەگ زۆر گەورەتر بیری کردووەتەوە و دونیابینیشی جیاوازتر بووە، بۆیە بەو شێوەیە خۆی نیشان داوە کە ئەو بەو بابەتگەلە ڕازیی نییە و نایەوێ بۆ وەها کارێک بڕوات و خۆی بە کەم دێتە پێش چاوان ئەگەر کارگەلێکی وەها ئەنجام بدات. (ڕشتەی مرواری، ٢٠١٠، ب٥: ٥٠٧) هەر بۆیە لە بەیتەکانی تریدا دەبینین تاهیر بەگ چۆن هەڵدەچێت و دەڵێت:

من بە سەد مننەت لە نوقڵی لێوی یاری خۆم ئەخۆم
تۆ بە شاگردی دووکانی مەردی قەنناتم ئەکەی
مـن ڕەزا نابم بە نانی گەندومی ئادەمفەریب
تۆ بە ئومێدی کولێرەی جەوت و زوورڕاتم ئەکەی

مـن لە شـاهی سـاحێبی فیـل و عەلەم پەروام نیـیە

تـۆ لەژێـر دەسـتی پیـادە و ئەسـپتا مـاتم ئەکەی

(فی المثل) من (مسلم)م دەعوای موسڵمانیم هەیە

تـۆ حەواڵەی مەسـئەلەی ئینجیـل و تەوراتـم ئەکەی

نەزم و نەسـری تـاهیر ئیمـڕۆ بـۆتە ئەورادی زوبـان

تازە دێی فێـری قەسـیدە و شـیعر و ئەبیـاتم ئەکەی؟

ئەو لە لێوی یارەکەیشـی ئەگـەرچی نوقـڵ دەخـوات، بـەڵام ئـەو سـەدجاران مننـەتی بەسەردا دەکات، ئەم بەخۆنازینەی لەم چەند بەیتەدا زۆر بەجوانی دەردەکـەوێت. مـن بـەو مننەت و بەرزیی و کەسایەتییەوە تۆ دەتەوێت بڕۆم شـاگردی و بچـووکیی خـەڵک بکـەم؟ هێشتا ئەو بە نانی گەنمیش ڕازی نییـە و لـە نـانی گـەنم باشـتری خـواردووە و هەیـەتی. هەڵچوونەکەی تاهیر بەگ دەگاتە ئەوەی بڵێت ئەو لـە شـاهی خـاوەن فیـل و عەلـەمیش پەروای نییە و باکی نییە، تۆ بەم کارەت کە بە منی دەکەیت و دەمخەیتـە نـاو سیاسـەت و فەرمانبەردارییەکەوە، جگە لە ژێردەستەیی و پیادەیی، لە سواربوونیشدا من مات ئەکەیت و دەمکوژیت و بچووکم دەکەیتەوە. ئەم کارە لە ئاستی شان و شەوکەتی منـدا نییـە، بۆیـە ئەنجامی نادەم.

بۆیە دەبینین تاهیر بەگ لێرەدا خۆی وەکو شایەک نیشان داوە کە سەرپەرشتیی کـاری کردووە نەک بڕواتە نێو کاری ئیدارییەوە و خـۆی بـە کـاری بچووکـەوە سـەرقاڵ بکـات. ئەم هەڵوێستەی ئەو وەکو شایەک و ڕاوێژکارێکی گەورە و بە دەسەڵات دیاریی دەکات و نیشان دەدات، بەو باج وەرگرتنانە خۆی بە بچووک و ڕیسوا پێ دەردەکەوێت و نایـەوێت ئـەنجامی بدات و ئەنجامی نادات.

کاریگەریی شاعیرانی فارس لەسەر شیعرەکانی تاهیر بەگ

هەموو شاعیرێک کاریگەریی شاعیرێک یان زیاتری لەسەرە، لە ڕوانگە جیاوازەکانەوە سوودیان لێ وەردەگرێت. عەلی ئەکبەرخانی سەنجاوی کە تاهیر بەگی دیوە و شیعرەکانی خوێندووەتەوە، دیارە دیوانەکەیشی دیوە و ١٨ ڕۆژ لە ماڵیاندا ماوەتەوە، دەڵێت: شاعیرێکی بە توانا و نازکخوو [بوو]، کە لە ئەدەبیاتی فارسیدا بەهرەیەکی زۆری بە دەست هێنابوو، عاشقی حافز و سەعدی بوو و زۆربەی غەزەلەکانی حافزی تەسمیت کردبوو، شیعرە کوردییەکانی لە نازکی و زەرافەت و وردەکارییاندا کەم وێنە و بەناوبانگە... (بیرەوەرییەکانی عەلی ئەکبەرخانی سەنجاوی، ٢٠١١: ٥٦٩) ئەم دیوانەیش شاهێدی ئەوەیە کە تاهیر بەگ زۆر بە ئەدەبیاتی فارسی کاریگەر بووە، بەتایبەت بە حافزی شیرازی.

بۆ ئەم باسەیش پێمان خۆشە چەند نموونەیەک لەو کاریگەری و نیشانانەی لە شیعری تاهیر بەگدا دیارەن نیشان بدەین. ئەم کاریگەرییەیش دەتوانین لە سێ ڕووەوە تەماشای بکەین و ببینین، تەخمیسکردنی شیعری حافز، کاریگەریی حافز لەسەر شیعرە فارسییەکانی تاهیر بەگ، کاریگەریی ناوبراو لەسەر شیعرە کوردییەکانی. هەر بۆ ئەم مەبەستەیش لەناو ئەم دیوانەدا یەک شیعری تاهیر بەگ هەیە کە تەخمیسی شیعری حافزی کردبێت. تەنیا حافز کاریگەریی لەسەر تاهیر بەگ نەبووە، شاعیرانی تریش کاریگەرییان لەسەر تاهیر بەگ بووە و تاهیر بەگ سوودی لە فیکر و بۆچوونیان وەرگرتووە. لەم بابەتەدا هەوڵ دەدەم هەندێک لەو شیعرانە بخەمە ڕوو:

١- تەخمیسکردنی شیعری حافز

بەپێی ئەو قسەیەی عەلی ئەکبەرخانی سەنجاوی دەڵێت تەواوی شیعرەکانی تەسمیت کردووە، بەڵام لەوانەیە ئەمە زیادەڕەوی بێت، ئەوەی لەم دیوانەدا دەبینرێت ئەوەیە کە وەکو

سوودلێوەگرتن، سوودی لە حافز وەرگرتووە، لەم بەشەی دیوانی تاهیر بەگدا کە لە بەردەستدایە یەک شیعری حافز دەبینرێت تەخمیس کرابێت، ئەویش ئەم شیعرەیە:

هردم از شوق رخت نعره زنان برخیزم

هر سحرگه، ز غمت خسته روان برخیزم

به هوای قدمت دست فشان برخیزم

«مژدهٔ وصل تو کو کز سر جان برخیزم

طایر قدسم و از دام جهان برخیزم»

یان دەبێت ئەو شیعرانەی کە دەڵێن تەسمیت کراوە، لە دەفتەرێکی تریدا بوویێت و ونبوویێت.

٢- کاریگەریی حافز لەسەر شیعرە فارسییەکانی تاهیر بەگ

کاریگەریی حافز لەسەر شیعرە فارسییەکانی تاهیر بەگ بەم شێوەیەی خوارەوە دەردەکەوێت:

حافز لە شیعرێکی پرسیار و وەڵامدا دەڵێت:

گفتم ای سلطان خوبان رحم کن بر این غریب

گفت در دنبال دل ره گم کند مسکین غریب

گفتمش نگذر زمانی گفت معذورم بدار

خانه پروردی چه تاب آرد غم چندین غریب

(دیوان حافظ، ١٣٨٦: ١٧)

تاهیر بەگیش لەژێر کاریگەریی شیعرەکەی حافزدا ئەم شیعرە دەڵێت:

گفتمش مشک است این؟ گفتا که نه، موی من است

گفتمش خوب است مه، گفتا که چون روی من است

حافز لە کۆتاییی شیعرەکەیدا دەڵێت:

گفتم ای شام غریبان طره شبرنگ تو

در سحرگاهان حذر کن چون بنالد این غریب

گفت حافظ آشنایان در مقام حیرتند

دور نبوَد گر نشیند خسته و مسکین غریب

تاهیر بەگیش لە کۆتاییی شیعرەکەیدا دەڵێت:

گفتمش عاشق چه بوید چون تو دوری از برش؟

گفت گل در گلستان مانندهٔ بوی من است

گفت با من کاردانی کیست طاهر دلبرت؟

گفتمش آن سرو بالا چشم‌آهوی من است

حافز لە جێگایەکی تردا کە باس لە ساقی و جام و خەمی ڕۆژگار دەکات، دەڵێت:

ساقیا برخیز و در ده جام را

خاک بر سر کن غم ایام را

(دیوان حافظ، ١٣٨٦: ١٢)

تاهیر بەگیش هەر لەژێر ئەم بۆچوون و ئاوازەدا دەڵێت:

ساقیا! برخیز جامی زان می پر شور ده

تا بشویم گرد غم از لطف تو من از حواس

لە جێگایەکی تریشدا تاهیر بەگ بەهەمان شێوە دەڵێت:

ساقیا! برخیز جامی ز آن می چون لعل ده

یک زمان آسوده باشم تا ز چرخ چنبری

دیسانەوە حافز لە جێگایەکی تریدا دەڵێت:

من نه آن رندم که ترک شاهد و ساغر کنم

محتسب داند که من این کارها کمتر کنم

(دیوان حافظ، ١٣٨٦: ٢٥٤)

تاهیر بەگیش دەڵێت:

حاشَ للّه در بهاران توبه از ساغر کنم

روی را با نشئهٔ می روز و شب احمر کنم

دیسانەوە حافز لە جێگایەکی تردا دەڵێت:

دور شو از برم ای واعظ بیهوده مگوی

من نه آنم که دگر گوش به تزویر کنم

(دیوان حافظ، ١٣٨٦: ٢٥٦)

تاهیر بەگیش دەڵێت:

واعظ ز پند بیثمر آزاد کن دیوانه را

یک دم بگیر این جام زر بگذار این افسانه را

ئەوەی پێشەوە کە نیشان درا، دوو نموونە لەو کاریگەرییانە بوو کە حافز لەسەر شیعرە فارسییەکانی تاهیربەگی جاف هەیبووە. وەکو وتمان کاریگەریی لەسەر شیعرە کوردییەکانیشی هەبووە، لێرەدا دوو نموونە لەو کارێگەرییانەیش دەخەینە ڕوو.

٣- کاریگەریی حافز لەسەر شیعرە کوردییەکانی تاهیر بەگ

تاهیر بەگ لە شیعرە کوردییەکانیشدا سوودی لە حافز وەرگرتووە و کاریگەریی حافزی لەسەر دیارە، هەر بۆیە لەم باسەدا چەند نموونەیەکیش لەو کاریگەری و سوودلێوەرگرتنانە دەخەینە ڕوو. لە غەزەلێکدا حافز دەڵێت:

یا رب آن زاهد خودبین که به جز عیب ندید

دود آهیش در آیینهٔ ادراک انداز

(دیوان حافظ، ١٣٨٦: ١٩٦)

تاهیر بەگیش لەم ڕوانگەوە دەڵێت:

زاهیدی خودبین کە حەیوانە لە وادیی عەشقدا

ڕیشەکەی پان و درێژی ڕەشمە و هەوسارییە

لە جێگەیەکی تردا حافز دەڵێت:

اگر آن تُرک شیرازی بە دست آرد دل ما را

بە خال هندویش بخشم سمرقند و بخارا را

(دیوان حافظ، ١٣٨٦: ٨)

تاهیر بەگیش لەم بارەوە دەڵێت:

مولْکی عەجەم و ڕۆمە بەهای بۆسەیی لێوی

دەیکەم بە فیدای یەک نیگەهی مامش و بلْباس

وەکو دەبینین تاهیر بەگ کە چەند کاریگەریی حافزی لەسەر هەبووە، هەوڵی داوە کە لەو وێنانەی حافز بە فیکرێکی کوردانەوە دابڕێژێتەوە و جا ئەو دارشتنانەیش لەناو دەقێکی کوردیدا بێت، یان دەقێکی فارسی، گرنگ بۆ تاهیر بەگ دەق و وێنەی کوردانە بووە. لە شاعیرانی تری وەکو سەعدی، نیزامی و... سوودی وەرگرتووە و پێیان کاریگەر بووە. ئێمە لێرەدا هەر ئەوەندە لەسەریان دەنووسین.

کاریگەریی شاعیرانی کورد لەسەر تاهیر بەگ

تاهیر بەگ وەکو هەر شاعیرێکی تر، چۆن کاریگەریی شاعیرانی فارسی لەسەر بووە، لە هەمان کاتیشدا کاریگەریی شاعیرانی کوردی لەسەر بووە، یان سوودی لە وێنا و جوانکارییەکانی ئەوانیش وەرگرتووە، یان ویستوویەتی وەکو بەرانبەرکێیەک نیشانی بدات.

شێخ ڕەزای تاڵەبانی لە شیعرێکیدا دەڵێت:

مەربووتــە حــەیاتم بــە ســولەیمانی و خــاکی
خۆزگەم بە سەگی قاپییەکەی ئەحمــەدی کــاکی

(دیوانی شێخ ڕەزا، ۲۰۰۳: ۱۰۵)

تاهیر بەگیش لە ژێر ئەو کاریگەری و ڕیتم و مۆسیقایەی شێخ ڕەزادا دەڵێت:

مەربــــووتە حەیــــاتم بە بیــــارە و بــــە دیــــاری
خۆزگەم بە سەگی قــاپییەکەی قــوتبی مەداری
ئەم کــــاولە دونیــــایە لەنەو زیــــر و زەبەر بــــێ
پاش ئەحمەدی موختار و ئەبوویەکر و سێ یاری

یان لە جێگەیەکدا ئەدەب دەڵێت:

دڵ لە حەسرەت غەمزەکەی دوو نێرگسی پڕ خەوتــەوە
وەک خەمی زوڵفت عەزیزم، چوو بە ڕوودا و کەوتەوە

(دیوانی ئەدەب، ۲۰۰۵: ۲۱۸)

تاهیر بەگیش دەڵێت:

تــا بەکەی قوربــان بنــاڵم مــن بە ئــێش و دەردەوە
دەس بە ئەژنۆ، قوڕ بە سەر، دایم بە ئاهی ســەردەوە
ڕۆژی ئەووەڵ بــوو کە زانــیم مــن ئەبــێ دێــوانە بــم
عاشقی تۆ، نەوعی مەجنوون، وا بە کێــو و هەردەوە

یان لە جێگەیەکی تردا دەڵێت:

دڵ نەخۆشــی دەردی هیجــرە، جــانی جانــانم وەرە
لەتــلەتە جەرگ و هەنــاوم، مــاهی تابــانم وەرە

عیللەتی دەرد و شەفاکەم وا بە لێوی شەککەرت

مایەیی ژین و حەیاتم، دەرد و دەرمانم وەرە

ئەمانە و چەندین نموونەی تری هەن کە ئەوەمان پێ دەڵێن تاهیر بەگ لەژێر کاریگەریی شاعیرانی پێش خۆیدا شیعری وتووە و بەرانبەرکێیانی کردووە، نیشانی داوە ئەویش دەتوانێت شتگەلێکی وەکو ئەوان بڵێت، یان لە بەرانبەر ئەواندا خۆی نیشان بدات و بڵێت ئێوە ئەوەتان گوتووە، ئەز ئەمەم گوتووە. لە تای تەرازووی شیعردا کامیان جێگا دەگرن، ئەوە لێکۆڵەران دەتوانن ئەوە بسەلمێنن و نیشانی بدەن کامەیان جوانتر و چێژبەخشترە.

کاریگەریی تاهیر بەگ لەسەر شاعیرانی کورد

وەکو چۆن شاعیرانی کورد و فارس کاریگەرییان لەسەر تاهیر بەگ هەبووە، لە هەمان کاتیشدا تاهیر بەگ کاریگەریی لەسەر شاعیرانی کورد بووە و شیعرەکانی تاهیر بەگ بووە بە ڕێبازێکی ئەدەبیی تایبەت بە خۆی و شیعرەکانی لەلایەن شاعیرانەوە پێشوازیی لێ کراوە، چ وەکو وێنەی شیعری، چ وەکو مۆسیقای شیعری و لایەنەکانی تریش لە تەخمیسکردن و...

کەریمخانی ئیختیاردینی «عیززەت» لە بەرانبەر شیعری (دڵ نەخۆشی دەردی هیجرە)ی تاهیر بەگدا ئەم شیعرەی نووسیوە و دەڵێت:

دڵ سووتاوی ناری حیرمانە، بە خەمخوارم وەرە

ڕۆح کوژراوی دەردی هیجرانە، لە خەمخوارم وەرە

(مەندەی زەمانە، ١٣٩٥: ٥٩)

بێداریش لەم بارەوە دەڵێت:

دڵ دەناڵێنێ لە هیجرت شـاهی خوبیـانم وەرە

ئینتیزاری چـاوەکانم جـانی جـانـــانم وەرە

(بەشێک لە دیوانی شێخ باباعەلی بێدار، ٢٠٠٣: ٥٥)

مەلا غەفووریش هۆنراوەیەکی بەم چەشنەی هەیە و دەڵێت:

دیـدەیی نــوورم لە دووریــت نــووری چـاوانم وەرە

شــەهدی وەسـڵی تـۆم دەوایە خونچەخەنـدانم وەرە

(دیوانی میرزا غەفوور، ١٩٩١: ٧٣)

چەندین شاعیری کورد پێشوازییان لە شیعری تاهیربەگی جاف کردووە و شیعری تـاهیر بەگیان تەخمیس کردووە، لەوانە: ئەدیب، ئەحمەدموختار جاف، میـرزا غـەفوور، ئـەدیب، ئەسعەد ڕاستین «ژیان»، شێخ موحەممەدی هەڵەبجەیی، جەریحی، نـاری، زێـوەر، مـەلا ڕەسووڵی گۆڵێ و پاکی و...

ئەحمەدموختار بەگی جاف، برای تاهیربەگی جاف شـیعرێکی کـوردیی تـاهیر بـەگی تەخمیس کردووە، بە هەمان ڕیتم و مۆسیقای شیعری و سەبکی شاعیر:

کە مـن گوڵزاری ڕووی تۆم بێ لە سەیری گوڵستانم چـی؟

قەد و باڵایی تـۆ خـۆش بـێ لە سـەروی بوسـتانم چـی؟

کە عەشقی تـۆ لە سـەرمایە، لە تـانەی واعیـزانم چـی؟

«موقەددەر گەر نەبێ ئاخر لە میهری مەهروخانم چـی؟

لە ناڵەنـاڵی نیـوەی شـەو، لە ئـاهی بەربەیـانم چـی؟»

(کۆبەرهەمی ئەحمەدموختار جاف، ٢٠١٩: ٢٢٤)

لە شیعرێکی فارسیشدا ئەحمەدموختار دەڵێت:

ای دلبـر مـن خیـز و تـو طـرح دگـر انـداز

در کاسـکی زرّیـن، تـو یـاقوت تـر انـداز

بـردار حجـاب از رخ یـک شـور و شـر انـداز

«گـل بـرگ تنـا برقـع نیلـی ز سـر انـداز

آتـش به مـن سـوختەی در بـه در انـداز»

(کۆبەرهەمی ئەحمەد موختار جاف، ٢٠١٩: ٢٥٢)

ناریی هاوڕێی ڕۆحیی تاهیر بەگیش جگە لەوەی لەگەڵ ناوبراودا چەند نامەیـەکیان بـۆ یەکتری ناردووە و لە هەمان کاتیشدا لـە چەنـد شـیعرێکدا ڕووی دەمـی لـە تـاهیر بـەگ دەکات و وەکو گفتوگۆکار و پەنایەک لێی ڕوانیـوە. وەکـو لـە شـیعری بـە غـەمزەی چـاوی مەخمووریدا دەردەکەوێت، ئەو شیعرەی کە وای لە خەڵکێکی زۆر کـردووە وای دابنـێن ئـەو شیعرە هەردووکیان پێکەوە دایاننـاوە. تەخمیسەکە بەشێوەیەیە:

سەبا سۆزەی نەسیمت با لـە بـۆ شـادیی گـوڵان بـا بـێ

دەمێ سروەت لە بۆ تەسکینی مورغی سەرچڵان با بـێ

بـە قـانوونی عیبـادەت بـۆ مـوقیمی مـەنزڵان بـا بـێ

«چەمەن یـەکبارە، خامۆشـە خرۆشـی بولبـولان بـا بـێ

دڵ ئەمڕۆ مات و مەدهۆشە، خوا فەسڵی گوڵان با بێ»

(دیوانی ناری، ٢٠١٤: ٣٢٢)

ئەمە بەشێکی کەمە لە شیعری ئەو شاعیرانەی کە شیعری تـاهیر بەگیـان تـەخمیس کردووە، یان لە ژێر کاریگەریی شیعری تاهیر بەگدا شیعریان داناوە و پێی کاریگەر بوون.

تاهیر بەگ و مێجەرسۆن

لە باسی خوێندەواریی تاهیر بەگدا باسـی زمـان و ورت و وریـایی شـاعیر کـرا، باسـی ئەوەیش کرا کە مێجەر سۆن و تاهیر بەگ بە فەرەنسی بە یەکەوە قسەیان کردووە. مێجـەر

سۆنیش لەنێو کتێبەکانیدا زۆر باسی تاهیربەگی جاف و بنەماڵەیانی کردووە، بەڵام باسی ئەوەی نەکردووە کە لەسەر گوتنی (No) لەبری نا، تاهیر بەگ پێی زانیبێت کە ئینگلیزە و دەری کردبێت. ئیدمۆنسیش لە کتێبەیدا کە باسی ئەم بابەتەی هێناوە، لە پەراوێزێکەیدا دەڵێت: لە پێشەکیی دیوانی شیعری تاهیر بەگدا نەنووسراوە. (کورد تورک عەرەب، ٢٠٠٤: ١٩٤) ئیدمۆنس لە ساڵی ١٩٥٧دا کتێبەکەی خۆی چاپ کردووە، دیوانی تاهیر بەگیش بۆ یەکەم جار ساڵی ١٩٣٥-١٩٣٧ی زایینی چاپ بووە. دەکرێت ئیدمۆنس هەر وەکو ئاماژەدانێک و شەنوکەوکردنێک ئەم بابەتەی هێنابێت. ئیدمۆنس کاتێک کە بابەتەکەی هێناوە، کتێبەکەی سۆنیشی دیوە، بۆیە دوور نییە ئەم بابەتە بەلای ئیدمۆنسەوە جێی تێڕامان بووبێت، چونکە هەندێک لە قسەکانی سۆن شەنوکەو دەکات و ئەم بابەتە و زۆر بابەتی سۆن جێگەی تێڕامانە و نابێت بە هەندێک وتە و باسی تر و بەڵگەی پشتڕاستکراوی تر ببێتە جێگەی باوەڕ.

لە زۆربەی سەرچاوەکاندا باس لە ورت و وریاییی تاهیربەگی جاف دەکرێت، بەشێکی زۆر لەوانەیش کە باسی دەکەن بێ هیچ ڕەخنە و لێکۆڵینەوەیەک باسی ئەوەیان خستۆتە ڕوو کە تاهیر بەگ هەستی بەوە کردووە کە سۆن ئینگلیزە. کەسی لێکۆڵەر و ڕۆشنبیر شتێکی وەها سادە ناکاتە بنەمای ڕۆشنبیری و فیکرکراوەیی کەسێکی وەکو تاهیربەگی جاف. ئێمە لێرەدا تەواوی ئەو داستانە نانووسینەوە، نازانین ئەو داستانە کێ بۆ تاهیر بەگی دروست کردووە، لە کوێوە هاتووە، سۆن خۆی بۆچی باسی نەکردووە، ئەم بابەتە چەندە خزمەتی تاهیر بەگ بکات، سەد هێندە خزمەتی سۆن دەکات، بۆیە ئەگەر ڕاست بووایە ئەوە دەبوو سۆن باسی بکردایە. نابێت ئەوەیش لەبیر بکەین ئەم داستانە لە یەکەم چاپی دیوانی تاهیربەگی جافدا نووسراوە و هاتووە.

لێرەدا پێمان خۆشە لە ڕووی سەرچاوە و خوێندنەوەکان بۆ ئەو داستانە، لێکۆڵینەوەیەک لەو باسە بکەین. هەروەها خودی سۆنیش لە یاداشتەکانیدا چیی

دەربارەی تاهير بەگ نووسيوە ئاماژەی پێ بكەين. مێجەر سۆن دەڵێت: بانگی كردم بۆ دانيشتن لە تەنيشت خۆيەوە. هەندێ پرسياری لێ كردم، لە كوێوە هاتووم و بۆ كوێ دەچم و ئايا بە فەرەنسيی قسە دەكەيت! وەڵامی هەموو وەڵامە ئەرێنييەكانی منی دايەوە لەگەڵ "Et moi aussi, je sais un peu"، واتە: "منيش كەمێك دەزانم"، ئەوە سەرسوڕهێنەرە لە سەرۆكێكی كوردەوە كە لە ژيانيدا بەرزاييەكانی وڵاتی خۆی جێ نەهێشتووە. (مێجەر سۆن، ٢٠١٨: ٢٣٤) خودی مێجەر سۆن لە كتێبێكی تريدا دەڵێت: بەشی زۆری مانەوەم لە كوردستاندا، لە سلێمانی بوو. بەڵام لەوەی لەوێ جێگير بم، چووم بۆ هەڵەبجە، كە عادیلە خانمی جافی لێ بوو، وەك ميرزايەكی ئێرانی و بازرگانێك پەسەند كرام، تا ماوەی چوار هەفتە مامەوە. لەو كاتەدا توانيم ناسياوی پەيدا بكەم لەگەڵ وەسمان پاشا و مەحموود پاشا و تاهير بەگ و مەجيدبەگ، كە لە بنەماڵەی فەرمانڕەوا بوون. هەروەها خەريك بوو وەك نووسەرێكی ئێرانی لەلای وەسمان پاشا بمێنمەوە، بەڵام كاتێ كوتوپڕ كەسێك لە بيارەوە هات، كە خەڵكی سنە بوو لە كوردستانی ئێرانەوە، هەر كەبينيم، ڕوانيم سەرنجێكی شەڕانيی لێ دام و بە ئاشكرا دژايەتيم دەبينی بەرانبەرم، بۆيە بە چاكم زانی ئەوێ بەجێ بێڵم. (سلێمانی ناوچەيەك لە كوردستان، ٢٠٠٧: ١٣).

لەمەوە ئەوەمان بۆ ڕوون دەبێتەوە كە تاهير بەگ سەرەتا پێی زانيوە كە ئەو ئێرانی نييە و بە فەرەنيسی قسەی لەگەڵدا كردووە، پێی گوتووە من كەمێك فەرەنسيی دەزانم، ئەمەيش جۆرێك ئاگاداركردنەوە بووە و ناڕاستەوخۆ پێی گوتووە كە دەزانم تۆ چييت. پێی گوتووە كە لە كوێوە هاتووە و بۆ كوێ دەچێت. ئەگەر تاهير بەگ ئينگليزيی زانيبا، ئەوا لەوانەيە لە جێگەی فەرەنسی بە ئينگليزی قسەی لەگەڵدا كردبا. هەروەها خودی سۆنيش دەڵێت بۆ ماوەی چوار هەفتە وەكو ميرزا و بازرگانێك پەسەند كرام، دواتر مامەڵەی ئەوەی لەگەڵدا نەكراوە كە پێشتر لەگەڵيدا كراوە، زۆر زياتر لەو ماوەيە ماوەتەوە كە دەيڵێن.

فەرهاد شاکەلی لە لێکۆڵینەوەکەیدا کە وەکو پێشەکیی کۆبەرهەمی ئەحمەد موختار جاف لە چاپە تازەکەیدا بڵاو کراوەتەوە، بە دوورودرێژی لەسەر ئەم بنەماڵەیەی نووسیوە و لە چەند جێگادا بە وردی باسی لەم ڕووداوە و دیدارەکانی نێوانی سۆن و عادیلە خانم و ماڵی پاشا و ڕۆیشتنی سۆنیش کردووە، لە کۆتاییی پێشەکیی لێکۆڵینەوەکەیدا دەڵێت: «سۆن ماوەیەکی دوورودرێژیش لە نزیکی خانمەوە و لە ماڵی وەسمان پاشا و عادیلە خانمدا ژیاوە. هەروەها ئێدمۆنز و لیز و نۆئێل و بێڵیش لە نزیکەوە ناسیویانە و لە نووسینەکانیاندا باسیان کردووە. دیارە سۆن و ئێدمۆنس و لیز و بێڵ و نۆئێلیش، هەر هەموویان کارمەندی هێزی کۆلۆنیالیستیی بەریتانی و جاسووسی دەزگای هەواڵگریی ئینگلیز بوون و لە دوژمنە سەرسەختەکانی گەلی کورد و ئازادیی کوردستان و شێخ مەحموود بوون.

لەبارەی پێوەندیی سۆن بە بنەماڵەی وەسمان پاشای جافەوە، عادیلە خانم و کوڕەکانی، هەندێک هەڵەی باو لەناو کورددا هەن کە دەبێ ڕاست بکرێنەوە:

یەک: سۆن لە ماڵی عادیلە خانمدا خزمەتکار نەبووە، بەڵکوو زۆریش ڕێزی لێ گیراوە و تەنانەت کوڕێکی حەمە ناوی خەڵکی موکریانیان داناوە ببێتە خزمەتکاری، ئەمەیان خۆی دەیگێڕێتەوە (Soane, ١٩١٢: ٢٤٨). سۆن سکرتێری خانم بوو (Edmonds, ١٩٥٧: ١٤٩)، نامە فارسییەکانی بۆ دەخوێندنەوە و وەڵامی دەدانەوە.

دوو: ئەو باسەی کە گوایە بە هۆی بەکارهێنانی وشەی (نۆ)وە لە جێی (نا)ی کوردی، تاهیر بەگی جاف لەوە گەیشتووە کە سۆن ئینگلیزە و ئەویش ناچار بووە خۆی ئاشکرا بکات. ئەمە هیچ بنەڕەتێکی ڕاستیی نییە و چیرۆکێکی دەستکردە.

سێ: سۆن لەو کاتەدا کە لە ماڵی پاشادا یا لە کوردستان بووە، مێجەر/مەیجەر (Major) نەبووە و هیچ پێوەندییەکی بە سوپای ئینگلیزەوە نەبووە و هیچ پلەیەکی لەو

سوپايەدا نەبووە، بەڵكوو كەسێكی سيڤيل بووە، بەڵام دەبێ كارمەند (جاسووس)ی دەزگای هەواڵگريی ئينگلستان بووبێت.

چوار: مێجەر سۆن لە ماڵی عادیلە خانم دەرنەكراوە، بەڵكوو بە ئارەزووی خۆی ئەوێی بە جێ هێشتووە. كە بڕياری ڕۆيشتنيش دەدات، عادیلە خانم و تاهير بەگيش زۆريان پێ ناخۆش دەبێت. (Soane, ١٩١٢: ٢٤٣)». (كۆبەرهەمی ئەحمەد موختار جاف، ٢٠١٩: ١٦-١٧) مەحموود عەزيز حەسەنيش لە كتێبەكەيدا گێڕانەوەكانی مێجەر سۆنی لە نووسراوەكانی خودی سۆنەوە كە چۆن چاوی بە بنەماڵەی وەسمان پاشای جاف كەوتووە، چۆن عادیلە خانمی ديوە و چلۆن تاهير بەگی ديوە و لەگەڵی دواوە خستۆتە ڕوو. (كورتەيەک لە مێژووی هۆزی جاف، ١٩٨٥: ٣٣-٤٠).

وەكو گوتمان ئێدمۆنسيش لەم بارەيەوە دواوە، كاک فەرهاديش ئاماژەی پێ كردووە، چيرۆكە دروستكراوەكەی هێناوە و قسەوباسی لەسەر كردووە. ئێدمۆنس هەندێک قسەوباسی نێو ديوانەكە دەهێنێت و ئنجا هی نێو كتێبەكەی سۆن، دواتر خوێندنەوەيان بۆ دەكات. ئێمە لێرەدا وشەی نۆكەر و ڕەفتار و تێگەيشتنی تاهير بەگ لەو باسەی سەرەوەدا وەردەگرين. لە لاپەڕەی دوای ئەم باسەدا ئێدمۆنس درێژە بە باسەكە دەدات و ئێمە كورتەی قسەكانی ئێدمۆنس وەردەگرين، ئێدمۆنس دەڵێت: «سۆن لە كتێبەكەی خۆيدا باسی ناسينی خۆی لەگەڵ تاهير بەگدا ناكات و نەک تەنيا دەری نەكردووە، بەڵكو كۆسپيشيان بۆ ڕۆيشتنی دروست كردووە. عادیلە خانيش ويستوويەتی ئەو بكاتە مامۆستای زمانی فارسيی هەردوو كوڕە بچووكەكەی، يەكێک لە كۆسپەكان ئەمين ئەفەندی، جوولەكەيەكی ئەڵمانيی خۆبەموسوڵمانكردووی بەناو ڕاوێژكار لەلای عادیلە خانم بووە، هەوڵی داوە تۆوی گومان لە مێشكی تاهير بەگدا بچێنێت. هۆی دووەميش هاتنی كەسێک بووە بە ناوی شێخ سەلام كە خۆی بە سنەيی ناساندووە و پێشتر سۆنی لە

قوستەنتەنیە دیوە و ئێستایش لە بیارە لێی دەگەڕا. سۆن دەڵێت: تەنیا کەسێک لە کەرکووک کە باسی خۆمم بۆی کردووە، فەلەیەکی خەڵکی مووسڵ بووە و لە سلێمانی پەیوەندیی دۆستانەی لەگەڵدا پەیدا کردبوو، من خۆم ڕۆژێک لە عادیلە خانمم پرسی: کاتێک سۆن لەماڵتان بوو هەرگیز شکت لێی کردووە؟ وتی: لە ڕاستیدا بیرمە ڕۆژێک تاهیری کوڕم هاتە لام و وتی: لام وایە ئەو غولام حوسێنە ئەورووپاییی بێت، بەڵام من وتم: هەرچۆنێک بێت ئەو لای ئێمە میوانە و نابێت خۆمان لە کارێک وەردەین کە پەیوەندیی بە ئێمەوە نییە. دوای شەش حەوت مانگ تازە تاهیر بەگ شەکی لێ کردبێت». (کورد تورک عەرەب، ٢٠٠٤: ١٩٤-١٩٥) لەم باسەدا زۆر شت هەیە لێی نەکۆڵراوەتەوە، لە ڕێگەی ئەو سەرە باسانەوە دەبێت هەندێک قسەوباس باس بکرێت و لێیان بکۆڵرێتەوە.

وەکو دەبینین سۆن دەڵێت ماوەیەک بەناوی غولامحوسێنی شیرازی وەکو نۆکەر و بازرگان و کەسێکی چالاک کاری کردووە، خۆیشی دەڵێت بە فەرەنسی لەگەڵ تاهیر بەگدا قسەوباسمان کردووە، شتێکیش بووبێتە هۆی دەرچوونی لە هەڵەبجەدا، ئەو شێخ سەلامە بووە و تاهیر بەگیش پێی ناخۆش بووە کە ڕۆیشتووە، بەڵام ئەگەر ئەم قسەیە ڕاست بێت، باشە شیرازییەک چۆن فێری فەرەنسی بوو؟ ئەی ئەو کاتە چۆن تاهیر بەگ پێی نەزانیبوو؟ دەی خۆ ئەو گوتبووی من شیرازیم و بۆچی بە فارسی لەگەڵیدا نەدواوە، بەڵکوو بە فەرەنسیی لەگەڵیدا دواوە؟ وای بۆ دەچم ئەو قسەیەی عادیلە خانم بۆ دەمکوتکردنی ئیدمۆنس بووبێت و نەیویسبێت لەسەر بابەتەکە بچێت، یان دەکرێت بۆ ئاڵۆزکردنی بابەتەکە و پێچاندنی بووبێت.

سەبارەت بە مامۆستای فارسیی سۆن بۆ تاهیر بەگ و ئەحمەدموختار جافیش، ئەو کاتە تاهیر بەگ فارسییەکی باشی زانیوە و دیوانەکەی شاهیدی ئەوەیە. کەسێک ئەوەندە فارسیی زانیبێت، ئیتر لەسەر خۆیەتی کە هەوڵ بدات و فارسییەکەی باشتر بکات. هەروەها تاهیر بەگ ئەو کاتە تەمەنی لە نێوان ٣٠-٣٥ ساڵ بووە ئەگەر زیاتریش

نەبووبێت. کاتبی باوکی گۆرانیش دەرسی زمانی فارسیی تاهیر بەگی دابووبێت و لە ماڵی ئەواندا بووبێت، ئەی بۆچی کەسێکی وەکو مێجەر سۆن ڕاگیراوە؟ بۆیە گومان لەم بابەتەیشدا هەیە.

کۆچی دوایی

بە داخەوە تاهیر بەگ جگە لەوەی ساڵی لەدایکبوونی ڕوون نییە، بگرە ڕووداوەکانی ژیانیشی تێک دراوە و جۆرێکی لێ کراوە ناتوانرێت بە نزیکترین سەرچاوەکان لە خودی شاعیریش باوەڕ بکەیت. هەر ئەوەندەی هەیە و ماوەتەوە، دەتوانین بڵێین لە نەبوون باشترە. بۆ ساڵی مردنی تاهیر بەگ ئەو سەرچاوانەی پێشتر سوودیان لێ وەرگیراوە، هەر لەگەڵ ئەوانەدا دەتوانین سوود لەو شیعرەی سلێمان بەگی کاتبی باوکی گۆرانی شاعیریش وەربگرین و ساڵی مردنی بە شێوەیەکی دروست بخەینە ڕوو.

لە ڕۆژنامەی نامەی فەرهەنگیی کۆهستاندا نووسراوە: لە ساڵی ١٣٣٧ لە سلێمانی وەفاتی کردووە، جەنازەکەیان هێناوەتەوە بۆ عەبابەیلە کە یەکێ بووە لە ئەسحاب، وە لە ژوور هەڵەبجەوە نێژراوە. تاهیر بەگیشیان لەوێ بە خاک سپاردووە. (کوهستان، ١٣٢٥: ٦٩) ئەمین زەکی بەگیش دەڵێت: لە ١٩٢٧م.دا وەفاتی کرد. (سەرجەمی بەرهەمی موحەممەد، ٢٠٠٥، ب١: ١٤٣) خەزنەداریش لەم بارەیەوە دەڵێت: لەبەرئەوەی تاهیر بە لەش لەڕ و لاواز و نەخۆش بووە، ژیانی کورت بووە، لە تەمەنی چل ساڵیدا نەخۆشی کاری لێ کردووە، بۆیە بردوویانە بۆ سلێمانی و لە ساڵی ١٩١٨ کۆچی دوایی کردووە. تەرمەکەیان بردۆتەوە بۆ گوندی عەبابەیلێ لە باکووری هەڵەبجە، لە گۆڕستانی بەناوبانگی ئەوێ ناشتوویانە... (مێژووی ئەدەبی کوردی، ٢٠٠٤، ب٤: ٥٦٥) نەجمەددین مەلایش بەم شێوەیە لە باسی مردنی تاهیر بەگ دواوە: ٤٤ ساڵ ژیاوە، لە ساڵی ١٩١٨م.دا وەفاتی

كردووه، له دێی "عه‌بابه‌یلێ" نێژراوه. (سۆزی نیشتمان، ١٩٤٢: ٢٢٧-٢٢٨) كه‌مالیی شاعیریش هه‌ر له نه‌جمه‌ددین مه‌لاوه وه‌ری گرتووه و ده‌ڵێت ٣٣ ساڵ ژیاوه، به‌ڵام ئه‌مه هه‌ڵه‌ی تایپییه و ٤٣ ساڵ بووه. (گوڵده‌سته‌ی شوعه‌رای هاوعه‌سرم، ١٩٣٩: ٢٤) له دیوانه‌كانیشدا به هه‌مان شێوه نووسراوه: له ساڵی ١٣٣٧ له دونیا ده‌رچووه، وه له سلێمانی عومری خودای كردووه، جه‌نازه‌كه‌یان هانیوه‌ته‌وه بۆ هه‌ڵه‌بجه له عه‌بابه‌یلێ كه یه‌كێكه له (صحابه)، سه‌عاتێ له ژوور هه‌ڵه‌بجه‌وه‌یه نێژراوه. (دیوان، حه‌مید موسته‌عان، ١٣٨٠: ٣-٤) سه‌ججادییش له‌و باره‌یه‌وه ده‌ڵێت: بێجگه له‌م ده‌وره كه‌مه ژیانی خۆی به ملكداری و شۆخوشه‌نگی ڕائه‌بوێرێ، تا له ١٩١٧ له‌به‌ر نه‌خۆشی هێناویانه بۆ سوله‌یمانی و له‌وێ له ته‌مه‌نی ٤٢ ساڵیدا ئه‌مرێ و لاشه‌كه‌ی ئه‌برێته‌وه بۆ بناری هه‌ڵه‌بجه، له گۆڕستانی دێی "عه‌بابه‌یله"-كه ٣ میلێك كه‌وتۆته شیمالی هه‌ڵه‌بجه‌وه- ئه‌نێژرێ. (مێژووی ئه‌ده‌بی كوردی، ١٣٩٥: ٤٩٧-٤٩٨) مه‌حموود عه‌زیز حه‌سه‌ن و كه‌مال فوئاد و چه‌ند كه‌سێكی تریش به سوودوه‌رگرتن له هه‌ندێك سه‌رچاوه، ساڵی ١٩١٨یان بۆ مردنی تاهیر به‌گ داناوه. وه‌كو گوتمان سلێمان به‌گی باوكی گۆران، به دوو شیعری فارسی شینێكی بۆ تاهیر به‌گ نووسیوه و له دیوانه چاپكراوه‌كانیشدا هاتووه، ئه‌م دوو شیعره له ده‌ستنووسی مه‌لا ئه‌حمه‌دی ده‌ككه‌یشدا هاتووه. سلێمان به‌گ له باره‌ی مردنی تاهیر به‌گه‌وه ده‌ڵێت:

این چه غوغاایست یا رب کوفتاده در زمین؟
جمله عالم مات و حیران در لباس ماتمین
با وجود فصل فروردین چمن همچون خزان
گل ز تن، جامه درید و کرد زاری یاسمین
گشت گریان از سما ناهید خندان شد چنان
زانکه طاهر رفت از دنیا، به فردوس برین

سـال تـاریخ وفـاتش جسـتم از حـور بهشـت

گفت برگو «جـان وی تحـت الـواء المرسـلین»

بەپێی ژمارەی ڕیزبەندی پیتەکان، ڕستەی «جـان وی تحـت الـواء المرسـلین» کـە لـە دەستنووسەکەدا بەو شێوەیە هاتووە، وشـەی (الـواء) هەڵەیـە و دەبێـت (لـواء) بێـت، کـە دەکاتە ساڵی مردنی تاهیربەگی جاف، بۆ ئەم مەبەستەیش لێرەدا بـە باشـی دەزانـین ئـەو ڕستەیە لێک بدەینە و دواتر بەرانبەر بە ساڵی زایینییش دایبنێین.

جـان= ٥٤، وی= ١٦، تحـت= ٨٠٨، لـواء= ٣٧، المرسـلین= ٤٢١= ١٣٣٦ی کۆچی. سلێمان بەگ لە شیعرەکەیدا دەڵێت: مانگی فـەروەردین کـە مـانگی بـەهارە، بـە تەمەنی جوانیی تاهیر بەگ شوبهێنراوە، خەزانەکەیش مردنی شاعیرە، بەم پێیە گومـانی زیاد دەکرێت شاعیر لە وەرزی پاییزدا مردبێت.

لەو بەرگە دەستنووسەی کە لە ماڵی حەسەن فەهمی بەگدا هەیە، نووسراوە: مـەرحووم جەننەتمەکان، شاعیری بەناوبانگ تاهیر بەگی کوڕی عوسمان پاشـای جـاف لـە تشـرینی سانی ١٩١٨دا وەفاتی کردووە.

ئەو ڕستەیەی مێژووەکەی تێدا تۆمار کراوە سەرچاوەی هەموو هەڵەتێگەیشتنەکانە. لە نوسخەی (دک)دا نووسراوە: (جان او تحـت الـواء مرسـلین) بەڵام وشـەی (او) بـازنەیەکی بەدەوردا کێشراوە و بە هێڵێک ڕستەیەکی کوردی نیشان دراوە کە نووسراوە دەبێ وی بـێ؛ لە ژێر ڕستەکەیشـدا نووسـراوە ١٣٣٧. بێگومـان ئەو ڕسـتەیە بەپێـی حیسـابی ئەبـجەدی ١٣٣٧ دەرناچێت، بەڵکو ١٢٩٧ دەردەچێت، ئەگەر لەبری (او) وشەی (وی)یش دابنێـین ١٣٠٦ دەردەچێـت. ئەمە وێـڕای ئەوەی لەڕووی وەزن و مانـا و ڕێزمانیشـەوە هەڵەیە. لە نوسخەی (کف)یشدا ئەو دێڕە بە هەڵە نووسـراوە و بەم شـێوەیە: (جـان وی تحـت اللـواء المرسلین). ئەمەیش کێشەکە قـووڵتر دەکـاتەوە، چـونکە (اللـواء) نابێـت ئەلـف و لامـی

بچێتە سەر، لەبەرئەوەی (مضاف)ە. ساڵەکەیش دەکاتە ١٣٦٧ کە لەگەڵ بەڵگەکانی تردا یەک ناگرێتەوە کە دواتر دەیانخەینە ڕوو. لەژێر ئەو دێڕەیشدا لە هەمان نوسخەدا بە فارسی نووسراوە: ئەمە بۆ مێژوو نووسراوە بەڵام هەڵەیە. لە چاپەکەی (مع)دا ئەو دێڕە بەم چەشنە نووسراوەتەوە: (جان وی تحت لواء المرسلین) "١٣٣٧". گومانی تێدا نییە کە لەڕووی واتا و وەزنەوە ئەمە ڕاستترینە، بەڵام ناکاتە ١٣٣٧، بەڵکو دەکاتە ١٣٣٦. هەریەک لە چاپەکانی حەمید موستەعان و حەسەن گۆرانیش بەم چەشنە نووسیویانە: (جان وی تحت الواء المرسلین) کە دەکاتە ساڵی ١٣٣٧.

دوو بەڵگەی تر لەبەر دەستدان کە دەیسەلمێنن ساڵی مردنی تاهیر بەگ ١٩١٨ز. بووە کە بەرانبەر بە ١٣٣٧ دەوەستێتەوە. یەکەمیان لەو بەرگە دەستنووسەی کە لە ماڵی حەسەن فەهمی بەگدا هەیە، نووسراوە: مەرحووم جەننەتمەکان، شاعیری بەناوبانگ تاهیر بەگی کوڕی عوسمان پاشای جاف لە تشرینی سانی ١٩١٨دا وەفاتی کردووە. مانگی تشرینی دووەمی ١٩١٨ کە مانگی ١١ی زایینییە، بەرانبەر بە مانگی سەفەری ١٣٣٧ دەوەستێت. بەڵگەی دووەمیش ساڵی ژنهێنانی ئەحمەد موختار جافە کە دەگوترێت ساڵی ١٩١٨ز. چەند مانگێک بەر لە مردنی تاهیر بەگ ژنی هێناوە. (چەند لاپەڕەیەک لە مێژووی هەڵەبجە، ٢٠١١: ١٧١) ئەم دوو بەڵگەیە ئەوەمان بۆ ڕوون دەکەنەوە کە دەبێت ئەو ڕستەیە بەم شێوەیە نووسرابێت: (جان وی تحت الواء المرسلین) بەڵام بە هەڵە تۆمار کرابێت و ئەوانەی دیوانەکەیان ساغ کردۆتەوە پەییان بەم هەڵەیە بردووە و بێ ئاماژەبۆکردن لای خۆیانەوە ڕاستیان کردبێتەوە. کێشەیەک کە لەم خوێندنەوەیەدا دەمێنێتەوە، وەزنەکەی و ماناکەیەتی. وەزنەکەی بەم شێوەیە لەنگ دەبێت و ماناکەیشی ناتەواوە. دەکرێت بە زۆرلەخۆکردنەوە مانایەکی بۆ بدۆزرێتەوە، بەڵام وەزنەکەی بە هیچ شێوەیەک ڕێک نابێتەوە. ئەگەر وشەی (الواء) بە (الوأي) لێک بدەینەوە بە واتای پەنا، ماناکەی ڕێک دەبێتەوە، ئەو دەمە بۆ ئەوەی حیسابە ئەبجەدییەکە ڕاست دەرچێت دەبێت ناچار بین بە شێوەی

(تەحتەلوئی) بيخوێنينەوە، ئەو دەمەيش ئەلف و لامی مورسەلين دەبێت لابېرێت. بە گشتی وا دەردەکەوێت ئەو کەسەی مێژووەکەی نووسيوە، يان عەرەبيی باش نەزانيوە، يان حيساباتی ئەبجەديی نەزانيوە. ئەمەيش زۆر بەدوور دەزانرێت لە سڵێمان بەگی باوکی گۆران. بەم پێيە رەنگە ئەو بەيتەی کۆتايی هی سڵێمان بەگ نەبێت و نوسخەنووسێک کە ئاگای لە مێژووی مردنی تاهير بەگ بووە، لە خۆيەوە زيادی کردبێت. گريمانەيەکی تری لاواز ئەوەيە کە رستەکە بەم شێوەيە بووبێت (جان وی تحت لواء المرسلين) بەڵام لەبەرئەوەی دەکاتە ١٣٣٦، نووسەر، يان نووسەرەوە بۆ رێککردنەوەی مێژووەکە ئەو ئەلفەی زياد کردبێت و چاوپۆشيی لە وەزن و مانا کردبێت.

دەستنووسەکانی دیوانی تاهیربەگی جاف

دەستخەتی شیعرە فارسییەکانی تاهیربەگی جاف «کم»[1]

ئەم دەستنووسە دەستخەتێکی زۆر نایاب و خەتخۆشە. سەرەتا ئەم دەستنووسە دەستنووسێکی تەواو و ڕێکوپێک و موجەلەدکراو بووە. لە بەشێک لە دیوانی سالمدا شتێکمان لەبارەی ئەو دەستخەتەوە گوتووە. دواتر کە شیعرە بڵاونەکراوەکانی ئەحمەد موختاریشم چاپ کرد شتێکی زیاترم ڕوون کردەوە، ئەو پرسیار و گومانانەیش لەسەر ئەو دەستنووسانە بوو، سەلمێنران.

ئەم دەستنووسە (١٣×٢٠)سم، لە کتێبخانەی مەجلیسی شوورای میللیی ئێران لە شاری تاران پارێزراوە. ئەم نوسخەیە لەو کتێبخانەیەدا بەم شێوەیە پێڕست کراوە:

ژمارە: (٩٩٦٣-نن)، دیوان طاهر بگ، شمارە قفسە: ق ٩٧٩٠، لەلای ڕاستیشەوە نیشانەی شێر و خۆر و شمشێرێک هەیە، لە ژێری ئەمەیشەوە نووسراوە: شمارە ثبت کتاب: (٨٦٤٠١).

ئەم نووسینە پارچە کاغەزێکە لکێنراوە بە سەرەتای لاپەڕەی یەکەمی ئەم دەستنووسەوە، هەروەها لە لاپەڕەی دووەمی ئەم دەستنووسەدا چەند مۆرێک کوتراوە و مۆری کتێبخانەی مەجلیسی شوورایە. یەکێک لەو مۆرانە مۆرێکی شێوە هێلکەییە و مرەکەبەکەی سوورە و لە ناویدا نووسراوە: «کتابخانەی موزە و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی»، لە خواری ئەمەیشەوە ئەم ژمارەیە هاتووە: (٩٧٩٠). لە ژێری ئەمەیشەوە

١- ئەم بابەتە پێش چەند ساڵێک لە گۆڤاری ڕامان و دواتریش لە گۆڤاری باراندا بڵاو کراوەتەوە. ئێمە لێرەدا بە باشمان زانی بابەتەکە بەم شێوەیەی لێرەدا دەیبینی ڕێک بخەین. ئەو کاتەی ئەم بابەتە نووسرا و بڵاو کرایەوە، ئاگاداری هەموو چاپەکانی دیوانی تاهیر بەگ بووین، بەڵام هەر ئەم نوسخەیە بەپەلە و بەبێ لێکۆڵینەوەیەکی ورد لە نوسخە و نووسەر و بابەتی و پەراوێزنووسین و بەراورد، لەلایەن کامیل سەفەریان و زەهرا سەجادی، بە هەڵەیەکی زۆر و تێکەڵی لە شیعرەکان، نوسخەکەیان لە ئێران چاپ کرد و خستیانە بازاڕەوە.

نووسراوە: (فیلموتیک تاسیس ٢ ١٣).

مۆرێکی تری بچووکی لاکێشەیی لە نزیکی ئەم مۆرەوە هەیە و لەسەری نووسراوە: (بازرسی شد). لە ژێری ئەمیشەوە نووسراوە: (٣٧-٦). لە نزیکی ئەم مۆرەیشەوە مۆرێکی تر هەیە کە هەر مۆری کتێبخانەی مەجلیسە و لاکێشەییە بەم شێوەیە هاتووە: (بازدید شد). لە ژێری ئەمەیشەوە نووسراوە (١٣٨٤).

ئەم دەستنووسە کۆمەڵە دەستنووسێکە لە کتێبخانەی مەجلیسدا و یەک کەس نووسیویەتییەوە. هەرچەندە ئەم دەستنووسە ناوی نووسەرەوەی پێوە نییە، بەڵام دیارە کە چەند دەستێکی دیوە و شوێن دەستیان پێوە دیارە و کاری خۆیان لەسەر کردووە. بەڵام لە چەند شوێنێکدا ساڵ هاتووە، ئەو ساڵانەیش لە جێگای خۆیاندا دەیانخەینە ڕوو.

ئەم دەستنووسە و هەموو ئەو بەشانەی تری، دەستنووسەکانی کتێبخانەی بنەماڵەی عوسمان پاشایە و بە دڵنیاییەوە دەڵێین کە هی کتێبخانەکەی ئەحمەدموختار بەگی جاف بووە، زۆریش لەوە زیاتر بووە کە لەلای ئێمە هەیە. ئەو بەشەی لەلای ئێمە هەیە هەموویان یەک کەس نووسیویەتییەوە ناوی سەیید عەلی بووە. لە چەند دەستنووسێکدا مۆری ئەحمەدموختار و ئیمزا و ناوی خۆی لەسەر نووسیوە، یان هەڵەکانی ڕاست کردووەتەوە و ئیمزای لەسەر کردووە. ئەمەیش نیشانەی ئەوەیە کە ئەم دەستنووسانە ئەحمەدموختار دیویەتی و هی کتێبخانەکەی خۆی بووە و هەموویانی خوێندووەتەوە، ئەگەر نەخوێنرابێتەوە، ئەو هەڵانە چاک نەدەکرانەوە و بەو شێوەیە ئیمزای نەدەکردن.

ئەو دەستنووسانەی کە سەیید عەلی نووسیویەتییەوە:

١- دیوانی سالم.

٢- دیوانی شێخ ڕەزای تاڵەبانی.

٣- دیوانی ئەحمەدموختار بەگی جاف.

٤- دیوانی تاهیربەگی جاف.

٥- دیوانی موستەفا بەگی کوردی، لەگەڵ چەند پارچە شیعرێکی دیکەی شاعیرانی تری کورددا.

٦- دیوانی نالی.

٧- کەشکۆڵە شیعری فارسی و کوردیی شاعیرانی کورد و فارس.

تاکو ئێستا ئەمانە ڕوون و ئاشکران، نازانین دوابەدوای ئەمە چیی تر دەردەکەوێت. ئەوەی تاکو ئێستا لەلای ئێمەیە و دیومانە و بەراوردمان کردوون، ئەم کۆمەڵە بەرهەمەن کە ناومان هێنان و بە خەتە نایابەکەی سەیید عەلی نووسراونەتەوە.

با بێینەوە سەر باسی ناوەڕۆکی دەستنووسەکە. ئەم دەستنووسە چەند خاسییەت و تایبەتمەندییەکی هەیە، یەکێک لەوانە ڕیزبەندیی شیعرەکانە بەپێی ڕیزبەندیی پیتەکان لە ئەلفەوە تا یاء. ئەوەی جێگەی دڵگرانییە پیتی ئەلف لەم دەستنووسەدا فەوتاوە و تەنیا یەک بەیت لە پیتی ئەلف ماوەتەوە. ئەمەیش مانای ئەوەیە کە پیتی ئەلفی تێدا بووە، نیشانەیەکی تریش بۆئەوەی کە پیتی ئەلف لەم دەستنووسەدا هەبووە، ئەو ژمارەیەیە کە خودی نووسەر لەسەری نووسیوە، ئەو ژمارەیش کە ئێستا ماوە و لەسەر لاپەڕەی (١)ە، ژمارە (١٧)یە، کەواتە ١٦ پەڕەی نەماوە، ئەو ١٦ پەڕەیەیش خوا خۆی دەزانێت چیی بەسەر هاتووە و چەند پارچە شیعری تێدا بووە.

سەرەتای دەستنووسەکەیش بەم بەیتە شیعرەی دواغەزەل لە پیتی ئەلف دەست پێ دەکات:

طاهر جنونی تا بە کی نشنیدەای در قید کرد؟
زنجیر تار زلف او پای دو صد دیوانە را

لە دوای ئەم بەیتەوە دەچێتە سەر پیتی بێ، لە دوای ئەم نیوەبەیتەیشەوە (یارم ز در درآمد با روی بی حجاب) پچڕان لە نوسخەکەدا هەیە و دوو ژمارەی هەیە، لاپەڕە ٢ و ١٨ و لە بەرانبەریشدا لاپەڕە ٣ و ٢١ نووسراوە. کۆتاییی شیعری (یارم ز در...) فەوتاوە. لە

لاپەڕەکەی دواتریدا دوو بەیتی کۆتاییی شیعرێکی ترە و بەم شێوەیەیە: (بی‌خبر بودم کە دل افتادە انـدر دام عشـق) کـەچی کاتێـک ئـەم نوسـخەیەیان چـاپ کـردووە، ئـەو شـیعرەی کۆتاییەکەی نەماوە و ئەم دوو بەیتە کە کۆتاییی شیعرێکی ترە تێکەڵی کردووە و بە یـەک شیعری لەقەڵەم داوە.

چەند شیعرێک لەم نوسخەیەدا هەیە و پێشتریش بڵاوکراونەتەوە، هەندێک جیـاوازیی وشەییان لەگەڵ یەکتردا هەیە، هەندێکیشیان لەڕووی بەیتی زیـاد و کەمـەوە، جیاوازییـان هەیە. بۆ نموونە: (زلفین تو کە طعنە زن مشک و عـنبرند) لێرەدا کە لاپـەڕە ٥٤ی کـۆن و لاپەڕە ٧٢ی تازەیە کە پێ دەچێت بە خەتی پێڕستنووسی مەجلیس نووسـرابێت، یـان ئـەو حەسەن ناوەی کە ئیمزای لەسـەر کـردووە، یـان ئـەو عەلییـەی کـە چەنـد پارچـە شـیعری نووسیوەتەوە و ئیمزای کردووە. دەکرێت ئەم عەلییە هـەر عـەلی کـەمال بـاپیر بێـت، یـان کەسێکی تر بووبێت و دوای کـەمالی دەسـتخەتەکەی کەوتبێتـە دەسـت. بەهـەرحاڵ دوو ژمارەی بۆ دانراوە. بە قەڵـەمی ڕەسـاس سـێ بـەیتی شـیعری فیردەوسـی نووسـراوە، دواتـر نووسراوە (دە هم ماە صفر نویشتە شد من نمانم، خط بماند یادگـار، سـنە ١٣٣٥. حسـن [ئیمزا]). ئەم حەسەنە و ئیمزاکـە دوو نـاوە، ناوەکـەی بـاوکی ناخوێنرێتـەوە و هـەردووکی کراوەتە ئیمزا. سەرتای پیتی (ڕ) بە خەتی سەیید عەلی دەست پێ دەکاتەوە.

پیتی کاف و گاف لەم دەستنووسەدا نەهاتووە، یان فەوتاوە، ئەوەیان نازانین. شـیعری (ز آن نظر کند همە دم روبر آینە) کۆتاییەکەی فەوتاوە، لێـرەدا چەنـد لاپەڕەیـەکی کـەوتووە و نازانین چەندە. هۆی ئەم کەوتنەیش ڕوون نییە، لەگەڵ ئەوەیشـدا سـەرەتای پیتـی یـائیش نەماوە و دیار نییە چەند پارچەیش لە پیتی یاء لەناو چووە. ئەوەی لە پیتـی یـاء ماوەتـەوە چەند پارچە شیعرێکە و کۆتاییی شیعرێک و چەند شیعرێکی تری کە بەدوای ئەودا دێـت

ئەوەمان بۆ دەسەلمێنێت کە شیعری پیتی یاء زۆر بووە، بۆ نموونە کە ٧ لاپەڕە نەماوە، ئەمەیش ئەوەمان بۆ دەسەلمێنێت.

خواجە گر قهر کند بندە نباشد دلگیر

شاد شود طاهر اگر یار نماید عقبی

دوای ئەم بەیتە، چەند غەزەلێکی لە پیتی یاء دێنێت. لە یەک دوو لاپەڕەی دواتردا بە خەتی عەلی ناوێک، ئیمزایەک کراوە و باس لە کارێک دەکات کە سەبارەت بە ئەحمەد موختار جافە و تێک دراوە، هەروەها لە لاپەڕە ١٢٢ بەرانبەر بە ١٤٨ چەند نووسینێکی کەمی تێدا نووسراوە و نووسیویەتی:

(ترسم کە من بمیرم و یاران بی‌وفا

پا بر سرم نهند ندانند کیم)

بۆشاییەکی چەند سانتیمەتری لێرەدا هەیە و دواتر ئەم دوو بەیتە نووسراوە:

(ترسم کە من بمیرم و غم بی‌پدر شود

وین طفل نازپرور من دربدر شود)

لە نێوان ئەم دوو بەیتەوە لە لای چەپەوە دووجار عەلی ئیمزای کردووە بەم شێوەیە:

علی [ئیمزا]

علی [ئیمزا]

هەروەها لە لاپەڕە ١٣٩ بەرانبەر بە ١٢٣ دوو بەیتی تر بە قەڵەمی ڕەساس هاتووە، یەکیان هی سائیبە و ئەوی تریان نازانین هی کێیە. دواتر دووبەیتی تری فارسییش لە خوارەوە و لە لای چەپەوە نووسراوە و ئیمزای عەلی لەسەر کراوە.

دوای ئەم شیعرە نووسراوە: (طاهر بگ دام اقباله...) دواتر شیعری «تا بەکەی قوربان» هاتووە، لەدوای شیعری (چو دلبر با رقیبان بادە در پیمانە می‌ریزد)ەوە، شیعری «ئەم کەوا تاقی سەمەن ساقە» هاتووە و لە دیوانەکەدا نییە. لە لاپەڕەکانی کۆتاییی ئەم

دەستنووسەدا نووسراوە: «تم تم تم تم». لە لاپەڕەکەی بەرانبەریدا ئەم چەند بەيتە بە خەتی ئەحمەد موختار جاف نووسراوە:

(گويند بە شب ديدن آيينە نکو نيست
ما روی تو در موی تو ديديم نکو بود)

***

(تا تو نگاه میکنی کار من آه کردنست
ای بە فدای چشم تو! اين چە نگاه کردنست؟)

***

(سگ کوی تو بە بوی دل ما میآيد
سگ اويم کزو بوی وفا میآيد)

پاشان ئەم چەند دێڕە نووسراوە: (در سنە هزار و سيصد و سی و چهار[1] در ايام سفر[2] برلک برای يادگار نوشتە شد، من نمانم خط بماند يادگار آە آە، ١٣١٤ خانا پاشازادە، احمدمختار جاف [ئيمزا].)

لاپەڕەی کۆتايی ئەم دەستنووسەی سەييد عەلی، بەم شيعرەی خوارەوە کۆتايی دێت:

بنوارە لە ئەم نەشئەيی ئەمڕۆ لە دڵايە
هەر لايێ دەچی دەم لە دەم و دەس لە ملايە
دوو بيستی من ئەمڕۆ وەکو پەنجا لە چلايە
بەم نەوعە خودايا کە بڕۆم، بچمە چ لايە؟

ئەم دوو بەيتە چونکە لە نێوان شيعرەکانی تاهير بەگدا نييە و لە کۆتايی

١- لە دەستنووسەکەدا نووسراوە (سيوچوار) و هەڵەيە.

٢- لە دەستنووسەکەدا وشەی (صفربرلک) بە هەڵە نووسراوە.

نووسینەکەی ئەحمەدموختارەوە هاتووە، دەکرێت گومانی لێ بکرێت کە شیعری تاهیر بەگ بێت، دوای لێکۆڵینەوە بۆمان دەرکەوت شیعری حەمدیی شاعیرە.

شیعرەکانی نێو ئەم دەستنووسە بریتین لە ١٢٠ پارچە شیعر، بەڵام لە ڕاستیدا دەستنووسەکە و شیعرەکانیش زۆر لەمە زیاتر بوون، تەنها ئەوەندەی ماوەتەوە. دەبێت ئەوەیش بڵێین کە هەموو هۆنراوەکانی ناو دەستخەتەکە بڵاونەکراوە نین، ئەو شیعرانەی کە لەم دەستنووسەدا بڵاوکراونەتەوە ١٤ پارچە شیعرن، ئەم شیعرە بڵاوکراوانە لەگەڵ ئەوانەی دەستنووسەکەدا جیاوازیی زۆریان هەیە، چ لە ڕووی وشەیی و چی لە ڕووی زیادی و کەمیی بەیتەکانەوە.

جۆری خەتی ئەم دەستنووسە نەستەعلیقە. ئەو لاپەڕانەی ماوەتەوە بریتین لە ١٣٨ لاپەڕە، لە لاپەڕە ٣ی دەستخەتەکەدا لە سەرەوە دوو دێڕ نووسراوە: (این کتاب به دوست دانشمندم جناب آقای مراد اورنگ تقدیم می‌شود. عبدالحسین (میمنت!)... ئیمزا)، دواتر ئەم ڕێکەوتە نووسراوە: (٧-١٠-٤٨).

دەستنووسی ڕەشنووسی دیوانی تاهیربەگی جاف بە پێنووسی خۆی (تا)

ئەم دەستنووسە کە بە دەستنووسی دیوانی تاهیربەگی جاف بە پێنووسی خۆی ناساندوومانە، یەکێکە لەو دەستنووسە گرنگانەی بەردەستمانە کە سوودی زۆری لێ وەرگیراوە، بۆ شیعرە فارسییەکانیش بە دەستنووسی بنچینەیی دانراوە.

لەم نوسخەیەدا کە بە خەتی خودی شاعیرە، سەرەتا و کۆتاییی فەوتاوە، نازانرێت چەندێک لە سەرەتاوە فەوتاوە و کۆتاییەکەیشی چەند بووە و چەندی فەوتاوە. لەوەی ماوەتەوە نزیکەی ١٢٦ پارچە شیعری فارسیی ماوەتەوە و هاتووە، قەبارەکەی لە (١٤×٢١سم)ە، موحەممەد عەلی قەرەداغی لە ناساندنی ئەم دەستنووسەدا دەڵێت: «یەکێکە لەو دەستخەتانەی مامۆستا ئیسماعیل سپیندارەیی کۆی کردوونەتەوە و ماوەی

سـوود لێـوەرگرتنی دام، پ: (٢١×١٩)، ل: ٦٣، ن: ؟، س: ؟. (ئـەلبوومی کەشـکۆڵ: ٢١٧، ٢٠٠٨) ئەم ئەندازەیەی ناویراو داینـاوە گومانمان لێی هەیە و دەبێت بەو شێوە بێت کە ئێمە دامان ناوە.

لەسەر کاغەزێکی زەرد و بە خەتێکی تا ڕادەیەک نـاخۆش نووسـراوەتەوە، زۆر شـوێنی فەوتاوە، پووکان و ڕزین لە سەرەتاوە تا کۆتایی لـەم دەستنووسـەدا ڕووی داوە و دەبینرێـت، جوان هەڵنەگیراوە. خـودی شـاعیر زۆر شـوێنی گۆڕیـوە و کوژانـەوە و نووسـینەوەی زۆری تێدایە. جگە لەوەیش زۆر شیعری تێدایـە بـە بۆچـوونی ئێمـە شـاعیر یـان تەنهـا قـاڵبی شیعرەکەی داناوە، یان فیکرەکـەی دارشـتووە و کـێش و سـەرواکەی دروسـت نەکردووەتـەوە، ئەمەیش بەپێی ئەو شیعرانەی هەندێک جێگا نیوەی یەکـەم وەزنـی تـەواوە و مانـا تـەواو نییە، نیوەکەی تری مانا تەواوە و وەزنەکەی تەواو نییە، یان هەر لە مانا و وەزندا تەواو نین.

ئەم دەستنووسە لەگەڵ ئەو نوسـخەیەی کەمالیـدا یـەکێکن و ئـەوەی کـەمالی لەبـەر ڕۆشنایی نوسخەکەی تاهیر بەگ خۆیدا نووسراوەتەوە، بە بەڵگەی ئەوەی لە زۆر جێگـادا شیعرەکان وەکو یەکن. لە هەندێک شیعردا جیاوازییان تێدا نییە و لە هەندێک شیعریشـدا کەمترین جیاوازییان تێدایە. جیاوازیی ئـەم دەستنووسـە ئەوەیـە خـەتی خـودی شـاعیرە، بەشێک لەو شیعرانەی لە نوسخەکەی کەمالیدا فەوتاوە لێـرەدا بەشـێکی زۆری مـاوە، یـان ئەو شیعرانەی سەرەتاکەی یا کۆتاییەکەی فەوتاوە، لێرەدا ماوە و لە شوێنی خۆیدا ئامـاژەی پێ کراوە.

لەم دەستنووسەدا ناوی هیچ کەسێک نەهاتووە، ساڵی نووسینەوەی پێوە نییە، بەڵام بـە چاوپێدا خشانێک دەردەکەوێت کە ئەم دەستنووسە هی تاهیربەگی جافە و بە قەڵەمی خۆی نووسراوەتەوە؛ چونکە لە زۆر جێگادا کوژانەوە، ڕێکخستنەوە، بەیت بۆ زیادکردن، نیوەبـەیت ڕاستکردنەوە و چـاککردن، غـەزەل کوژانـەوە ڕووی داوە و دەبینرێـت. ئـەم نوسـخەیە وەکـو

گوتمان لەبەر ئەوەی نوسخەی ڕەشنووسە، هەڵە و کەموکورتیی زۆری تێدایە، لەبەر ڕۆشناییی نوسخەکەی کەمالی و چاپکراوەکان و نوسخەکانی تری، بەراورد کراوە و تا ئەو جێگایەی توانرابێت گرفتەکان چارەسەر بکرێن، چارەسەر کراون.

دەستنووسی مەلا ئەحمەدی دەککەیی «دک»

ئەم کەشکۆڵە یەکێکە لەو کەشکۆڵانەی لای موحەممەد عەلی قەرەداغی و لە کتێبی ئەلبوومی کەشکۆڵدا، لە لاپەڕە ١٧٨دا ناساندوویەتی. نوسخە ئەسڵییەکەی لەلای ناوبراوە و ئێمەیش کۆپییەکی وێنەگیراویمان لێی وەرگرتووە.

ئەم دەستنووسە پڕیەتی لە دوعا و شیعری کوردی و فارسی و عەرەبی و... هۆنراوەی شاعیرانی کورد و فارسی تێدا دەبینرێت، شیعری شاعیرانی کۆن و نوێی تێدایە.

کەشکۆڵەکە زۆر شپرزە بووە و باش هەڵنەگیراوە، لە زۆر جێگەدا ئەوەندە مۆرانە خواردوویەتی یان دڕاوە، پارچە هۆنراوەکە یان نووسراوەکە فەوتاوە و ناتوانرێت بخوێنرێتەوە و کەڵکی لێ وەربگیرێت. لەبەر ئەوەی زۆر شپرزە بووە و تێک چووە بە کەڵکی ئەوە نایەت لە هەموو جێگەیەکدا سوودی لێ وەربگیرێت، هەر بۆیە ناوبەناو و ئەوەی پێویست بە ساغکردنەوە بکات و ساغ بکرێتەوە، بەپێی توانا لێی ساغ دەکەینەوە و بڵاوی دەکەینەوە. لەم بەهەمەی تاهیر بەگدا لە هەندێک جێگادا سوودی لێ وەرگیراوە.

مامۆستا موحەممەد موستەفا (حەمەبۆر)ی بەڕێزیش ماوەیەک ئەم کەشکۆڵەی لەلا بووە و شیرازە و پینەکاریی کردووەتەوە و پێشەکییەکی دوورودرێژی بۆ نووسیوە. حەمەبۆر لە دووەم لاپەڕەدا هەندێک زانیاریی لەسەر کەشکۆڵەکە نووسیوە، پێم وایە ئەو کاتەی کە لە شاری بەغداد نیشتەجێ بووە زانیارییەکانی نووسیوەتەوە. هەر لە دووەم لاپەڕەدا نووسراوە: بەغدا- لە کۆتاییی ١٩٨٦ و سەرەتای (١٩٨٧ز)دا.

بەرگی ئەم دەستنووسە جلدێکی ڕەنگ سەوزی مامناوەندییە و لێوارەکەی ڕەنگی قاوایییە، بە قەڵەمی جافی شین بە گەورەیی لەسەری نووسراوە: «کەشکۆڵی مەلا ئەحمەد دەککەیی».

بەپێی ئەو وێنەیەی کە گیراوە، دەردەکەوێت کە پێوانەکەی (١٢×٢٠سم)ە یان (١٤×٢١سم)ە، ئەوەی لێی ماوەتەوە ٣٠٠ لاپەڕەیە. لە ساڵی ١٣٤٦ی کۆچی بەرانبەر بە ساڵی ١٩٢٧ی زایینی لە شاری هەڵەبجە دەستی بە نووسینی کردووە. پەڕەی یەکەمی بە قەڵەمێکی ڕەساس هەندێک نووسینی لەسەر نووسراوە و دوو مۆری مامۆستا قەرەداغیی (محمد علی قەرەداغی) پێوەیە. لاپەڕەی دووەمی بە قەڵەمی مامۆستا حەمەبۆر بە مەرەکەبی ڕەش و لێواری نووسینەکە بە قەڵەمی مەرەکەبی سەوز سێبەری بۆ کراوە، نووسینەکە بە گەورەییە و لەسەر لاپەڕەکە نووسراوە:

«کەشکۆڵی مەلا ئەحمەدی دەککەیی، ١٩٢٧ز- لە (١٩٦٧ز)دا لە دەراوی سیروان نووسراوەتەوە. خەتێکی بەژێردا هێنراوە هی مامۆستا موحەممەد عەلی قەرەداخییە، دوو خەتی بەژێردا هێنراوە، پینەکاری و شیرازە و بەرگ و لەسەرنووسینی لە لایەن موحەممەد موستەفا (حەمەبۆر)ەوە کراوە، لە بەغدا- لە کۆتاییی ١٩٨٦ و سەرەتای ١٩٨٧ز دا».

پاشان دەچێتە سەر پێشەکییەکەی حەمەبۆر و ناوەڕۆکی دەستنووسەکە. هەرچی شیعری تێدایە بەگوێرەی زانیارییەکانی ئەو دەمە نووسراوە کە بڵاوکراوەتەوە یان بڵاو نەکراوەتەوە. دواتر ئیندێکسێکیشی بۆ کراوە. دوای ١٦٦ لاپەڕە چەند پەڕەیەکی خاڵی دێت، ئنجا دەچێتە سەر کەشکۆڵەکە. ئەم پەڕانە دەفتەرێکی هاوشێوەی کەشکۆڵەکەیە و لەلایەن مامۆستا حەمەبۆرەوە دروست کراوە و لکێنراوە بە کەشکۆڵەکەوە.

شیعری نێو ئەم کەشکۆڵە، بریتییە لە شیعری شاعیرانی کورد بە زمانی فارسی و کوردی و... هەروەها شیعری شاعیرانی فارسیشی تێدایە؛ هۆنراوەی شاعیرانی وەکو خانا،

مەولەوی، مەحروومی، مەلا وەڵەدخان، تاهیر بەگ، ئەحمەد بەگ، نالی، سالم، کوردی، پیرەمێرد، بێخود، بێدار، ئەدەب، قادر سنە، موزنیب، مەولانا خالید، موفتی زەهاوی، شێخ نەجمەددین، سەلام، شێخ ڕەزا، مەلا حەسەنی قازی، سەرعی و... تێدایە.

شیعری شاعیرانی فارسی وەکو بیدل، وسووق ئەلدەولە، خواجە ڕوکنەددین، سەیید موبارەکشا، بابا (سەودای)، ئەحمەد شای قاجار، ئەبولحەسەنی خەرەقانی، سەعدی، شەمس، غەیاسی، جامی، حافز و... تێدایە.

دوای تەواوبوونی کەشکۆڵەکە، حەمەبۆر کۆتایینامەیەکی لە پەڕەیەکدا بۆ نووسیوە، چەند پەڕەیەکی سپی لە دوای کۆتایینامەکەوە هاتووە و ئیتر دەستنووسەکە تەواو دەبێت.

ئەو شیعرانەی تاهیر بەگ کە لەم دەستنووسەدا هاتوون، بریتین لە: داستانی قومار، مەربووتە حەیاتم، قوربانی ڕوخت بم، دڵ نەخۆشی دەردی، تیری غەمزە، دونیا هەموو لەحزە، دڵ لە هیجرت، نەماوە شاری هارووت، موقەددەر گەر نەبێ، سلام ما، چەمەن یەکبارە و...

هەروەها شیعرەکانی سلێمان بەگی باوکی گۆرانی شاعیریش کە بۆ تاهیر بەگ نووسراوە، لێرەدا هاتووە. جگە لەوەیش شیعری بە غەمزەی چاوی مەخمووری کە گوایە ناری و تاهیر بەگ پێکەوە نووسیویانە، لەم کەشکۆڵەدا بە ناوی نارییەوە هاتووە. ئەم دەستنووسە بە نوسخەی «دک» لەم دیوانەدا ناسێندراوە.

کەشکۆڵی کفری «کف»

ئەم کەشکۆڵە بریتییە لە دەستنووسێکی گەورە و لە شاری کفریدا نووسراوەتەوە. ئەم دەستنووسە کۆپییەکی لەلای هەردەوێڵ کاکەییە و ئێمەیش نوسخەیەکمان لەبەر گرتووەتەوە، تا سوودی لێ وەربگرین.

ئـەم دەستنووسـە قەبارەکـەی (١٧×٢٣سـم)ە، نزيکـەی ٦١٤ پەڕەيـە و بـە خـەتی نەستەعليق و ڕوون و جوان نووسراوەتەوە؛ نزيکی ٢٥ پەڕەی سەرەتای کەوتووە. نووسـەرەوەی دەستنووس لە چەند جێگەيەکدا ناوی خۆی نووسيوە. نووسەرەوە لـە پـەڕەی ٥٤دا دەڵێـت: تەواوم کرد لە بيست [و] يەکی زيلحجەدا لە ئەحواڵی دڵ نارەحەتييا، لـە تـاريخی ١٣٤٩ لە شەهری کفری، لە مزگەوتی گەورە، لە سوبحی جومعە لە سەعات دوو و نيم، لە ئـاخری بەهار، بۆ پياوی لار...

جگە لەوەی لـە چەنـد جێگـەيەکدا سـاڵی نووسـينەوەی نووسـيوە، لـە پـەڕەی ٨١دا نووسەرەوە دەڵێت: (علی يد الحقير فی جامع کبير، احمد المجنون، من بلد کفری فی يـوم الخميس ١٣٤٩).

لەم کەشکۆڵەدا شيعری شاعيرانی فارسی وەکو مەولانای ڕۆمـی، سـەعدی، جەننـەتی، جامی، خوسرەو، بێدڵ، زەوقی و... هەيە.

شيعری عەرەبی بەناوی ئيمامی ئەبوويـەکر و نـەعتی عـەرەبی و... لـەم کەشـکۆڵەدا دەبينرێت. داسـتانی سـوڵتان جومجومـە و چەنـد داسـتانێکی تـر کە خاوەنيـان نـەزانراوە هاتووە. شيعری شاعيرانی وەکو ميرزا عەبدولقادری پاوەيی، ناری، کەمالی، ئەحمەد بە گ، مەلا حەسەنی مەلای بيارە، شێخ حەسەنی عازەبان، شێخ ڕەزا (بەشێک لە ديوانەکەيەتی)، بەشێک لە ديوانی ئەحمەدموختار جاف، بەشێک لە ديـوانی نـالی، بەشـێک لـە ديـوانی تاهيربەگی جاف و چەندين شاعيری تر کە شيعريان لەم دەستنووسەدا بە کوردی و فارسـی و عەرەبی هاتووە و دەبينرێت. هەندێک شيعريشی تێدايە کە خاوەنيان نەزانراوە.

هەر لەم دەستنووسەدا شيعری (بەغەمزەی چاوی مەخمووری)يش بە سەروای «کـردم» هاتووە و بە ناوی کاکە حەمەی مەريوانييەوە تۆمار کراوە.

ئەو شیعرانەی تاهیر بەگ کە لەم دەستنووسەدا هاتوون، بریتین لە ٣٣ پارچە شیعری کوردی و فارسی کە ئەمانەی خوارەوەن:

لە دەوری پیری مەیخانە، سوپای مەعسییەت، سەد کە پاشا، ڕەفیقان گرفتاری، ڕۆژی تەرەب، زلف تو مشک، مەربووتە حەیاتم، ڕەفیقان تا، تن چو، بە زیبایی رخ، ساقیا برخیز، صادقانە با تو، دو صف ایستادە، حاش للّٰه، بە ستمها، فەسڵی خەزان، ئەی پرتەوی، سلام ما، گلبرگ تنا، قوربانی ڕوخت بم، چەمەن یەکبارە، موقەددەر گەر نەبێ، عیلاجی دەردی عەشق، دڵ لە حەسرەت، تابەکەی قوربان، دونیا کە هەموو، فیدای ڕوخساری ئاڵت، نموونەی ڕووی تۆیە، تیری غەمزەی چاوەکانت، یا ڕەسوولەڵڵا، دڵ لە هیجرت.

ئەم دەستنووسە شیعری بڵاونەکراوەی تاهیر بەگیشی تێدایە و یەکێکە لە سەرچاوە گرنگەکانی بەردەستمان و زۆر کۆمەکمانی کردووە لە ساغکردنەوە و دیاریکردنی زۆر جێگا کە لە نوسخەکانی تردا خراپ بوون، یان ناتەواو بوون. لە ڕێگەی ئەم نوسخەیەوە جێگا ناتەواوییەکان تەواو کراون. ئەم دەستنووسە بە نوسخەی «کف» لە دیوانی تاهیر بەگدا ناسێنراوە.

کەشکۆڵستان «مح»

کەشکۆڵستان دەستنووسێکی تری بەردەستمانە بۆ ئەم بەرهەمەی تاهیربەگی جاف. ئەم دەستنووسەیش بریتییە لە بەشێکی کەمی دەستنووسێکی گەورە کە لە موحەممەد عەلی قەرەداغی وەرمان گرتووە. ئەم دەستنووسە ناوبراو ناوی لێ ناوە کەشکۆڵستان، چونکە پاشماوەی کۆمەڵێک دەستنووسە و پێکەوە شیرازە کراون.

ئەم نوسخەیە بە خەتێکی جوان لە تێکەڵەی شکەستە و نەستەعلیق نووسراوەتەوە. ئێمە بە نوسخەی «مح» لێرەدا ناساندوومانە. لەم بەشەی بەردەستی ئێمەدا شیعری شاعیرانی وەکو تاهیر بەگ، شێخ ڕەزا، سالم، شەهیدی، سەید بەها، ناسرەددین شا،

حەمدی و... تێدا دەبینرێت. نووسەرەوە لە جێگایەکدا نووسیویەتی: (تمت از جامع پادشا فی ید احمدی ١٣٤٧).

نووسەرەوەی نوسخە لە جێگایەکدا شیعری دووبارە و هەڵەی نووسیوە و چاکی کردووەتەوە و دەڵێت: (این شعر ظاهرا غلط است چونکه تکرار است).

ئەو شیعرگەلەی لەم دەستنووسەدا هاتوون ئەمانەن: شەماڵ یار نەدیت، چون نظر، خال بە گنج، ئەگەر بێت و بکا، یا ڕەسووڵەڵڵا، نموونەی ڕووی تۆیە، شەهەنشای، یاران فەرهادم، دڵ نەخۆشی دەردی، ئەی پرتەوی، دڵ لە حەسرەت، تابەکەی قوربان، فیدای ڕوخساری، موقەددەر گەر نەبێ، قوربانی ڕوخت بم و...

ئەم دەستنووسە چونکە بە مۆبایل وێنەمان گرتووە، تا ئەو جێگایەی لە یادمانە دەستنووسەکە چەند دەستنووسێک بووە و پێکەوە شیرازە کرابوون. ئەندازەیان لە نێوان (١٤×٢١سم) و (١٧×٢٣سم)دایە، ئەو بەشەی شیعرەکانی تاهیر بەگی تێدا هاتووە، بریتییە لە ١٧ پەڕە.

دەستنووسی موحەممەد موستەفا کوردی «مم»

ئەم دەستنووسە لەسەری نووسراوە موحەممەد موستەفا کوردی و ئێمە نیشانەی «مم»مان بۆ داناوە. سەرەتا و کۆتاییی ناتەواوە، لە ناوەندیشەوە چەند جارێک پچڕان و لێ کەوتنی تێ کەوتووە و بەشێکی زۆری نەماوە؛ ئەوەی ماوەتە ١٧ لاپەڕەیە، ئەندازەکەی (١٣×٢٠سم)ە. بە خەتی موحەممەد موستەفا کوردی نووسراوەتەوە. بەشێکە لە شیعرە فارسییەکانی تاهیربەگی جاف و بەپێی بەراورد و لێکدانەوەی ئێمە، ئەم نوسخەیە لەبەر ڕۆشناییی نوسخەکەی کەمالی نووسراوەتەوە و شیعری ناتەواو و بڵاونەکراوە و ڕیزبەندیی شیعرەکان ئەوەمان نیشان دەدات کە ئەمانە لەبەر یەک نووسراونەتەوە.

خەتی ئەم دەستنووسە زۆر جوانە، بە خەتی شکەستەی نەستەعلیق نووسراوەتەوە. لە هەندێک جێگادا پەیڕەوی ڕیزبەندیی شیعرەکان کراوە، لە هەندێک جێگایشدا پەیڕەو نەکراوە، بەڵام وا پێ دەچێت بەهۆی تێکچوونی شیرازەکەوە ئەو تێکەڵاوییە ڕووی دابێت.ساڵی نووسینەوە و هیچ نیشانەیەکی تری لەسەر نییە تا زانیاریی زیاتری لەبارەوە بنووسین.

دەستنووسی کەریم بەگی جاف «کب»

ئەم دەستنووسەمان لە دوکتۆر حەسەن جاف وەرگرتووە چونکە هی کەریم بەگی باوکیان بووە، هەر بە ناوی ئەویشەوە ناومان ناوە و بە ئاماژەی «کب» لێرەدا ناسێنراوە. ئەم دەستنووسە دوو بەرگە و قەبارەیەکی گەورەی هەیە، نزیکەی ١٢٠٠ لاپەڕەیە. ئەم دەستنووسە لە داهاتوودا چاپ دەکرێت.

نووسەرەوەی ئەم دەستنووسە شیعرە سۆرانییەکانی بەدوای یەکتردا هێناوە، دواتر هەورامییەکان و دواتر شیعرە فارسییەکانی هێناوە. ئەم دەستنووسە خەتی چەند کەسێکی تێدایە. شیعری شاعیرانی کورد و فارس و عەرەبی تێدایە، شاعیرانی وەکو مەولەوی، خانای قوبادی، شێخ ڕەزا، خاڵۆی مەولەوی، شاکەلی و عەتاری نەیشابووری و... تێدایە.

ئەم دەستنووسە قەبارەکەی (١٤×٢١سم)ە، بە خەت و ڕێنووسی جۆراوجۆر نووسراوەتەوە، وەک شکەستەی نەستەعلیق و ڕێنووسی نوێ. ئەم دەستنووسە لە بەشی شیعرەکانی تاهیر بەگدا لە لاپەڕە ٢٤٥دا ساڵێکی پێوەیە و نووسراوە: (١٣٥٥ بعد از ظهر، سلخ جمادی الآخره از دکۀ سرچم در خدمت حاجی عبدالقادر بگ بودم، المذنب احمد حمدی).

شیعرەکانی تاهیر بەگ لەم دەستنووسەدا زۆرن، ٥٥ لاپەڕەیان داگیر کردووە. هەر یەک لەو شیعرانەی کە تێکەڵاو کراوە، وەکو شیعری بە غەمزەی، شیعرەکەی ئەدەب، ئەوا لێرەیشدا هەر بەناوی تاهیر بەگەوە هاتووە، بەڵام وەکو لە شوێنی خۆیاندا باسمان کردووە و

ساغمان کردووەتەوە کە ئەو شیعرانە هی کێن، لێرەدا نەمان هێناون و بە شیعری تاهیر بەگی نازانین.

هەر لە لاپەڕە ٢٤٠دا و لەناو شیعرەکانی تاهیر بەگدا نووسراوە: لە غەڵەت چاککردن بێتاقەت بووم. ئەم ڕستەیە ئەوەمان پێ دەڵێت کە شیعرەکانی تاهیر بەگ زۆر دەستکارییان کراوە، یان ئەوەتا کە تاهیر بەگ نووسیویەتییەوە و کۆچی دوایی کردووە و شیعرەکان هەر بەو ناتەواوییە کەوتوونەتە بەردەست، یان ئەوەتا بەشێکی تەواو کراوە و بەشێکی تەواو نەکراوە. بەڵام بەپێی دەستنووسەکەی خۆی بێت، ئەوە شیعرە فارسییەکانی تەواو نەکردووە چونکە لە زۆر جێگەدا ئەوە بە ڕوونی دیارە کە فیکرە و داڕشتن و وەزنەکەی دیاری کردووە، بەڵام هەروا جێ ماوە. ئەم دەستنووسە قسەوباس زۆر هەڵدەگرێت، لەبەرئەوەی چاپ دەکرێت، هەر ئەوەندەی لەسەر دەنووسین.

چەند دەستنووسێکی تر

دەستنووسی کۆیە «کۆ»

لەنێو ئەو دەستنووسانەی بەردەستماندا چەند دەستنووسێکی تر هەیە چەند شیعرێکیان تێدا هاتووە، واتە لەو دەستنووسانەدا دوو سێ شیعر هاتووە، بۆیە لێرەدا بە کورتی لەسەریان دەنووسین. کەشکۆڵێک کە لە شاری کۆیە نووسراوە و لە کتێبخانەی گشتیی تاران پارێزراوە، بە کۆدی ژمارە (٥-٠٩٧٧٦) داخل کراوە و دەناسرێت.

شیعری یا ڕەسوولەڵڵا و (مخمس طاهر بیگ بر اشعار خالص پسر شیخ رضا "خداوندا") هاتووە. نووسەر بە خەتی شکەستە و نەستەعلیق نووسیویەتییەوە. ئەم دەستنووسە بە نیشانەی «کۆ» ناسێندراوە.

جُنگ اشعار فارسی و کُردی «کش»

ئەم دەستنووسە دەستنووسی کەمالیی شاعیرە، یەکێکە لەو حەوت دەستنووسەی بۆ ئەحمەدموختاری نووسیوەتەوە و لە کتێبخانەی مەجلیسی شوورای ئیسلامی ئێران پارێزراوە، دەستنووسێکی گەورەیە.

شیعری شاعیرانی فارس و کوردی تێدایە، شیعری شاعیرانی کوردیشی بە فارسی تێدا دەبینرێت. شیعری سەعدی، غیاسی، خاکی، ناری، تاهیر بەگ، ئەحمەدموختار جاف، مەحوی، مەولانا خالید، زێوەر، حەریق و... تێدایە، دوو سێ شیعری تاهیر بەگی تێدا هاتووە: تن چو مو، مخمس بر کلام طاهر بگ. پێش ئەم شیعرە شیعرێکی عارفە و لەم شیعرەیشدا نازناوی شاعیر نەهاتووە، پێ دەچێت شیعری عارف بێت، کە بەم شێوەیە دەست پێ دەکات: (یار من لالەرخ). هەروەها لەم دەستنووسەدا شیعری بەغەمزەی چاوی مەخمووری بە ناوی نارییەوە تۆمار کراوە و بە ڕەدیفی «کردم» هاتووە.

ئەندازەی ئەم دەستنووسە (١٤×٢١سم)ە، بە خەتی سەیید عەلی نووسراوە، سەیید عەلییش خودی کەمالیی شاعیرە. بە ژمارە ڕەفەی ٩٧٩١ داخڵ کراوە و ناسێندراوە، لە ڕێکەوتی ٩ی موەحەڕەمی ١٣٣٣ی کۆچی نووسراوەتەوە، لێرەدا بە ناوی «کش» ئاماژەی پێکراوە.

کەشکۆڵی سۆزی نیشتمان «نج»

ئەم کەشکۆڵەیش هی نەجمەددین مەلایە و کۆپییەکی لە بنکەی ژین وەرگیراوە. نووسەرەوەکەی نەجمەددین مەلایە، بەڵام کەمالیی شاعیر نوسخەیەک یان زیاتری لەسەر نووسیوەتەوە. پێم وایە ئەم نوسخەیە بەپێی ئاماژەکان خەتی کەمالیی شاعیرە، لەم دەستنووسەدا بە کورتی ژیاننامەی تاهیر بەگ لەگەڵ شیعری «موقەددەر گەر نەبێ...»دا هاتووە، ساڵی ١٩٤٢ نووسراوەتەوە.

ديوانی زێوەر «زر»

ئەم دەستنووسەيش هەر هی نەجمەددين مەلايە، ئەم دەستنووسە لە كتێبخانەی گشتيی بەرلين پارێزراوە. لەم دەستنووسەدا بەيتێكی توركی و تەخميسێكی زێوەرمان لێ وەرگرتووە، ئەم نوسخەيە بە ژمارە «hs. Or. ١٠٨٧١» لە كتێبخانەی ناوبراودا پارێزراوە. ساڵی ١٩٤٢ نووسراوەتەوە. لێرەدا زۆر لەسەر ئەم دەستنووسەيش نانووسين.

چەند دەستنووسێكی ترمان بەكار هێناوە، ئەوانەيش يەک لاپەڕە و دوو لاپەڕە بوون، لەوانە: يەک دوو دەستنووس كە لەلای مامۆستا موحەممەدڕەشيدی ئەمينيی پاوەيين كە يەكێكيان هی شێخانی بيارەيە و دەستنووسێكی تر كە لە لای كاک عەبدوڵڵای حەبيبی بوو. بۆ ئەوەی ئەم باسە دووردرێژ نەبێتەوە، زياتر لەسەری ناڕۆين و لە كۆتاييی ديوانەكەدا وێنەی هەموويان دادەنێين.

كاروان عوسمان خەيات (ڕێبين)

٧-٨-٢٠٢١ تاران

كوردی

پیتی ئەلف

١[1]

قوربانی ڕوخت بم کە شکەستی بە قەمەر دا
حەیرانی لەبت بم کە ڕەواجی[2] بە شەکەر دا
هەر ڕۆژێ ئەدەی وەعدەیی وەسڵت نییە ئەسڵی[3]
کارت وەکو دونیایە هەر ئەمڕۆیە بە فەردا[4]
مەقسوودی لەسەر کوشتنی عوششاقی[5] زەعیفە
وەقتێ[6] کە دەکا خەنجەری تیژی بە کەمەردا[7]
هەر چەندە دەکەم سەعی، لەبەر خوێنی سریشکم
خاکێ نییە بیکەم بە هەوەس، گاهێ بە سەردا[8]
دڵ ڕۆیوە قوربان لە وجوودم بە خەیاڵت
دایم لە سەفەردایە ئەگەرچی لە حەزەردا

١- ئەم شیعرە لە نوسخەکانی (کف، کش، مح، دک و کب)دا هاتووە، تەنها لە نوسخەی (مح)دا ٦ بەیتە و لە هەموویاندا ٧ بەیتە، لە چاپەکانیشدا بڵاوکراوەتەوە. لە نێوان نوسخە و چاپەکاندا هەندێک جیاوازی هەیە و ئێمە نوسخەکانمان بەراورد کردووە. لە نوسخەی (دک)دا تەنها دوو بەیتی کۆتایی بە تەواوی ماوە و بەیتەکانی تر بە هۆی ڕزینی نوسخەکانەوە ناخوێنرێتەوە.

٢- کش، مح: ڕەواج.

٣- کف: هەر لەحزە ئەکەی وەعدەیی وەسڵ، دەی نییە ئەسڵی؛ مح: هەر ڕۆژێ ئەدەی وەعدەیی وەسڵت نییە ئەسڵی؛ کب: هەر لەحزە ئەدەی وەعدەیی نییە ئەسڵی. ئێمە ئەوەی (مح)مان بە دروستتر زانی و دامان نا.

٤- ئەم بەیتە لە (مح)دا کەوتۆتە بەیتی کۆتایی.

٥- کش، مح: عاشق.

٦- کش، مح: وەختێ.

٧- ئەم بەیتە لە (مح)دا دەبێتە بەیتی (٤).

٨- ئەم بەیتە لە (مح)دا دەبێتە بەیتی (٢).

نــاحەق نیــیە ناوەســتێ ئەگەر پــردی تەحەمــول
ســیروانی سرێشــکم کە ئەکــا[١] هــاژە لە ســەردا[٢]
مەیلــت هەیە تــاهیر! کە بپرســی لە بــرینم؟
بنــوارە[٣] کە ئەو شــۆخە چ تیــری لە جــگەر دا![٤]

١-کش، مح: دەکا.

٢-کب: ئەم بەیتەی پاش و پێش کردووە.

٣-کب: بڕوانە.

٤- ئەم بەیتە لە (مح)دا نەهاتووە.

پێنج خشتەکیی تاهیر بەگ لەسەر غەزەلێکی شێخ ڕەزا [١]

٢

نەمـــدی کەڕەتێــک تــاقە نیگــاهێکی عەتــا کــا
بەم شـــــاهی و والاییــــــیە لــــوتفێ بە گەدا کــــا
لێــی دوورە کە یەک ڕەســـمی موســـوڵمانی ئەدا کــا
«ڕۆژێ نەبـــوو ئەو دڵـــبەرە بێـــڕەحمە وەفـــا کـــا
جـــارێ نەبـــوو ئەو کـــافرە شـــەرمێ لە خـــودا کـــا»

مـــن کوشـــتەیی چـــاوانم و چـــاوانی لە مـــن ون
دەرد و ئەلەمـــیش گشـــتی بەوە لـــێم بـــووە دوژمـــن
بـــۆ چـــاک و شـــەفاکردنی ئەم دەردە دەوا چـــن؟
«حەیـــرانن ئەتیبـــا لە عیلاجـــی مەرەزی مـــن
لـــــوقمانی ویســـــاڵی مەگەر ئەم دەردە دەوا کـــــا»

کـاتێکی کە پێـی نـایە ڕکێـف، تـاو لە خەمـی مـرد
ڕۆیشـــــت و خەم و فیکرمـــــی بـــــا دڵ لەگەڵـــــی بـــرد
ئێسـکی لەشـی مـن گشـتی لە ژێـر بـاری فیـراق ورد
«کـــارێ کە غەم و دەردی فیراقـــی بە منـــی کـــرد
ســـەرما بە هەتیـــو، بـــا بە دەواری شـــڕی ناکـــا»

١- گۆڤاری سروە، ١٥٢، ١٣٧٧: ٤٤-٤٥. ئەم پێنج خشتەکییەی تاهیر بەگ لە هیچ دەستنووسێکی بەردەستماندا نەهاتووە؛ تەنها لە (حس)دا هاتووە، ئەویش لە گۆڤاری سروەوە وەری گرتووە.

عاشـــق[١] کـــوژ و جەببـــارە بە دوو دیـــدەیی کەحلـــی
ســـەد حـــۆری ســـەری شـــۆڕە لەبەر قـــامەتی نەخلـــی
جێـــی فەخـــرە لەبـــۆ دەم، کە ببۆســـێ کەفـــی نەعلـــی
«دێـــوانەیە شـــەخسێ کە بە غەیـــری لەبـــی لەعلـــی
وەک شـــاهی ســـکەندەر تەڵەبـــی ئـــابی بەقـــا کـــا»

هیجرانـــی، گەلـــێ مـــوهلیکە بـــۆ بەنـــدە وەکـــو ســـەم
هەم ســـــینەیی ســـــووزانە و هەم دیـــــدەیە پـــــڕ نەم
زووخـــاو و خەمـــــی دووریـــــیە، خـــــۆراکمە هەر ژەم
«تـــاب و تەبـــی ئاتەشـــکەدەیی هیجـــری وەکـــو شـــەم
نێـــزیکە منـــیش واریـــدی ســـەحرایی فەنـــا کـــا»

تەنهـــا ســـەفەرم ڕێگەیـــی ئەو شـــۆخەیە، ڕێـــمە
زنجیـــری هەوای عەشـــقی ئەوە، دایـــمە لە پـــێمە
بەم حـــاڵەوە پـــێم ســـەیرە یەکـــێ دیـــکە لە جـــێمە
«لەم ڕێـــگەیە تەقـــدیری ئەزەل وابـــوو کە ئـــێمە
پامـــاڵی جەفـــا بـــین و ڕەقیـــب ســـەیر و ســـەفا کـــا»

١- لە (حس)دا نووسراوە (ئاشق)، لە هیچ نوسخەیەکی دەستنووسی شیعرە کوردییەکانی تاهیر بەگدا وشەی عاشق بە ئاشق نەهاتووە و هەڵەیە، ئێمە وشەکەمان گۆڕی و بە عاشق دامان نایەوە. لە چاپەکەی (کز)یشدا بە ئاشق هێناویەتی و هەر لە (حس) وەری گرتووە.

حەتتــا بە خەویــش دوورە لە مــن بچــمە کەنــاری
قەلبـــی ڕەقـــی وەک بەردە، نەرم نـــابێ بە زاری
تەخمـــیس و غەزەل زەڕڕەیەکـــیش نـــایە بەکـــاری
«گیـــان و دڵ و دیـــن، هەرسـێ دەکەم بەزل و نیســـاری
بـێ،[1] کـامی دڵـی مـن بە لەبـی لەعلـی ڕەوا[2] کـا»

عەشـــقی ڕوخـــی ئەو یـــارە منـــی کـــردووە نـــاتیق
چـــونکی کە ڕەزا شـــێخە و هەم شـــاعیری حـــازیق
تـاهیر گەلـێ پێـی خۆشـە قسـەی شـێخێکی سـادیق
«سـەر دانـێ لە ڕێـی عەشـق ڕەزا! لازمە عاشـیق
بـۆ یـاری سـەر و مـاڵ سـپەری تیـری قەزا کـا»

١- لە گۆڤارەکەدا ئەم وشەیە لەبیر کراوە.

٢- ئەم وشەیش نووسراوە (دەوا) و هەڵەیە.

پیتی تێ

١[1]

نەمـــــاوە شــــاری بابــــل، چــــاهی هـــــارووت
لە کــوێ خوێنــدوویە ئەفســوون، چــاوی جــادووت
دەڵێـــــی[2] تـــــۆراوە قیـــــبلەی عاشـــــقانت
کە ئەمــــڕۆ کەچ بـــووە میحرابـــی ئەبـــرووت
وەکــــو مەرجـــانی ئـــاڵە ڕەنگـــی ئەشـــکم
لە تــــاو ڕوخســـار و لەعلـــی لێـــوی[3] یـــاقووت
مەکە مەنعـــم لە شــــەهدی لێـــوی ئاڵـــت
دەزانـــی خـــۆ کە نـــاژی کەس[4] بەبـــێ قـــووت
عەجەب ســـــیرێ لە ئەبرۆتـــــا بەیـــــانە
موخـــالیف پـــێکەوەن هەم تـــاق و هەم جـــووت
وەرە تــــــاهیر مەبەســـــتە دڵ بە دونیـــــا
بە زاهیـــــر جـــوان و، بـــاتین پیـــــر و فەرتــــووت

١- ئەم غەزەلە لە نوسخەکانی (کف، دک و کب)دا هاتووە، لە (دک)دا بەشی سەرەتای نوسخەکە ڕزیوە و تەنها دوو بەیتی کۆتاییی ماوەتەوە. لە چاپەکانیشدا هاتووە. لە هەموو نوسخە و چاپەکاندا ٦ بەیتە و هەندێک جیاوازی لە چەند وشەیەکی نێو دەقەکاندا هەیە.

٢- کب: ئەڵێی.

٣- کف: لێوی لەعلی.

٤- کب: کەس ناژی.

پیتی ڕێ

پرسیاری تاهیر بەگ لە ناریی شاعیر

۱[۱]

سوپاهی[۲] مەعسییەت وەک فەوجی بوڵغار
هوجوومی کردە سەر دڵ وا بە یەڵغار[۳]
سەفینەی نەفسی سووء بە تۆپی وەسواس[٤]
شکاندی قەلعەیی[٥] تەقوا بە یەکبار
سعوود کا گەر خەیاڵم تەرزی باڵۆن[٦]
سقووتی پێ دەکەن زوو سەر بەرەوخوار[٧]
لە شوومیی فەوجی حەربستانی نەفسم[٨]
مەجالی هیچ نییە، بۆ بانگ و هاوار

۱- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەی (کف) و چاپی (کز)دا هاتووە، لە هەردوو نوسخەکەدا (۱۲) بەیتە و هەندێک جیاوازی لە نێوانیاندا هەیە. هەروەها لەم دواییانەدا کاک سەباح مەلا عەبدوڵڵا لە ژمارە (۷۵ و ۷٦)ی گۆڤاری زرێبار (لا ۸۱)دا ئەم شیعرە و وەڵامەکەیشی لەگەڵ هەندێک شیعری بڵاونەکراوەی تری ناریدا بڵاو کردووەتەوە، هەندێک جیاوازی لەنێوان دەقەکەی بەردەستی ئێمە و کاک سەباحدا هەبوو، ئێمە هەردوو دەقەکەمان بەراورد کردووە.

۲- کف: سوپای.

۳- سەباح: بولغار.

٤- کز و سەباح: سەفینەی حەربی نەفسی توویی وەسواس. کز: سەفینەی نەفسی سوور بێت و بە وەسواس.

٥- کف: قوللەیی.

٦- کف: بالول، لە چاپی (کز و سب)یشدا نووسراوە (باڵۆن)، ئێمەیش ڕامان وایە کە (باڵۆن) بێت.

۷-کف: پێ دەدەکەن.

۸- کف: لە شەوقی قۆچی سەر بەستانی نەفسم.

شەیاتین ڕووسیا[1] وەک لەشکری ڕووس
خەیاڵی حەملەیانە[2] وەک سەگی هار
تەبیبانی هەموو یۆنان[3] ئەگەر بێن
مەحاڵە چاری دەردی نەفسی بیمار[4]
حەواسم وا پەرێشانە لە غەمدا
وەکو ئێران لە دەست ئاشووبی سالار
وجوودم وا زەلیلی دەستی نەفسە[5]
دەڵێی ڕووسە لە دەس[6] ژاپۆنی خوونخوار
هەوا و حیرس[7] وەک ئینگلیز و ئەڵمان[8]
دەکا تەسخیری[9] دڵ وا چاری ناچار
مەگەر سەرعەسکەری ڕۆمی[10] هیدایەت
بکا چارەی منی سووتاوی[11] غەمبار

١- سەباح: ڕووسیەهـ.

٢- کف: حیلەیانە.

٣- سەباح: تەبیبانێ هەموو بۆتان.

٤- کف: مەحاڵە دەردی نەفسی چاری بیمار.

٥- کز و سەباح: ڕووسە.

٦- کز و سەباح: دەست.

٧- کف: هەموو ئەو حیرسە.

٨- هەوا و حیرس وەک ئینگلیس و ئاڵمان.

٩- کف: یەخسیری.

١٠- کف: ڕۆحی.

١١- سەباح: سووتاو و.

وە یـــــا نــــــاری بە نـــــوتقی[١] مووشـــــکافی
عـــــیلاجم[٢] کـــــا[٣] بە تەدبیـــــر و بە گوفتـــــار
غەمـــــی تـــــاهیر دوو چەنـــــدانە ئەمێســـــتا[٤]
خـــــودا چـــــارێ، خـــــودا چـــــارێ، خـــــودا چـــــار!

وەڵامی ناری بۆ تاهیربەگی جاف

لـــــە بـــــەختم یـــــا لـــــە دەورەی چـــــەرخی دەووار
گـــــەلێ تـــــەشویشی حـــــاڵم بێتـــــە ئیزهـــــار
خـــــەیاڵم بـــــوو لـــــە دیوانـــــت ئـــــەدا کـــــەم
شـــــکاتی جـــــەوری ڕووســـــی نـــــەفسی غـــــەددار
کـــــەچی شـــــێوەی پەشـــــێوی خـــــەتتی خامـــــەت
لەســـــەر بـــــاری غـــــەمی دڵ بـــــوو بـــــە ســـــەربار
چ وەســـــفێ بـــــوو لـــــە عالەمـــــدا خودایـــــا!
دەبیـــــنم نـــــەفسی بولبـــــول زارە گـــــوڵزار
بـــــەیانی فەســـــڵی بـــــاب و داســـــتانم
مەقامێکـــــە دەمـــــێ خـــــاڵی لـــــە ئـــــەغیار

١-کز و سەباح: عەقڵی.

٢-کز و سەباح: عیلاجێ.

٣-کف: کات.

٤-کز و سەباح: نەمێستە.

وەهـــــا مـــــەغلوویی یۆنانـــــە گونـــــاهم
نموونـــەی لـــەوحی ڕوومـــە زوڵمـــەتی تـــار
هـــــەوا پێچایـــــەوە پێچایـــــە کـــــونجێ
ســـەحیفەی دەرســـی تـــەقوا تـــەرزی تۆمـــار
بـــە گوڵبـــاخی ئەلـــەم یـــەکبارە جـــەم بـــوو
لـــە کـــانی خورخـــوڕەی چـــاوم زرێبـــار
هوجـــوومی خـــەم لـــە بـــۆ مـــوڵکی حەواســـم
جیهانشـــا خاینـــە بـــۆ جـــاڕی بیجـــاڕ
فـــەرەنگی گـــەر برێـــژێ تـــازە نـــەقشێ
دەبـــێ ســـابت لـــە دڵ وەک نـــەقشی دیـــوار
وەلـــێ بـــۆ زەبتـــی ئـــاداب و هیدایـــەت
دەکـــا وەحشـــەت وەکـــو عاســـی لـــە ئـــەبرار
لـــە مـــەوجی بـــەحری عیســـانم دەکـــا ڕەم
لـــە قەتعـــەی ڕوبعـــی مەســـکوونا ســـەگی هـــار
نـــەبوو پیـــرێ بـــە قـــانوونی تـــەوەججوه
وە یـــا قـــوتبێکی ســـاحیب فـــەیزی ئەســـرار
وە یـــا شـــێخێ بـــە میزانـــی تـــەوەججوه
شکـــەستێ دا بـــە ڕووســـی نـــەفسی غـــەددار
هـــەتا (تـــاهیر) نـــەبێ لـــەوحی خـــەیاڵم
گـــەلێ ئیشـــکالە خـــۆ تـــەرتیبی ئەشـــعار

لـــــه بـــــۆ تەســـــکینی نـــــاری بێنـــــه پێشـــــۆ

خـــــودا کـــــاریّ، خـــــودا کـــــاریّ، خـــــودا کـــــار!

٢[١]

دڵ ئەوا دەرچوو لە سینە ڕاهی سەحرای گرتە[٢] بەر
هەر وەکو تەیرێ کە وەحشی بێ لە بەند دەرچێتە دەر
چەند تەلاشم کرد، نەگیرا ئاخری دەرچوو لە دەس[٣]
کەوتە سەحرای سینەسۆزان، دڵ فرووزان دەربەدەر
شەرتە ئەم دەفعە ئەگەر دەستم کەوێ بینێمە پێی
غولل و زنجیرێ لە مووی گێسوویی تورکی سیمبەر
چونکە دڵ لای خۆم نەماوە، تووخودا بەسیە عەزاب!
جاربەجار سەرپۆش لەسەر ڕووت هەڵگرە دەرخە قەمەر
زۆر دەخیلی بووم هەتا لایێ لە زوڵفی خستە دەر
پێی وتم: سەیر کە چلۆنم کرد لەبۆت (شق القمر)
قەددی دڵبەر چۆن بڵێم تەشبیهـ بە سەرو و عەرعەرە؟
سەرو و عەرعەر نەبووە قەت نارنج و بەی بێنێتە[٤] بەر
گەرچی ئەمڕۆ ڕۆژی چەژنە، خەڵق هەموو ئازاد ئەکەن
دڵبەری حیشمەت بە قەهرە، لای نییە سەرفی نەزەر[٥]

١- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەی (مح و کف)دا هاتووە. لە (مح)دا لەسەری نووسراوە (تاهیر بەگ)، بەڵام لە هۆنراوەکەدا ناوی شاعیر نەهاتووە.

٢- مح: گردە.

٣-کف: دەست.

٤- مح: بێرێتە.

٥- ئێمە لە گۆڤاری (باران)ی ژمارە (٨)ی ساڵی سێیەم، ئابی (٢٠١٨)دا هەندێک شیعری تاهیر بەگمان خستۆتە بەر باس و لێکۆڵینەوە، لەم دیوانەدا هەر شیعرێکمان ساغ کردبێتەوە کە هی تاهیر بەگ بوو بێت، لە جێگای خۆیدا ☜

☞ به بەڵگەوە خستوومانەتە ڕوو.

غەزەلی «دڵ ئەوا دەرچوو...» هۆنراوەیەکە حەکیم مەلا ساڵح لـە دەستنووسـێکی سـەیید بـاقری هاشـمییەوە وەری گرتووە و نەیگوتووە کە شیعرەکە بە دەستخەتی کێ نووسراوەتەوە. کاک ڕێبوار تۆفیق خۆیشی ئاماژەی بە دەستنووسێکی دوکتۆر شۆ دەکات، کە لە ساڵی (١٩٤١)دا نووسراوەتەوە و شیعرەکەی لەگەڵ دەقەکەی لای حەکیم مەلا ساڵحدا بـەراورد کردووە و بڵاوی کردووەتەوە.

ئەم هۆنراوەیە لە هیچ یەک لە دیوانە چاپکراوەکانی تاهیر بەگدا نەهاتووە. لەناو نوسخەکانی بەردەستی ئێمەیشـدا کە بۆ دیوانی تاهیر بەگ بە کارمان هێناوە، لە ناساندنی نوسخەکانیشدا بە نوسـخەی (مـح) ناومـان هێنـاوە و هـاتووە، لەسەر ئەم غەزەلە نووسراوە «تاهیر بەگ»، بەڵام لە هۆنراوەکەدا ناوی شاعیر نەهـاتووە. ئـەم کەشـکۆڵە لای مامۆسـتا موحەممەد عەلی قەرەداغییە و لەسەری نووسـیوە «کەشکۆڵستان. بەرگی یەکەم». ئەم کەشکۆڵە کۆمەڵێک پاشماوەی کەشکۆڵ و بەیاز و دەستنووسی ترە ماوەتەوە و پێکەوە لکێنراوە و کراوە بـە یـەک دەسـتنووس. ئـەوەی لـەم نوسـخەیەدا وەرگیراوە، بەشێکە لەو کەشکۆڵە و لە پەرەیەکدا نووسراوە: «تمت از جامع پادشا فی ید احمد س ١٣٤٧». ئەم ساڵەیش بەرامبەر بە ساڵی زایینی دەکاتە ساڵی (١٩٢٨)، هەروەها دواتر کە نوسخەی (کف)مـان تـاووتوێ کـرد، ئـەم شـیعرەمان کەوتە بەرچاو و لەسەری نووسراوە (وله سلیمان بگ عبداللّٰه بگ)، ئـەم دەستنووسـەیش لـە سـاڵی (١٣٤٩) نووسـراوە. ئەمەیش ئەوەمان بۆ دەستنیشان دەکات شیعرەکە لە ڕووی دەستنووسەوە لە نوسخەکانی لای کاک حەکیم و کاک ڕێبـوار کۆنترە و (١٣) ساڵیان بەینە. ئەوەی لەم نوسخەیەدا گرنگە نووسەرەوەی دەستنووس لە هەندێک جێگادا نوسـخەی تـری شیعری تاهیر بەگی لەبەردەست بووە و بەراوردی کردووە و ئاماژەی پێ کردووە.

ئەم شیعرە لەگەڵ دەقەکەی لای کاک ڕێبواردا هەندێک جیاوازیی هەیە. وەکو لە سەرەتاوە گوتمان چوار خاڵ دەبێتە هۆی تێکەڵبوونی هۆنراوەیە، ئەم هۆنراوەیە لەڕووی وشەسازی و سەبکەوە لەگەڵ دەقی شیعری تاهیر بەگدا تەواو نزیکـە و هیچ جیاوازییەکی تێدا نابینین. لەڕووی دەستاودەست کردنیشەوە ئەم شیعرە لە دوو نوسـخەدا یەکەمیان ناوی کاتبەکەی نەهێنراوە، دووهەمیان دەستنووسی دوکتۆر شۆیە و لە ساڵی (١٩٤١) نووسراوەتەوە، بە شیعری «کاتـب»یـان لـە قەڵـەم داوە، بەڵام لە کەشکۆڵستاندا کە لە ساڵی (١٩٢٨) نووسـراوە و نزیکە لە ساڵی مردنی شاعیریشـەوە شـیعرەکەی بـە هـی تاهیربەگی جاف داناوە. ئێمە لێرەدا بە لەبەرچاوگرتنی ئەم سێ خاڵەی خوارەوە، شیعرەکە بە هی تاهیر بـە گ لـە قەڵـەم دەدەین:

یەکەم: کۆنترین نوسـخە شیعرەکەی بە هی تاهیر بەگ داناوە. **دووەم:** لە سـەرەتای شیعرەکەوە ناوی شـاعیری لەسـەر نووسراوە و لە ڕیزبەندی شیعرەکانی تاهیر بەگدا هێناویەتی. **سێیەم:** لە ڕووی سـەبک و شـێوازەوە شـیعرەکە هـی تـاهیر بەگە.

پیتی سین

١[1]

سـوور و سـپی و[2] ناسـکە، وەک چـوزەرە ڕێـواس
ئـاودار و تەڕ و تـازەیە کـوڵمەی وەکـو گـێلاس

١- ئەم غەزەلە لە نوسخەکانی بەردەستماندا نەهاتووە، تەنها لە چاپی (حس، کز)دا هاتووە، (حس) ئاماژەی بە ژمارە (٥٦)ی گۆڤاری سروە کردووە و سروەیش لە گۆڤاری نووسەری کوردستانی وەرگرتووە، نووسەری کوردستانیش لە بەیازێکی وەرگرتووە. (دیوان، حەسەن گۆران: ١١٢٧، ٤٣). وەکو ئەوەیش کە سروە ژمارە و وردەکارییەکانی دەستنیشان نەکردووە. (حس) بەدوادا چوونی بۆ ئەو بابەتە نەکردووە، ئەگەریش کردبێتی، ئەوا ئاماژەی پێ نەکردووە. کاک ئیسماعیل تەها لە شاری هەولێر ئەو ژمارەیەی گۆڤاری نووسەری کوردستانی بۆمان نارد، لە کۆتاییی شیعرە چاپکراوەکەوە وێنەی دەستنووسەکە هاتووە. لە پەراوێزدا بە هێمای (ئس) ئاماژەمان بۆ کردووە. ئامادەکاری ئەو بابەتەی شیعرەکەی تاهیر بەگی بڵاوکردووەتەوە، هەڵەی زۆری لە نووسینەوەی شیعرەکەدا کردووە. لە وتارەکەیدا دەڵێت: «لە گوندی "ئاکویان"ی نزیک شاری ڕواندز چەند دەستخەتێک دۆزرانەوە، دوای ساغکردنەوەیان دەرکەوت دوو شیعری تاهیربەگی شاعیری تێدایە، کە یەکێکیان کوردییە و لە دیوانە چاپکراوەکەشیدا نییە، دووەمیشیان فارسییە و جیاوازییەکی زۆری هەیە لەگەڵ دەقەکەی ناو دیوانەکە...». (گۆڤاری نووسەری کوردستان: ١٩٨٩، ١٦، ١٧٥-١٧٦).

هەروەها لە دەستنووسێکی لای مامۆستا ئەحمەد حوسێن لە شاری سولەیمانی ئەم شیعرە بە ناوی (فائیز)ەوە بە ناتەواوی و جیاوازییەوە هاتووە و دەستنووسەکە لە (١٣٦٧/٥/١٣) بەرانبەر بە (١٩٤٨/٣/٢٤) زایینی نووسراوە، نزیک بە (٣٠) ساڵ دوای مردنی تاهیر بەگ دەکات؛ نووسراوە ئێمە دیوانی فائیزمان لەبەردەستدا نەبوو، بەڵام کە گۆڤارەکەمان دەست کەوت، بڕوای تەواومان بەوە هێنا کە شیعرەکە هی تاهیر بەگە نەک فائیز. هەرچەند ئێمە لە گۆڤاری بارانی ژمارە (٨)دا ئەوەمان خستۆتە ڕوو کە ئەم شیعرەیش یەکێکە لە شیعرە گومانلێکراوەکان، دوای دەستکەوتنی زانیاریی تازە، لێرەدا وەکو شیعرێکی تاهیر بەگ دادەنرێت. نابێت بەسەر ئەوەدا بچین کاتێک چاپەکەی (حس) و نوسخەکەی گۆڤاری نووسەری کوردستانمان بەراورد کرد، بینیمان کە (حس) جوانتر و ڕێکتر نووسیویەتیەوە و تەنیا یەک دوو جیاوازیی بچووکی لەگەڵ دەستنووسی ناوبراودا هەبوو، بەڵام ئامادەکاری شیعرەکەی تاهیر بەگ لە گۆڤاری نووسەری کوردستان هەڵەی زۆری لە شیعرەکەدا کردووە، ئێمە دوای بەراوردکردن و لێکۆڵینەوە، بەو شێوەی سەرەوە خستمانە ڕوو.

٢- ئس: سپییە.

ئەنـــدامی لەتیفـــی،[١] چ بڵـــێم عەینـــی بلـــووره
بۆی عەتری هەناسە و[٢] مەمکی کەللـە دەکـا[٣] کـاس
خـــاڵی حەبەشـــی، قـــرچە دەخـــاتە[٤] دڵـــی عاشـــق[٥]
شمشـــێری بـــرۆی سـینە دەکـا[٦] شـەق وەکـو ئەڵـماس
حەســـرەتزەدەیی عاشـــقی[٧] شـــەیدایە[٨] جەمـــاڵی[٩]
مەحفـــووزی بـــکەی ڕەببـــی (مـــن الجنـــة والنـــاس)[١٠]
لەو[١١] ســـوورەتە مـــەهپەیکەرە، لەو[١٢] ســـەروە[١٣] ڕەوانە
لەو زوڵـفە سـیەهـمارە[١٤] کە ئەو گەنـجە دەکـا[١٥] پـاس

١- نس: لەتیفت.

٢- نس: هەناسەی.

٣- نوسخەی ئەحمەد حەسەن: ئەکا.

٤- نس: ئەخاتە.

٥- حس: ئاشق؛ کز: عاشق، ئاشق هەڵەیە و دەبێت عاشق بێت.

٦- نس: ئەکا.

٧- حس: ئاشق؛ کز: عاشق، ئاشق هەڵەیە و دەبێت عاشق بێت.

٨- نس: شەیدای.

٩- نس: جەماڵت.

١٠- ئەم نیوەبەیتە لە نوسخەی (نس)دا لەگەڵ نیوەبەیتێکی تردا پێش و پاش کراوە.

١١- نس: ئەو.

١٢- نس: ئەو.

١٣- نس: سەروەی.

١٤- حس: سیامارە.

١٥- نس: ئەکا.

مــــوڵکی عـەجەم و ڕۆمە بەهـــای بووســـەیی لێـــوی
دەیــکەم بە فیــدای یەک نیگەهــی مـامش و بڵبـاس[١]
تـــاهیر ســـەری تەســـلیمە لەبەر خـــاکی بەری پێـــت
دایـنـــاوە ئیتـــر حەیــفە مەکە، بەســیە قســـە و بـــاس[٢]

١- ئەم بەیتە لە نوسخەی (نس)دا نەهاتووە.

٢- ئەم بەیتەیش لە (نس)دا نییە.

پیتی میم

١[١]

رەفیقـــان تـــا گرفتـــاری[٢] نیـــاز و نـــازی[٣] دڵـــبەر بـــم
لە تەختـەی نەردی غـەمبـاری، دەبـێ وا بەنـدی شەشـدەر بـم
بە قەولـــی مـــوددەعی جانـــا! ئەگەر میهـــرت لە دڵ دەرکەم
تەنـــافێکم لە گەردن خە،[٤] هیلاکـــی تێغـــی خەنـــجەر بـــم
قەبـــوولم کە غولامـــت بـــم، غـــولامی پاســـەبانت بـــم
ئەتۆ وەک شاهی مەردان بە، منیش[٥] بـا میسـلی قەنبەر[٦] بـم
لە ماچێکـــت نەگـــرتم[٧] شـــاد لە لێـــوی ئـــاڵی گوڵڕەنگـــت
عـەزیزم! تـا بەکەی مـن بێنەسـیبی شـەهد و[٨] شـەککەر بـم؟
ئەگەر جارووکەشـیی دەرگـانەکەت ڕۆژێ[٩] بە قیسـمەت بـێ
خـوا نەیکـا لە دونیـادا خەیـاڵی[١٠] تەختـی قەیسـەر بـم

١- ئەم غەزەلە دووجار لە نوسخەی (کف)دا هاتووە، وێڕای ئەوەش جیاوازییـان هەیە. ئـێمە هەردوو دەقەکەمـان بەراورد کردووە و بە کف١ و کف٢ ئاماژەمان بۆ کردوون.

٢- کف٢: گورفتاری.

٣- کف٢: نازەنینیی.

٤- کف٢: گەردن خەن.

٥- کف١: ئەمن.

٦- کف٢: قەمەر.

٧- کف١: لە بێ حوکمت نەگردم.

٨- کف١: شەهیدی.

٩- کف١: ڕۆژانە.

١٠- کف١: سەرفرووزی.

ئەگەر دەستم کەوێ جانا دەمێ بۆسەی کەناری تۆ

حەرام بێ گەر بە ئومێدی بەهەشت و حەوزی کەوسەر بم

وتم: تەشبیهی ڕوخسارت بە مانگ و خۆر دەکا[1] تاهیر

وتی: دەشکێنێ بازارم،[2] ئەگەر وەک شەمسی خاوەر بم

١- کف٢: ئەکا.

٢- کف٢: بازارت.

۲[١]

(یـــا رســـول اللّه دخیلـــک) عاشـــق و سەوداســـەرم[٢]
ڕووســـیاه و شەرمەســـارم،[٣] ڕووم نیـــیە نـــاوت بەرم
یەک دەمـــێ غافـــڵ لە عیســـیان و لە بەدکـــاریم[٤] نیـــیە،
ئەی ئومێـــدی بێئومێـــدان![٥] نـــەفسی میحنەتـــپەروەرم.
چی دەبێ یەک لوقمە ئیحسان کەی لە خـوانی[٦] لـوتفی خـۆت
تـــۆ شەهەنشـــاهی[٧] جیهـــان[٨] و مـــن گەدایـــی کیشـــوەرم
ڕوو لە من کە یەک دەمـێ[٩] تـۆبی و خـوا ئەی نـووری حەق![١٠]
بەڵکـو[١١] فـاریغ بـێ لە زەحـمەت،[١٢] ئیسـمەکەی سـەردەفتەرم

١- ئەم شیعرە لە نوسخەکانی (کف، کۆ و مح)دا هاتووە، لە چاپی (حس)دا (٤) بەیتی کۆتـاییی هـاتووە و لە (کز)یشـدا بەبێ ناوهێنانی سەرچاوەکەی و بە جیاوازییەکی زۆرەوە هۆنراوەکەی بڵاو کراوەتەوە.

٢- مح: سەوداگەرم.

٣- کۆ، مح: پڕ گوناهم.

٤- کۆ: بەدکاریی.

٥- مح: ڕووسیاهان.

٦- کف: خابی.

٧- کف: شەهەنشای.

٨- مح: جیهانی.

٩- مح: دەفعەیە، کۆ: یا حەبیب.

١٠- کف: نووری عەین.

١١- مح: بەڵکە.

١٢- کۆ: لەززەت؛ مح: مەینەت.

چـــاوەڕێی یەک زەڕڕە خـــاکی دەرگەهـــی تـــۆم چـــاوەکەم[١]

گەر بگـــاتە ئاســـمانی هەفتەمینـــیش[٢] ئەفســـەرم

چـــونکە ئیســـمی بەنـــدەگیی تـــۆ شـــامیلی حـــاڵی مـــنە

موســـتەحەققی ڕەحمەتـــم، گەر مـــوئمینم، گەر کـــافرم

(مَلجَـــأ) و پشـــت و پەنـــایێ،[٣] غەیـــری لـــوتفی تـــۆ نیـــیە

گەر ببـــەخشی وەر نەبـــەخشی، جـــان نیســـار و چـــاکرم

تـــالیبی دیبـــای شـــەفاعەت، کەس نیـــیە وەک مـــن بە دڵ

بـــۆ مەتـــاعی ڕەحمەتـــت قوربـــان! ئەمـــن ســـەوداگەرم[٤]

نـــابێ تەنهـــا مـــن[٥] لە لوتفـــت بـــێ نەســـیب و بەهـــرە بـــم

چـــونکە فەرمـــووتە: شـــەفیع و شەهســـواری مەحشـــەرم

نەعتـــی شـــاهی ئەنبیـــا تـــاهیر کە هـــاتە ســـەر زبـــان

جیلوەبـــــەخشی زەوقە ئیمـــــڕۆ نەزمەکەی پڕشـــــەککەرم

١- کۆ، مح: ڕۆحەکەم.

٢- کۆ، مح، کف: هەفتەمینش.

٣- کۆ: پەناهم؛ مو: پەنای پەناهم.

٤- کف: بۆ مەتاعی ڕەحمەتی تۆ، ئیمڕۆ ئەمن سەوداگەرم.

٥- کف، مح: من تەنها.

۳[1]

هەرچەندە دەمێکە لە غەما غەرقەیی خوونم
هەر لەحەزە لەدەس جەوری فەلەک زار و زەبوونم
بەستراوە بە زنجیری ئەلەم گەردنی شەوقم
مەشهوورە لەناو ئەهلی جیهان، شۆری جنوونم
ئەلفی قەدەکەم ڕاستە، وەکو تیری خەدەنگ بوو
وا خەم بووە ئێستا کە ئەڵێی حەڵقەیی نوونم
مەعشووقە کەوا موونیسی ڕۆژ، هەمدەمی شەو بوو
وەک ئاهووی ڕەمکەردە، لەدەس بەختی نگوونم
دڵ مولکی عەجەم، عەسکەری غەم، لەشکری سالار
وێرانی دەکا ئاخری، بێسوودە فسوونم
مەرهەم، کە شەفابەخشی برینە بە حەقیقەت
وەک داغی لەسەر داغە، لەبۆ داغی دەروونم
چونکە هەموو شێواوە جیهان تەرز و ڕەوشتی
یەکسانە لەلام شادی و غەم، بوون و نەبوونم
سەد شوکری خودا، مەرکەزی سەد میحنەت و دەردم
وا تێ مەگە لەم دائیرەیی چەرخە برروونم[2]

١- ئەم شیعرە لە دەستنووسی (کب) وەرگیراوە. لە چاپەکانیشدا بەبێ ناوهێنانی سەرچاوەکەی و بە جیاوازییەکی زۆرەوە بڵاویان کردووەتەوە.

٢- مع، حم، حس: بیروون.

تـــاهیر وەکـــو مەجنـــوون لە خەیـــاڵی ڕوخـــی لەیـــلا

دێـــــوانە لە ســــــەحرا و سەراســــــیمە لە تـــــوونم

پیتی نوون

١[1]

نمــــوونەی ڕوویــــی تــــۆیە مـــاهی تابـــان
نەزیـــری مــــوویی تـــۆیە ڕەنگـــی قەتـــران
لە شـــەککەرباری لێـــوت بێنەســـیب بـــووم[2]
بەڵـــی، هەر تەنگــــڕۆزین ئەهلـــی عیرفـــان
بە مــــاچێکی دەبەخشـــــم گەر کەرەم کـــا
جەمیعـــی خەرج و دەخڵـــی مـــوڵکی بابـــان
بـــرۆ و ڕوخســـار و زوڵـــف و لێـــوی ئاڵـــت
شـــەو[3] و ڕۆژ و هـــیلال و عیقـــد و مەرجـــان
بیحەمـــدیللاهـ تـــۆی ئیمـــڕۆ بە خـــووبی
لە جێـــی فەرزەنـــدی خاســـی پیـــری کەنعـــان
نە مـــن مـــاچی لەبـــی تـــۆم بـــوو بە قسمەت
نە ئەســـکەندەر گەیشـــتە ئـــاوی[4] حەیـــوان

١- ئەم شیعرە لە نوسخەکانی (کف، مح و کب)دا و لە چاپەکانیشدا هاتووە.

٢- مح: مام.

٣- مح: شەب.

٤- کف، مح: ئابی.

بە زاهیـــــر قەت[1] ئەبەم نـــــاوی[2] ویســـــاڵت

لە خـــۆفی حاســـید و بیمـــــی ڕەقیبـــان؟

حیکـــایەت بـــوو لە تـــووڵی زوڵفـــت ئیمشـــەو

هەتـــا جەمعـــــی ڕەفیقـــان بـــوون پەرێشـــان

وەرە تەســـــلیم کە ڕۆحـــــت بـــا خەڵاس بـــی

ئەتـــۆیش تـــاهیر وەکـــو جەمعـــی ڕەفیقـــان

١- مح: قەد.

٢- کف، مح: دەبەم نیسمی.

پیتی هێ

١[١]

فەسڵی خەزانی هیجرە، ڕەسمی زەمانی[٢] دوونە
دەردی فیراقی یاران، تەقدیری کاف و نوونە
دونیایە ڕەسمی[٣] وایە، بەزمی هەموو[٤] بەڵایە
عەیشی هەموو جەفایە، بادە بە ڕەنگی خوونە
گوڵە ڕەفیقی خارە، شەرابە پڕخومارە
گەنجە ئەنیسی مارە، بۆیە[٥] نکوو نەبوونە[٦]
بێزارە تەن لە هیجران، چاویش پڕە لە گریان
چی بکەم عیلاجی قوربان؟ دل عاجز و زەبوونە

١- ئەم شیعرە تەنها لە نوسخەکانی (کف و کب)دا هەیە، لە چاپەکانیشدا هاتووە.

گومانی زۆرمان بۆ ئەوە دەچێت ئەم غەزەلە هی ناری بێت. لە بەیتی پێنجەمدا بە ڕوونی ناوی ناری هاتووە و بەیتی کۆتاییش کە ناوی تاهیری تێدا براوە تەنها لە نوسخەی (کف)دا هەیە. ئەو بەیتەی کە ناوی تاهیر بەگی تێدا هاتووە لەچاو بەیتەکانی تری غەزەلەکەدا یەکجار لاوازە و زۆر بەدووری دەزانین بەیتی کۆتایی بەشێک بووبێت لە غەزەلەکە. زۆر ڕێی تێ دەچێت ئەم غەزەلە هی ناری بێت، بەڵام لەبەرئەوەی هیچ نوسخەیەکی دیوانی نارییمان لەبەردەستدا نییە و لە دیوانە چاپکراوەکەشیدا نەهاتووە لێرەدا دایدەنێین و تا یەکلابوونەوەی ناچارین بە هی تاهیر بەگ لەقەڵەمی بدەین.

٢- کف: جەهانی.

٣- کف: دونیا بە ڕەسمە.

٤- کف: وەکو.

٥- کب: بوو بە

٦- کف: بە بوونە، حس: بەو بۆنەوە بەبوونە.

مەیلـــی[١] فیراقـــی نـــاری، دونیـــا وەهـــایە[٢] کـــاری
ئەم چەرخە پڕلەشـــــۆڕە، ئەرکـــــانی واژگـــــوونە[٣]
شـــیرینە وەســـڵی یـــاران، چـــونکە دەگـــاتە هیجـــران
نـــازانی ڕۆحـــم ئـــامەمان![٤] چەنـــد تـــاڵ و تـــرش[٥] و تـــوونە
لـــەژێری[٦] غەم مەوێســـتە، فەرمـــوو دەســـت بهێـــنە
خزمـــانی شـــادمانە، تـــاهیر کەچـــی زەبـــوونە[٧]

١-کف: مەیلت.

٢-کب: وەها بە.

٣-کب: ئەم چەرخە واژگوونە، ئەرکانی پڕ لە شۆڕە.

٤- حس: ئەمما.

٥-کب: ترش و تاڵ.

٦- حس: لەژێر خەما. لە (کف)دا نووسراوە (دەر ژێر)، ئەم جۆرە دەربڕینە لە ناو شـیعری کوردیـدا نامۆیـە و پـێمان وایـە (لە) دروستترە.

٧-ئەم بەیتە لە (کب)دا نەهاتووە.

٢[١]

ڕۆژی تەرەب و وەختـــی[٢] گـــوڵ و فەســـڵی[٣] بەهـــارە
یـــاران گـــوڵەکەم، کـــوا؟[٤] کە دەمـــی بـــۆس و کەنـــارە
گـــوڵزاری ئیـــرەم ڕەنگـــە بشـــوبهێ لـــە تەرەبـــدا[٥]
بـــەم نێـــو چەمەن[٦] و ڕوویـــی گـــوڵ و پـــایی چنـــارە
بنـــوارە لەبـــۆ حەڵقەیـــی زوڵفـــت لە ســـەری کـــوڵم
دەدرەخشـــێ درەخشـــانیی، نیـــوەی[٧] شـــەوی تـــارە
بەو زوڵـــف و مـــوژەت مەمکـــوژە هەردەم بە جەفـــایێ
جـــارێ لە تەنـــافم مەدە، ســـەد جـــار لە قەنـــارە
تیـــری مـــــوژەکەت قـــــاتڵە هەردەم بە بەڵایـــێ
هەردەم[٨] لە دڵـــی خەســـتەدڵان، پەیکـــی قومـــارە[٩]

١- ئەم شیعرە تەنها لە نوسخەی (کف و کب) و لە چاپەکانیشدا هاتووە.

٢- کب: فەسڵی.

٣- کب: وەقتی.

٤- کف: کوە؛ کب: کۆ، کوا دروستترە.

٥- کف: سوورەتی غیلمانی قەدی تۆیە.

٦- کف: گوڵەی چەمەن.

٧- کف: درەفشی درەخشانی نیوەشەوی تارە؛ کب: درخشانییە نیوەشـەو، لـە چـاپی (مـع، حـم)دا نووسـراوە (دەدرەخشـێ درەخشانە نیوەشەوی)، ئەوەی سەرەوە دروستترە.

٨- کب: دایم.

٩- کب و کف: خومارە.

ســـــووتاو و برینـــــدارم و ســـــەودایی و مەســـــتم
بەو زوڵـــــفە[١] و بەو پەرچەمە، بەو چـــــاوە خومـــــارە
ئەو خـــاڵە لەســـەر لێـــوتە جانـــا، چیـــیە؟ فەرمـــوو!
جێـــــی مـــــاچی لەبـــــی تـــــاهیرە، نیشـــــانەیی پـــــارە

٣[١]

دڵ نەخۆشی دەردی هیجرە،[٢] جانی جانانم وەرە
لەتلەتە جەرگ و هەناوم، ماهی تابانم وەرە
عیللەتی دەرد و شەفاکەم وا بە لێوی شەککەرت
مایەیی ژین و حەیاتم، دەرد و دەرمانم وەرە
گەر دەزانی چەند پەشێوە حاڵەکەم بۆ دیتنت
سەد ئەوەندەی زوڵفەکانت دڵپەرێشانم وەرە
سەد حەکیم هات و عیلاجی ئەم برینانەی نەکرد
تۆ عیلاجی زەخمەکەم کە، زوو بە لوقمانم وەرە![٣]
ڕۆژی جەژنە چاوەکانم! مەوسیمی ئازادییە[٤]
بۆ بەڵاگەردانی باڵات، قوچی قوربانم وەرە
دڵبەرەی قەد عەرعەرەی بێڕەحمەکەی بەدبەختەکەم[٥]
دڵڕفێنەی شۆخەکەی[٦] بێ عەهد و پەیمانم وەرە

١- ئەم غەزەلە لە نوسخەکانی (کف، مح، دک و کب)دا هاتووە. لە هەموو چاپەکان و لە نامەی فەرهەنگیی کۆهستانیشدا هاتووە. ئەم غەزەلە لە نوسخەی (دک)دا هەندێکی بەهۆی ڕزینی نوسخەکەوە ناخوێنرێتەوە.

٢- لە (کف)دا نووسراوە (هیجران) و هەڵەیە و دەبێت (هیجرە) بێت.

٣- ئەم بەیتە و بەیتی سەروو خۆی تەنها لە (مح)دا هاتوون.

٤- ئەم نیوەبەیتە لە (کب و مح)دا بەم شێوەیە هاتووە: (سەد شوکر دووبارە عیدە وەقتی عەیش و شادییە)، (کب) وشەی عیدی نەهێناوە. لە (مح)دا ئەم بەیتە دووجار هاتووە، تەنها نیوەبەیتی یەکەمیان جیاوازە، لە دووەمیاندا بەو شێوەیەی سەرەوەیە.

٥- کب: کە.

٦- مح: شۆخ و شەنگەی.

نـــازەنینەی ســـوخمەئاڵەی دیدەمەســـتەی کەچکـــولاھ
گوڵعـــوزارەی شـــۆخ و شـــەنگەی شـــاهی خووبـــانم وەرە
خـــانەوێرانم لە دووریـــــت، ڕەزەنـــــی ئـــیمان و دڵ![1]
زینەتـــی بەزم و ســـروورم[2] شـــەمعی دیـــوانم[3] وەرە
چـونکە سـایەی چەتـری زوڵفـت دوور لـە فەرقـی فەرقـمە
ســـینە پـــڕ خـــوێن و زووخـــاوم، دڵپەرێشـــانم وەرە
دوور لە بـــاڵای نەونەمامـــت، زامـــی جەرگـــم تـــازەیە
وەک عـەرەب ســـەد جـار دەخـــیلم،[4] زوویە لـــوقمانم وەرە[5]
لوتـف و قەهـری تـۆ لە لای مـن هەر وەکـو یەک شـادییە
کـــەعبە کـــەچ نـــابێ لەبـــەر تەعـنەی ڕەقیبـانم وەرە[6]

١- مح: نەونیهاڵەی نازەنین.

٢- لە سەرجەم نوسخەکاندا نووسراوە (سەریرم). ڕوون و ئاشکرایە کە هەڵە نووسراوەتەوە و سرووورم بووە.

٣- مح، کب: ئەیوانم.

٤- کب: دەخیلەک.

٥- لە (مح)دا ئەم بەیتە نووسراوە و دواتر خەت بەسەریدا هێنراوە و نووسراوە (ایـن سـهو اسـت)، دواتـر لە کەنـارییەوە نووسراوە (این شعر ظاهراً غلط اسـت، چونکـە تکـرار اسـت). لە کۆتـاییی نیـوەدێری یەکەم لەبـری (تـازەیە) نووسـراوە (هاتەوە) و لە کۆتـاییی نیـوەی دووەمـیش تەنهـا (دەسـت بە دامـانم وەرە) جیـاوازە. لە هەنـدێک جێگـای ئەم شـیعرەدا نووسـەرەوە نوسخەی تری لە بەردەستدا بووە و نووسـیویەتی (نسـخە)، لەبـری ئەم بەیـتەیش بەیتێکـی تـر هـاتووە و بەم شێوەیە:

ئەی مەسیحا دڵ لە دەستت چوو وا بە ناری فیرقەتت   وەک عەرەب سەد جار دەخیلەک، دەستـەدامانم وەرە

٦- ئەم بەیتە تەنها لە (مح)دا هاتووە.

کەس نییە سابت قەدەم، وەک مـن لە داوی عەشـقی تـۆ[١]
بـــۆ ســـوپاهی غەمزەکانـــت مەردی مەیـــدانم، وەرە[٢]
گەر دەپرسـی[٣] حـاڵەتی مـن بـۆ فیراقـت پێـت بڵـیم؟[٤]
هەر وەکـــو تـــاهیر هەمیشـــە دیـــدەگریانم وەرە

١- کف، مح: عەشقدا.

٢- لە (مح)دا ئەم بەیتە بەم شێوەیە هاتووە:

هەر کەسێ هاتووە بە تیری غەمزەکەت سەدپارە بوو   کەس نییە وەک من حەریفت، مەردی مەیدانم وەرە

٣- کب: نەپرسی.

٤- مح: ڕۆژ و شەو دایم دەناڵم من لە دووریی چاوەکەت.

٤[١]

دڵ لە هیجــــــرت وا[٢] لە غەمـــــــدا ماهڕوخســــــارم وەرە
زەخــــمە جەرگــــم بــــۆ فیراقــــت زوو بە لـــــوقمانم![٣] وەرە
کـــــافرا! دەردی فیراقـــــــت وا لە جەرگـــــم کــــارییە
ســــا بکـــــە ڕەحمــــێ بە حـــالّم، مـــاهی تابـــانم وەرە
ســەد کەڕەت ئیمــڕۆ لە دووریــت خــوێن لە چاوم[٤] جارییە
غەرقــی دەریــای ئەشــکی خــوێنم،[٥] شەمســی تابـانم[٦] وەرە
گەه دەگریـــــەم، گەه دەســـــووتێم، کاروبــــارم زاریــــیە
زێـــــوەری تــــاجی غەریبـــیم، شـــــاهی خووبــــانم وەرە
ســــینەناڵان هەر وەکــــو بولبــــول لە دووریـــی گوڵشــــەنت
ســــا بە لـــــوتفێ بمـــــدوێنە،[٧] جــــانی جانــــانم وەرە
بەس جەفـــا بنـــوێنە قوربـــان! زوڵمـــی نـــاحەق چـــا نییــە
کـــافریش ڕەحمـــــی بە ســــەیدە، دیـــن و ئـــیمانم وەرە[٨]

١- ئەم غەزەلە تەنیا لە نوسخەی (کف و کب)دا هاتووە، لە چاپەکانیشدا هاتووە و جیاوازییەکی زۆریان هەیە.

٢- لە نوسخەکەدا نووسراوە (پڕ) ئێمە بە هەڵەمان زانی و (وا)مان بە دروستتر زانی و دامان نا.

٣- کب: هاوارم.

٤- کب: جەرگم.

٥- کف: عەینم.

٦- کب: خووبانم.

٧- کف: بملەوێنە.

٨- کف: کافریش ڕەحمێ بە سەیدی خۆی هەیە، دین و ئیمانم وەرە.

ســـــوورەتی بـــالآت بە دایـــم نەقشـــی قەلبـــی زارمە
هەر وەکـــو مەجنـــوون لە عەشـــقت، دەیـــدەگریانم وەرە
دیدەمەســـتی شـــۆخ و شـــەنگە، نـــازەنینەی شـــارەزوور
دڵرفێنـــی جەمعـــی عـــالەم، کەبکـــی کۆهســـارم وەرە
دڵ لە دووریـت[١] پـڕ لە خـوێنە، شـەمعی دیـوانی ئـەمن[٢]
هەر وەکـــو تـــاهیر هەمیشـــە[٣] ســـینەبریانم[٤] وەرە

١- کب: هیجرت.

٢- کب: میری میرانم وەرە.

٣- کب: بەدایم.

٤- کف: ناڵانم.

٥[١]

ئـەم کـەوا تـاقی[٢] سـەمەن ساقە، لـەبی خـۆش نمەکـە
پەریـیـە، ئادەمییـە، یـاخۆ لـە جینـسی مەلەکـە؟
جیلوەیی حوسنی تەماشا کـە، مەکـە مـەدحی لیبـاس
چ زەروورێکـە کـەوا ئەتڵەسـە یـاخۆ قەدەکـە
فـەرقی ڕوخسـاری سـەفاکاری لەگـەڵ بـەدری مـونیر
بـە مەسـەل فەرقـە لـە مابـەینی سـەما و سـەمەکە
مەجلیسی عیشـرەتە دەرخـا هـەموو ئـەخلاقی بەشـەر
مەی لـە بـۆ ئـەهلی هونـەر زاهیـرە، عـەینی مەحەکـە
یـەک دەباتـە فەلـەک و یـەک دەگەیێنێتـە زەوی
گەردشـی دەوری زەمـان هـەر وەکـو چـەرخ و فەلەکـە
شـێخ دەڵـێ: سـەیری بکـەن داوی منـە سـەید دەگـرێ
جببـە و ڕیـش و ڕیـایی زوور و (تحـت الحنکـە)
پێـی بڵـێن: گـاهێ وەرە دائیرەیـی سـیدق و سـەفا
نەغمەیـە، دائیرەیـە، دەفزەنـە، تـارە، دمەکـە

١- تەنها لە نوسخەی (کم)دا هاتووە.

٢- کف: تاقە.

٦[١]

تـــا بەکەی قوربـــان بنـــاڵم مـــن[٢] بە ئـــێش و دەردەوە
دەس بە ئەژنـۆ،[٣] قـورِ بە سـەر، دایـم بە ئـاهی سـەردەوە[٤]
ڕۆژی ئەووەڵ بـوو کە زانـیم مـن دەبـێ[٥] دێـوانە بـم
عاشـقی تـۆ، نەوعـی مەجنـوون، وا[٦] بە کێـو و هەردەوە
مەرحەمەت کە زوو بـڕۆ قاسـید بڵـێ دەردی دڵـم
نـازی پاپۆشـت دەکێشـم[٧] مـن بە تـۆز و گەردەوە

١- ئەم غەزەلە لە نوسخەکانی (کف، مح، دک، کم و کب)دا هاتووە. لە نوسخەی (کم)دا هەندێک بەیتی جێگۆڕکێی پێ کراوە، بەڵام لە بەیتی (تا بەکەی قوربان...)ەوە دەست پێ دەکات، نوسخەی (مح و دک) لەگەڵ شیعری (دڵ لە حەسرەت غەمزەکەی دوو نێرگسی پڕ خەوتەوە)دا هاتووە، لە چاپەکانیشدا (مع و حم) بە یەک شیعریان داناوە، هەروەها لە نامەی فەرهەنگیی کۆهستانیشدا لەگەڵ پێنج خشتەکییەکەی ئەدەبدا هاتووە کە لەسەر ئەم غەزەلە هۆنیویەتیەوە. ئێمە بڕوامان وایە ئەوەی (کم) دروستترە، چونکە نووسەرەوەی زۆربەی شیعرەکانی ئەم شاعیرە بووە، ئەو بەیتانەیش کە لە هەندێک نوسخەدا پێش (تا بەکەی قوربان...) هاتوون، هۆنراوەی (ئەدەب)ی شاعیرن و (ئەدیب)ی شاعیریش کاتێک هۆنراوەکەی تاهیر بەگی تەخمیس کردووە، ئەو بەشەی سەرەتای تەخمیس نەکردووە. ئێمەیش بەشی سەرەتای هۆنراوەکەمان لێرەدا لابردووە.

٢- کم: وا بە.

٣- کم: دەستەئەژنۆ.

٤- لە (مح)دا ئەم بەیتە نەهاتووە. کب: ڕەنگی زەردەوە.

٥- کف: ئەبێ.

٦- کف: ها.

٧- کف: ئەکێشم.

هەر وەکــو قەوس و قەزەح[١] بــا دەس لە گەردن دانشــین
تـۆ بە سـوخمەی ئـاڵ و سـەوز[٢] و مـن بە ڕەنگـی زەردەوە[٣]

مــن کەوا پشــتانی بــاڵا و بۆســەچینی کــوڵمتم[٤]
چــی دەکەم[٥] ئــاخر لە ســەیری بــاغ و بــۆنی وەردەوە[٦]

یەک نەفەس چــاکی نەهێنــا کەعبەتەینــی بەخــتەکەم
شــەش دەرم گیــراوە، دامــاوم[٧] بە دەســتی نەردەوە

ئیلتیماســی تــاهیری بێچــارە قەت[٨] ســوودی نیــیە
تــۆ کە دایــم شەڕفرۆشــی بەو[٩] دڵەی وەک بەردەوە

١- دک: قەز.
٢- دک: سەوز و سوور.
٣- لە (کم)دا ئەم بەیتە دەبێتە بەیتی سێهەم؛ لە (کب)یشدا پاش و پێشی پێکراوە.
٤- کف، مح، دک: من کە پشتانی باڵا و بۆسەچینی کوڵمتم؛ کم: چونکە من پشتانی بەڵا و بۆسەچینی کوڵمەتم.
٥- کب: بکەم.
٦- مح: بەی نەی وەردەوە؛ کف، مح، دک: بەی نەی دەردەوە.
٧- کم: مەشغووڵم.
٨- کف، دک، مح، کم: قەد.
٩- کم: بەم.

۷[۱]

مەمکـوژە جانـا بە هیجـران، ئەی جەفاکـارم وەرە!
تـاب و تـاقەت چـوو بە جـارێ،[۲] یـاری غەمخـوارم وەرە
بـۆچ ئەوەنـدە ئـارەزووت بـۆ قەتڵـی ئەم بێچـارەیـە؟
کوشـتنی عاشـق درێـغ مەیفەرمـوو،[۳] سـەردارم وەرە
بولبـولی زارم دەنـاڵم، قەقنەسـم ئـاگر بە جـان
گـا دەگریـەم، گـا دەسـووتێم، یـاری غەددارم[٤] وەرە
خـاڵی کولّمـت هەر وەکـو فلفـل دەسـووتێنێ دڵـم
کەس نیـیە دەردم دەوا کـا، تـۆ بە هـاوارم وەرە
دڵ لە دووریـت ئـاگری گـرت، بەسـیە یـاری نـازەنین!
تـۆی عیلاجـی دەردی تـاهیر، زوو بە فریـادم وەرە

۱- ئەم غەزەلە تەنیا لە نوسخەی (کب)دا هەیە، لە چاپەکانیشدا هاتووە.

۲- کب: لە دەستم.

۳- کب: درێغە، مەیکە.

٤- کب: غەمخوارم.

٨[1]

تیری غەمزەی چاوەکانت وا لە جەرگم کارییە
ئێستە ئەشکم وا بە خوڕ دێ، ڕەنگەکەی گوڵنارییە
نەفسی سەرکەش! چەند ڕۆژێ گەر جیهان ڕامت[2] بووە
دڵ ئەگەر خۆش کەی بە خۆت، بێعارییە، بەم عارییە
گوڵ ئەگەر بێ،[3] خۆی موقابیل کا بە تۆ، لێی ناگرم
هەرزەگۆیە و بێوەفایە،[4] دڵبەری بازاڕییە
ناشکێ قوربان دڵم، هەرگیز لەبەر جەوری ڕەقیب
عادەتی ئەو دایما[5] هەر فیتنە و بەدکارییە
لێم گەڕێن[6] تەنهانشینی کونجی غەم بم ئەی ڕەقیب!
دەردەکەی من دەردی عەشقە و زۆر گران و سارییە[7]
زاهیدی خودبین کە حەیوانە لە وادیی عەشقدا
ڕیشەکەی پان و درێژی[8] ڕەشمە و هەوسارییە

١- ئەم غەزەلە لە نوسخەکانی (کف، دک، مح، کب) و چاپەکانیشدا هاتووە، نوسخەی (دک) بەشێکی ڕزیوە و فەوتاوە.

٢- کب: جیهانت ڕام.

٣- کف، دک، مح: هات.

٤- دک، مح: حەفازە؛ مح: بێجەفایە.

٥- کف، دک، مح: دایمە.

٦- کف، دک: لێم گەڕێ.

٧- مح: کارییە.

٨- لە (مح)دا نووسراوە (درێژە)، نووسەرەوەی دەستنووس نوسخەی تری لە بەردەست بووە و نووسیویەتی (بدل: درێژی).

سەبر و هۆش و ڕۆحی بردم، هەر بە جارێ ئێستەکە[١]
هیچ نەما کاری بە من، بێکارە وا پەیکارییە[٢]
جارێ ناپرسی لە حاڵی من مەگەر نازانی تۆ
زار و بێزار و نەزارم، کاری من هەر زارییە
تازە زانیومە لەسەر دینی مەسیحایە نیگار[٣]
پەرچەمی عەینی سەلیبە، زوڵفەکەی ڕەشمارییە[٤]
تاقەتی شیعری نەماوە هیچ لەبەر ڕەنج و فیراق
ئەم کەلامە گەر[٥] دەڵێ[٦] تاهیر لەبەر بێعارییە

١- کف، دک: ئێستەکە.

٢- لە (مح)دا نووسراوە (بێکارییە بەم کارییە)، لە نوسخەی بەدەلی نووسەرەوەی دەستنووسدا بەو شێوەیە هاتووە.

٣- کف: نیگارییە؛ دک، مح: نیگار، نیگارییە هەڵەیە و دەبێت (نیگار) بێت.

٤- کف، دک: ڕەشمارییە.

٥- لە (مح)دا نووسراوە (گەر) و لە بەدەلیشدا بە (مەگەر) هاتووە.

٦- کب: بڵێ.

٩[١]

دونیـــا کە هەمـــوو لەحـــزەیە[٢] مەعشـــووقی کەســـێکە
بنـــــوارە کە چەن[٣] قەحـــــبە، چ کـــۆنە تەرەســـــێکە!
تێفکــــرە وەکــــو کەلبـــــی نیهـــــانگیرە[٤] زەمــــانە
ئەبنــایی جیهــان یەک بە یەکــی، ســە گ مەگەســێکە
عـــالەم هەمـــوو وەک تەیـــرە،[٥] تەمەع دانە،[٦] ئەمەل داو
ســـەییادی ئەجەل، ســـاحەتی دونیـــا قەفەســـێکە
لەم حــوجرەیی شــەش گۆشــە کە رێ مەعــبەری عــامە
یـــارەب چیـــیە هەر کەس بە هەوا و هەوەســـێکە؟
ســـەد قـــافڵە ڕابـــورد و ئەتـــۆ غـــافڵی ئەی دڵ!
گـــوێ بگـــرە لە هەرلایـــێ کە نـــاڵەی جەرەســـێکە

١- ئەم غەزەلە لە نوسخەکانی (کف، دک، مح و کب) و چاپکراوەکانیشدا هاتووە. نوسخەی (دک) لەبەر ئەوەی مۆرانە خواردوویەتی، بەشێکی لەناو چووە.

٢- لە هەموو نوسخە و چاپەکاندا نووسراوە (هەموو لەحزە بە...)، بەڵام ئێمە بڕوامان وایە دەبێت (هەموو لەحزەیە) بێت و وایشمان لێ کرد.

٣- مح: چەند.

٤- کف، مح: نیهانگیری.

٥- کب: تەیر.

٦- مح: دانە و.

شـــادی و غـەم و ئەنـــدووە چیـــیە، [1] ڕەنـــج و ئەلـــیمە؟
ئیقبـــــاڵ و زەواڵـــــی [2] بەخـــــودا [3] هەر نەفەســـــێکە
تـــــاهیر! مەبە ئـــــازوردە، زەمـــــان عـــــادەتی جەورە
دونیـــــا کە هەمـــــوو ڕۆژێ ژنـــــی بولهەوەســـــێکە

١- لە (کف)دا بە (ئەندوو چییە هەر) هاتووە و لە (مح)یشدا بە (ئەندووە هەر چییە) نووسراوە؛ کب: دەرد چییە. ئەوەی لە نوسخەی (مح)دا هاتووە، (هەر)ەکەی زیادە و وەزنەکەی تێک دەدات.

٢- کف: ئیقباڵ زەواڵە؛ مح، دک: ئیقباڵ زەواڵ.

٣- کف، مح: بەخوا.

١٠[١]

فیـدای ڕوخساری[٢] ئاڵـت بـم ئەڵێـی[٣] خورشـیدی تابـانە
بەلاگەردانـی بـالآت بـم، ئەڵێـی[٤] شمشـادی بوسـتانە
لە سـایەی تێغـی ئەبـرۆی تـۆ، لە ڕۆژی حەشـردا جانـا
بیحەمـدیللا حیسـابی مـن لەگەڵ جەمعـی[٥] شـەهیدانە[٦]
دەزانـی بـۆچی مەسـروورم؟ ئیشـارەی کرد مـێ دڵـبەر
وتـی: حـازر بە بـۆ کوشـتن سـبەینێ جەژنـی قوربـانە
لە ئـاهم گەر بسـووتێ ئاسـمان بـاوەڕ بـکەن ئەمشـەو
ئیتـر یـاران![٧] چ بـاکم مـن لە سـەردیی فەسـڵی[٨] زسـتانە[٩]
کە[١٠] زوڵفی عـاریزی پۆشـی،[١١] وتـم: یـارەب چ سـیرێکە[١٢]
لە لایـێ زوڵمەتـی کـوفرە، لە لایـێ نـووری ئـیمانە

١- ئەم غەزەلە لە نوسخەکانی (کف، دک، مح، کب) و نامەی فەرهەنگیی کۆهستان و چاپکراوەکانیشدا هاتووە. بەشێکی نوسخەی (دک) لەبەر ئەوەی مۆرانە خواردوویەتی فەوتاوە. لە (کب)یشدا دووجار هاتووە.

٢- لە (مح)دا نووسراوە (ڕوخسار) و دواتر نووسراوە لە بەدەلدا (ڕوخسار).

٣- کب: دەڵێی.

٤- مح: وەکو؛ کب: دەڵێی.

٥- کب: جوملەی.

٦- کب: ئەم بەیتە و بەیتی دواتری پاش و پێش کردووە.

٧- کف: یارەب.

٨- مح: وەقتی.

٩- لە (مح)دا ئەمە بەیتی شەشەمە.

١٠- مح: دوو.

١١- مح: پۆشا.

١٢- کب: ڕۆژێکە.

دەبــێ کــاول بــێ مــوڵکی دڵ بە تــاراجی ســوپاهی غەم
هەتــا شاهنشــەهی عەشــقت لەوێــدا میســلی ســوڵتانە[١]

لە[٢] دەس بادی ســەبا چــونکە پەشــێوە[٣] نەزمــی زوڵفەینــت[٤]
منــــی تــــاڵعســــیا بــــۆیە[٥] هەمــــوو نەزمــــم پەرێشــــانە

مەکەن تیماری زەخمی[٦] جەرگــی تــاهیر ئەی تەبیــب ئــاخر!
بــزانن تــا لە حەشــرا[٧] ئەو شــەهیدی تیــری موژگــانە[٨]

١- لە (مح و کب)دا ئەم بەیتە نەهاتووە.

٢- کف: بە.

٣- کف: پەشێوا.

٤- مح: زوڵفەین.

٥- کب: نەمرۆ.

٦- کف: تیما زجم؛ مح: تیما زخم، هەڵەیە و دەبێت (تیماری زەخمی) بێت.

٧- مح: مەحشەردا.

٨- کب: ئەم بەیتەی نەهێناوە.

١١[١]

ئەی پـــرتەوی ڕەنگـــت وەکـــو ڕەنگـــی[٢] هەمەڕەنـــگە!
خاڵـــت وەکـــو زوڵفـــانی[٣] ســـیاهت، شـــەوەزەنگە

بەزمـــم تەرەبە، بـــادەیە،[٤] ســـاقی مەیـــێ فەرمـــوو
دەنگـــی دەف و نـــاڵەی نەی و ئـــاوازەیی چەنـــگە

لێـــوت کـــە وەکـــو لـــەعلی بەدەخشـــانە بە ئـــاڵی[٥]
گـــەنجوورە[٦] نیگەهبـــانی دەهـــان و دەمـــی تەنـــگە

ســـەد نـــامی خـــودا بـــێ لە دوو پســـتانی ئەنـــارت
گـــرد و شـــلک و نـــازک و پڕچنـــگ و قەشـــەنگە[٧]

تـــــابووری موژانـــــت لەگەڵ ئەگـــــریجە بەرابەر
وەســـتاوە دەڵێـــی[٨] عەســـکەری ژاپـــۆن و فەرەنـــگە

١- ئەم غەزەلە لە نوسخەکانی (کف، مح، کب) و چاپکراوەکانیشدا هاتووە. (کب) دووجار ئەم شیعرەی هێناوە. جیاوازی زۆر لەنێوان نوسخەکان و چاپەکاندا هەیە.

٢- کب: ڕەنگت.

٣- کف: خاڵت بە مەسەل زوڵفی؛ مح: کە وەکو زوڵفان، دواتر لە ژێرەوە نووسراوە (زوڵفەین) نوسخە.

٤- کب: بادەی.

٥- کف: لەعلی لەبی لێوت کە بەدەخشانە بە ئاڵی. ئێمە لەبەر ڕۆشنایی چاپی (مح) چاکمان کردەوە.

٦- کف، مح: گەنجوور و.

٧- لە (مح)دا لە دوای ئەم بەیتەوە، بەیتێک هاتووە، وەزنی نیوەبەیتی یەکەمی نارێکە. لە هی تاهیر بەگ ناچێت، وا لە پەراوێزدا دای دانێین:

ئەو دوو چاوانە بەجەنگ تاڵبن، من مائیلی سوڵحم   گـەر جەنگە و گـەر سوڵحە، دەسا فەرموو درەنگە

٨- کب: ئەڵێی.

بــۆ بــاری غــەمت گــەر بــەدەنم ســســتە مەڕەنجــە[١]
پێکـــاوی[٢] مــــوژەی تــــۆیە نەکـــوژراوی تفەنــــگە[٣]
چـــاوت بە مەســـــەل ئـــافەتی دڵهـــایە[٤] وەلێکـــــین
بــۆچ وایە کە ئەبرۆیــی کەچــت مەیلــی وە جەنــگە[٥]
سەرگەشـــتەیی عەشـــقم بە فیراقــت وەکــو فەرهـــاد[٦]
کێـــوم بەدەن[٧] و ســـینە و ســـەر، پەنـــجە قـــوڵەنگە[٨]
لەم ڕۆژە کە ڕووی خســـتە بەری پێـــی و وتـــی پـــێم:
ئەی ئەبـــڵە! کە کەی ماڵشـــی ئـــایینە بە ســـەنگە؟[٩]
مەنعی[١٠] مەکە تـاهیر کە ئەگــەر مــات و خەمۆشـە[١١]
دێـــوانەی ڕووی تـــۆیە نە مەســـتی مەی و بەنـــگە[١٢]

١- مح، کف: سەیدی دڵم ئەر خەستە و خوێنینە بەقوربان.

٢- مح، کف: کوژراوی.

٣- ئەم بەیتە لە (مح و کب)دا نەهاتووە.

٤- لە نوسخەکەدا نووسراوە (دڵها).

٥- ئەم بەیتە لە (مح)دا نەهاتووە؛ لە نوسخەکەدا نووسراوە (چەنگ) و هەڵەیە، دەبێت (جەنگ) بێت.

٦- کب: سەرگەشتە و ئاشوفتەی عەشقم وەکو فەرهاد.

٧- کف: بە دڵ.

٨- ئەم بەیتە لە (مح و کب)دا نەهاتووە.

٩- ئەم بەیتە لە (مح)دا نەهاتووە.

١٠- کب: مەنعم.

١١- کف: مەکە تاهیر کە بێدەنگ و خەمۆش؛ مح: مەنعی مەکە تاهیر کە ئەگەر مات و خەمۆشی، هەردووکیان ناتەواون، ئێمە ئەو شێوەی سەرەوەمان بە ڕاستتر زانی.

١٢- مح: پێکراوی موژەی تۆیە نەکوژراوی تفەنگە؛ کب: دێوانەی ڕووی تۆیە نە مەستی مەی و بەنگە.

پرسیارێکی تاهیر بەگ لە مەلا کاکە حەمەی بێلوو (ناری)

١٢[١]

خـــودا عەدلـــی لەلای عـــارف عەیـــانە
بە حەقـــقەت ئـــێمە گەللـــەین، ئەو شـــوانە
لەبەرچـــی وا مەڕی خـــۆی مەردی چوپـــان
بە دەســـتی خـــۆی ئەخـــاتە بەر نیشـــانە؟

ئەگەر مـــوئمین بە حەقـــقەت دۆســـتی حەققـــن
چیـــیە حـــیکمەت دەلیلـــی ڕووســـیانە؟
مـــوقەددەر بـــوو کە گەنـــدوم بـــێ بە ڕزقـــی
لە ئـــادەم بـــۆچ ئیتـــر دەگـــرێ بەهـــانە؟

کە تیرئەنـــدازی چـــابوک دڵ بپێکـــێ
قەبـــاحەت کەی لەســـەر حەڵـــقەی کەوانە؟
کە ئەو ڕوخســـاری دڵ بێنێـــتە پێشـــۆ
نەســـیبی بولبـــولان داد و فـــەغانە

لە ڕۆژی خـــۆی عەمەل قســـمەت کـــراوە
لەبەرچـــی تـــۆ دەڵێـــی فیعلـــی خۆمـــانە؟

١- ئەم غەزەلە تەنها لە چاپی (حس)دا هاتووە و ئاماژەی بە دیوانی ناری چاپی کاکەی فەللاح کردووە، ئێمە دووبارە گەڕاینەوە بۆ چاپە کۆنەکە و لەگەڵ چاپە کۆنەکەیشدا بەراوردمان کردەوە.

کەوابـــــوو ئـــــاگری دۆزەخ لەبۆمـــــان
چ لازم دێ بکێشـــــــــێ وا زەبـــــــانە؟

ئەگەر خەلـــــقە لەبۆمــــان ئیختیـــــارێ
لەبەرچـــــی یەک بچـــــووک و یەک کەڵانە؟
یەکــــێ بــــۆ پارەنـــانێ جـــان فرۆشـــە
یەکــــێ حەققـــی نیـــیە، شـــاهی جیهـــانە

یەکــــێ ســــوڵتانی قەســـری زەڕنیگـــارە
یەکــــێ بێجـــێگە و بـــێ خـــان و مـــانە
یەکــێ دایــم خەریکـــی عەیــش و نۆشـــە
یەکــــێ کـــوژراوی شمشـــێری دەبـــانە

یەکــــــێ قـــــاروونی دەوڵەتهەمعینــــانە
یەکــێ موحتـــاجی ســـککەی یەک قـــڕانە[1]

وەڵامی ناری بۆ تاهیرەبەگی جاف

ســـوئالت ئەی ســـوخەنســـەنجی زەمـــانە!
ئەساســــی عیجـــز و تەشـــویش و مەلانە

۱- پێدەچێت ئەم شیعرە بەیتێک یان چەند بەیتێکی کۆتاییی فەوتابێت.

حەقـــیقەت: قســـمەتی ئەحـــواڵی عـــالەم
دەلیلـــــی زەبـــــت و ئەحکـــامی نیهـــانە

کەســـێ عـــارف بە حـــوکمی پادشـــایە
کە مەحـــــرەم بــــێ بە ڕازی خوســـــرەوانە
وەلــــێ مەجبـــوورە فیکـــرم بــــۆ جەوابـــت
ئەگەرچـــــی عـــــاجزی دەوری زەمـــــانە

تەریقـــــی (لانســــلّم) بـــــا نەمێنـــــێ
نەبێــــتە بەحـــس و گـــاڵەی مـــازووانە
بەڵـــێ عەدلـــی خـــودا وەک میهـــری ئەنـــوەر
لەلای ئەهلـــی بەســـیرەت بـــێ گومـــانە

وەکـــو ســـەمع و بەســـەر، عـــیلم و حەیـــاتی
کەلامـــــی، قـــــودرەت و زاتـــــی عەیـــانە
لە بەینـــی کەســـبی عەبـــد و خەلقـــی خـــالیق
تەفـــــاوت وەک زەمـــــین تـــــا ئاســـــمانە

کە کەســـبی مەســـدەر و حوســـن و قەبـــاحەت
قەبــــاحەت وەســــفی کەســــبی عاســــییانە
خـــوا بێنەقســـــە، وەســـفی زات و خـــولقی
بە ئەحســـەن خەلـــق مەشـــهووری جیهـــانە

بەڵـــێ حەق ڕاعیـــیە، گەللــــە خەلایـــق
عیبــــــادەت ڕۆن و شــــــیر و تووکیــــــانە
پەزی بـــێ فەرو[۱] و پەشـــمە و ئەبـــڕەش[۲] و لەڕ
ســـــــزاواری ســـــــەگی یۆنانییـــــــانە

کەســـێ لادا لە جیلـــوەی حوســـنی عەشـــقی
ئەکێشـــــێ ئێشـــــی نەشـــتەر بولبـــولانە
نیـــیە نەقـــس و زەلیلـــی دەســـتی ڕووســـی
جەزای زیلـــــلەت کە قەســـری حۆرییـــانە

تەماشـــــا کە لە بـــۆ تەعلیمـــــی عیرفـــان
فەلاقەی کـــــــــورِ دەکەن ئەم ڕۆمییــــــــانە
جەهەنـــنەم بـــا لە جۆشـــا بـــێ، جەهەنـــنەم!
چە بیمـــــێ بـــــۆ گرۆهـــــی موئمینـــانە؟

بە مـــوئمین چـــی ســـەقەر، دۆزەخ، جەهەنـــنەم
مەقـــــامی ڕووســـــیان و ڕووســـــیانە

۱- لە هەموو چاپەکاندا نووسراوە فەرع. بێگومان فەرو ڕاستە.

۲- لە چاپەکاندا نووسراوە عەبرەش.

١٣[1]

بـــوتی باڵانەمـــام، ســـەروی بەهەشـــتی تەڵـــعەتە، جـــافە
لەبـــی کەوســـەر، قەدی توویـــا، ڕوخـــی وەک جەنـــنەتە، جـــافە
عەشـــیرەی بـــازێکی ئـــازایە،[2] بـــۆ شـــۆڕ و شـــەڕ و غەوغـــا
لە نـــاوچەی گیـــان و دڵـــدا وا خەریکـــی غـــارەتە، جـــافە
دەڵـــێن ئەو ئـــافەتی دیـــن و دڵ و دانـــایی و عەقـــڵە
کەوا خـــاوەن شـــکۆ و بێبـــاک و ســـاحێب شـــەوکەتە، جـــافە
بە شمشـــێری بـــرۆ و دیشـــنەی بژانگـــی[3] جەرگـــی پەی کـــردم
دیـــارە ئەی ڕەفیقـــان! دوور لە ڕەحـــم و شـــیفقەتە، جـــافە
بە ڕوومەت گوڵشـــەنی حوســـنە، بە قـــامەت نەخڵـــی ئومێـــدە
جیهـــانی عـــیففەت و شـــەرمە، ســـپیهری عیســـمەتە، جـــافە
وەکـــو شـــەعرای یەمـــانی، کـــاتی عیشـــوە، ســـارد و بێبـــاکە
ئەڵێـــی پـــاییزە نـــازی، پـــڕ لە لەرز و ســـەغڵەتە، جـــافە
نیگـــاهی دڵ دەبـــا و نەشـــئەی کەلامـــی ڕاحەتـــی جـــانە
پەیـــامی میحـــنەتئەنگێـــزە، وەڵامـــی ڕەحـــمەتە، جـــافە
تەریـــدەی ڕێـــی دڵە، جەردەی قوماشـــی شـــادی و شـــەوقە
چەپـــاوی هـــۆزی گیـــان بـــۆ ئەو هەمیشـــە عـــادەتە، جـــافە

١- ئەم شیعرە لە نوسخەکاندا نەبوو و لە گۆڤاری هەڵەبجە، ژ٣-٤، س١، ١٩٩٩: ١٠٣ وەرمان گرتووە.

٢- لە سەرچاوەکەدا نووسرابوو (نازێکی پارایە)، ئێمە بە هەڵەی دەزانین و پێمان وایە (بازێکی ئازایە) ڕاستە.

٣- لە چاپەکەدا بە (برژانگی) هاتووە و کێشەکەی لەنگ کردبوو. دەبێت بژانگی بووبێت کە هیچ لەنگیی تێدا نییە و هەر ئەو واتایەشی هەی؛ ئێمە ئەمەیانمان هەڵبژارد.

رەئیـــــسی مــــــاهڕوویان، ئـــــامر و ســـــەرعێڵی خووبـــــانە
ئەمیـــری مـــوڵکی عیـــزز و نـــاز و ســـام و ســـەتوەتە، جـــافە
لە باســـی حوســـنی ئەو مەهـــڕوویە تـــاهیر گێـــژ و حەیـــرانە
بەڵـــێ، شـــایانی ســـەد نەعـــت و ســـپاس و مەدحەتە، جـــافە

پیتی یێ

١[1]

چەمەن یەکبـارە خامۆشـە، خرۆشـی بولبـولان، بـا بـێ
دڵ ئەمڕۆ مات و مەدهۆشە، خودا![2] فەسڵی گـوڵان بـا بـێ
ئەگەر مەیلت لەسـەر مـانە چ حـاجەت ئـاوی[3] حەیـوانە؟
لە لـەعلی لێـوی[4] جانـانە حەیـاتی جاویـدان، بـا بـێ

١- ئەم غەزەلە لە نوسخەکانی (کف، دک، کب) و نامەی فەرهەنگیی کوهستان و دیوانە چاپکراوەکانیشدا هاتووە. گیوی موکریانی بە هی وەفاییی زانیـوە و لە دیـوانی وەفاییـدا چـاپی کـردووە، بەڵام مامۆسـتا قـەرەداغی لە دیـوانی وەفاییـدا نەیهێناوە. ئێمە لەبەر ڕۆشناییی دوو دەسـتنووسی بەردەستماندا هێناومانە و بە شیعری تاهیر بەگی دەزانین. جیاوازیی زۆر لەنێوان نوسخە و چاپەکاندا هەیە، ئێمە تەنها نوسخەکانمان بەراورد کردووە.

لە نوسخەی (کب)دا ئەم شیعرە تێکەڵ بە غەزەلێکـی تـر کـراوە کە بەم نیـوەبەیتە دەسـت پـێ دەکـات (لە دەوری پیـری مەیخانە سەدایی موتریبان با بێ). ئەم دووغەزەلە یەک کێش و سـەروا و پاشسـەروایان هەیە. لە نوسـخەکانی (مـح و کف)دا هاتووە و لە هەردووکیاندا، جارێک بە ناوی شەهیدی و جارێکیش بە نـاوی تـاهیر بەگەوە تۆمـار کـراوە. لە ژمـارە ٥٢ی گۆڤاری بەیان (تشرینی دووەمی ١٩٧٨ز.) عەبدوڕەحمان مزووری بـابەتێکی لەم بـارەیەوە نووسـیوە و یەکلاییـی نەکردۆتەوە کە شیعرەکە هی شەهیدییە یان تاهیر بەگ. بەپێی بەدواداچوونی ئێمە و ئەو نوسخانەی دەستمان کەوتوون، شیعرەکە هی شەهیدییە نەک تاهیر بەگ. لە دەسـتنووسێکدا کە دکتۆر هێمن عومەر خۆشناو بۆی ناردووین، بە ڕوونی نووسراوە (کلام شهیدی) و شیعرەکە بە هی شـەهیدی دانـراوە. جـگە لەم بەڵـگەیە، تـاقە دەسـتنووسـێک کە شـیعرەکەی نەداوەتە پاڵ شەهیدی نوسخەی (کب)ە کە تەنها چەند بەیتێکی لێ هێناوە و لەگەڵ ئەم غەزەلەی تاهیر بەگدا تێکەڵـی کردوون. دیارە سەرچاوەی ئەم تێکەڵبوونەش لێکچوونی هەردوو شیعرەکەیە و ئەمەش بـووە بە هـۆی ئەوەی هەنـدێک لە نوسـخەکان بە نـاوی هەریەک لە تـاهیر بەگ و شـەهیدییەوە بیهێـنن. ڕوونە کە تەنهـا بـوونی چەنـد بەیتێکـی بە تێکەڵکراوی لەگەڵ غەزەلێکی تـاهیر بەگ نـابێتە بەڵـگەی ئەوەی غەزەلەکە بە هـی ئەو هەژمـار بکرێـت. لەبەر ئەم هۆکارانە، ئێمە لەم دیوانەدا ئەو غەزەلەمان نەهێنا.

٢- کف: خوا.

٣- کف، دک: ئابی.

٤- کف، دک: لە لێوی لەعلی.

نەمــاوە حــاڵەت و ژیــنم لەدەس چــوو ڕۆحــی شــیرینم
ڕەفیقان! بێن بکەن شینم سەدای گریە[١] و فەغان، با بێ
ئەســیری تــاری گێســووتم، هیلاکــی چــاوی جــادووتم
شــەهیدی تێغــی ئەبــرووتم، دەســا عیســای زەمــان، بــا بــێ
بیحەمــدیللا گــوڵی ڕەعنــا شــکاندی[٢] ڕەونەقــی لەیــلا
بڵـێن مەجنــوونەکەی شــەیدا[٣] ڕەئیــسی عاشــقان، بــا بــێ
زەمــانە[٤] بەزمــی ڕەنــدانە، بــدە ســاقی بە پەیــمانە
لەبەر تەعزیمــی مەیخــانە بڵـێن پیــری موغــان، بــا بــێ
لــە باغــان ســەیری گــوڵزارە، لــە هــەرلا عاشــقی یــارە
خــودا! ئــەو ئاهووڕەفتــارە وەکــو ســەروی ڕەوان بــا بــێ[٥]
ئەلا ئەی عاشــقی مەدهــۆش وەکــو تــاهیر مەبە خــامۆش!
لەبەر سۆزی[٦] دڵی پــڕ جــۆش، خرۆشــی[٧] موتریبــان، بــا بــێ

١-کب: شین.

٢-کب: شکانی.

٣-کف: شەیدو

٤-کب: زەمانی.

٥-ئەم بەیتە تەنیا لە نوسخەی (کب)دا هاتووە.

٦-کب: سۆزەی.

٧-کف: خرۆش.

٢[1]

مــوقەددەر گەر نەبــێ ئــاخر لە میهــری مەهرِوخــانم[2] چــی؟
لە ناڵەنــاڵی نیــوەی[3] شــەو، لە ئــاهی بەربەیــانم چــی؟
نیشــانەی ئیفتیخــاری مــن لە ســینەم[4] داغــی هیجــرانە
بــرِۆ ئەی ناســیحی موشــفیق! لە رِوتــبە و یــا نیشــانم چــی؟
غەرەز وا بــوو موقابیــل کەم لەگەڵ گــوڵ رِەنگــی[5] رِوخســارت
وە گەر نــا، بــێ[6] قەدی ســەروت، لە ســەیری گوڵســتانم چــی؟
کە مــن میحرابــی ئەبــرۆی تــۆ مەقــامی[7] ســوجدەگاهم بــێ
ئیتــر وەک زاهیــدی خــودبین لە مەوعیــدی جینــانم چــی؟
شــەوم وەک رِۆژی رِوونــاکە لە شــوعلەی رِوومەتــی[8] ئاڵــت
بەڵــێ یەکبــارە ون بــێ،[9] بــا[10] لە مــاهی ئاســمانم چــی؟

١- ئەم غەزەلە لە نوسخەکانی (کف، دک، مح، نج، کب) و دیوانە چاپکراوەکانیشدا هاتووە.

٢- نج: مەهرِوانم.

٣- کف، دک، مح، کب: نیسفی؛ نج: نیوە.

٤- نج: سینەی.

٥- نج: لەگەڵ گوڵرِەنگی.

٦- لە نوسخەکانی (نج و کب)دا نووسراوە (نەبێ) و هەڵەیە؛ لە نوسخەی (مح)یشدا بەشێوەی (مابێ) و (نابێ) هـاتووە، دواتر نووسراوە: نوسخە (نەبێ)، ئێمە نابێمان هەڵبژارد، هەڵبەت رِوونە کە دەبێت بۆرێک لە نێوان نا و بێـدا هەبێـت تـا وەزن و واتاکەی رِاست دەرچێت.

٧- نج: هەمیشە.

٨- کب و کف: تەڵعەت.

٩- مح: با ون بێ.

١٠- نج: لە سەیری شەوقی سەییارە و؛ کب: ئەم (با)یەی نەهێناوە.

به نەیڕەنگــی فەلەک جانــا! لە دڵــما دەرنەچــوو[١] میهــرت
کە من یەک‌ڕەنـگ و یەک‌نەوعـم لە تەبـدیلی زەمـانم[٢] چـی؟
وتــم: بــێ ئــاڵەتی کوشــتن مەکە تــۆ قەســدی جــانی[٣] مــن[٤]
وتــی: مــن خــاوەنی[٥] غەمــزەم لە شمشــێر و کەمــانم چــی؟
لە بــازاڕی مــوحیببەت، موشــتەریی هەر نەوعە جنســێکم[٦]
بەســە! بــۆ مــن[٧] خەریــداری، لە ســوود و یــا زیــانم چــی؟[٨]
بە مــن قەت نــادرێ تەفســیری ئایــاتی ســەری کــوڵمی[٩]
گــرانە تــاهیرا! بــۆ مــن لە تەعریــف[١٠] ویەیــانم چــی؟[١١]

١- کب: دەرچوو.

٢- کف: جەنانم.

٣- مح: ڕووحی.

٤- نج: مەکە قەسدی حەیاتی من؛ کب: وتم بێکوشتنی ئالەت مەکە تۆ قەسدی قەتڵی من.

٥- کف، دک، مح، نج: ساحێبی.

٦- مح: جنسێکە.

٧- مح: لە بەرچاوی؛ نج: بەسە وەهمی؛ کف، دک: هەم من.

٨- لە (نج)دا ئەم بەیتە بە بەیتی ژمارە (٤) هاتووە.

٩- دک، مح، نج، کب: کوڵمت.

١٠- مح: شەرحی لە تەفسیلی.

١١- نج: مەحاڵە تاهیرا شەرحی لە تەفسیر و.

٣[١]

عیلاجـــی دەردی عەشـــقە غـــونچەیی لێـــوی شـــەکەرباری
گــوڵ و شـــەککەر دەبـــارێنێ بە حەقـــقەت نوتـــق و[٢] گوفتـــاری
فەلەک زانیـــی کە دەشـــکێ ڕەونەقـــی بـــازاڕی مانـــگ و خـــۆر
شـــکاندی پەنـــجەکەم تـــا مـــن نەنووســـم وەســـفی ڕوخســـاری
بە غەمـــزەی نـــیمنیگـــاهی ســـەد دڵـــی بێچـــارە[٣] مەحبووســـە
لە بابـــل خوێنـــدوویە[٤] ئەفســـوون دوو چـــاوی بێچووەعەییـــاری
بە شـــوعلەی شـــەمعی ڕوخســـاری دەســـووتێ دڵ وەکـــو قەقـــنەس
وتـــــم: پەروانەیە یـــــارەب! نیـــــیە وا بانـــــگ و هـــــاواری
وەکـــو یووســـف ئەگەرچـــی موشـــتەری وەســـتاوە[٥] ســـەف دەر ســـەف
وەکـــــو تـــــاهیر نیـــــیە ئەمـــــڕۆ بە گیـــــان[٦] و دڵ خەریـــــداری

١- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەی (کف، کب) و چاپەکاندا هاتووە.

٢- کف: نوتقی.

٣- کف: بیمار.

٤- کب: خوێندووە.

٥- کف: وێساوە.

٦- کف: جان

٤[١]

سـەد کە شـاهی، حەز بـکەی هەر تـۆ موکافـاتم[٢] ئەکەی
مـن قسـەی حەق هەر دەکەم سـا چـۆن موجـازاتم[٣] ئەکەی!
من بە تەختـی خوسـرەو و[٤] جـامی جیهـانی[٥] گەپ دەکەم[٦]
تـــۆ بە مەئمـــووری[٧] ئیعـــانەی دۆم و خەرڕاتـــم ئەکەی
من بە سەد منـنەت لە نـوقڵی[٨] لێـوی یـاری خـۆم ئەخـۆم
تـــۆ[٩] بە شـــاگردی دووکـــانی مـــەردی قەننـــاتم ئەکەی[١٠]
مـــن ڕەزا نـــابم بە نـــانی گەنـــدومی ئادەمفەریـــب
تـــۆ بە ئومێـــدی کـــولێرەی جـــەوت و زورڕاتـــم[١١] ئەکەی

١- ئەم شیعرە لە نوسخەکانی (کف، نجم، کب) و چاپەکانیشدا هاتووە.

٢- نجم: موجازاتم.

٣- نجم: موکافاتم.

٤- نجم: خوسرەوی.

٥- نجم: جیهان.

٦- کف: گە دەکەم.

٧- لە نوسخەکەدا نووسراوە (مەئموور و) و هەڵەیە.

٨- کف: نەخلی.

٩- لە نوسخەکەدا نووسراوە (ئەو) و هەڵەیە، دەبێت (تۆ) بێت.

١٠- کف: دەکەی؛ لە (نجم)دا نووسراوە (ئەکەی) و دروستترە.

١١- کف: کوورەیی موجازاتم.

مــن لە شــاهی ســاحێبی فیــل و عەلەم پەروام نیــیە
تــۆ لەژێــر دەســتی پیــادە و[١] ئەســپتا مــاتم[٢] ئەکەی[٣]

(فــی المثــل) مــن (مســلم)م دەعــوای موســڵمانیم هەیە
تــۆ حەواڵەی مەســئەلەی ئینجیــل و تەوراتــم ئەکەی

نەزم و نەســری تــاهیر ئیمــڕۆ بــۆتە ئەورادی زوبــان
تــازە دێــی فێــری قەســیدە و شــیعر و ئەبیــاتم ئەکەی؟[٤]

١- نجم: پیادەی.

٢- نجم: ئەسپی داماتم.

٣- کف: تو لەژێر دەستی پیادەی ئەسپی تاماتم ئەکەی؛ نجم: تۆ لە ژێردەستی پیادەی ئەسپی دا ماتم ئەکەی، بەو شێوەیەی سەرەوە دروستترە.

٤- کف: دەکەی؛ نجم: ئەکەی.

٥[١]

مەریـــــووتە حەیـــــاتم بە بیـــــارە[٢] و بـــــە دیـــــاری
خـــۆزگەم بە ســـەگی قـــاپییەکەی قـــوتبی مەداری!
ئەم کـــاولە دونیـــایە و لەنەو زیـــر[٣] و زەبەر بـــێ
پـــاش[٤] ئەحـــمەدی موختـــار و ئەبـــووبەکر و ســێ یـــاری
فـــارووقی زەمـــان مونعـــەکیسی زەوئـــی ســـیراجە[٥]
عوســـمانی کومـــەڵ جـــامیعی ئەوســـافی دیـــاری[٦]
ئەم حـــوجرە کەوا تەوفگەهـــی[٧] حەزرەتـــی شـــێخە
یەکســـەر هەمـــوو ئەنـــوارە، چ ســـەقف و چ کـــەناری[٨]
ئـــەفواجی مەلـــەک دێنـــە تـــەوافی بـــە هـــەموو ئـــان[٩]
خـــاڵی نیـــیە یەک لـــەحزە،[١٠] نە حـــوجرە و نە حەســـاری

١- ئەم غەزەلە لە نوسخەکانی (کف، دک، کب) و دیوانە چاپکراوەکاندا هاتووە، جیاوازیی لەنێوان نوسخە و چاپەکاندا هەیە.

٢- کف: بیاریم.

٣- کف: نەو ژیر.

٤- کف: لەپاش.

٥- کف: فارووقی زەمان حەزرەتی نائیبی شێخ عوسمان.

٦- کف: واسیل بە دەرگاهی کەرەم ڕەحمەتی باری.

٧- کف: ئەم حوجرەیە کە جێی تەوافگاهی.

٨- دک: چ حەساری؛ کف: یەکسەر هەموو ئەنوارە چ سەقفی وەک ڕەوزە و دیواری.

٩- کف: هەر دەم بۆ تەوافی، جەمعی مەلایک دێن.

١٠- کف، دک: ئانێ.

قوربـــانی حەســـاری کـــە نـــە ڕێگـــەی مـــن و تۆیـــە[1]
مەجمـــووعی مەلائیـــک کـــە هەمـــوو[2] بـــۆتە زەواری
حـــــاجی! وەرە ئەم قـــــاپییە گەر تـــــاڵیبی دینـــــی
ســـەد حەج و دووســـەد عـــومرە تەوافێکـــی مەزاری
ســـەد شـــوکری خـــودا لازمە بـــۆ جەمعـــی موریـــدان
خـــاڵی نیـــیە جـــێگەی، وەکـــو ئابـــائی[3] دیـــاری
ئەی نەجمی هـونەر، مەزهەری حەق، حەسـرەتی[4] خورشـید!
لازم نیـــــیە وەســـــفت، لە هەمـــــوو لاوە دیـــــاری
گەر تـــالیبی یـــاری وەرە ســـا[5] ڕوو بکـــە خورشـــید
ئەی خالیـــــدی بێچـــــارە! تـــــۆ بەم دەردە دووچـــــاری
تـــا تـــۆزی دەری قـــاپییەکەی نەیکـــەیە چـــاوت
ئەم چـــاوە کـــە چـــاوەی[6] حەســـەدە، نـــاکرێ چـــاری[7]

١- کف: ئەم حوجرە لە حەرەمدا تەوافی بۆ نییە.

٢- کف: هەموو.

٣- کف: وەک ئابادی.

٤- کف: حەق و مەه و.

٥- کف: یاری سا.

٦- کف: ئەم کێوە کاری حەسەدە.

٧- لە نوسخەی (کف)دا دوای ئەم بەیتە بەیتێک هاتووە لە نوسخەکانی تریدا نەهاتووە و لە ڕووی کێش و ماناوە ناتەواو بوو، ئێمە وا لێرە، لە پەراوێزدا نووسومانە: فیکرت کە ڕەیی باری حەسەد ڕێی قوڕ و شێرە// بێخاوەنە، بێڕێگە، لە شەیتانە سواری.

ئەی قافڵەسالار، تۆ ئەی ئافەتی خورشید![١]

توو مەرقەدی گەیلانی و توو پیری بوخاری![٢]

ڕەحمێ بکە بەم تاهیری[٣] بێچارە و مسکێن[٤]

مەهجوور و حەزینە دڵی بێزار و نەزاری[٥]

١- کف: ئافەتی مەه و خورشید.

٢- کف: و پیرانی بوخواری.

٣- دک: تاهیرە.

٤- دک: بێچارە کە مسکێن؛ کف: بێچارەی مسکێن.

٥- کف: مەهجووری دڵی دا لە دونیادا بێزاری.

٦[1]

ئەلا ئەی عەقڵــی کۆتــابین! هەتــا کەی مــات و دامــاوی؟
بە قەیــدی نەفســی ئەمــارە، سەراســەر بــۆچی بەســراوی؟
خەیــاڵی هــیچ و پووچــت وایە دەوڵەت هەم عەنانــت بــێ
حیســـابێکە، کە موحتـــاجی نەســـیبی دوو گەزی جـــاوی
مەســەل دونیــایە ســەییاد و ئەتــۆش مــورغێکی بێهۆشـــی
مـــوقەییەدبە بە یەک دانە هەتـــا نەتخـــاتە نـــاو داوی
زەمـــانە هەر وەکـــو قەحـــبە هەماغۆشـــی هەزارانە
چ ســـوودێکی هەیە بـــۆ تـــۆ کە ســـەردانێی لە پێنـــاوی؟
مەبەســـتە دڵ بە دونیـــا تـــاهیرا! بێســـوودە بـــۆ هەرکەس
مەحـــاڵە نـــاگیرێ[2] بـــۆ تـــۆ گـــوریز کە، ســـا لە گێـــژاوی

١- ئەم غەزەلە تەنیا لە نوسخەی (کب) ودیوانە چاپکراوەکاندا هاتووە.
٢- لێرەدا دەبێت (ی)یەکە بە کورتی و بە شێوەی بزرۆکە گۆ بکرێت و بخوێنرێتەوە.

سێ پارچە شیعری گۆرانی

١[1]

شــەماڵ یــار نەدیــت، شــەماڵ یــار نەدیــت؟
ئــەو وەختــە ئامــای، دیــدەی یــار نەدیــت؟
ئەو دیــدەی ســەیوان پەڕ خومــار[2] نەدیــت؟
ئەو تــوڕڕەی چــینچــین ســیاتار نەدیــت؟
دڵــــدار دڵـــــبەر ســــتەمکار نەدیــــت؟
ئـــاهووی وەتەنیـــی[3] خۆشــــڕەفتار نەدیــت؟
ئەو پەنــــجەی قرمـــز حەنـــایی نەدیــت؟
ئەو نـــــوور دیــــدەی بینـــایی نەدیــت؟
گـــوڵڕووی گـــوڵچیهرەی گوڵئەنــدام نەدیــت؟
سۆســـەنی کـــڵاف، موشـــکینفـــام نەدیــت؟
لوئلـــوی ناســـوفتەی هـــیچ ئەڵـــماس نەدیــت؟
کـــان[4] یــــاقووتی بێقیــــاس نەدیـــت؟
ســــینەی ســـیم بەور پەروەردش نەدیــــت؟
غـــونچەی نەشـــکوفتەی بـــێگەردش نەدیــت؟

١- ئەم شیعرە لە نوسخەی (کب) ودیوانە چاپکراوەکاندا هاتووە.
٢- لێرەدا نووسراوە (خومار پەڕ) و هەڵەیە.
٣- ڕێی تێ دەچێت خوتەنی بووبێت، بەڵام دەشگونجێت مەبەستی ئاسکی خۆماڵی بووبێت.
٤- نووسراوە (کانی) و هەڵەیە.

لیمـــۆی نەورەســـەی مەمـــانش نەدێـــت؟
ئەبـرۆی سـەیفئاسـای کەمـانش نەدێـت؟
بـــالای عەرعەری، سەروئاســـا نەدێـــت؟
شـــۆخ شێوەشـــەنگ بێوەفـــا نەدێـــت؟
شـــاباز مەریـــوان، هەڵۆخـــوو نەدێـــت؟
نـــازدار خـــێلان، فیتنەجـــوو نەدێـــت؟
نەدێـــت تـــۆ بەیـــۆ بە عیشـــوە و نـــازێ؟
بپەرســـــۆ ئەحـــواڵ مـــــن لە رێـــوازێ؟
تەحقێـــق بـــۆ شـــەماڵ ئەو شـــۆخ و شـــەنگە
نە دیـــدەی شـــاباز، ئەو دڵ چـــوون ســـەنگە
هـــیچ نیـــیەن وە تەنـــگ مەیـــنەت وەردەکەش
بێقەیـــــدەن نە حـــاڵ کوشـــــتەی دەردەکەش
یاشـــا، چونکـــە یـــار بێوەفـــا و مەیـــلەن
دەروون وە بـــــادەی بێمەیلـــــی کەیـــــلەن
دایـــم گرفتـــار ئـــاهـ عوششـــاق بـــۆ
نەســـیبش دایـــم تـــاڵی فیـــراق بـــۆ
بە وێـــــنەی تـــــاهێر هەر دەردەدار بـــــۆ
دیـــدەی مەخمـــوورش دایـــم بـــیمار بـــۆ

٢[١]

شەهنشـــای مەئــوای ڕووح و دیــدە و هــۆش
حـــــوکمڕان[٢] موڵـــــک، دڵەی پەڕ نەجـــــۆش
دەلـــــــــیلەی ڕەمەی ئاهووڕەفتـــــــــاران
سەردەســـــتەی دەســـــتەی گـــرۆی[٣] نـــازاران
گوڵبـــۆی گوڵڕوخســـار، گـــوڵبەرگ ئەنـــدامە
گوڵغـــونچەی لەبـــان، گـــوڵین ژێـــر جـــامە
ســـــەرپەنجەی گـــــوڵین، وە هـــــوون ئەو دڵ
وەهـــــار ئامـــــاوە، پەیـــــدا بـــــی نەو گـــــڵ
حەیـــــــفەن وەی ڕوخســـــــار میناکـــــــارەوە
وەی بـــــــاڵای نەوتـــــــوول، وەشـــــــڕەفتارەوە
وەی تـــــوڕڕەی پـــــێچپـــــێچ، عەنبەرێـــــزەوە
وەی شـــــــیرین لەبـــــــان، شـــــــەکەرڕێزەوە
ســـــــاتێ نەوینـــــــۆن نەو بـــــــاڵات چەمەن!
عەتـــــر نەگێـــــرۆن، نە[٤] زوڵفـــــت ســـــەمەن!

١- ئەم غەزەلە لە نوسخەکانی (مح، کب) و دیوانە چاپکراوەکاندا هاتووە.

٢- کب: حوکمدار.

٣- کب: گرۆی نازک.

٤- کب: نەو.

نەرگـــــس نە حەســـــرەت ئەو دیدەمەســـــتە

چـــوون مـــن مـــەبۆ شـــێت، دێـــوانە و خەســـتە[١]

مەســـــــتانۆ خەراج، زوڵفـــــــت نە ڕەیحـــــــان

مەدەن بــــــاج وە ڕووی گوڵناریـــــــت گــــــوڵان

بــــــزانە تــــــاهێر بەســــــتەی خــــــاڵ تــــــۆ[٢]

مەســـــت نەبــــۆ[٣] وە دیـــــن دیـــــدەی کـــــاڵ تـــــۆ

١- ئەم نیوەبەیتە لە نوسخەی (مح)دا گرفتی تێدا بوو، بەپێی (کب) ساغمان کردەوە.

٢- لە نوسخەی (کب)دا هەردوو وشەی ڕەدیفەکەی بە (تۆن) هێناوە و هەڵەیە.

٣- کب: نەبۆن.

٣[١]

یـــــاران فەرهـــــادم، یـــــاران فەرهـــــادم
جانشـــــین خـــــاس، قەوم فەرهـــــادم
ئەورۆ کە فەرهـــــاد پۆشـــــان وە کەفەن
ئەرواش کەرد فیـــــدای[٢] شـــــیرین ئەرمەن
پەرســـا یەک یەک نـــام[٣] دەروون پەڕدەردان
بەد حـــاڵ ئەحـــواڵ، هەناسەســـەردان
قەیـــس و وەیـــس و مـــن وە تـــاقێق غەمبـــار
یەکســـەر تێعـــداد کەرد، ئەو ڕۆز[٤] [وە] شـــمار
وات: کـــێ بـــۆ لایەق پەی مەقـــام مـــن؟
گـــوم نەبـــۆ تـــا حەشـــر ســـەودای نـــام مـــن
مـــن کەرد گوزیـــدە پەی وارس وێـــش
ســـپەردش وە مـــن کـــاڵای ئـــێش و نـــێش

١- ئەم مەسنەوییە دووجار لە نوسخەی (مح)دا هاتووە، هەروەها لە نوسخەی (کب) و چاپەکانیشدا هاتووە.

٢- کب: ئەم وشەیەی نەهێناوە.

٣- کب: ناو.

٤- کب: ڕۆژ

شـــێتی[١] و مەدهۆشـــی، وێڵـــی[٢] ســـەر کێـــوان
عـــــــــەزاب[٣] دووری، دەرد بێـــــــــدەرمان
بـــێ خـــورد و خـــاو بـــێ، ســـەودای ئیشـــتیاق
ئەســـــیر[٤] هیجـــــران، زووخـــــاو فیـــــراق
نویســـــا نە دەفـــــتەر وە هـــــوون زامـــــان
یەک‌یەک پەرێ مـــن، هەرچـــی پـــێش ئامـــان
وات: یە سەرمەشـــــقەن پەی تـــــۆ بزانـــــی
ئســـمت مەشـــهوور بـــۆ فەرهـــاد ســـانی
یـــــاران فەرهـــــاد مەرد وە ناکـــــامەوە
پەرێ ئـــــاخ و داخ، مـــــن هەر مـــــامەوە
شـــەرت بـــۆ چـــوون فەرهـــاد چینـــی دەربەدەر[٥]
وێـــم کەم بە ســـەرگەرد خـــاڵان دڵـــبەر
بەڵ وێـــنەی فەرهـــاد، دێـــوانەی خودســـەر
نەجـــات بـــۆم جە دەســـت چەرخ بەدئەخـــتەر
یە تـــــــــــاهێر واتەن، دەروون پەڕ جە خەم
زامـــش جە زامـــی فەرهـــاد نیـــیەن کەم

١-کب: شین.
٢- مح: وێڵ.
٣- مح: عەزاو.
٤-کب: ئاگر.
٥- مح: دەروەدەر.

فارسی

١[1]

فرستم هر سحر باد صبا را
که شاید آورد بوی شما[2] را
تب عشقت مزاجم را به هم زد
ز عناب لبت جویم شفا را
چه خوش ببریده خیّاط خدایی
ز ناز و عشوه بر قدت قبا را
معاذاللّٰه ز غم‌های فراقت
که بر هم می‌زند عیش و صفا را
بسان عندلیب از گل همیشه
ندیدم من ز تو جانا وفا را
خریدارم اگر یک بوسه دادی
دهم از نقد جان، دل در بها را
به وصلش کی [رسی] طاهر تو هرگز
ز سر بیرون کن آخر آن هوا را

١- له نوسخه‌ی (تا) وەرگیراوه.

٢- تا: شوما.

٢[١]

ای شـــهریار خوبـــان اندیشـــه کـــن ز داور
چنـــدان ز خشـــم هـــردم بیـــرون مکـــن گـــدا را
احـــرام عشـــق هرگـــز از دوش برنـــدار[م][٢]
از کـــوی کعبـــهٔ تـــو چـــون یـــافتم صـــفا را
یـــا رب بـــود کـــه یـــاران لطفـــی کننـــد روزی
احـــوال بـــی‌نوایـــان گوینـــد پادشـــا را
مجلس خوش است جانـا بـا روی دلفریبـت[٣]
یـا رب تـو دفـع فرمـا امشـب رقیـب مـا را
نبینـد[٤] از تـو ایـزد ترسـم کـه بـاز پرسـد
روزی ز سـر بـرون[٥] کـن جانـا تـو ایـن جفـا را
طاهر ز لـوح سـینه امشـب بـه اشـک دیـده
هـر نقـش بـود شسـته جـز عشـق تـو نگـارا

١- ئەم شیعرە تەنیا لە نوسخەی (مم)دا هاتووە و سەرەتاکەی فەوتاوە.

٢- مم: برندار.

٣- مم: دلفریب.

٤- مم: نبینند.

٥- مم: بیرون.

٣[١]

عمرهـا رفـت و نچیـدم گـل ز گلـزار[٢] شـما
دور تو چندان[٣] رقیبـان گشـته چـون خـار[٤] شـما
نرگس از بـی‌شـرمی خـود لاف مسـتی مـی‌زنـد
کـور بـادا چـون[٥] ندیـده چشـم خمّـار[٦] شـما
آتشـین رو یـا دلم چـون لاله پـر داغ غمسـت[٧]
سـوخت چـون پـروانه مـا را شـمع رخسـار شـما
شـکل ابـروی هلالـت گـر مـنجم نقـش بسـت
گـو که کـج آیـد نـدانی خـط پرگـار شـما
عقـرب زلـف کجـت خـوش خفـته بـر روی[٨] قمـر
نـیش بـر دل مـی‌زنـد گیسـوی چـون مـار شـما

١- له نوسخەی (تا و مم) وەرگیراوە.

٢- تا: گلزاری.

٣- تا: نزد تو جمع.

٤- تا:خاری.

٥- تا: گر.

٦- تا: بیمار.

٧- تا: پر داغ است و غم.

٨- تا: بالای.

صد زلیخا نقد جان در[١] کف ستانم[٢] بر درت
گرم باشد همچو یوسف بیع و بازار شما
رسم و آیین[٣] وفا من، پیشهٔ خود کرده‌ام
جور و بی‌باکی همیشه گشته اطوار شما
می‌شود روزی که دلبر پا نهد در کلبه‌ات[٤]
گر شود طالع زمانی طاهرا یار شما

١- مم: بر.

٢- مم: ستاده.

٣- تا: آین.

٤- مم: بر دیده‌ات.

٤[1]

تـــا نبیـــنم هـــیچ دردی روز هجـــران شـــما
خواهم امشب خـود کـنم یکبـاره قربـان شـما
وعـــدۀ وصـــلم بـــدادی دلبـــرا مـــن کـــی کـــنم
تکیـه بـر بـاد نسـیم و عهـد و پـیمان شـما
خال رخسـارت حجـر را از زیـارت بـاز داشـت
بـــرده آب از زمـــزم آن چـــاه زنخنـــدان شـــما
از خطـا تیـری نجسـت انـدر کـمان غـمـزه‌ات
جـای در دل کـرده جانـا نـوک پیکـان شـما
گرچه بسیارند کشته، لیـک پـیش از عـالمی
روز محـــشر مـــن بگیـــرم زود دامـــان شـــما
بـس‌کـه یوسـف روی دارم حضـرت یعقـوب را
کو که شهر ما شـده چـون شـهر کنعـان شـما
بس‌که قربـان گشـته جانـا عاشـقان افتاده‌انـد
کعبه خوانم بعد ازین من طـوف ایـوان شـما
روز بـــاغ او طلـــب بهـــر شـــفا عنـــاب لـــب
طـــاهرا زیـــن‌جـــا نبیـــنم هـــیچ درمـــان شـــما

۱- ئەم شیعرە تەنیا لە نوسخەی (مم)دا هاتووە.

۵[۱]

سلام ما بدان[۲] جسمی که باشد عقل ازو شیدا[۳]
درود[٤] ما بدان نوری که گشته جملهٔ دنیا
رسول اوّل و آخر، حکیم ظاهر و باطن
ز قدرش عقل‌ها قاصر، ز نورش دیده‌ها[٥] بینا
هژبر[٦] بیشهٔ عرفان، پلنگ صفدر ایمان
طبیب درد بی‌درمان، نهنگ قلزم اوحی
فدای گردن عاجت، همین بس وصف معراجت
نوشته[۷] بر سر تاجت «فسبحان الذی اسری»
جهانی گشته مشتاقش، منظم گشته آفاقش
دو قوس ابروی[۸] طاقش هلال برج «او ادنی»
چه از چشمش سخن رانم؟ ازین بهتر[۹] نمی‌دانم
«وما زاغ البصر» خوانم، به حکم خالق یکتا

۱- ئەم هۆنراوەیە لە نوسخەکانی (دک، کف، کب) و چاپەکانی (حس، کز)یشدا هاتووە.

۲- کف: بدن.

۳- کف: شید.

٤- کف: درودی.

٥- کف: عقلش نورها.

٦- کب: هژبرۀ.

۷- کب: نویشته.

۸- دک: ابرو.

۹- کف: بدتر؛ دک: بد بهتر. ئێمە (بهتر)مان بە ڕاست زانی.

پناه عاصیان کـویش، دو محـراب اسـت ابـرویش
چه گویم وصف گیسویش؟ سیه‌تر از شـب یلـدا
یکی بنشسـته در راهـت، یکـی دربـان درگاهـت
به امّیـد رخ ماهـت، اگـر عیـسی اگـر موسـی
تو باشی اشرف عـالم، تـو باشـی مبـدأ[۱] و خـاتم
تویی هم ملجأ[۲] آدم، چه در دنیا، چه در عقبـی[۳]
تو باشی تا ز حق دل خوش کند گل بر خلیل آتش
ایـا ای شـاهد[٤] مهـوش، ایـا ای دلبـر زیبـا!
تو مسجود زمان بودی، تو محبوب جهان[۵] بـودی
تو بـا نـام و نشـان[٦] بـودی، کجـا بُـد آدم و حـوّا؟
کرا بوده‌است این عزت؟ کرا بوده‌است این قدرت؟
وجـودت معـدن رحمـت، لباسـت خلعـت لـولا
شدند از[۷] یاری داور، چو تو گشتی بـه مـا سـرور
غـلام درگهـت قیـصر اسـیر[۸] لشـکرت کسـری

۱- دک، کف: مبدء.

۲- له نوسخه‌که‌دا نووسراوه (ملجەء) و هەڵەیە، دەبێت بەو شێوەی سەرەوە بێت.

۳- کف: عقبا.

٤- کب: شاهدی.

۵- کف: نام و نشان.

٦- کف: محبوب جهان.

۷- له نوسخه‌که‌دا نووسراوه (شداند ز)، هەڵەیە و دەبێت بەو شێوەی سەرەوە بێت.

۸- کف: اسیری.

اگر خوانی تو آدابش، وگر خواهی[١] تو القابش
شه فرمانده یثرب،[٢] خدیو[٣] لشکر[٤] بطحا
به نعت خواجۀ افضل، ز مدح خاتم مرسل
شده شکرشکن[٥] طاهر بسان طوطی گویا

١- کب: خوانی.
٢- لە نوسخەکاندا نووسراوە (یسرب)؛ هەڵەیە و دەبێت بەو شێوەی سەرەوە بێت.
٣- کف: خدیوی.
٤- دک، کف: کشور.
٥- کف، کب: شکان.

٦[١]

ساقیا! برخیز و پر کن تا به لب این جام را
دفع فرما ساعتی تو این غم ایام را
غیر وصل تو بخواهد گر ز من چیزی دگر
سنگ بر سر می‌زنم این نفس نافرجام را
کی رهایی یابد این دل از خم گیسوی تو؟
مرغ سینه چون تواند بگسلاند دام را؟
وعدهٔ یک جرعه ده آور قدح تا پر کنم
عمرها رفت و ندیدم آن رخ گل فام را
ور که باشد بس عجائب لیک شخص بی‌بقاست
در دمی بنما به عالم وقتِ صبح و شام را
عرض و حال خود بگویم پیش هر نامحرمی
تا نسیم صبحدم آرد به تو پیغام را
گر بپرسندت رفیقان گو که چرخ کج مدار
کرده پابند دوصد غم طاهر بدنام را

١- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەی (کب) و چاپەکاندا هاتووە.

٧[١]

واعــظ! ز پنــد بــی‌ثمــر آزاد کــن دیوانــه را
یک دم بگیر ایــن جام مــی[٢] بگــذار ایــن افسانه را
مطــرب! به آواز صــبا در دل فکــن شــور و نــوا
آبــاد کــن بــا یــک صــدا تــو ایــن دل ویرانــه را
چون ملک دل[٣] گشته خراب چاره نبیــنم جز شــراب
ســاقی! بفرمــا بــی شــتاب لبریــز کــن[٤] پیمانــه را
گــر تــو گلــی مــن بلــبلم، از عشــق تــو نــه غــافلم
ای شــمع بــزم و محفلــم رحمــی[٥] کــن ایــن پروانــه را
مـــن لایـــق هـــر خـــدمتم بشـــنیده‌ای اُمنیّـــتم[٦]
بـــا مـــن ســـپار ای لعبـــتم ناســـفته آن دردانـــه را
ای شــوخ کاکــل پــرّ شــکن! وی مــاه خردســال[٧] مــن!
از ســر تــو نخــوت بــرفکن تشــریف فرمــا خانــه را
ای دلبــر شــیرین ادا! طــاهر اســیر اســت و گــدا
تکــرار کـــن بهـــر خـــدا ایـــن بســـتهٔ شـــاهانه را

١- ئەم غەزەلە لە نوسخەی (کم، کب) لە چاپەکانیشدا هاتووە.

٢- کم: زرّ.

٣- کم: ما.

٤- کم: ده.

٥- کب: رحم.

٦- کب: بستندهٔ این رتبتم.

٧- لە نوسخەکاندا نووسراوە (خورده سال) و هەڵەیە.

۸[۱]

پیر مغـان از لطـف خـود بگشـود در میخـانه را
خیز ای بت نوخاسـته[۲] پـر کـن ز مـی پـیمانه را
منعش مکن آن خوبرو گر می‌کشد مـا را به غـم
سـوزاند از روی جفـا شخصـی دوصـد پـروانه را
طبعم چو شهباز است مـن جـایم بـود ایـوان تـو
چـون جغـد کـی عاشـق شـوم...............
بنهاد پا در کلـبه‌ام امشـب چـو آن سـیمین بـدن
برد از [رخ] چو.........[۳] خود تاریکی کاشانه را
طاهر جنونی تا به کی نشـنیده‌ای در قیـد کـرد؟[٤]
زنجیـر تـار زلـف او پـای دو صـد[٥] دیوانـه را

۱- ئەم غەزەلە لە (تا، کم)دا هاتووە. نوسخەی (تا) لەبەر تەڕبوون بەشێکی زۆری ناخوێنرێتەوە، هەروەها لە (کم)یشدا لەبەر ئەوەی سەرەتای دەستنووسەکە فەوتاوە، تەنها بەیتی کۆتاییی ماوەتەوە.

۲- تا: نوخواستە.

۳- ئەو وشەیە ناخوێنرێتەوە، بەڵام بەپێی واتای بەیتەکە بێت، دەبێت (ماه) یان (بدر) بێت.

٤- تا: طاهر جنونی تا به کی نیشنیدی آن نازک صنم.

٥- تا: کافیست صد.

ب

١[1]

امشب ز روی خویش بیفکند او نقاب
بنمود بسی شگفت به شب نور آفتاب
او با رقیب مَی خورد و عشوه می‌کند
از حسرتش ز سینه دل من شود کباب
فوت رقیب را همه دم خواهم از[2] خدا
یارب دعای خسته دلان باد مستجاب
گفتم به خواب[3] بوسه زنم بر دهان یار
امّا چه سود، هیچ نیاید به چشم خواب
جانا ز بهر نقش کف دست و پای تو
بهتر ز خون دل نبود در جهان خضاب؟
یک بوسه ده ز قند لبت چون به بزمگاه
بی نُقل کس نخورد بتا! هیچ گه شراب
حال دلم ز بهر غمش چیست گویمت؟
چون کشتی شکسته که افتد به روی آب
نقش رخت به دیدهٔ طاهر چنان هست
هر قطره ز اشک او شده، یک شیشهٔ گلاب

١- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەی (کم)دا هاتووە.

٢- لە نوسخەکەدا نووسراوە (ز).

٣- لە نوسخەکەدا: بخواب.

٢[١]

یـــارم ز در درآمــــد بــــا روی بـــی‌حجــــاب[٢]
گفتـا بــه مـن کـه خیـز و بیـاور مـی و ربـاب
خـــونم شـــراب و اشـــک مـــزه، ســـاقیم فـــراق
بـربط ز نالــه غــم چــو پیالــه و[٣] دل کبـاب
آهــم چــو ابــر و گریــه چــو بــاران و لالــه خــون
یـــارم ز غـــم، رفیـــق ز هـــمّ[٤] وقـــت[٥] اضـــطراب
بـــزم چنـــین کــــه ســــاز نمــــودم ز خــــون دل
ترکــــا بیـــــا نظـــــاره کـــــن و روی برمتـــــاب
نـــی نـــی کـــه بـــزم تـــو بـــه صـــفا خـــوبتر بـــود
از لـب تـو نقـل سـازی و در چشـم‌هـا شـراب
از غبغبــت تــو ســیب نهــی وز دهــان شــکر
گــل را ز روی آری[٦] و ز خــوی دهــی گــلاب[٧]

١- ئەم غەزەلە لە نوسخەی (تا و کم)دا هاتووە.

٢- تا: حیجاب.

٣- نوسخەکان: ز دل...

٤- لە نوسخەکەدا هەر بەو شێوە نووسراوە، پێدەچێت (وهم) بێت.

٥- تا: دف ز.

٦- تا: آریو و، هەڵەیە دەبێت (آری) بێت.

٧- نوسخەی (کم) تا ئێرە هاتووە و چەند لاپەڕەیەکی لێ فەوتاوە، کاتێک (کز) سوودی لە نوسخەکە وەرگرتووە، دوو بەیتی کۆتاییی شیعرێکی تری هێناوە و داویەتییە پاڵ ئەم هۆنراوەیە، کە نازانرێت چەند لاپەڕە لەو نێوەندەدا فەوتاوە.

حاشـا که عـیش مـا بـود اقـران عـیش تـو

تـو پادشـاه نـازی و مـا عاشـق خـراب

عشـق است مـرد را که دهـد عمـر تـازگی[١]

طـاهر ز عاشـقی تـو مکـن هـیچ اجتنـاب

١- تا: تازەگی.

٣[١]

بی‌خبر بودم که دل افتاده اندر دام عشق
این گناه از وی بود جانا مکن بر من عتاب
طاهرا عمر جوانی صرف راه عشق کن
دل سپردن با بتان لازم بود وقت شباب

١- ئەم شیعرە لە نوسخەی (کم) وەرگیراوە. ئەگەر تەماشای دەستنووسەکە بکەین و کۆتاییی شیعری پێشوو و سەرەتای شیعری لاپەڕەی دوای ئەوە بکەین، دەبینین سەروای هەردوو شیعرەکە یەک نییە، دوو بەیتەکەی لاپەڕەی دواتر هی شیعری پێشوو نییە.

٤[١]

مــژده بــادا بــر شــما ای معشــر ذوق و طــرب[٢]
نشــئهٔ مــی بــرد يکســر از دلم رنــج و تعــب
چــون ســکندر[٣] از پــی آب بقــا بــا ســوز دل[٤]
عمــر جاويــد از لبانــت مــی‌کــنم هــردم طلــب
آفــرين بــر صــانعی[٥] کــز صــنعت زيبــای خــود
جمــع کــرده بــر[٦] رخــت ظلــمات و نــور[٧] روز و شــب
کــوی دلبــر، کــوه[٨] طــور و وادی ايمــن بــود
پــاس دار[٩] ای دل چــو موســی عــادت رســم و ادب
ملــک دل ويــران شــده انــدر هجــوم غمــزه‌ات
لشــکر مژگــان چــه لازم ای شــه عــالی‌نســب؟
نيــک‌خــو بــاش و بــه حــرف مــدّعی بــاور مکــن
در همــه خوبــان تــرا چــون کــرده‌ام مــن منتخــب

١- ئەم هۆنراوە لە نوسخەی (تا، کب) و دیوانە چاپکراوەکانیشدا هاتووە. یەک دوو نیوەبەیتی تەڕ بووە.

٢- لە (تا)دا ئەم نیوەبەیتە تەڕ بووە و ناخوێنرێتەوە.

٣- کب: جور بگذار.

٤- لە (تا)دا ئەم نیوەبەیتەیش هەندێک تەڕ بووە و بەجوانی ناخوێنرێتەوە.

٥- تا: خالقی.

٦- تا: در.

٧- تا: نوری.

٨- کب: کوی.

٩- کب: به این.

خــواهم از حــق[۱] طــاهرا بــا ســوز دل مــرد رقیــب[۲]

بـــاد دائـــم مبـــتلای علـــت و رنـــج و جـــرب

۱- کب: دل.

۲- تا: قیب؛ کب: پیش رقیب.

٥[1]

بگـــویم راســـتی اســـتاد[2] مطْلـــب
نخـوانم غیـر عشـقش مـن[3] به مکتـب
ز دو حلـــقه به رویـــش زلـــف یعنـــی
قمـــر آمـــد دگـــر در بـــرج عقـــرب
مـــن مـــرده شـــدم زنـــده به نطقـــش
که اعجـــاز مســـیحا داشـــت در لـــب
نقـــاب از رخ بـــر افکنـــده نگـــارم
بیـــا بنگـــر رفیقـــا مـــاه نخشـــب
رقیـــب ار بـــد بگویـــد نیســـت بـــاکم
بلـــی شـــیعی کنـــد از احمقـــی ســـب[4]
چـــو نـــار ســـرخ رویـــم زرد به شـــد
بـــرای دیـــدن آن ســـیب غبغـــب
گـــدایی بـــر درت تـــا یـــافتم راه
نخـواهم گـر بـود صـد جـاه و منصـب
بیـــاد مـــاه رویـــت طـــاهر از غـــم
ســـتاره مـــی‌شـــمارد تـــا ســـحر شـــب

۱- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەی (تا)دا هاتووە.

۲- نوسخەکە: اوستاد.

۳- تا: منی.

٤- تا: صب.

ت

۱[۱]

مـــــیم ده[۲] زود ای پیــــر خرابــــات!
کـه مـی‌گوینـد: (فـي التـأخیر آفـات)
چـو لالـه خـون دل خـوردم بـه راهـش
نشـــان داغ دل دیـــدم مکافـــات[۳]
نشســته زیــر محــراب دو ابــروش
دو مســت کـافر از بهــر مناجــات
بـه بسـتان سـرو و شمشـاد و صـنوبر
خجـل گردنـد از ایــن رفتــار[٤] و بــالات
کجــا روزی کـه یـابم خـاک پایــت
نهــم بــر فــرق چــون تــاج مباهــات
بتــرس ای حــاکم دیــوان خــوبی
بـه مظلومـان مـده[٥] چنـدان مجـازات

۱- ئەم هۆنراوەیە تەنیا لە نوسخەی (کم و تا)دا هاتووە.

۲- تا: دی.

۳- کم: مباهات.

٤- تا: قد.

٥- تا: مدی.

ایـــا بلقـــیس‌رو جـــز تـــو نـــدارم

به اجـــلال[١] ســـلیمانی مبـــالات

بـه حـرف مـدّعی چـون گـوش دادست

بـه طـاهر کـی کنـد دلبـر مراعـات؟

۲[۱]

مـــاه انـــور یـــک نمونـــه از جـــمال احمـــد اســـت
شـــمس خـــاور ریـــزه‌خـــواری از نـــوال احمـــد اســـت
فضل[۲] خاک تیره[۳] برعرش برین دانی کـه چیست؟
چونکـه در[٤] عـــز و شـــرافت پـایمال[٥] احمـــد اســت
ســـــرو آزاد[٦] لـــــب جویـــــار فـــــردوس بـــــرین
ســـرفکنده از قـــد[۷] بـــا اعتـــدال[۸] احمـــد اســـت
یادگـــاری از ســـواد[۹] زلـــف[۱۰] او یلـــدا بـــود
مـــاه نـــو شـــکلی ز ابـــروی هـــلال احمـــد اســـت
اشـــــرف اولاد آدم قصـــــه‌ای از رفعـــــتش
شـــافع روز جـــزا، شـــرح جـــلال احمـــد اســـت

۱- له نوسخه‌کانی (کم، تا، کب) و له چاپه‌کانیشدا هاتووه.
۲- کم، کب: فرش.
۳- کب: فرش تیره بر سر.
٤- کب: از.
٥- کب: پایه‌مال.
٦- کب: سرو آزاد از.
۷- کم: قدی؛ کم: قدِ؛ کب: با قدم، (قد) دروستتره.
۸- کب: از اعتدال.
۹- تا: سوادی.
۱۰- کم، تا: جعد.

سـرو مـوزونی کـه بینـی رسـته بـر طـرف چمـن

یک شبیهی[١] از قـد همچـون نِهـال احمـد اسـت

طـاهرا دارد شـرف بـر هفـت طومـار فلـک

ذرّه‌ای[٢] زان[٣] خـاک در زیـر نعـال احمـد اسـت

١-کب: شبیه.

٢-کم، تا: زرّه.

٣-تا: ز نخاک.

۳[۱]

قدّت صنما همچو یکی سرو روان است
یاقوت لبت قوتِ دل و قوّت جان است
از جملۀ عشاق تقدم کنم امروز
چون داغ تو بر سینۀ مجروح نشان است
ننموده اگر روی ازو، عذر پذیرم
البته پری از نظر خلق نهان است
از روی نقاب افکن بنمای دو ابروت
گر آرزوت دیدن عید رمضان است
حال دل عشاق به پیش رخ دلدار
چون شوق مه چارده و حال کتان است
بس سعی نمودیم و ندیدیم بتا هیچ
آن نقطۀ موهوم که گفتی تو دهان است
طاهر نکند غیر تو بر هیچ تماشا
تا در قفس سینۀ او بلبل جان است

۱- تەنها لە نوسخەی (کم)دا هاتووە.

٤[١]

زلف تو مشک است جانا، یا که گویم عنبر[٢] است
ماه را خوانم رخت، یا آفتاب[٣] انور است
گفت دلبر من دهانم شکّر[٤] مصری بود
تا نبوسم من ندانم نقل یا خود شکّر است
چون بدیدم چشم‌هایش[٥] زیر ابرو گفتمش[٦]
بس عجب مستی نگر در زیر طاق[٧] منبر[٨] است![٩]
زلف تو ظلمات باشد آن دهان آب بقا
دل فتاده در میانش وارث اسکندر است
دلبرا انصاف ده[١٠] طعن رقیبان در دلم[١١]
بدتر از زخم سنان و تیر و نیش خنجر است[١٢]

١- ئەم غەزەلە لە (کم، تا، کف، کب) و لە چاپەکانیشدا هاتووە.

٢- کب: خنجر.

٣- کف: آفتابی.

٤- تا: شکّری.

٥- کف، کب: دیدهایش.

٦- کف: گفته‌مش.

٧- کف: طاقی.

٨- کب: مجمر.

٩- لە (کم)دا ئەم بەیتە نەهاتووە.

١٠- تا: دی.

١١- کم، کف: جان من انصاف ده تعن رقیبان بر دلم، تەنها لە (کف، کب)دا لە جێگەی (تعن) بە (طعن) نووسراوە.

١٢- کم، تا: بدتر از زخم دوصد شمشیر و تیر و خنجر است؛ کف: شمشیر و دوصد.

هــردم از هجــران خــود[۱] بــر دل زنــد صــد آتشــم
آنچنــان دانــد نگــارم ایــن دل مــن مجمــر اســت
طــاهرا دانــی کــه چشــم و ابــروش مانــد بــه چــه؟
بــر ســر[۲] کــافر تــو گــویی ذوالفقــار[۳] حیــدر اســت

۱- کم، کب: هجران و غم؛ کف: هه‌ردم از هجرانی غم.

۲- کف: سری.

۳- تا: زلفقار.

٥[١]

مژگـــان[٢] تـــو خـــونریزتر از تیـــر و خـــدنگ اســـت
ایـــن لـــب که تـــو داری مگـــر از غنچـــهٔ تنـــگ اســـت

کـــس نیســـت کـــه روزی ز غریبـــان بکنـــد یـــاد
جانـــا مگـــر ایـــن شـــهر در[٣] اقصـــای فرنـــگ اســـت؟

روزی نشـــدی همســـر مـــا در چمـــن خـــوش
ایـــن دل کـــه تـــو داری مگـــر از پـــارهٔ[٤] ســـنگ اســـت؟

درمـــان غـــم عشـــق بگـــویم کـــه چـــه باشـــد؟
وصل است و[٥] بهار است و[٦] می و بربط و[٧] چنـگ اسـت

گفـــتم کـــه بـــدرّد جگـــر رســـتم دســـتان
ابـــروت کـــه چـــون تیـــغ کـــف[٨]پـــور پشـــنگ اســـت

١- ئەم غەزەلە لە نوسخەکانی (کم، تا، کب) هەروەها لە چاپەکانیشدا هاتووە. سەروای بەشێک لە نیوەبەیتی دووەمی ئەم غەزەلە ڕزیوە و فەوتاوە، بە یارمەتیی نوسخەی (کم) و بەراوردکردن پێی، ئەم غەزەلەمان ڕێک خستەوە.

٢- کب: مژگانی.

٣- تا: ز؛ کب: در؛ لە (کم)دا بە بێ نوقتە نووسراوە.

٤- کم، تا: پارە.

٥- لە (تا)دا ئەم (واو)ە نەهاتووە.

٦- لە (تا)دا ئەم (واو)ە نەنووسراوە.

٧- لە (تا)دا ئەم (واو)ە نەهاتووە.

٨- تا: کیف.

زان[۱] ســـان ســـپه غـــم به دلم خیمـــه برآراســـت[۲]
بـــا لشـــکر شـــادی همـــه دم مایـــل[۳] جنـــگ اســـت[٤]
زنهـــار[٥] مـــرو هـــیچ ســـوی بیشـــهٔ[٦] عشـــقش[۷]
چنگـــال غمـــش تیزتـــر از چنـــگ پلنـــگ اســـت[۸]
بـــا قامـــت تـــو نـــاز و نزاکـــت چـــه لطیـــف اســـت!
بـــا عاشـــق بیچـــاره خـــور و خـــواب چه ننـــگ[۹] اســـت!
بـــــا روی گـــــل و جامـــــهٔ گلگـــــون و قـــــد ســـــرو
طاهر بنگـر یـار چـه شـوخ اسـت و چـه شـنگ اسـت!

۱- تا: زن سان.

۲-کم: برآرا.

۳- تا: میل؛ کم: مائل، (مایل) دروستتره.

٤- کب: ئەم بەیتەی نەهێناوە.

٥- کم: زینهار.

٦- کم: پیشه؛ تا: بیشه.

۷- کب: عشق.

۸- له (تا)دا تا ئێرەی شیعرەکە هاتووە و کۆتاییەکەی فەوتاوە، لێرەدا دیارە نوسخەی (تا)یش لێی فەوتاوە.

۹- کب: بنگ.

٦[١]

گفتمش مشک است این؟ گفتا که نه، موی من است
گفتمش خوب است مه، گفتا کـه چون روی من است
گفـتمش کمتـر بـزن بـر دل تـو تیـر غمـزه‌ات[٢]
گفـت عاشـق کُشـتن[١] آخـر عـادت و خـوی مـن است
گفـتمش خـواهم به سـوی کعبـه گـردم ره سـپر
گفـت حـج عاشـقان طـوف در[٣] کـوی مـن اسـت
گفـتمش در چنبـر چوگـان زلفـت گـوی نیسـت
گفت دل‌ها روز شـوخی جمله چـون گـوی مـن است
گفـتمش زنجیـر چـه بـود نـازنین! هـا بـاز گـوی
گفـت ای دیوانـه مـویی از دو گیسـوی مـن اسـت
گفـتمش عاشـق چـه بویـد[٤] چـون تـو دوری از بـرش؟
گفـت گـل در گلسـتانماننـدۀ بـوی مـن اسـت
گفـت بـا مـن کـاردانی کیسـت طـاهر دلبـرت؟
گفـتمش آن سـرو بـالا چشـم‌آهـوی مـن اسـت

١- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەی (تا و کم)دا هاتووە.

٢-کم: غمزه را.

١-کم: گشتن، هەڵەیە و دەبێت (کشتن) بێت.

٣- تا: دری.

٤-کم: بود.

۷[۱]

سفله پرور چرخ گردون، کار خود را ساخته[۲] است
از بد و از نیک هردو دلبرا! پرداخته است

چون ز شهر ما نهادی پای بیرون از غرور
لشکر غم بر سپاه شادمانی تاخته است

نقرهٔ خالص شده دل گرچه[۳] بُد جانا چو[٤] مس[٥]
آتش عشق تو او را آنچنان بگداخته است

گو رود در پرده دیگر آفتاب هرزه گرد
ماهرویم چون نقاب از روی خویش انداخته است

از همه خوبان به جور و بی‌وفایی برتری
هیچ کس چون من بتا! انصاف تو نشناخته است

موسم لطف است با وی گر کنی جای ستم
دل ز میدان تو جانا چون سپر انداخته است

۱- ئەم غەزەلە لە نوسخەکانی (تا، کم و مم)دا هاتووە. نوسخەی (مم) دوو بەیتی سەرەتای کەوتووە.

۲- هەمــوو وشــەکانی قــافییە (ســاخت، پرداخـت، تاخـت، بگـداخت، انـداخت، نشـناخت، انـداخت، باخـت) لە هەردوو نوسخەکەدا هەر بەو شێوەیەی ناو کەوانەکان نووسراون. بێگومان هەڵەیە و دەبێت بەو شێوەیەی سەرەوە بنووسرێن.

۳- لە (کم)دا ئەم (چە) نەهاتووە.

٤- لە نوسخەکاندا نووسراوە (چە) و دەبێت (چو) بێت.

۵- کم، مم: خراب.

کعبتـــین مهــر بـــا طـــاهر بینـــداز و مپـــرس
در قـمار عشـق تـو جانـا[1] خـودش را بـاخته اسـت

۱- تا: جان.

۸[1]

جهان چه بـود؟ محـل قیـل و قـال اسـت
غـم و شـادیش هـردو در زوال اسـت
بسـی خوشـتر بـود[2] از وصـلْ هجـران
ز هجرانـت کـه امّیـد[3] وصـال اسـت
بیایـد[4] بـر زمـین مـاه منـوّر
معـاذاللّه بـدین گـویم جـمال اسـت
مپـرس ای بـدر تکمیـل اسـیران
تـنم انـدر ضـعیفی چـون هـلال اسـت
بـرای کشـتن مـن خـود امیـری
چـه حاجـت بـا جـواب و بـا سـؤال اسـت[5]
خِـرد در بـزم عُشـاقان مجنـون
فتـاده جـاش در صـفّ نعـال اسـت
بحمـد اللّه کـه طـاهر! در همـه حـال
نگـارت نـازنین و بـیهـمال اسـت

۱- ئەم غەزەلە لە نوسخەکانی (تا، کم و مم)دا هاتووە.

۲- لە (کم)دا (بود) نەهاتووە.

۳- تا: امّیدی.

٤- مم: بیامد.

۵- کم: چە حاجت با سوال و با جواب است.

٩[١]

نیـارد میـوه یـاران هـر درختـی[٢] صـاحب اوراق اسـت
نـه هـرکس بـار لـب دارد، تـوان گفـتن کـه عشّـاق اسـت
اگـر خـواهی بـه دسـت آری تـو نـام نیـک در گیتـی
نخسـتین شـرط آدم در جهـان تهـذیب اخـلاق اسـت
شـگفتم آیـد از قـدّش کـه هـم شمشـاد و هـم سـرو اسـت
عجب سرّیست ابرویت[٣] که هم جفت است و هم طـاق اسـت
به وصـلم وعـده داد و زهـر هجـرانم دهـد اوّل
پـس از مـردن چـه سـود از دادن صـد گونـه تریـاق اسـت
دلم پـر خـون بـود از آرزوی دیـدن رویـت
بلـی بلبـل به روی گـل بهـاران سـخت مشـتاق اسـت
نهـادم بـا تـو پـیمان جـان کـنم صـرف رهـت جانـا
دلم ای دوسـت دائـم[٤] بـر سـر[٥] آن عهـد و میثـاق اسـت
فـراق[٦] و وصـل طـاهر هـردو یـک رنگنـد در چشـمم
نصـیب شـادی و غـم هـردو از الطـاف رزّاق اسـت

١- ئەم غەزەلە لە نوسخەكانی (تا، كم، مم)دا هاتووە.

٢- تا: درخت.

٣-كم: سیر ابرویی و؛ مم: سیریست ابرویش.

٤- تا: دایم.

٥- تا: سری.

٦- تا: فراق وصل.

۱۰[۱]

بیـا بیـا کـه دل مـن همیشـه غمگـین اسـت
بـده بـده[۲] کـه زمـان شـراب رنگـین اسـت
مـرو مـرو تـو نباشـی جهـان نمـی‌خـواهم
بگـو بگـو کـه کـلام تـو سـخت[۳] شـیرین اسـت
مکـن مکـن به یکـی غمـزه مُلـک دل ویـران
شها شها تو بگو خود که ایـن چـه آیـین[۴] اسـت[۵]
ببـین ببـین دو[۶] رخ یـار گشـته خـوی آلـود
عجب عجب که به مه بستهٔ عقـد پـروین اسـت
طـرف طـرف شـکن و پـیچ گشـته زلفینـت
بتـا بتـا مگـر ایـن رسـم و عـادت چـین اسـت؟
بـزن بـزن کـه دلم کـرده چـون سـپر تیـرت
عبـث عبـث املـم از تـو رحـم یـا دیـن اسـت
کجـا کجـا برسـی تـو بـه وصـل او طـاهر؟
بلـی بلـی ز تـو دائـم رقیـب پـر کـین اسـت

۱- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەکانی (تا و کم)دا هاتووە.

۲- تا: بدی بدی.

۳- مم: سخت و.

٤- کم، مم: آئین.

٥- نوسخەی (مم) تا ئەم بەیتە هاتووە و لەوە بەدوا فەوتاوە.

٦- کم: که.

١١[١]

دلبــرم بــا قــد رعنــاش[٢] چــو ســرو چمــن اســت
نــازنینم لــب لعلــش چــو عقیــق یمــن اســت
آفــرین بــاد به زلفــین ســیاه تــو همــه
عقــده و پــیچ و خــم و تــاب و شــکنج و شــکن اسـت[٣]
یــک زمــان از غــم تــو چــون کــه[٤] نگشــتم آزاد
آرزوی دل مــن بــین کــه[٥] گــور و کفــن اســت
چــون نــدارم خِــردی[٦] بــه کــه زبــان وا نکــنم
محــک نیــک و بــدِ[٧] مــرد، چــه باشــد؟ ســخن اسـت
روز روشــن بــه غریبــان چــو شــب[٨] تــار بــود
خوشــتر از گــل بــه جهــان نشــتر خــار وطــن اســت
نقــش انگشــت تــو ای دوســت چــو[٩] دیــدم گفــتم
این‌چنین سخت که سرخ است، مگر خون مـن اسـت؟[١٠]

١- ئەم غەزەلە لە نوسخەکانی (تا، کم و کب)دا هاتووە.

٢- کم، تا: رعنایش.

٣- کب: عقد و پیچ است، شکنج و خم و تاب و شکن است.

٤- کم، کب: ز آنکه.

٥- کم، تا: دیدن.

٦- کب: خرد و.

٧- کم: بد؛ تا: بدی.

٨- کم: شبی.

٩- تا: که.

١٠- کم، تا: آن حنا نیست که سرخ است، چنان خون من است.

مـوی را دوسـت[1] چـه خـوانی کـه چنیـنم[2] کمـر اسـت
هـیچ را یـار چـه گـویی کـه همیـنم[3] دهـن اسـت[4]
رشـتهٔ عمـر مـرا یـار منـه[5] نـام تـو مـوی[6]
چـاه[7] زنـدان دلم، دوسـت مگـو ایـن ذقـن[8] اسـت
غـم مخـور طـاهر اگـر چـرخ تـرا یـار نگشـت
حاصـل سـود[9] جهـان جملگـی رنـج و محـن اسـت

۱- کم: نیز.
۲- کم، کب: همینم.
۳- کم: چنینم.
٤- کب: همچو آن نقطهٔ موهوم که گوی دهن است.
۵- کب: بنه.
٦- کب: مویی.
۷- کب: ماه.
۸- تا: زقن.
۹- کب: برد.

١٢[١]

مشک خطا است یا کە دو زلف معنبر است
روی نگار ما کە بە شب ماه انور است
مژگانت خوانمت کە بە صف ایستادەاند[٢]
یا بهر غارت دل من تنند لشکر است
ترکا مکش بە کشتن من تیغ از نیام
از غمزە تیر زن تو، چە حاجت بە خنجر است
دل چون مگس چگونە نبندد بدو امید
شیرینی لبت همیشە کە قند مکرّر است
از چهرۀ چو جنّت دلدار حرف گوی
عشاق را چە کار بە خلد است و کوثر است
برخیز جام را تو لبالب کن از شراب
ساقی دلم ز دور زمانە بس مکدّر است
طاهر تو شاد باش و زمانی بنوش می
حمد خدا کە یار کنون مهرپرور است

١- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەکانی (کم و تا)دا هاتووە. نوسخەی (تا) زۆربەی نیوەبەیتی دووەمی لەناو چووە، ئەیْ شوێنانەی ماون هیچ جیاوازییەکایان لەگەڵ نوسخەی (کم)دا نییە.

٢- ئەم نیوەبەیتە لە ڕووی ماناوە ناتەواوە و لە هەردوو نوسخەکەیشدا هەر بەو شێوەیە هاتووە.

۱۳[۱]

صد سخن ما را ز شرح حال خود اندر دلست
لیک بینم روی خویش گفتن آن مشکل است
گر صبا بر هم زند زلف تو ما را باک نیست
چون پریشانی همیشه راه و رسم سنبل است
نقص نبود گلرخا گر تا سحر افغان کنم
ناله و فریاد دائم بهرهٔ هر بلبل است
زینهار ای دوست مگذر[۲] در بیابان غمش
جان سپردن در همان ره توشهٔ یک منزل است
بی‌خبر افتاد دل چون مرغ اندر دام عشق
آدمی تا روز مردن از قضاها غافل است
چشم در وصلت ندارد عندلیبی[۳] همچو من
چونکه داند بی‌وفایی عادت و رسم گل است
ناصح ار[٤] نظارهٔ آن شوخ منعم چون کنی
با رخ خوبان چو طاهر هرکه بینی مائل است

۱- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەی (کم)دا هاتووە.
۲- لە نوسخەکەدا بە (مگذار) نووسراوە و هەڵەیە.
۳- نوسخەکە: عندلیب.
٤- نوسخەکە: از.

١٤[1]

ای خوشا آن سر که مالامال از سودای تست
بارک الله بر دلی بی غیر تنها جای تست
گنج زر باشد رخم، چشمم چو کان لعل گشت[2]
آفرین بادا شها از همت والای تست
یک نظر بفکن[3] به حال سرو در صحن چمن
پای در گل رفته دانی[4] از غم بالای تست؟
کور گشتم جان من چون از نظر غایب شدی
توتیای چشم عاشق خاک زیر پای تست
یک زمان از سر برون کن نخوت کبر و غرور
عالمی سرگشتهٔ این جور و استغنای تست
گر جهان با تو کند صد ساحری ای نفس بد
زود[5] فرعونی مکن آخر خرد موسای[6] تست
دلبرا گاهی نپرسیدی ز حالش از کرم
مدّتی باشد که طاهر واله و شیدای تست

١- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەکانی (کم و تا)دا هاتووە.

٢-کم: شد.

٣-کم: بفگن.

٤-کم: جانا.

٥-کم: چند.

٦- لە هەردوو نوسخەکەدا (موسای) بەشێوەی (موسا) نووسراوە.

۱۵[۱]

این لب که تو داری مگر از شاخ نبات است[۲]
یا کوزه‌ای از قند و پر از آب حیات است
بی همّت تو من که شدم غرق یم غم
ای خضر! در این بحر[۳] کجا راه نجات است
ای شوخ عراقی چو گذشتم ز پی عشق[٤]
زان[٥] روز دو چشمم شبه رود فرات است
از خرمن حسنت به گدایان و اسیرت
ای پادشه ناز گهی لطف برات است
یارب نشود قسمت کس روز غم هجر
هر لحظه چو جان کندن ایّام ممات است
گفتی چو شوی خاک نهم پای به رویت
ای دوست ز تو کی املم شرط ثبات است
طاهر نتواند که دهد شرح جمالت
گر چرخ ورا کاغذ و بحرش چو دوات است

۱- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەکانی (کم و تا)دا هاتووە.

۲- لە نوسخەی (کم)دا بەشێوەی (نباتست، حیاتست...) هاتووە.

۳- کم: رە.

٤- کم: غم.

٥- تا: زن روز.

١٦[١]

کار من در چین زلفت جان شیرین دادن است
شغل تو در کار من هر عقده را نگشادن[٢] است
پیشهٔ معشوق ناز و تندی و جور و ستم
رسم عاشق جان شیرین در رهش بنهادن است
بس که باریک است[٣] قدش ز آه من لرزان بود
چارهٔ سرو از صبا بر هر طرف افتادن است
گفته بودی خواب در چشمت چرا ناید به شب
شیمهٔ[٤] زیرک غلامان تا سحر[٥] استادن است
هیچ کس شادان نیامد در جهان شادان نرفت
مادر گیتی همیشه عادتش غم زادن است
کرده سر عریان و موی افشان به ناز و دلبری
یعنی رسم مه کله[٦] را بر سرش ننهادن است
طاهرا گل در چمن آمد به سان نوعروس
عقدهٔ غم را به می از دل گهی بگشادن است

١- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەکانی (کم و تا)دا هاتووە.

٢-کم: یک عقدەی بگشادن.

٣-کم: باریکست.

٤-کم: شیوەی.

٥- تا: دائما.

٦- تا: کلاە.

۱۷[۱]

یار همسایه است، حائل[۲] غیر یک دیوار نیست
بخت بد بین یار ما را دیدن و دیدار نیست
شکر للّه ای عزیزان آن زلیخا روی من
همچو یوسف او اسیر کوچه و بازار[۳] نیست
بوی زلفینت[٤] ندارد سنبل آشفته سر[٥]
نرگس شهلا چو چشم خوب تو بیمار[٦] نیست
لشکر غم را برو با دُرد نوشان دفع کن
چون پناه خوبتر از خانه خمّار[۷] نیست
دولت دیدار تو بیند شه خوبان رقیب
عاشق بیچاره را بردرگه تو بار نیست
بی صدا پروانه را گر شمع سوزاند چه غم
آری آری کشتگان را قوّت گفتار نیست

۱- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەکانی (کم و تا)دا هاتووە.

۲- تا: حایل؛ کم: حائیل، (حائل) دروستترە.

۳- تا: اسیری کوچەی بازار.

٤- کم: زلفانت.

۵- کم: عال.

٦- کم: شوخ تو خمار.

۷- کم: خانەی بیمار.

سـروقدّا! روی خوبـت چـون بدیـدم دوش مـن

زان سـبب مـا را هـوای دیـدن گلـزار نیسـت

هرطـرف نظّـاره[١] کـردم مـژده بـادا طـاهرا

بهتر از یـار[٢] تـو الحـق در جهـان دلـدار نیسـت

١- تا: نضاره.

٢- تا: یاری.

۱۸[۱]

لطـف یـزدان خسـرو پرویـز را خوشـنود سـاخت
کوهکن از شور شـیرین خـویش را نـابود سـاخت

شـمه‌ای از عشـق گـویم بنـده‌ای همچـون ایـاز
کـاکلش را پالهنـگ گـردن محمـود سـاخت

می‌شود هجرت که روزی وصل گـردد، چـون خـدا
بهـر ابـراهیم گـل‌هـا ز آتـش نمـرود سـاخت

وه بنـــازم گرمـــی هجـــران روی مهوشـــت
سـینۀ مـا را مکـان آتـش پـر دود سـاخت

کار نیکویان تو خـود کـن قصـۀ ماضـی مپـرس
فایده با عـدی نبـود حـاتم ار صـد جـود سـاخت

دیگـران بوینـد زلفـت چـون خـدا کـرد از کـرم
قسـمت دوش سـلیمان هـر زره داود سـاخت

طـاهر امشـب از غـم هجـران روی و مـوی تـو
سـینه را چـون آتـش و دل را بسـان عـود سـاخت

۱- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەی (کم)دا هاتووە.

۱۹[1]

ســـوی ســـپه غمـــزه چـــو او کـــرد اشـــارت
هـــر صـــبر کـــه دل داشـــت ببردنـــد به غـــارت
نظـــارهٔ طغـــرای دو ابـــروی هلالـــت
بهتـــر بـــود از طـــرّهٔ فرمـــان صـــدارت
رو پـــاک کـــن از لـــوث حســـد دامـــن دل را
در مـــذهب مـــا فـــرض بـــود رســـم طهـــارت
نـــزد شـــه خوبـــان ز پـــی حـــال اســـیران
هـــر صـــبح نســـیمی بفرســـتم بـــه ســـفارت
یـــک لحـــظه گـــدایی ز ســـر کـــوی تـــو مـــا را
کـــی مـــی‌دهـــم آن را به دوصـــد حکـــم وزارت
ســـودی نبـــرم هـــیچ مـــن از بنـــدر عشـــقت
نقـــد دل و جـــان رفـــت در آن راه تجـــارت
طاهر کـه دهـد شـرح ز حسـن تـو دوصـد رنـگ
در مکتـــب عشـــق تـــو چنـــان یافـــت مهـــارت

۱- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەی (کم)دا هاتووە.

۲۰[۱]

مقصـود او به[۲] کشـتن مـا[۳] بُـد، بهانـه سـاخت
عشـقش بـه سـان مـرغ بـه دل آشـيانه سـاخت
دانسـتم از كفـش نـرهم، ديـدمش كـه يـار
در پـيش نـاوک مـژه دل را نشـانه سـاخت
يكبـاره خـويش را ز غـم عشـق دور كـرد
فرهـاد خـوب كـرد، بسـی عارفانـه سـاخت
صـيّادوار ديـد مـن[٤] پـر شكسـته را
زلفش چـو دام و خـال لبـانش، چـو دانـه سـاخت
بفكـن صـبا نقـاب زمـرّد ز روی گـل
بلبل چو مطربـان به چمـن خـوش ترانـه سـاخت
يـارب كـه دوسـت و دشـمن مـن هـردو نشـنوند
بـا مـن هـر آنچـه[٥] گـردش، چـرخ زمانـه سـاخت
جانـا بيـا كـه طـاهر بيچـاره در چمـن
امشب به يـاد روی تـو، چنـگ و چغانـه سـاخت

١- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەكانی (كم و تا)دا هاتووە.

٢- تا: ز.

٣- تا: من.

٤- تا: منی.

٥- تا: نچه.

٢١[1]

..... ز لـــب تـــو بوســـهٔ شـــیرین [خوشســـت]

پای بید و نشئهٔ می فصل فروردین [خوشسـت]

.... یعنـی امتحـان کـردم درسـت

بـا نگـاران در بهـاران بـادهٔ رنگـین [خوشسـت]

.... خـوی آلـود دیـدم گفـتمش

در شـب تاریـک آری دیـدن پـروین [خوشسـت]

............................عب نخـواهم هـیچ دم

در مشامم نکهت آن گیسوی پرچین [خوشست]

١- سەرچاوەی ئەم شیعرە تەنها نوسـخەی (تا)یە، هەر ئەوەندەیشی لێ ماوەتەوە.

۲۲[۱]

خرم آن کس که خریدار حسام‌الدین است
..... غم بازار حسام‌الدین است

کلّ مردان خدا برد ز کف باد اجل
نوبت نکهت گلزار حسام‌الدین است

یافت از هردو جهان راحتی از رنج و الم
هرکسی طالب دیدار حسام‌الدین است

گو به خورشید فلک روی بپوشان ز جهان
وقت دیدار مه آثار حسام‌الدین است

گشت چو آینه بی عیب ز هر زنگ و غبار
دل آن کس که گرفتار حسام‌الدین است

افسر پاک هدایت به حقیقت نگری
الحق امروز سزاوار حسام‌الدین است

... از هردو جهان گشت سزاوار عذاب
هر که یک ذرّه‌ای انکار[۲] حسام‌الدین است

۱- سەرچاوەی ئەم شیعرە تەنها نوسخەی (تا)یە، هەر ئەوەندەی لێ ماوەتەوە.

۲- تا: زرّە اینکار.

۲۳[1]

یـا رب بـود که یـاران لطـف کننـد روزی...

....

مجلس خـوش است جانـا بـا روی دلفریبـت

یـــــا رب ....

نپســند از تــو ایــزد ترســم که بــاز پرســد

روزی ....

طـاهر ز لـوح سـینه امشـب به اشـک دیـده

هر نقش بود شسته جز عشـق تـو نگـار(ت!)

۱- سەرچاوەی ئەم شیعرە تەنها نوسخەی (تا)یە، هەر ئەوەندەی لێ ماوەتەوە.

۲٤[1]

یـار مـن لالەرخ و سـرو و قـد و خـوش سـخن اسـت
چشـم بـد دور ز رویـش چه عجـب سـیم تـن اسـت
سـاقیا بـاده مکـن از لـب عشّـاق دریـغ
آنـچه غـم مـی‌ببـرد بـادهٔ نـاب کهـن اسـت
جـام پـر کـن به خیـال لـب دلـدار امـروز
چـون بهـار اسـت گـل لاله و سـرو و سـمن اسـت
نیسـت در دور فلـک شـادی دلهـا هرگـز
شـادی ار بـاقی بـود بـر سـر[2] گـور و کفـن اسـت
همچـون یعقـوب دوصـد سـال ز دوری مـاتم
عاقبـت داغ دلم منتظـر پیـرهن اسـت
بلـبلا از غـم دل چـاک مکـن پیرهنـت
رسـم محبـوبه همـین شـد دل عاشـق شـکن اسـت
به خـدنگ مـژهات گشـته دلم خـون آلـود
طـاهرا! گـرد سـرش گـرد چه خـوش تیـرزن اسـت!

۱- ئەم غەزەلە تەنها لە (کش)دا هاتووە.

۲- لە نوسخەکەدا نووسراوە: سری.

ث

۱[۱]

خـود نگـردانم اسـیر چشـم خمّـارت عبـث[۲]
دل نبنـدم بـا دو[۳] گیسـوی سـیەمارت عبـث
گفـت بـا مـن کـاردانی: کـی[٤] ببینـی هـیچ دم
شـمەای مهـر و وفـا از شـوخ دلـدارت[٥] عبـث؟
دور گـردانم ز نـرگس، هـر ورق کـان[٦] جمـع کـرد
گر کند خود همسـری[۷] آن چشـم بـیمارت[۸] عبـث
بوسەاش را گرچە دانم مـن نصـیب دیگـر اسـت
دل پر از خـون گشـتەام زان[۹] روی گلنـارت عبـث
بـیصـدا پروانـە سـان در شـب ز راه عاشـقی
مـن بسـوزانم[۱۰] خـودم از شـمع رخسـارت عبـث

۱- ئەم شیعرە لە نوسخەکانی (کم، تا، مم و کب)دا هاتووە.

۲- کب: خونگردانم اسیری چشم بیمارت عبث.

۳- کب: من بە

٤- کب: گر.

٥- کب: شرح دیدارت.

٦- تا: کن.

۷- کم، مم، کب: همسر.

۸- کم، مم: خمارت.

۹- لە نوسخەکەدا نووسراوە (زن).

۱۰- کم، تا، مم: نسوزانم.

در دل من می‌خلد صد خار هر شب از غمت[۱]
دیگران چینند جانا! گل[۲] ز گلزارت عبث
طاهرا دیگر خلاصی یافتن بس مشکل است
چون بدادی[۳] دل به ناز شوخ عیّارت[٤] عبث

۱-کب: در دل می‌خلد صد خار هر شب از عبث.

۲-کب: گل را.

۳-کب: به دام.

٤-کب: بیمارت.

جیم

١[1]

علّت عشقت چنانم زد به هم امشب مزاج
ای طبیب بی‌مروّت نیست امّید[2] علاج
غارت شهر دلم چون برده‌ای تو رحم کن
ملک چون ویران شود شاهان نخواهندش خراج
تا که شد بازار حسنت پر متاع[3] نیکویی
یافته[4] کالای غم[5] در نزد عشّاقان رواج
دلبرا چون پیش چشمم سرو قدّت دور گشت
شد ز سر شور و[6] نشاط و رفت از دل ابتهاج
گر بیابم خلوتی دستم رسد بر سینه‌اش
چون سکندر می‌نشینم بر سریر[7] تخت عاج
چون بیایی تو به بزمم شمع‌ها بیرون کنم
بهتر از رویت نباشد بهر تاریکی سراج

١- ئەم شیعرە لە نوسخەکانی (کم، تا، مم)دا هاتووە.

٢- تا: امّیدی.

٣- تا: مطلع.

٤- مم: یافت.

٥- کم، مم: غمت.

٦- تا: شوری.

٧- تا: سریری.

طــاهرا در بـــاغ بـــا دقّـــت بـــرو نظـــاره کـــن
بـرده رونـق قـدّ جانـان از همـه شمشـاد و سـاج

۲[1]

بــا بــدان کــی مــی‌تــوان کــردن همیشــه امتــزاج؟
آب و آتـــش را نباشـــد در طبیعـــت یـــک مـــزاج[2]
پادشـــاه ملـــک خـــوبی بـــا ســـپاه غمـــزه‌اش
خواهــد از مــن جــان و دل را هــردم از جــای خــراج
قـــوت عاشـــق در ازل غـــم باشـــد و آه و اســـف[3]
نیســـت در بـــازار عشـــقت هـــیچ جانـــا ابتهـــاج
رو ز عنـــاب لـــبش جـــو تـــو دوای درد خـــود
علّـــت دل نیســـت در دســـت طبیبـــانش عـــلاج
دختـــر شـــادی طلاقـــش از فراقـــت داده‌ام
کـــرده‌ام مـــن بـــا عـــروس غـــم پـــس از وی ازدواج
صنعتـ[ـی][4] دیگر طلب کن پیشه‌ای دیگـر بخـواه
شـاعری را نیسـت در عهـد تـو طـاهر چـون رواج

۱- ئەم شیعرە لە نوسخەکانی (کم، تا، مم)دا هاتووە.

۲- تا: اشک ریزد چون کند ای دوست رفع احتیاج.

۳- تا: اصف.

٤- نوسخەکان: صنعت.

۳[۱]

ز مـــن بشـــنو تـــو ای پیـــر ســـخن ســـنج
نیـــارد حاصـــل گیتـــی[۲] بجـــز رنـــج
بـــه چشـــم دیگـــران منگـــر بـــه حـــالم
نباشـد همچـو یـک، انگشـت هـر پـنج
دو زلفـــت بـــر ســـر رخســـار ســـیمین
چـو مـار خفتـه دیـدم بـر سـر گـنج
پیـاده شـاه گـردد چـون فلـک خواسـت[۳]
اگـــر دانـــی تـــو از[٤] آداب شـــطرنج
بهشـــت جاویـــدانی هـــم نخـــواهم
اگـــر داری ســـر[٥] مـــویی ز مـــن رنـــج
ایـــا کـــافر! چـــو رویـــت صـــورت خـــوب
نباشـــــد در کلیســـــاهای افـــــرنج

۱- ئەم شیعرە لە نوسخەکانی (کم، تا و مم)دا هاتووە.

۲- کم، مم: دنیا.

۳- بەپێی یاسای یاریی شەترەنج پیادە هەرگیز نابێت بە شا، ئەمە ڕەنگە هەڵەی خودی شاعیر بێت، چونکە نوسخەی (تا)یش بە هەمان شێوەی نووسیوە.

٤- لە (کم)دا (از) نەهاتووە.

٥- تا: سری.

شـــده خـــاموش طـــاهر کـــوس مجنـــون

چـــو در میـــدان عشـــاقی زدم[1] ســـنج

۱-کم، مم: روم.

ح

۱[۱]

زنـــده فرمـــا از اشـــارت مبتلایـــان[۲] ذبـــیح[۳]
در لبـــت باشـــد هویـــدا معجـــز خـــاص مســـیح
پیـــر مـــا فرمـــود[٤] مـــن بهـــر حلالـــی دیـــده‌ام
بـــاده خـــوردن بـــا نگـــاران فتـــوی قـــول صـــحیح
کـــی تـــوانم آشـــکارا، مـــن کـــنم ســـیر[٥] رخـــت
چـــون رقیـــب بـــی‌مـــروّت هســـت اطـــوارش قبـــیح
پیش ازین با رمز می‌گفتم ز عشـق خـود سـخن
بعـــد ازیـــن بـــی‌پـــرده گـــویم مـــن بـــه آواز صـــریح
بوسه‌ای زان[٦] لب دهی، گفتی، شـنیدم دوش مـن
این سـخن باشـد بـه نـزد عـاقلان جانـا! ملـیح[۷]

۱- ئەم شیعرە لە نوسخەکانی (کم، تا و مم)دا هاتووە.

۲- کم: مبتلامان و.

۳- تا: زبیح.

٤- کم، مم: فرموده.

٥- تا: سیری.

٦- تا: زن.

۷- لە (کم)دا بە بەیتی ژمارە (٦) هاتووە.

طـاقتم نبـود کـه گـویم شـرح حسـن روی یـار
چون ندارم در مدایح، مـن زبـانی[١] بـس فصـیح[٢]
کـی توانـد بـاز گویـد سربەسـر وصـف رخـت
گر به دانـایی شـود طـاهر چـو لقـمان و مسـیح

١- نوسخەکان: زبان.

٢- لە (کم)دا ئەم بەیتە بە بەیتی ژمارە (٥) هاتووە.

خ

۱[۱]

بـار دیگـر گـل چـو تـو بنمـود[۲] در گلـزار رخ
هـر دو بنهادنـد بـاهم سـنبل و گلنـار[۳] رخ
آفتـاب شـادیم در زیـر ابـر غـم برفـت
چون بپوشـید از مـن[٤] مسـکین مـه[٥] دلـدار رخ
منـع نبـود دل شـود صـد پـاره انـدر عشـق او
چـون بـدو[٦] بنمـوده روزی آن پـری[۷] رخسـار رخ
آنچنـان داننـد عـالم مـه فتـاده بـر زمـین
گـر کنـد شـب آشـکارا آن بـت عیّـار رخ
تا سـحر در جـای شـادی دلبـرا هـر شـب[۸] ز غـم
شـرحه شـرحه مـی‌کـنم از گریـۀ خونبـار[۹] رخ

۱- ئەم شیعرە لە نوسخەکانی (کم، تا و مم)دا هاتووە.

۲- کب: ننمود.

۳- کب: گلزار.

٤- کم، مم: منی.

۵- مم: مهی.

٦- کب: به من.

۷- لە نوسخەی (کم)دا وشەی (پری) نەهاتووە.

۸- کب: هر دم.

۹- کم: خوبان بار.

چیست گل پیش رخ مستور شوخ نازکت؟
شاهدی باشد که عریان کرده در بازار رخ
هیچ از حسن جهان گیرت شود کم[۱] ای صنم؟
گر تو بنمایی دمی با طاهر غمبار[۲] رخ

۱- کم: کم.
۲- کم، مم: یار.

د

۱[۱]

گــل‌هــای بــاغ هــم چــو رخــت بــر دمیده‌انــد
شمشــاد و ســرو همچــو قــدت صــف کشــیده‌انــد
هــــر بلبلــــی ز شــــوق در افکنـــــده غلغلــــی
گـــــویی صـــــدای مقـــــدم گلـــــزار شـــــنیده‌اند
جسم تــو نیســت، هــیچ ز محصــول آب و خــاک
از شـــــیره‌های جـــــوهر جـــــان آفریده‌انـــــد[۲]
کردنـــــد خـــــون مـــــا به دم تیـــــغ تـــــو حـــــلال
روزی کـــــه نقـــــش ابـــــرو ســـــیفت کشـــــیده‌اند
شــاها! نــه مــن به داغ غمــت پــر شکســته‌ام
جان‌هـــا چـــو مـــرغ از قفـــس تـــن پریده‌انـــد
معـــذور دار گـــر به جهـــان مانـــده دلخوشـــی
چـــون مـــن رخ لطیـــف تـــو جانـــا ندیده‌انـــد
بـــس عـــاقلان بـــه وادی عشـــقت بـــه ســـان مـــن
دیـــــوانه‌وار[۳] پیـــــرهن خـــــود دریده‌انـــــد

۱- ئەم شیعرە لە نوسخەکانی (کم و مم)دا هاتووە.

۲- لێرەدا نوسخەی (مم) لێی فەوتاوە و بەشێکی ئەم شیعرەیشی لەگەڵدا نەماوە.

۳- لە نوسخەکەدا نووسراوە (دیوانەوا)، وا دیارە (ر)ەکەی لەبیر کراوە.

خیـــاطهـــای دهـــر بـــه بـــازار بیخـــودی

طـــاهر قبـــای غـــم بـــه قـــد تـــو بریدهانـــد

٢[1]

آنکه دائم[2] هوس سوختن ما می‌کرد
کاش می‌آمد و از دور تماشا می‌کرد
دل و دین در عوض یک نگهش می‌دادم
چشمش ز نظر میل به سودا می‌کرد
سخت دل تنگ شدم خانهٔ صیّاد خراب
کاش روی نفسم جانب صحرا می‌کرد
این همان وادی عشق است که مصحف می‌سوخت
شیخ صنعان که نظر بر رخ ترسا می‌کرد
این همان وادی عشقست که هر لحظه فلک
بهر مجنون ستمی تازه مهیّا می‌کرد
ناز آنست که معشوقه به عشّاق کند
ناز آن بود که یوسف به زلیخا می‌کرد
خواری هردو جهان را به جوی داد قرار
طاهر آن روز که وصل تو تمنّا می‌کرد

١- ئەم شیعرەمان لە کەشکۆڵەشیعرێکی شێخانی بیارە وەرگرتووە و لە دیوانەکەی چاپی (حس)دا لە هەمان سەرچاوەوە وەرگیراوە، ئێمە گەڕاینەوە بۆ سەرچاوە سەرەکییەکە.

٢- حس: دایم.

٣[١]

گـل شـادی بـه سـرم هـیچ دمـی جـا نکنـد
نـاخن وهـم ز دل عقـدهٔ[٢] غـم وا نکنـد[٣]

خنـده‌اش زنـده کنـد مـرده و[٤] نـازش بکشـد
بارک اللّه[٥] کـه چنـین معجـزه،[٦] عیسـی[٧] نکنـد

گـاه دشـنام دهـد، گـاه نـوازد عشّـاق
بـی عسـل سـرکه بلـی، منـع ز صـفرا نکنـد

از تجـلای[٨] رخـت ذرّه‌ای[٩] بـنما بـه کلـیم
تـا دگـر[١٠] فخـر بتـا! بـا[١١] یـد بیضـا نکنـد

جـز به عنّـاب لبـت هـیچ نمانـده املـم
چـون طبیـبم الم عشـق مـداوا نکنـد

١- ئەم شیعرە لە نوسخەکانی (تا، کم و کب)دا هاتووە.

٢- لە (کم)دا لەبیر کراوە.

٣-کب: ناخن فکرت ما عقد ز دل وا نکند.

٤-کم: کشته و؛ تا: عاشق.

٥- تا: حاشا للّه.

٦- تا: معجز.

٧- تا: عیسا.

٨-کب: تجلّی.

٩- تا: زرّەیی؛ کم: ذرّەیی، (ذرّه‌ای) دروستترە.

١٠- تا: دیگر.

١١-کب: به شوق.

آفــرین بــاد به چشــمت کــه به یــک دیــدن آن
کــس نگــاهی به ســوی نــرگس شــهلا نکنــد
بــر ســر ملــک فــرح چونکــه بــود تنــگ مقــام
طفــل دیوانــه کــه بینــد ز چه[۱] غوغــا نکنــد؟
طاهر ای دوست! به جانــت ز همــه حاصــل دهــر
از خــدا جــز شــب وصــل[۲] تــو تمنــا[۳] نکنــد

۱-کب: نوحه.
۲-کم: هجر.
۳-کب: تمنّی.

٤[1]

صـــورت رویـــت نکـــو از نـــور بیچـــون بســـته‌اند
حیرتم هست اینچنـین روی نکـو چـون بسـته‌اند
باغبـــان‌هـــای جهـــان از آرزوی قامتـــت
در چمن‌هـا صـد هـزاران سـرو مـوزن بسـته‌اند
حادثـات دهـر چـون از غمـزهٔ خـونریز تسـت
بس عجب بیهـوده تهمت‌هـا به گـردون بسـته‌اند
از نشـان خـون فرهـاد اسـت کانـدر بیسـتون
نقـش شـیرین را فـراز رخـش گلگـون بسـته‌اند
ایـن همـه آثـار مجنـونیم از لیلاوشـی اسـت
تختـهٔ تـابوت مـن از بیـد مجنـون بسـته‌اند
این نه مژگان است مـی‌بینم به روی چشـم یـار
هست پـل‌هـای جهـان بـر رود جیحـون بسـته‌اند
این غزل طاهر چون زد مطـرب بـه آهنـگ حجـاز
قدسیان گویند خوش شـعری به قـانون بسـته‌اند

۱- ئەم شیعرە تەنها لە نوسخەی (کب) و لە چاپی (حس و کز)یشدا هاتووە.

۵[1]

در[2] صبح کَی خدایا به فقیر باز باشد
شب هجر بین که بر من به چه سان دراز باشد
به دل است قصه بسیار به که گویم این نهانی
چه کنم نبینم آن را که محلّ راز باشد
به دو ابروی چو محراب که کج است قبله گاهش
تو نمی گذاری آخر که مرا نماز باشد
ز اشارتت ندانم که هزار شیوه دارد
به فدای غمزۀ تو که پر از نیاز باشد
مزنید طعنه بر من که شدم اسیر چشمت
چه کند کبوتر دل که اسیر باز باشد
به جهان ننالم از غم که جهان دو رنگ دارد
دوصد ار نشیب بینم، دوصدش فراز باشد

۱- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەی (کم)دا هاتووە.

۲- کم: دری.

۶[1]

ببین آن شوخ مردم‌کش که با صد ناز می‌آید
تو گویی عیسی مریم پی اعجاز می‌آید
پی دل را گرفته غمزه‌ات حقّا بدان مانند
که در دنبال کبک نر، یکی شهباز می‌آید
چو رفتی نامدی جانا زدی آتش به جان من
کجا عمری که بگذشته دگر ره باز می‌آید
دوان بیرون رود این دل که بیند تیغ ابرویش
رمد چون داند آهویی که تیر انداز می‌آید
بنالم گر ز زخم خنجرت منعم مکن امشب
چو نی سوراخ شد، از وی دوصد آواز می‌آید
چو آن صیاد عاشق کش کمان ابرویش بینم
دل من در بدن چون مرغ در پرواز می‌آید
بجز طاهر که امشب گشته خاموش از غم رویت
ز هرجا ناله‌ای از بربط و [از] ساز می‌آید[2]

۱- ئەم شیعرە تەنها لە نوسخەی (کم)دا هاتووە.

۲- نوسخەکە: ز هرجا ناله‌ای از بربط و ساز می‌آید.

۷[۱]

داروی درد مـــن بـــه کـــرم مـــر خـــدا کنـــد
عشـقت نـه علتـی اسـت کـه هـیچش دوا کنـد
بینـــد بـــه بـــاغ روی تـــو گـــر غنچـــه صـــبحدم
صـــد جامـــه را ز حســـرت آن چـــون قبـــا کنـــد
یـــارب ز حـــور و جنّـــت [و] کـــوثر بریـــده بـــاد
هـــرکس کـــه یـــار مـــا ز بـــر مـــا جـــدا کنـــد
در هـــر نگـــاه نـــاوک مژگـــان بـــه دل مـــا[۲] زنـــی
روزی نبُـــد کـــه تیـــر تـــو جانـــا خطـــا کنـــد
نـــازم بـــه چشـــم مســـت تـــو از روی دلبـــری
بـــا عاشـــقان خســـته هـــزاران جفـــا کنـــد
هـرکس قـدم نهـاد بـه صـحرای عشـق دوسـت
بایـــد نخســـت جـــان و دلـــش را فـــدا کنـــد
در دیـــن عشـــق راســـتیم شـــهره کرده‌انـــد
زاهـــد نـــیم بـــه صـــومعه هـــردم ریـــا کنـــد
حاشـا طمـع بـه وصـل تـو نبنـدد بـه هـیچ گـاه
طـــاهر بـــه بوســـه‌ای ز لبـــت اکتفـــا کنـــد

۱- ئەم غەزەلە ئەم شیعرە تەنها لە نوسخەی (کم)دا هاتووە.

۲- نوسخەکە: مژگان ما به دل زنی. واتاکەی هەڵەیە و دەبێت بەو شێوەیەی سەرەوە بووبێت.

٨[١]

نگذاشــت عاشــقی کــه غــلام حضــور بــاد
شــاید کــه دیــدەهای رقیــب تــو کــور بــاد
کمتــــر طبیــــب کــــردە مــــداوای درد دل
داروی درد عشــق مگــر خــاک گــور بــاد
یــا رب دو دســت کوتــه مــن تــا چــه موســمی
مــأیوس طــوق گــردن صــاف و بلــور بــاد
مرغیســـت پـــر شکســـته همـــین بـــدرّدش
تـــا کـــی اســـیر حلقـــهٔ دام غـــرور بـــاد
دارد امیـــد دانـــه ز خرمـــان[٢] حســـن تـــو
بگـــذار دل اســـیر بـــه ســـان طیـــور بـــاد
ســاقی بــه لطــف ســاغر مــی پــر شــراب کــن
شـــاید دوای علـــت رنـــج و کـــدور بـــاد
هرگـــز هـــوای ســـیر گـــل و مـــل نمـــی‌کنـــد
گـــر طـــاهر از نظـــارهٔ روی تـــو دور بـــاد

١- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەی (کم)دا هاتووە.

٢- نوسخەکە: خرامان.

۹[1]

ترکا دو چشم مست تو ما را اسیر کرد
دل را نشانهٔ زخم دوصد جعبه تیر کرد
مه باکتان نکرد چنان ظلم هیچ گه
کاری که شمس روت به بدر منیر کرد
با زلف تابدار برآید به محفلم
خیرش رساد! منزل ما پر عبیر کرد
از هجر او منال که نشنیدی عاقبت
یوسف ز غم چگونه به یعقوب پیر کرد؟
مرغاب چشم ز اشک جگر سوز ای صنم!
امروز دامنم چو یکی آبگیر کرد
طاهر ز دشت سینه غم و رنج دهر را
آورد بر در دهر و به یکجا خمیر کرد

۱- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەی (کم)دا هاتووە.

١٠[1]

همچو منصور ای رفیقان! گر سوی دارم برند
یا چو ابراهیم آزر، در دل نارم برند
دست از دامان یار خویش کوته کی کنم؟
چون اسیران[2] دست بسته گر به بازارم برند
گل نچینم تا ز رویت رفتنم بس مشکل است
با تن عریان کشان گر بر سر خارم برند[3]
خوبرویان همچو دزدان هر زمان[4] از چابکی
این دل پر محنت و این جان افگارم برند
مجلس ما پر شود از مشک و عنبر سربەسر
چون رفقیان نام زلف شوخ دلدارم برند
نزد آن عیسی دم[5] شوخ طبیب پر فنم
خیر[6] خواهان نیست شرح حال بیمارم برند
شاعران از گور سر بیرون کنند از شوق دل
گر سوی شیراز، طاهر نظم و اشعارم برند

١- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەکانی (کم و تا)دا هاتووە.

٢- کم: اسیر.

٣- لە (کم)دا ئەم بەیتە بە بەیتی چوارەم هاتووە.

٤- کم: زبان.

٥- نوسخەکان: دمی.

٦- کم: خیز.

۱۱[۱]

بـی‌جهـت نبـود کـه اطفـالان مـرا رسـوا کننـد
گشـته‌ام دیوانـه زان رو بـر سـرم غوغـا کننـد
بـا سـخن‌هـا[۲] بـه نگـردد[۳] حـال او در هـیچ دم
پـیش مجنـون گـر[٤] حـدیث خـوبی[٥] لـیلا کننـد
بـا خـدا کـردم حوالـت از تـو گیـرد داد دل
زمـرهٔ اهـل توکّـل کـار بـا مـولا کننـد
من که خود بی چیز باشم کی دهـد سـودی[٦] مـرا
صـد حکایـت از سـکندر یـا که از[۷] دارا کننـد
روز اول دیـدمش گفـتم بـه خـود[۸] غـافـل مشـو
آن دو چشـم مسـت جانـان فتنـه‌ها برپـا کننـد

۱- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەکانی (کم و تا)دا هاتووە.

۲-کم: نصیحت.

۳- تا: نگرد.

٤-کم: صد.

٥- لە (کم)دا وشەی (خوبی) نەهاتووە.

٦-کم: سوی.

۷-کم: یا خود از.

۸-کم: روز دیدمش گفتم بە دڵ.

بـا رقیبـان امتحـانم مـی‌کنـد دلبـر[١] بـه قهـر
سـاحران کـی همسـری بـا معجـز موسـی[٢] کننـد
چـون بـود احـوال مـن یـارب اگـر بوسـی دهنـد
شـاهدان از یـک نگـه اکنـون مـرا شـیدا کننـد
عاشـقان را گـر بپرسـند از بهشـت کـوی دوسـت
کـی مقابـل[٣] کـوی تـو بـا جنـة المـأوی کننـد
زنـده شـد طـاهر به گفتـار بتـان در یـک نفـس
دلبران از یک سخن صد معجزەی عیـسی[٤] کنند

١- تا: جانان.

٢- تا: موسا.

٣-کم: برابر.

٤- تا: عیسا.

۱۲[۱]

نیست کس این دل دیوانه که زنجیر کند[۲]
مگر آن زلف پر از چین[۳] تو تدبیر کند
طفل دل میل شکر خوردن از آن لب دارد
کودک خُرد بلی[٤] آرزوی شیر کند
به قلم راست نیاید که دهم شرح جمالت[٥]
آیت حسن تو ای دوست! که تفسیر کند؟
چشمت[٦] ای یار! به غمزه[۷] دل عالم ببرد
عشقت ای شوخ پری چهره مرا پیر کند[۸]
رو[۹] ندارد که برد سجده به ابروی ترا[۱۰]
بنگر ای دل که از آن یار چه تدبیر کند[۱۱]

۱- ئەم غەزەلە لە نوسخەکانی (تا، کم و کب)دا هاتووە.

۲-کم: نیست دل دیوانه که زنجیر کند.

۳-کب: افسون.

٤-کب: کودکی خورده دمی.

۵- تا و کم: جمالت.

٦-کب: رخت.

۷- تا: ناز؛ کم: به غمزه.

۸- تا، کم: عشقت ای دوست شوخ به برنایی مرا پیر کند.

۹-کم و تا: ره.

۱۰-کم: بر اوست. تا: به ابروت به مسجد.

۱۱-کم، تا: بنگر آن زاهد بی دین که چه تزویر کند.

کـرده جـان[1] را سـپر تیـر قضـا عاشـق زار[2]
جان چـه باشـد صـنما![3] بهـر تـو تقصـیر کنـد؟
دسـت برداشـته طـاهر همـه شـب بهـر دعـا[4]
بـل خداونـد گهـی وصـل تـو تقـدیر کنـد

۱- کم: جانا.
۲- کب: جان فدای تو کند عاشق دلسوخته را.
۳- کب: جان من.
٤- تا: دوعا؛ کب: همه شب بهر دعا دست برارد طاهر.

۱۳[1]

آن کس که دل از عشق بتان ریش[2] ندارد
حاشا ز خرد هیچ کم و بیش ندارد
در دامن خود پای کش ای اهل توقع!
آن شاه ستمگر غم درویش ندارد
باور مکن آن شوخ خورد پیش تو سوگند
تحقیق نمودیم که او کیش ندارد
چندان که بود مائل[3] آزار دل خلق
گویی ز قیامت غم و اندیش ندارد
خواهی بزن و خواه بکش و خواه برانید
دیوانهٔ عشقت خبر از خویش ندارد
هر لحظه رقیبی دهدم رنج چه سازم؟
با گرگ سر پنجه‌زنی میش ندارد
طاهر که رسیده است به وصل تو ازین پس
بیگانه به یک جا که[4] غم خویش ندارد

۱- ئەم شیعرە تەنها لە نوسخەکانی (کم و تا)دا هاتووە.

۲- کم: دل از عشّاق نیش.

۳- تا: مایل.

٤- کم: سوی.

١٤[١]

شـیر نـر بـودم کنـونم چـون خـدا تقـدیر کـرد
مـوی یـک آهـو نگـاهی[٢] گـردنم زنجیـر کـرد
عمر شد از روز[٣] هجـران سربەسـر صـرف غمـش
در جوانی عشق خوبـان ایـن تـن مـن[٤] پیـر کـرد
یک اشارت[٥] کرد و دل صد پاره شد در یـک نفـس
نـازم آن ابـرو کـه کـار[٦] خنجـر و شمشـیر کـرد
یـک نگـاهی کـرد و گردانیـد مژگـان را بـه نـاز
ایـن دل[٧] مـا را بـه سـان تـرکش[٨] پـر تیـر کـرد
مـن چـه باشـم صـید تیـغ و ابـروان تـو شـوم
چشـم آهـوی تـو جانـا شـیر را نخچیـر[٩] کـرد
خـال بـر کـنج[١٠] لبـت دیـدم بتـا چنـدان سـیاه
دود آه مـن بـدو گفـتم چنـان تـأثیر کـرد

١- ئەم شیعرە تەنها لە نوسخەکانی (کم، تا و کب)دا هاتووە.
٢-کم، تا: نگاە.
٣-کم: در داغ؛ کب: از داغ.
٤- تا، کب: ما.
٥-کب: اشارە.
٦-کب: کاری.
٧-کم، کب: سینۀ.
٨-کب: مثل ترکشش.
٩-کب: زنجیر.
١٠-کب: گنج.

شربتی جز وصل بهر عاشقی نامد به کف[۱]

صد چو لقمان گر درین علت[۲] بسی تدبیر کرد

شاه خوبان! حرف دشمن مشنو از روی کرم

در[۳] نثار نقد جان طاهر کجا تقصیر کرد؟

۱-کب: عاشقان بی‌حاصل است.

۲-کم: گر درین علّت دوصد لقمان؛ کب: چون در این علّت دوصد لقمان.

۳-کم، تا: از.

۱۵[1]

چو دلبر با رقیبان باده در پیمانه می‌ریزد
ز حسرت دیدۀ من چون صدف دردانه می‌ریزد
به یاد آنکه روزی در سر زلفت گذر دارد
همیشه در مشامم بوی مشک از شانه می‌ریزد
تو جا در سینه کردی دل ربودن بس خطا باشد
ز صاحب خانه دزدی آبروی خانه می‌ریزد
به هر مجلس که شمع روی تو افروزد از مستی
هزاران دل بگردش چون پر[2] پروانه می‌ریزد
بنازم چشم مست فتنه انگیز پر آشوب
که از یک غمزه‌اش شور دوصد میخانه می‌ریزد
ز ابنای زمان بس در شگفتم یعنی حیرانم
که در زیر لبِ هر یک دوصد افسانه می‌ریزد
نگاهی کن تو ای ساقی! چو می دادی به هشیاری
به چشمان تو از دستم قدح مستانه می‌ریزد
از این جهان بیگانه‌ام طاهر از آن باشد[3]
ز عالم سنگریزه گه برین دیوانه می‌ریزد

۱- تەنها لە نوسخەی (کم)دا هاتووە.

۲- کم: پرّی.

۳- ئەم نیوەبەیتە کێشەکەی ناتەواوە.

١٦[1]

هـــیچ دل چـــون دل مـــن خســـته و بـــیمار نشـــد
هـــیچ دلبـــر چـــو تـــو ای شـــوخ! جفاکـــار[2] نشـــد
در نقـــاب اســـت رخ یـــار مـــن از نـــاز و حیـــا
حمـــد لله کـــه چـــو گـــل شـــاهد بـــازار نشـــد
زدن دســـت به زلـــف تـــو بـــود زان مشـــکل
هـــیچ کـــس در دهـــن اژدر خونخـــوار نشـــد
بـــا همـــه خلـــق خـــدا[3] مهـــر و وفـــا پیشـــه کنـــد
بـــا مـــن خســـتهٔ[4] بیچـــاره دمـــی یـــار نشـــد
منـــع دل کـــردم و گفـــتم کـــه مـــرو از پـــی یـــار[5]
خواســـتم تـــا نشـــود والـــه[6] ایـــن کـــار نشـــد
در بـــلای غـــم هجـــران تـــو تـــا روز بـــه شـــب[7]
کـــس بـــهماننـــد مـــن ای دوســـت! گرفتـــار نشـــد

١- تەنها لە نوسخەکانی (کم، تا و کب)دا هاتووە.

٢- کم: گرفتار؛ کب: ستمکار.

٣- کم، کب: جهان.

٤- کب: خسته و.

٥- کب: مرو در بازار.

٦- کب: والهٔ.

٧- کب: روز و شب است.

طـاهرا نفـس تـو در خـواب غـرور اسـت بسـی

سـعی کـردم کـه شـود لحظـه‌ای بیـدار نشـد

۱۷[۱]

چه بلاست عارضم شد که ازین[۲] بتر نباشد
غم مرگ دارم امّا ز خودم خبر نباشد
نظر افکنی اگر تو به جهان و ساکنانش
دل فارغی[۳] نبینی که درو[٤] کدر[٥] نباشد
همه دم درین[٦] امیدم ز خدای هردو عالم
که شب وصال جانان ز پیش سحر نباشد
ز شرابخانهٔ عشق نخورد اگر یکی می
تو وحوش بشمر او را به سرت بشر نباشد
نگرم[۷] اگر دهانت نکنم به هیچ باور
که به خطّهٔ سمرقند چو لبت[۸] شکر نباشد

۱- تەنها لە نوسخەکانی (کم و مم)دا هاتووە.

۲-کم: ازو.

۳-کم: فاغی.

٤-کم: کە دور، ئێمە لامان وایە دەبێت (درو) بێت.

٥-کم: کە دور کدر؛ کز: کە دور از کدر؛ مم: کدر، بێگومان هەردووکی لە ڕووی کێش و واتاوە کێشەی تێدایە، ئێمە لێرەدا ڕامان وەکو ئەوەی سەرەوەیە.

٦-کم: در این.

۷- مم: نمرم.

۸-کم: چو.

در گنج غم گشادند[۱] بــه مــن آنچــه بــود دادنــد
چــه کــنم کــه هــیچ تــدبیر ســپر قــدر نباشــد
بــه کــرم ز حــال طــاهر ز کســی مپــرس زیــرا
بجـــز از تـــب فراقـــت المـــی دگـــر نباشـــد

۱- کم: گشادن.

۱۸[۱]

نــه مــنم تنهــا اســیر و دردمنــد
زلــف تــو شــیر ژیــان آرد بــه بنــد
گــر لبــت بینــد دمــی شــکّرفروش
هــر زمــان ریــزد نمــک در شــهد و قنــد
بــا رخ آتــش چــو زردشــتی، ولــی
گــر بخــوانی بهــر مــردم اوســت و زنــد
پیــرهن از بــرگ گــل کــن گــر تنــت
مــی‌خراشــد از حریــر و از پرنــد
هــر زمــان خــواهم کــه گــردم گــرد تــو
تــا نیــابی از بلاهــا تــو گزنــد
ناصــحا از عشــق پنــدم چــون دهــی؟
کــی رســد دیوانــه را ســودی ز پنــد؟
بــر نــدارد طــاهر از وصــل تــو دســت
ور جــدا ســازند بنــدش را ز بنــد

۱- تەنها لە نوسخەکانی (کم و مم)دا هاتووە.

١٩[١]

روی تــو هــردم به خــوبی آبــروی گــل بــرد
مــوی تــو جانــا، حیــا از عنبــر و ســنبل بــرد
نــازم آن چشــم ســیاهت[٢] در نگــاه اولــین
هــوش از سـر، نـوش از تـن، صـبر را از دل بـرد
قصـهٔ مـن بـا تـو مانـد بـا[٣] گـل انـدر بوسـتان
خــار بــا او همنشــین و زحمــتش بلبــل بــرد
صــد جفاهــا دیــده هــردم عاشــق رنجیــده دل
جان ز زیر تیغ تـو ای دوسـت! بـس مشـکل بـرد
خیـز پـر کـن جـام مـی را تـا بنوشـم از غمـش
زنـگ غـم سـاقی تـو دانـی شیشـه و قلقـل بـرد
صد پریشانــی[٤] ببینـم از پـی هـم، چـون صـبا
نظــم از چــین ســیاهِ تــار آن کاکــل بــرد
طاهرا هنـدوی خـالش هـوش دار از[٥] یـک نفـس
همچـو دزدان دل ز سـینه چابـک و عاقـل[٦] برنـد

١- تەنها لە نوسخەکانی (کم، و مم)دا هاتووە.
٢-کم: سیا است.
٣-کم: من با تو با.
٤-کم: پریشان.
٥-کم: ار.
٦- مم: غافل.

۲۰[۱]

طفـل دل در مکتـب غـم جـان را تسـلیم کـرد
تـا کتـاب عشـق اسـتادش بـدو تعلـیم کـرد
من نمی‌گـویم کـه آن رخسـارْ زیبـا نیسـت هـیچ
تیغ سیمین سرخ سیبـ[ـی] را چنان دو نیم کرد
وه چه دولـت بـود دیـدم امشـب آن نـازک صـنم
غبغبش در دست من چون حقـه‌ای از سـیم کـرد
نـازم آن چشـم سـیه کـز لشـکر[۲] مژگـان خـود
ملـک دل را در هجـومی[۳] غـارت پـر بـیم کـرد
قـوت مـا را غـم نهـاد و روزی تـو نـان داد
کاتـب روز[٤] ازل چـون رزق را تقسـیم کـرد
بهـر پایـنداز شـیرین کـارِ بـهْ فرهـاد کـرد
جـان را قبـل از ورودش در رهـش[٥] تقـدیم کـرد
روز عیـد مـاه قربـان تـا شـود قربـان تـو
طـاهر بیچـاره در دل عـزم را تصـمیم کـرد

۱- تەنها لە نوسخەکانی (کم و تا)دا هاتووە.

۲- تا: لشکری.

۳- کم: هجوم.

٤- تا: روزی.

۵- تا: راهش.

٢١[1]

زلـف تــو چنــین ســیاه باشــد
بـــی شـــبه ز دود آه باشـــد
یـا مـار به دور گـنج خفتـه اسـت
یـا هالــه بــه گــرد مــاه باشـد
آن سـرخی پنجـهٔ تـو ای دوسـت!
در کشـــتن مـــن گـــواه باشـــد
برداشـــتهٔ تـــو بـــود ایـــن دل
حیــف اسـت به غــم تبــاه باشـد
شــاید کــه فرســتی قاصــدی زود
چشـــمم همـــه دم بـــه راه باشـــد
بـــر درگـــه تـــو گـــدایی کـــردن
بــه از همــه عــز و جــاه باشـد
طــاهر مکــش بــه غمــزه جانــا!
گویـــا کـــه یکـــی نگـــاه باشـــد

١- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەی (کم)دا هاتووە.

٢٢[١]

عید قربان است، عـالم صـبح قربـانی کننـد
جملگـی[٢] جانـا! ادای فـرض یزدانـی کننـد
عاشقان یکسو ز یـاران بـوس‌هـا گیرنـد صـد
مطربان در یک طرف شادان غزلخوانی کننـد
زیر ابر زلـف هـر یـک بـا دوصـد غـنج دلال
چهـرهٔ خـود را به سـان شـمس نـورانی کننـد
دلبـــران نـــازنین بـــا جامه‌هـــای ســـبزرنگ
قـد خـود را از نزاکـت سـرو بسـتانی کننـد
در چمـن یـاران به عشـرت بـا بتـان مـاه وش
روی را از نشـئهٔ مـی لعـل رمـانی کننـد[٣]
بـر سـر[٤] جمشـید دل خوبـان به زلـف اژدهـا
خویش را امروز چون ضحاک علـوانی کننـد
با مـن مسـکین نباشـد مـاه رویـان از غـرور
روز شادی در دو چشـمم شـام ظلمانـی کننـد
هـر یکـی از نازنینـان بوسـه بفروشـد بـه زرّ
بـا مـن بیچـاره از طـالع گرانجـانی کننـد

١- تەنها لە نوسخەکانی (تا و کم)دا هاتووە.

٢- تا: جملەگی.

٣- لە (کم)دا ئەم بەیتە نەهاتووە.

٤- تا: سری.

بی نصیبم گر کنند از لعل لـب خوبـان شـهر
هردو چشمم ز اشک پر لولـوی عمانـی کننـد
از ملایک سیرتان بـی بهـره مانـدم روز عیـد
تـا رقیبـان نـزد ایشـان کـار شـیطانی کننـد
طاهر از غم سر به زانو، دل پر آتش، رنگ زرد
دیگران با دوسـتان در عـیش سـلطانی کننـد

۲۳[1]

خوبرویـــان از نگـــاهی کـــار دل را ســـاختند
صـــد رســـن برگـــردنش از تـــار مـــو انداختنـــد

مبتلایـــان رخـــت چـــون از خـــرد افتاده‌انـــد
در قـــمار عشـــق نقـــد[2] جـــان و دل را باختنـــد

ســـرو ســـنبل، عرعـــر و گـــل، دلبـــرا! بـــاری دگـــر
رایـــت خـــوبی چـــو شـــاهان در چمـــن افراختنـــد

آفـــرین بـــر فـــوج مژگـــان تـــو ای ســـیمین عـــذارا!
چـــون ســـپاه شـــهریاران بـــر ســـر[3] دل تاختنـــد

عاشـــقان را گفته‌انـــد تشـــریف تـــو آیـــد بـــه نـــاز
خانـــهٔ چشـــم از بـــرای منزلـــت پرداختنـــد

در کـــمان ابـــروان آن دلبـــران مهـــوش
بـــر جگـــر صـــد نـــاوک دلـــدوز را انداختنـــد

طـــاهرا! آنـــان کـــه پابنـــد غـــم یـــار توانـــد[4]
در بیابـــان[5] جنـــونی ســـر ز پـــا نشـــناختند

۱- تەنها لە نوسخەکانی (کم و تا)دا هاتووە.

۲- تا: نقدی.

۳- تا: سری.

٤- کم: توند.

۵- تا: بیابانی.

٢٤[1]

آن کـــس کــه ســـرش پـــر هـــوس یـــار نباشـــد
الحـــق بـــه خـــرد هـــیچ ورا کـــار نباشـــد
از گفـــتن اشـــعار مکوشـــید کـــه امـــروز
دیبـــای هـــنر را کـــه خریـــدار نباشـــد
رفـــتم به چمـــن تـــا شـــبه[2] روی تـــو بیـــنم
چـــون روی تـــو، گـــل در همـــه گلـــزار نباشـــد
بـــا گـــام مـــن خســـته نگردیـــد دمـــی[3] چـــرخ
یـــارب چـــه کـــنم بخـــت کـــه بیـــدار نباشـــد؟
ریحـــان ســـیه چـــون خـــم زلفـــت ندهـــد بـــوی
نـــرگس چـــو سیه‌چشـــم تـــو بـــیمار نباشـــد
گفـــتم کـــه همـــه راز درون پـــیش تـــو گـــویم
دیـــدم چـــو رخـــت، طاقـــت گفتـــار نباشـــد
صـــد بـــار مـــرا تجربـــه کـــن تـــا که[4] بـــدانی
امـــروز چـــو مـــن عاشـــق غمبـــار نباشـــد
طـــاهر ز ســـتم‌هـــای تـــو پامـــال جفـــا گشـــت
ای دوســـت! ز تـــو جـــور ســـزاوار نباشـــد

١- تەنها لە نوسخەکانی (کم و تا)دا هاتووە.

٢- لە نوسخەکاندا نووسراوە (شبهی) و هەڵەیە.

٣- تا: دم.

٤- کم: کی.

٢٥[١]

نـازم آن چشـم کـه بـه عشّـاق چـه بیـداد کنـد!
عمـر شـیرین بـه نگـاهی همـه بـر بـاد کنـد
باغبـان گـر قـد و بـالای تـو یـک دم بینـد
سـروها را بـه چمـن یکسـره آزاد کنـد
یـار را نیسـت کسـی تـا کـه بگویـد بـه کـرم
بـه یکـی بوسـه چـه باشـد کـه مـرا شـاد کنـد؟
بیسـتون را کـه برویـد بـه کمـر لالـه هنـوز
قصّـهٔ خـون دل و دیـدهٔ فرهـاد کنـد
همچو چینی است،[٢] مزن دست بـدو هـیچ دمـی
تـا قیامـت دل مـن نالـه و فریـاد کنـد
آن سـفر کـردهٔ بـی‌مهـر شناسـم طـاهر!
حـاش للّه کـه مـرا هـیچ گهـی یـاد کنـد
وادی غفلـت مـن بـین به نهایـت رسـید[٣]
خضـر توفیـق شُـکُر،[٤] یـاری و امـداد کنـد[٥]

١- تەنها لە نوسخەکانی (کم و تا)دا هاتووە.

٢- تا: چینی ست.

٣- ئەم نیوەبیتە هەم لە رووی ماناوە و هەم لە رووی وەزنەوە ناتەواوە.

٤- ئەم وشە دەبێت بەشێوەی کوردی گۆ بکرێت.

٥- ئەم بەیتە لە نوسخەی (کم)دا نەهاتووە.

٢٦[1]

مـژده ای دل کـه بـت تنـگ کمـر بـاز آمـد
جـان رفـته، بـه تنـت بـار دگـر بـاز آمـد
گـو زلیخـای دلم شـاد شـو از مصـر وجـود
یوسـف گمشـده از چشـم پـدر بـاز آمـد
رفتـه بُـد از دل مـن صـبر ز انـدوه[2] فـراق
حمـد للّه کـه نگـارم ز سـفر بـاز آمـد
کـرد روشـن بـرخش کلبـهٔ تاریـک مـرا
یـار بـا عـارض چـون قـرص[3] قمـر بـاز آمـد
ای سـلیمان زمـان! بخـت تـرا کـرد مـدد
هدهـد از شـهر صـبا خـوب خبـر بـاز آمـد
عـیش مـن تلـخ بُـد از رفـتن آن یـار عزیـز
تـا کـه او بـا دو لـب پُـر ز شـکر بـاز آمـد
ملک معمـور دل کیسـت کـه ویـران کردنـد؟
لشـکر غمـزه کـه بـا فـتح و ظفـر بـاز آمـد
بـرد از دل غـم و انـدوه دوصـد سـالهٔ مـن
چـون بـه شـب یـار وفـادار ز در بـاز آمـد

١- تەنها لە نوسخەکانی (کم و تا)دا هاتووە.

٢- کم: اندوه و.

٣- کم: قرض.

دارد امّیـــد کـــه یابـــد ز غـــم هجـــر نجـــات

بـــر درت طـــاهر اگـــر خســـته جگـــر بـــاز آمـــد

٢٧[١]

زلفین تـو کـه طعنـه‌زن[٢] مشـک و[٣] عنبرنـد
بـا بخـت مـن سـیاهی او یـک برابرنـد
دل چون کتان[٤] چگونه نگردد به سینه چاک
ترکـان شـهر جملـه کـه مـاه منورنـد
بـاور نمـی‌کـنم چـو نبوسـم بـه کـام خـود
شـیرینی لبـان تـو از جـنس شـکّرند[٥]
تسـخیر مـی‌کنـد[٦] به یـک لحظـه ملـک دل
مژگـان تـو همیشـه سـپاه مظفّرنـد
بیننـد[٧] گـر لـبش نکنـد[٨] آرزوی او
آنـان کـه طالـب قـدح[٩] آب کوثرنـد
ببریـد سربه‌سـر همـه رگ‌هـای دل بـه نـاز
مژگـان تـو که تیـز[١٠] بـهماننـد نشـترند

١- ئەم غەزەلە لە نوسخەی (تا و کم)دا هاتووە، نوسخەی (تا) ناتەواوە و نوسخەی (کم)مان کردووە بە سەرچاوە.

٢-کم: تعنه.

٣- تا: مشک.

٤- لە (تا)دا ئەم چەند وشەیەفەوتاوە.

٥- لە (تا)دا ئەم بەیتە نەهاتووە.

٦- لە (تا)دا ئەم چەند وشەیە ناخوێندرێتەوە.

٧- لە (تا)دا فەوتاوە.

٨- تا: نکنند.

٩-کم: قدحی.

١٠- تا: تیز و.

هــش[1] دار طــاهرا! کــه ببُرّنــد بــیخ عــیش
آن ابــروان کــه هــر دو بــهماننــد خنجرنــد

۱- کم: هوش.

مخمّس طاهر بیگ بر اشعار خالص، پسر شیخ رضا طالبانی[۱]

۲۸[۲]

خداونـــدا چـــرا گـــردون هـــمه مـــیلش جفـــا باشـــد
عـــدالت در هـــمه گیتـــی به دورانـــش جـــدا باشـــد
اگـــر شـــکّر دهـــد آخـــر چـــو زهـــر جـــانگزا باشـــد
نه در خورشـــید تـــاب مهـــر و نه در مه ضـــیا باشـــد
نه در روی فلـــک شـــرم و نه در دوران حیـــا باشـــد

ایـــا ای چـــرخ بـــدطینت، ایـــا ای گـــردش اختـــر!
نـــداری شـــرم از احمـــد، نـــداری بـــیم از داور؟
گـــل[۳] گلدســـتهٔ زهـــرا، چـــراغ دیـــدهٔ حیـــدر
ســـری کـــز عـــرش برتـــر بســـترش آغـــوش پیغمبـــر
به خـــاک انـــداختن پـــیش یزیـــد ایـــن کـــی روا باشـــد؟

به ســـوفار ضـــلالت نـــور[٤] ایـــمان را زنـــد نـــاوک
برانگیـــزد[٥] یکـــی تـــا شـــاه مـــردان را زنـــد نـــاوک

۱- وک: من کلام سرکار طاهر بیگ از فوت مرحوم مبرور شیخ سعید طاب ثراه.

۲- ئەم شیعرە تەنها لە نوسخەکانی (کۆ و وک)دا هاتووە، تەنیا لە چاپی (حس)یشدا هاتووە.

۳- وک: چشم.

٤- ئەم شیعرە تەنها لە نوسخەکانی (کۆ و وک)دا هاتووە، تەنیا لە چاپی (حس)یشدا هاتووە.

۵- وک: برافرازد.

گهـــی بـــا تیـــر انـــده[1] دیـــدهٔ جـــان را زنـــد نـــاوک[2]
گهـــی بـــا ابـــن ملجـــم شـــیر یـــزدان را زنـــد نـــاوک
گهـــی بـــا شـــمر انـــدر قتـــل شـــاه کـــربلا باشـــد[3]

مســـلمان را ســـزا باشـــد بگرینـــد تـــا دم محشـــر
بدرّنـــد پیـــرهن را، خـــاک ریزنـــد دائـــما بـــر ســـر
هـــزاران لعنـــت و نفـــرین بـــدان دســـت و بـــدان خنجـــر
ســـر آن نوجـــوان را از چه رو ببریـــد آن کـــافر!
که مـــی‌دانســـت رویـــش بوســـه گاه مصـــطفی باشـــد

خـــدا پـــاداش آن را مـــی‌دهـــد آخـــر ســـزاوارش
بســـی مجـــروح شـــد دل‌هـــا از آن تیـــغ ســـتمکارش
هـــزاران زخـــم‌هـــا را کـــس نکـــرده هـــیچ تـــیمارش
گذشـــتیم ار چه شـــایان گذشـــتن نیســـت کـــردارش
پـــس از آن مـــاجرا آخـــر، چـــرا ایـــن مـــاجرا باشـــد؟

۱- کز: اندوه.

۲- وک: گهی با شمر اولاد شهیدان را زند ناوک.

۳- وک: همیشه در خیال کشتن آل عبا باشد.

تـــرا زیـــر و زبـــر ســـازد خـــدای گنبـــد[1] دوار
نکـــردی در جهـــان روزی حجـــاب از احمـــد مختـــار
چـــرا آتـــش زنـــی هـــردم به جـــان حیـــدر کـــرّار؟
حفیـــد حضـــرت کـــاک احمـــد آن شـــیخ ســـعید آثـــار
ز مـــأوایش بـــرون کـــردی بریـــده ســـر چـــرا باشـــد؟

روا باشـــد در ایـــن مـــاتم بگریـــد[2] جنـــت المـــأوی
بـــه خـــون ایـــن ذبـــیح[3] اللّه بنالـــد آهـــوی صـــحرا
نـــداری هـــیچ انـــدوهی در ایـــن روز و در ایـــن غوغـــا
چـــرا آتـــش زدی ای بـــی‌مـــروت در دل زهـــرا؟
تـــرا اندیشـــه‌ای از بـــرق تیـــغ مرتضـــی باشـــد

دل شـــاه شـــهیدان زیـــن بـــلا هـــر روز پـــر خـــون اســـت
ملـــک در آسمان زین هول و غـم گویی که مجنـون اسـت
بـــلای ایـــن مصـــیبت عاقبـــت دانـــم که میمـــون اســـت
تـــو گـــویی چـــرخ هـــم گهـــوارهٔ بوجهـــل ملعـــون اســـت
که دایـــم در خیـــال کشـــتن آل عبـــا باشـــد

۱-کۆ: گمبند.
۲-کۆ، حس، وک: بخند.
۳-کۆ: ضبیح.

فلــک بــر ســنگ زد آخــر نگــه کــن شیشــهٔ دل را
به آب لطــف ســاکن ســازد ایــزد شــور و غلغــل را
مگــر بیــدار گردانــد خــدا ایــن قــوم غافــل را
خــراب آبــاد کــن یــارب ســلیمانیّ و موصــل را
که دنیــا پــاک گــردد، گــرنه ایــن ناپــاک‌هــا باشــد

مگر نزد شــما ظلــم از علــی مقبــول و مرغــوب اســت!
عــدوی آل پیغمبــر نمــی‌دانــی چه منکــوب اســت؟
به نزد مصطفی آن کس همیشــه ســخت محبــوب اســت
الا ســنگین دلانِ اهــل موصــل ایــن چه آشــوب اســت؟
کســی بــر پــا کنــد ایــن را که دشــمن بــا خــدا باشــد

مُحــبّ آل پیغمبــر نگــردی تــا چــو زر بــی‌غــش
نیــابی راه در جنــت نبینــی حــوری مهــوش
شــما را کــرده یکســر نفــس بــدخو خیــره و ســرکش
نمــاز و روزه نرهانــد شــما را در دم آتــش
نهــان شــد وعــدهٔ مــا و شــما روز جــزا باشــد

عجب نبود اگر خون بارد از گردون در این ماتم
شگفتم ناید ار[١] گیتی به یک لحظه خورد برهم
بخوان این شعر رنگین را تو «طاهر» با دل پر غم
بریزد[٢] اشک حسرت از دو دیده «خالصا» هردم
که آل فخر عالم بسته در دام بلا باشد

بسی گشتم بیابم تا که من در سوی تاریخش
فراوان سعی‌ها کردم به جست و جوی تاریخش
مشامم عاقبت پرشد ز گل از بوی تاریخش
به خون دیده جوهردار کردم حرف تاریخش
پدر در کربلا و خود شهید نینوا باشد[٣]

١- لە نوسخەکەدا نووسراوە (از)، بەڵام لە ڕووی واتاییەوە (ار) دروستترە.

٢- کۆ: بریزە، (بریزد) دروستترە.

٣- ئەم نیوەبەیتە بە کۆکردنەوەی ئەم ژمارانە (ب٢+ب٢+خ٦٠٠+ش٣٠٠+ن٥٠+ن٥٠+ب٢+ش٣٠٠= ١٣٠٦) دەکات.

ر

١[١]

بـــس کـــه دل در هجـــر تـــو گردیـــده جانـــا داغـــدار
خـــون بگریـــد[٢] همچـــو لالـــه یـــا ســـحاب انـــدر بهـــار
مـــن ننـــالم هـــیچ گـــه از جـــور اغیـــار و رقیـــب
گـــل نچینـــد در چمـــن، کـــس تـــا نبینـــد زخـــم خـــار
از همــــه عشـــــاق جانـــــا مـــــن تقـــــدّم کـــــرده‌ام
داغ تـــــو در ســـــینه‌ام باشـــــد، نشـــــان افتخـــــار
بـــر ســـر دل آنچنـــان تـــازد[٣] بـــت نـــازک تـــنم
همچـــو شـــاهینی کـــه بینـــد کبـــک در فصـــل شـــکار
صـــرف غـــم بهتـــر نباشـــد پـــنج روز[٤] عمـــر خـــود
گـــو مغنّـــی چنـــگ زن! دنیـــا نباشـــد پایـــدار
شـــهرت بـــی جســـم دارد همچـــو عنقـــا ای رفیـــق!
شـــیوهٔ مهـــر و وفـــا در نـــزد آن ســـیمین[٥] عـــذار
از شـــکوهت کـــم نگـــردد گـــر بیـــایی تـــو دمـــی
تـــا بـــرای دیـــدنت طـــاهر، نباشـــد انتظـــار

١- ئەم شیعرە تەنها لە نوسخەکانی (کم، تا و مم)دا هاتووە.

٢-کم، مم: چون نگردید.

٣-کم، مم: نازد.

٤-کم، مم: چند روزی.

٥-کم: سمین.

٢[١]

ساقیا[٢] برخیز جامی زان می احمر بیار
بربط و چنگ و کباب[٣] و شاهد و شکّر بیار
سوسن و ریحان و نرگس، سنبل و گل پیش نه[٤]
تار و عود و ساز و چنگ و شیشه و ساغر بیار
تا شود تکمیل عیش مجلس ما سربەسر
سادەرویی با قد[٥] شمشاد یا[٦] عرعر بیار
از رخت یکدسته گل[٧] در محفل عشّاق نه[٨]
وز دو زلف پر ز چینت[٩] یک طبق عنبر بیار
از برای صید دلها حاجت شمشیر نیست
از خم گیسو[١٠] کمند و از[١١] مژه خنجر بیار

١- ئەم غەزەلە لە نوسخەکانی (کم، تا، کف، مم و کب)دا هاتووە.

٢-کم: ساقی.

٣-کب: شراب.

٤- تا: نی.

٥- تا: قدی.

٦-کم، کف: و.

٧-کب: گلدستەای.

٨- تا: نی.

٩-کب: مشکبویت.

١٠-کم: گیسوی.

١١- تا، مم، کب: وز.

بهـــر تســـخیر بتـــان بیهـــوده[۱] باشـــد نالـــه‌ات
گـــر نـــداری نقـــد،[۲] جـــان را در مقـــام[۳] زرّ بیـــار
نیســت گــر ســجاده و مســواک و تســبیح ای رفیــق!
از چلیپـــای ســـر[٤] گیســـوی آن کـــافر بیـــار
ای صـــبا گـــر تـــو نـــداری راه کـــوی یـــار[۵] مـــن
یـــک پیـــام از ســـاکنان کـــوی آن دلبـــر بیـــار
کـــرده طـــاهر ز آه خـــود[٦] آمـــاده آتـــش از غمـــت
خیـــز جانـــا بهـــر مجلـــس عـــود بـــا مجمـــر[۷] بیـــار

۱- تا: بیهود.

۲-کم، تا، مم: هیچ.

۳-کب: مقامی.

٤- تا: سری؛ کف: سرو.

۵-کف: حالی؛ کم، تا، مم: حال.

٦- له (کم)دا وشه‌ی (خود) نه‌هاتووه.

۷-کب: بریط.

۳[۱]

دلم بــرد امشــب آن حســن جهــانگیر
رفیقــان در کــف او چیســت تــدبیر؟
بــه نامــه در نگنجــد شــرح وصــفش
کــنم گــر آیــت حســن تــو تفسـیر
بــه مــویی بســت دل را از نگــاهی[۲]
بلــی زنجیــر ســازند اهــل تقصــیر
نباشــد ســجده‌ام جــز بــر دو ابــروت
چــو زاهــد[۳] مــن نــدانم رنــگ تزویــر
کنـــد دیـــوانگی دل از فراقـــت
بنــه بــر گــردنش[٤] از زلــف زنجیــر
بــه حــرف مــدّعی یــاران نگــارم[۵]
کنــد هــردم مــرا از جــور تکــدیر
بســی باشــد در افغــان[٦] تــو طــاهر
نکـــرده نالـــه‌ات در یـــار تـــأثیر

۱- ئەم غەزەلە لە نوسخەکانی (کم، تا و مم)دا هاتووە.

۲- تا: نگاهم.

۳- تا: ضاهد.

٤-کم: بردنش؛ تا: در گردنش.

۵-کم: نگام.

٦- تا، مم: افغانی.

٤[١]

حـاش للّٰه مـن دهـم دل جـز تـو بـا یـار دگـر
یـا بغیـر از عشـق تـو گـردم پـی کـار دگـر
غیـر نقـد جـان سـپردن مـن بـه دیبـای رخـت
دل کجـا و جـان مـن سـودای بـازار دگـر
یـارب ایـن طـالع چـه بُـد دادی بـه مـن[٢] از نـزد یـار
چـون کـنم بیـرون رقیبـی، آیـد اغیـار دگـر
گـر نینـدازی ز سـر ایـن جـور و اسـتغنای خـود
مـی‌روم گیـرم بتـا در شـهر دلـدار دگـر[٣]
چـون بـه دل آیـد[٤] خیـال روی گلگونـت بـه شـب
هـر زمـان پیچـد[٥] بـه دامـانم ز غـم خـار[٦] دگـر[٧]
جُـز گلـی از گلسـتان روی تـو در عمـر خـویش
مـن معـاذ[٨] اللّٰه کـه چیـنم گـل ز گلـزار[٩] دگـر

١- ئەم غەزەلە لە نوسخەکانی (کم، تا و مم)دا هاتووە.

٢- تا: ما.

٣-کم، مم: هر زمان پیپچیده به دامانم ز غم خار دگر.

٤-کم، مم: آمد.

٥- تا: پیچیده.

٦- تا: خاری.

٧-کم، مم: می‌روم گیرم بتا در شهری دلدار[ی] دگر.

٨- تا: معاظ.

٩-کم، مم: گلزاری.

چـــون ندیـــدی زان صـــنم هرگـــز تـــو مهـــر دلبـــری
رو بـــده[1] طـــاهر تـــو دل بـــا شـــوخ عیّـــار[2] دگـــر

١- تا: بدی.

٢- مم و کم: عیّاری.

۵[1]

هســـت مـــا را دلربـــایی بـــا دهـــان چـــون شـــکر
بـــا دو زلـــف چـــون کمنـــد و بـــا رُخـــان چـــون قمـــر
مـــن کـــه[2] کـــردم صـــرف راه عشـــق تـــو عمُـــر عزیـــز
چـــون کـــنم بیـــرون خیـــال وصـــل تـــو جانـــا ز ســـر؟
چـــون بـــه نـــادانی فتـــادی در بیابـــان[3] غمـــش
هـــوش‌دار ای دل! کـــه باشـــد منـــزل و راهـــت خطـــر[4]
بـــا کـــمان ابـــروان[5] زان روز گشـــتی رزم جـــو
تیـــر نـــازت ای صـــنم! بنشســـته تـــا پـــر در جگـــر
هـــر زمـــان چـــون حاجیـــان احـــرام بنـــدم بـــا هـــوس
مـــی‌کشـــم از بهـــر طـــوف کـــوی تـــو رنـــج ســـفر
ایـــن چـــه اوضـــاع اســـت گیتـــی کســـب کـــرده از طمـــع؟
مـــی‌کشـــد فرزنـــد کینـــه هـــردم از مـــام و پـــدر
فـــوت گردانـــد رقیبـــان را ز دلبـــر طـــاهرا
گـــر شـــود شـــامل بـــه حالـــت لطـــف پـــاک دادگـــر

۱- ئەم غەزەلە لە نوسخەکانی (کم، تا و مم)دا هاتووە.

۲- کم: من که که.

۳- کم: بیان.

٤- نوسخەی (مم) لێرەدا لێی فەوتاوە و نازانین چەندی لێ کەوتووە.

۵- لە نوسخەکەدا نووسراوە (ابروان)، لە (کم)یشدا نووسراوە (ابروانت) و دواتر لە سەرووییەوە نووسراوە (ن)، (بَدَل) واتە لە نوسخەی بەدەلدا هەر بە نوون هاتووە.

٦[١]

دوش آمـــد نـــازنینم بـــا دو ســـاق چـــون بلـــور
خانـــه‌اش آبـــاد بـــزدود از دلم زنـــگ[٢] و کـــدور
چشـــم فتّانـــت نشســـته زیـــر ابـــرو بـــس عجـــب
تیغ بـازی مـی‌کنـد، ای دوسـت چـون مسـت شـرور
بـــا گـــدایان درت انصـــاف کـــن بهـــر خـــدا
کـــج[٣] کلـــه بگـــذار از ســـر نخـــوت و رســـم غـــرور
ســـر بـــرآرم از لحـــد بـــا شـــوق گیـــرم دامنـــت
بـــر ســـر گـــورم اگـــر افتـــد تـــرا روزی[٤] عبـــور
دود آهـــم ســـوخت یکســـر ســـقف پـــاک نـــه فلـــک
ســـینه‌ام گردیـــده امشـــب ز آتـــش هجـــرت تنـــور
گویـــدم دلبـــر کـــه صـــبر انـــدر غـــم مـــن بایـــدت
جان من چون مـی‌شـود عاشـق ز هجرانـت[٥] صـبور
گـــر نه‌ای[٦] دیوانـــه طـــاهر رو بـــه جـــای پـــر فـــرح
تـــو کجـــا و خـــاک غـــم آلـــود دشـــت شـــهرزور؟

١- ئەم غەزەلە لە نوسخەکانی (کم و تا)دا هاتووە.

٢- کم: رنگ.

٣- تا: کچ.

٤- لە نوسخەکەدا بە (روز) هاتووە، لە (تا)دا بە (ورا روزی) هاتووە، بەو شێوەی سەرەوە دروستترە.

٥- تا: هیجرانت.

٦- کم: نئی.

٧[١]

زان[٢] زمـــان گشــــته اســـت یـــاران همـــدم اغیـــار یـــار
مــــن بنـــالم همچـــو بلبـــل بـــر ســـر گلـــزار زار
از کجـــا خـــاموش گـــردانم بـــه بحـــر اشـــک مـــن؟
در دلم افتــــاده امشـــــب زان رخ گلنــــار نــــار
خـــوف دارم ای صـــنم در نـــزد چشـــم پـــر فنـــت!
خفتـــه زلفـــت چـــون بخُســـبد پـــیش یـــک بـــیمار مـــار
خواســـتم امشـــب کشـــم نقـــش دو طـــاق ابـــروت
کـــج بیامـــد چـــون نـــدارم بـــا خـــط پرگـــار کـــار
نـــــی حکایـــــت می‌کنـــــد از آتـــــش روز فـــــراق
مـــی‌دهـــد تقریـــر هجـــران در دم[٣] گفتـــار تـــار
هرکـــه بینـــد مـــی‌شناســـد عاشـــقم مـــن بـــا رخـــت
چـــون لـــبم بگرفتـــه از آن لعـــل شـــکّربار بـــار
روز و شـــب فـــارغ مشـــو از وصـــف خوبـــان زینهـــار
چـــون نـــداری طـــاهرا! از گفـــتن اشـــعار عـــار

١- ئەم غەزەلە لە نوسخەکانی (کم و تا)دا هاتووە.

٢- لە زۆر جێگای نوسخەکەدا بە (زن) نووسراوە، ئێمە تەنیا شێوە دروستەکەی دەنووسینەوە.

٣- لە نوسخەکەدا نووسراوە (در که)، لە (کم)دا بە (دردم) هاتووە، بەو شێوەی سەرەوە دروستترە.

٨[١]

ای صـــبا! از مـــن پیـــامی نـــزد جانـــانم ببـــر
قصــــه‌ای از آه ســــرد و چشـــم گریـــانم ببـــر
چـون کمنـد[٢] رسـتمی بـر[٣] گـردنم نـه[٤] زلـف خـود[٥]
همچـــو بیـــژن شـــاه ترکـــان ســـوی زنـــدانم ببـــر
مــن کــه امــروزم بــه شــادی بگــذرد عمــر عزیــز
بـــی کفـــن در گـــور فـــردا خـــواه عریـــانم ببـــر
حاجـــت جـــلاد نبـــود خـــود بـــه کشـــتن راضـــیم
از نگـــاه[٦] بـــی تکلّـــف جـــان مـــن جـــانم ببـــر
گـــر بخـــواهی ســـوختن بیچاره‌گـــان را از غـــرور
ذرّه‌ای[٧] ای دوســـــت از ایـــــن آه ســـــوزانم ببـــــر[٨]
نامـــــه‌ای بنوشـــــته‌ام[٩] از خـــــون دل ســـــوی نگـــــار
قاصـــــدا برخیـــــز نـــــزد مـــــاه تابـــــانم ببـــــر

١- ئەم غەزەلە لە نوسخەکانی (کم و تا)دا هاتووە.
٢- کم: کمندی.
٣- تا: در.
٤- تا: نی.
٥- کم: خود را.
٦- کم: نگاهی.
٧- تا: زرّەای.
٨- لە (کم)دا ئەم بەیتە لەگەڵ بەیتی دواتردا پاش و پێش کراوە.
٩- تا: نویشتەام.

مــــن کــــه بــــیمارم رفیقــــان از غــــم دلســـوز عشــــق
نــــزد آن شــــوخ طبیــــبم بهــــر درمــــانم ببــــر
ملــک دل از لشــکر غــم گشــته ویــران ای صــبا!
عــــرض حــــالم پــــیش تخــــت شــــاه خوبــــانم ببــــر
گفــت طــاهر: ای صــنم[1] راهــی نمــا بوســم لبــت!
چــــون ســــکندر از پــــی آن آب حیــــوانم ببــــر

١ - کم: جان من.

٩[١]

ای تــرک چگـــل![٢] ســرو چمـــن! مـــاه منـــوّر!
بـــا جـــان بخـــرم وصـــل تـــو گـــر هســـت میسّـــر
کـــی گشـــته شـــبیه[٣] رخ تـــو مـــاه معظـــم[٤]
کـــی مشـــک خطـــا بـــوده چـــو گیســـوت معطّـــر
قنـــدی ز لبـــت خواســـتم و بـــاز نگـــویم
شـــیرین نبـــود چـــون ســـخنی گشـــت مکـــرّر
تـــن را بـــه قضـــا داده‌ام ای دوســـت ز هجـــرت
بـــی شـــبهه رســـد هرچـــه کـــه گردیـــده مقـــدّر
هـــر نـــوع[٥] کـــه خـــواهی صـــنما خیـــز چنـــان کـــن
در کشـــتن و در عفـــو، تـــویی هـــردو مخیّـــر
هـــر صـــبح دعـــا خـــوانم و گـــویم کـــه خـــدایا![٦]
هرگـــز نشـــود دشـــمن عشّـــاق مظفّـــر
دانـــد کـــه پـــری بـــا چـــه شـــود رام و گـــر نـــه
طـــاهر بـــه چـــه ســـان کـــرده چنـــان یـــار مســـخّر؟

١- ئەم غەزەلە لە نوسخەکانی (کم و تا)دا هاتووە.
٢- تا: چگل و.
٣- تا: شبیهی.
٤-کم: کی گشته شبیه روخ تو ماه دو هفته.
٥-کم: طور.
٦-کم: خدا را.

١٠[١]

بـــاز گـــردد روز بـــد بـــا بخـــت میمـــون غـــم مخـــور
ناقـــهٔ لـــیلا رود خـــود نـــزد مجنـــون غـــم مخـــور
وصـــل نزدیـــک اســـت بـــا تشـــریف جانـــان شـــاد شـــو
گـــر شـــدی از روز هجـــران دیـــده پـــر خـــون غـــم مخـــور
آتـــش غـــم را کنـــد خـــاموش[٢] اشـــک عاشـــقان
هردو چشـــمت گـــر شـــود چـــون رود جیحـــون غـــم مخـــور
دائـــما یکســـان نگـــردد گـــردش چـــرخ فلـــک
از فـــراز و از نشـــیب دور گـــردون غـــم مخـــور
گفـــت نـــادان مـــن که دادم بوســـه‌ای از لعـــل لـــب
از بـــرای دیـــدن رخســـار گلگـــون غـــم مخـــور
چشـــم ســـحّارش بـــرای بـــردن دل‌هـــا به نـــاز
خوانده چـــون هـــاروت بابـــل ســـحر و افســـون غـــم مخـــور
طـــاهرا زنجیـــر زلفـــش چـــون نهـــد بـــر گردنـــت
گـــر شـــدی دیـــوانه ســـان در کـــوه هـــامون غـــم مخـــور

١- ئەم شیعرە تەنها لە نوسخەی (تا)دا هاتووە.

٢- تا: خاموشی.

١١[١]

صنما بە خاک پایت همە آمدیم یکسر
همە والە و پریشان، همە شور عشق در سر
همە صادق و صمیمی، همە عاشق قدیمی
نبود روا وصالت برحریفهای دیگر
اگرم بە پاسبانی بنهی در آستانت
بە خدا کە برنخیزم مگر آن زمان کە محشر
بە شب[٢] سیاه تیره چو برون[٣] ز خیمە آیی
فلکت نیاز دارد بکند نثار اختر
اثری ندید آهم بە خدای خود پناهم
تو چرا چنین بگشتی مە من بکیش کافر
بخرام اگر بیاری قد نازک لطیفت
بە خجالت اندر آری همە سروهای کشمَر[٤]
تو ستارۀ زمینی، کە شعاع[٥] شمس رویت
کە چنین نموده روشن همە ملکها و کشور

١- ئەم شیعرە تەنها لە نوسخەی (کم)دا هاتووە و لەسەری نووسراوە (ردیف غزل جناب طاهر بگ).

٢- نوسخەکە: شبی.

٣- نوسخەکە: بیرون.

٤- نوسخەکە: کشمیر.

٥- نوسخەکە: شعاعی

چـه شــود مریــد بیــدل بـدهی ز بــاغ وصــلت؟
بــه تصــدّق جمالــت ز وصــال خــویش نــویر

ز

١[1]

دلبری دارم بە خوبی رشک خوبان طراز
نازنینی فتنەجویی، تندخویی جلوەناز
شوخ چشم و سرو قد و[2] دلربا و دلفریب
زود خشم دیر صلح تیز فهم[3] عشوەناز
چار چیز از خوبی بالای او در حیرتند
در گلستان عرعر و شمشاد و کاج و سرو ناز
حال دل در دست جانان چیست گویم ناصحا
صعوه در منقار شاهین، کبک در چنگال باز
عشق باشد آنچنان محمود با تاج شهی
کرد او را بندۀ خود بندەای همچون ایاز
از غمت هرگز ننالم لطفها بس دیدەام
هرکسی بیند بە گیتی صد نشیب و صد فراز
چون دهانت دید طاهر گشت شادان آنچنان
گر ببیند آب کوثر تشنه در راه حجاز

١- ئەم غەزەلە لە نوسخەکانی (کم و تا)دا هاتووە.

٢-کم: سروقدی.

٣-کم: فهمی.

۲[۱]

حمـــد خـــدا، لطـــف جهانـــدار کارســـاز
افتـــاده دیـــده‌ام بـــه رخ یـــار خـــویش بـــاز
در راه[۲] عشـق، شـاه و گـدا هـردو یـک رهنـد
رو سـیر کـن حکایـت محمـود بـا ایـاز
بنگـر بـه قـد دلبـر مـن گـر ندیـدی[۳] تـو
لیمـوی آورد بـه ثمـر شـاخ سـرو نـاز
برطـاق ابـروت نبـرم سـجده مـن دگـر
محـراب گـر دو بـود نشـاید درو نمـاز
حـال دلم مپـرس کـه چـون اسـت از[٤] غمـت
چـون صـعوة[٥] اسـیر بـه چنگـال شـاه بـاز
فـرق از میـان عاشـق و آسـوده بـس بـود
از رنـگ زرد یافتـه عشـاق امتیـاز
در مـوج اشـک و بحـر غـم و کشـتی فـراق
طـاهر پنـاه گیـر بـه الطـاف بـی‌نیـاز

۱- ئەم غەزەلە لە نوسخەکانی (کم، مم و تا)دا هاتووە، نوسخەی (مم) سێ بەیتی سەرەتای کەوتووە.

۲- تا: دام.

۳- کم: ندیده.

٤- تا: در؛ کم: چونست از، (از) ڕاستترە.

۵- تا: سعوة.

۳[۱]

گلبرگ تنا! برقع نیلی ز سر انداز
آتش به من سوختهٔ دربه‌در انداز
بنمای به[۲] عشاق دو چشمان سیاهت
صد تیر ز یک غمزه به جان و جگر انداز
با رغم حسودان صنما خیز چو ساقی
گلفام می کهنه تو در جام زر انداز
ای دوست! یکی بوسه از آن لعل لبانت
در[۳] کام من خسته چو شیر و شکر انداز
بفکن تو[٤] حجاب سیه از روی لطیفت
غلغل به دل زهره و شمس و قمر انداز
امروز علی الرغم رقیبان[٥] مکنم دور
این جور و جفا را تو به روزی دگر[٦] انداز
کس نیست ستاند ز بتان داد دل[۷] تو
طاهر تو شکایت به بر دادگر انداز

۱- ئەم غەزەلە لە نوسخەکانی (کم، تا، کف، مم و کب)دا هاتووە.

۲- کف: بر.

۳- تا: بر.

٤- کم، کف، مم، کب: بردار.

٥- کف، کب: حسودان.

٦- تا: روز دیگر.

۷- کف: دلی.

٤[1]

بهـــار آمـــد و بـــاد شـــمال عنبربیـــز
بـه سـان دیـدهٔ مـن شـد سـحاب گـوهرریز
چمـن چـو خلـد بـرین یافـت خلعـت زیبـا
هـوای بـاغ دگـر بـار[2] گشـت مشـک آمیـز
ز شـوق مقـدم گـل بلبـل از نشـاط و فـرح
فکنـــده در چمـــن از نالـــه روز رســـتاخیز
بـه سـر نهـاده بتـا[3] نـرگس افسـری ز طـلا[4]
بـــه ســـان تـــاج زر انـــدود خســـرو پرویـــز
به زیـر سـایهٔ گـل هـر طـرف نشسـته یکـی
بـه کـف گرفتـه پـر از بـاده سـاغر لبریـز
معاشـران همـه شـادان و مـن بـه غـم ز فـراق
شده است چشم من از اشک سـرخ مرجـان خیـز[5]

١- ئەم غەزەلە لە نوسخەکانی (کم، تا و مم)دا هاتووە.

٢- کم، مم: یار.

٣- کم: سا.

٤- کم، مم: تلا.

٥- لە نوسخەکەدا لە کەنار ئەم بەیتەوە ئەم نیوەبەیتەیش نووسراوە: (چشم گشته اشک سرخم دجلـهٔ مرجـان خیـز)؛ ئەم بەیتە لە نوسخەی (کم، مم)دا بە بەیتی ژمارە (٧) هاتووە.

بیــا بــه ســیر گلســتان تــو نیــز چــون یــاران

فــدای مقــدم خیــر[١] تــو بــاد جــان عزیــز[٢]

حــرام بــاد ز مــن جــز تــو عشــق یــار دیگــر

چــو مجرمــانم اگــر مــی‌کننــد حلــق آویــز[٣]

مگــر ز جــور جهــان طــاهرا خــلاص شــود

بــه اســپ نفــس ســتمکاره[٤] مــی‌زنــم مهمیــز

١-کم: خیز.

٢- له (کم)دا به بەیتی ژماره (٦) هاتووه.

٣- له (کم، مم)دا ئەم بەیتە نەهاتووه.

٤-کم، مم: ستمکار.

۵[۱]

منم که یار[۲] ستمکار خویش دیدم باز
منم که بوسه ز رخسار او بچیدم باز

منم که سرو فتاد از دوچشم پر خونم
منم که نقش قدت در دلم کشیدم باز

منم ز دام فراقت خلاص گشتم زود
چو مرغ[۳] حبس[٤] شده در قفس پریدم باز

منم که پیرهن غم ز شوق[۵] وصل بتان
به سان غنچه ز شادی به بر دریدم باز

منم چو خضر شدم، زنده[٦] تا به روز قیام
منم ز آب حیات لبت چشیدم باز

منم که بار دگر شادمان شدم به رخت
منم که بوسهٔ آن[۷] لب به جان خریدم باز

۱- ئەم غەزەلە لە نوسخەکانی (کم، تا و مم)دا هاتووە.

۲- کم: یارم.

۳- کم: من، لە سەرووی وشەی (من)ەکەوە نووسراوە (مرغ).

٤- کم، مم: حپس.

۵- مم: سوق؛ تا: دست.

٦- کم: رنده شدم؛ مم: زنده شدم.

۷- مم: از آن.

مـــــنم به وصـــــل نگـــــاران خـــــوبرو طـــــاهر!

بـــــه رغـــــم مـــــدّعی زشـــــتخو رســـــیدم بـــــاز

س

۱[۱]

چـون به دیـدار لـب پـر شـکّرت دارم هـوس
دست بر سر می‌زنم از شوق[۲] هـردم چـون مگـس
حاجـت گفـتن نـدارد قـیس را گـویی خبـر
محمـل لیلـی[۳] شناسـد او بـه آواز جـرس
مـن ز بـیم حاسـدان خـود را کشـم در گوشـه‌ای
چـون ببینـد دزد بگریـزد بـه شـبها از عسـس
گویدم در عشـق مـن رو صـبر کـن آسـوده بـاش
شعلهٔ آتش چه سـان خـاموش گـردانم به خـس؟[٤]
راه بـس دور و دراز و توشـه[٥] انـدک، پـای لنـگ
خضـر تـوفیقم مگـر باشـد بـه ره فریـادرس
سـرّ عشـق و عاشـقی را فـاش کـردن کافریسـت
راز دل ای دوست! کی گفتن توانم مـن بـه کـس؟

١- ئەم غەزەلە لە نوسخەکانی (کم، تا و مم)دا هاتووە.

٢- کم: شو.

٣- تا: لیلا.

٤- ئەم بەیتە لە نوسخەی (کم و مم)دا نەهاتووە.

٥- تا: توشۀ.

خسته و بیچاره طاهر بردرت افتاده است

همچو مرغ پرشکسته حبس[1] باشد در قفس

۱- کم، مم: مانده.

۲[۱]

تـا بـه کـی بـادا دل مـن پـر غـم و رنـج و فسـوس
تـا بـه کـی شـادان شـوند[۲] جانـا رقیبـان عبـوس
آتشـین رویـا! ز شـوق شـعلهٔ نـار رخـت
عاشـقانت[۳] بعـد ازیـن آینـد در[٤] دیـن مجـوس
خطـهٔ اقلـیم دل تسـخیر کـردی سربه‌سـر
بـر سـریر تخـت خـوبی تـا کـه کـردی تـو جلـوس
گیسـوانت، شـاه ترکـان! چـون[٥] کمنـد پـور زال
ابروانـت، مـاه ایـران همچـو تیـغ دسـت طـوس
بـا هـزاران کـرده شـوهر ایـن جهـان باشـد[٦] عجـوز
جلـوهٔ خـود را نمایـد بـا همـه کـس چـون عـروس
در شـب وصـلت بخـواهم از خـدا بـا سـوز دل
لال گردانـد نخوانـد در سـحرگاهان خـروس

۱- ئەم غەزەلە لە نوسخەکانی (کم، تا و مم)دا هاتووە.

۲- لە (کم)دا دووجار وشەی (شوند) هاتووە.

۳- لە (کم)دا سەرەتا بە (عاشقان) نووسراوە و لە سەرەوەی وشەکەوە (نت)ێکی بۆ زیادکراوە.

٤- کم، مم: بر.

٥- لە (کم)دا (چون)ەکە نەهاتووە.

٦- کم، مم: چون.

دســـت کوتـــاهش چـــو دور افتـــاد از دامـــان تـــو
مـــی‌دهـد طـاهر بـه دسـت و پـای یـاران تـو[1] بـوس

۱-کم، مم: تو به.

۳[۱]

در دهــن هــیچ دم از دیــدۀ بـیمار مپـرس
قصــۀ مــومن از آن کــافر خونخــوار مپـرس
بــا قلــم راســت نیایــد بنویســم بــه تــمام
آنچــه آمــد بــه ســرم، زان بــت عیّــار مپـرس
گفـتن طـول سـر زلـف خـود از چشـم مجـوی
از درازی شــب ای دوســت! ز بــیمار مپـرس
نشــنوی خــوش خبـری از دهــن هــیچ رقیـب
حــال عشّــاق خــود از مــردم و اغیــار مپـرس
عــالمی کشــته بــه یــک غمــزۀ خــونریزْ نگــار
از مــن خســته ز بــی‌بــاکی دلــدار مپـرس
حــال مــن پـرس ز آن شــوخ، ز اغیــار مجـوی
شــور بلبــل بطلــب از گــل و از خــار مپـرس
صــبر بایــد، گــذرد نیــک و بــد[۲] دور فلــک
طــاهر از گــردش ایــن چــرخ جفاکــار مپـرس

۱- ئەم غەزەلە لە نوسخەکانی (کم و مم)دا هاتووە.

۲- کم، مم: بدی، (بد) دروستترە.

٤[١]

گر کسی باشد نگارا راستگوی و حق‌شناس
روی تو نادیده با مه چون کند جانا قیاس؟
عشق تو اندر دل شاه و گدایان چون یکیست[٢]
سکّهٔ شاهان رود، بر زر بود یا بر نحاس
دوستان منعم نباید کرد از راه خرد
بهر آن لیلی[٣] رخم مجنون سان پوشم پلاس
خواستم خاک درش بوسم[٤] بحمد اللّٰه که شب
رخصتم داد آن صنم با صد هزاران التماس
ساقیا! برخیز جامی زان می پر شور ده[٥]
تا بشویم گرد غم از لطف تو من از حواس
مدّتی[٦] باشد که هستم بی نصیب از روی یار
دل شده از رنج دوری الحق ای یاران هراس
طاهرا بالا و رویش گفتمی ماه است و سرو
سرو اگر باشد چو ماه و مه اگر پوشد لباس[٧]

١- ئەم غەزەلە لە نوسخەکانی (کم، تا ، مم)دا هاتووە.

٢-کم: یکی است.

٣- تا: لیلا.

٤-کم: بوشم.

٥- تا: دی.

٦- تا: مدّت؛کم: مدّتی.

٧- لە نوسخەی (کم ، مم) لەجێگەی (مە) نووسراوە (ماه). کم: بلاس؛ مم: پلاس.

ش

۱[1]

دلم صد پاره گرداند چو بگشاید[2] گریبانش
پریشانم کند هردم به زلفین پریشانش
بگو آن ماهرو را از برای خون بهای خود
بگیرم روز محشر من[3] بهر دو دست دامانش
شبیخون می‌زند بر دل سپاه غمزه‌اش هردم
دل بیچاره نتواند که باشد مرد میدانش
اگر سودای چوگان بازیش در[4] سر فتد روزی
بیرون آرم دل خود را برای گوی چوگانش[5]
چو خواهم نامه بنویسم به سوی دوست از حالم
ز خون دل کنم تحریر اوّل بار[6] عنوانش

۱- ئەم غەزەلە لە نوسخەکانی (کم تا ، کب)دا هاتووە.

۲- کم، تا: بنماید.

۳- کب: بگیرم من.

٤- کب: بر.

۵- کب: میدانش.

٦- کب: باز.

به زیــر ابــر غــم شــد آفتــاب شــادیم روزی[١]

به مــا ننمــود جانــان آن[٢] رخ چــون مــاه تابــانش

مــرو دنبــال آن کــافر کــه[٣] واقــف نیســتی طــاهر

به نــاحق خــون بریــزد آن دو چشــم نامســلمانش

١- کب: نبرده غم آن بت نیکوصفت روزی.

٢- کم، کب: آن دلبر.

٣- کب: کم؛ تا: تو.

۲[۱]

بنگر شبی دو چشمم هرگز نبرد خوابش
شاید به خواب بینم روی چو آفتابش
آمد نسیم نوروز بدرید معجر گل
کو ساقیم که آورد مینای پر شرابش
با خون دل نوشتم صد نامه نزد یاران
قاصد[۲] برفت و ناورد یک نامه را جوابش
یارب چه بخت دارم دلدار را چه گویم؟
می خورده با رقیبان بر من بود عتابش
او می‌رود، دل از پی دانی چگونه باشد؟
بازیست در پی صید باشد چنان شتابش
تعمیر بایدش کرد کاشانهٔ دلم را
منزلگه تو باشد جانا مکن خرابش
چون وصل‌های دیرین در پیش چشم دارم
بینم غمی که پیری یاد آورد شبابش
روز قیام محشر دامان تو بگیرم
طاهر نگشته کافر، چندان دهی عذابش

۱- ئەم غەزەلە لە نوسخەکانی (کم ، مم)دا هاتووە.

۲- لە نوسخەکەدا نووسراوە (قاصدت) و وەزنەکەی تێک داوە.

٣[١]

همدمی یابم اگر همتای خویش
باز گویم قصهٔ سودای خویش
شیشهٔ دل پر شراب عشق تست
مشکنش هردم بتا مینای خویش
چون ز ملک عشق مجنون رخت بست
کرد ما را حکمران در جای خویش
ساعتی خواهم به روز و ماه و سال
تا بگویم سربەسر غمهای خویش
لطفها بر زیر دستان کی کند؟
شمع ندهد روشنی در پای خویش[٢]
از غمت دیوانه سان عریان شدم
کوه و صحرا[٣] میکنم مأوای خویش
صورت شمشاد و سرو آید به دل
چون نماید آن قد و بالای خویش
چون شراب از دل برد یک پرده غم
صرف میکن طاهرا کالای خویش

١- ئەم غەزەلە لە نوسخەکانی (کم ، مم)دا هاتووە.

٢- نوسخەی (مم) لێرەدا تەواو دەبێت.

٣-کم: سحرا.

٤[1]

ای دل! انــدر کــار گیتــی خفتــهٔ بیــدار بــاش
بیهُشِ[2] خمر غـروری، یـک زمـان[3] هشـیار بـاش
هست کافی نزد عاشق یک سـخن پیغـام دوسـت
نــه چــو موســی در هــوای دیــدن دیــدار بــاش
جلوهٔ خود را به چشـم دوسـتان چـون گـل دهیـد
در دل پـر کـین دشـمن دائـما چـون خـار بـاش[4]
دفـع غـم خـواهی رفیقـا زیـن جهـان پـر ز شـور
بــی توقــف رو، مریــد خانــهٔ خــمارّ بــاش
طــاق ابرویــت خمیــده ای صــنم! از روی لطــف
هوشــیار[5] آن مســت خســتهٔ بــیمار[6] بــاش
مصــحف رویــش کــه نبــود تــا بخــوانی آیتــی
در پــی آن گیســوی چــون رشــتهٔ زنّــار بــاش
طــاهرا تــا در جهــان تــو عمُــر داری روز و شــب
بهــر آن رخســار گــل چــون بلبــل گلــزار بــاش

١- ئەم غەزەلە لە نوسخەکانی (کم و تا)دا هاتووە.

٢- کم: بیهمتی.

٣- کم: دمی.

٤- ئەم بەیتە و بەیتی دواتر لە نوسخەی (کم)دا بە بەیتی ژمارە (٣ و ٤) هاتووە.

٥- کم: هشیار.

٦- کم: خمارّ.

۵[1]

به جــای دانـــه در زلـــف چـــو دامـــش چشـــم بــادامش
دل[2] بـی بـال و پـر مرغـی شـد و[3] هـم صـید و هـم دامـش
گـــمان دارم[4] پـــس از مـــردن دگـــر[5] ره بـــاز برخیـــزم
به گـوش[6] خـود اگـر مـن بشـوم در گـور پیغـامش[7]
جهانـــداری نخـــواهم چـــون بگـــردی در جهـــان ای دل!
کجـا یـابی نشـان از جـم، کجـا بینـی لـب جـامش؟
فتـــاده خســـته و پـــر غـــم دلم در کعبـــهٔ کویـــت
خـــودم قربـــان کـــنم، یـــا بشـــکنم ای دوســـت احـــرامش؟
نگـــارا! بـــر لـــب بـــام آ[8] که آن کـــس بـــود پابنـــدت
بـــه جـــرم عشـــق رویـــت مـــی‌کننـــد[9] امـــروز اعـــدامش
بـت مـه روی مـن از بخـت بـد پـیش از همـه صـنعت
همیشـــه از بـــرای بـــردن دل هســـت اقـــدامش

۱- ئەم غەزەلە لە نوسخەکانی (کم و تا)دا هاتووە.

۲- تا: دلی.

۳- تا: شد؛ کم: شد و.

٤- کم: ندارم.

۵- تا: دیگر.

٦- تا: به گوشی.

۷- کم: به کوشی خود اگر دامن در گو پیغام خوش.

۸- کم: باما.

۹- کم: تو روی کنند.

چنـــان خواهـــد ز یمـــن عشـــق تـــو طـــاهر پـــس از مـــردن
چـــو مجنـــون ســـیه طـــالع بمانـــد در جهـــان[1] نـــامش

۱- تا: نیز او.

٦[1]

ایـن سـخن از قدسـیان آمـد مـرا دیشـب بـه گـوش
شـادی و غـم در جهـان خـود بگـذرد تـو مـی بنـوش
سـاغر از کـف دور کـرد و بـاده‌ام بـا خـم بـداد
حـاتمی بـا مـا کنـد هـر لحظـه پیـر مـی فـروش
عمـر بـی حاصـل نمـودی صـرف راه نفـس بـد
ای پسـر! هُشـدار یکـدم نیـز بـا نیکـی بکـوش
تـرس[2] آن دارم جهـان را زود طوفـانی کنـد
قلـزم اشـکم چنـان آمـد ز هجرانـت بـه جـوش
عارفـان در بـزم راهـت کـی دهنـد ای بـی‌خبـر!
تـا نگیرنـدت بـه مسـتی بارهـا یـاران[3] به دوش
آشـنایی بـا سـیه‌ماران نشـاید، از چـه رو
اژدهـای تنـدخو افکنـده‌ای جانـا به دوش؟
طرفـه شـوخی دیـده‌ام از یـک نگـاه پـر فـنش
رفـت از دل صـبر و بیـرون شـد زسـر آرام و هـوش
چـون بـه یـاد چشـم مسـتت مـی بنوشـم هـر زمـان
قدسـیان در عـرش گوینـدم کـه طـاهر! بـاده نـوش

۱- ئەم غەزەلە لە نوسخەکانی (کم و تا)دا هاتووە.

۲-کم: بیم.

۳-کم: رندان.

ص

۱[۱]

گــل بیاراســت بــزم خــاص الخــاص
بــاز بلبــل شــده اســت چــون رقــاص

تــا بمانــی ز چشــم بــد سـالم
خــوانم ای دوســت ســورۀ (اخــلاص)

بــا حــذر بــاش گفــت از نــادان
نشــنیدی مگــر تــو پنــد خــواص؟

غوطـه در بحـر عشـق بـی سـود است
چــون ندانــد ز قعــر آن غــواص

ســفله پــرور بــود جهــان زان رو
نیســت در شــهر مــا کســی اشــخاص

گــر غمــت مــی‌کشــد بــه فتــوی عشــق[۲]
خــون خُــم ریــز تــو بــه جــای قصــاص

طــاهر ایســتاده پــیش یــار چنــان
نــزد مرشــد مریــد بــا اخــلاص

۱- ئەم غەزەلە لە نوسخەکانی (کم و تا)دا هاتووە.

۲- کم: دهر.

ط

۱[۱]

بــی قـــدوم تـــو نیایـــد[۲] در دل مـــن انبســـاط
بـی حضـور تـو نـدارم یـک زمـان شـوق[۳] و نشـاط

گــوش کــن، پنــدم عزیــزا زود بــا ســمع قبــول
بــا انــیس بــی ادب هرگــز نشــاید اخــتلاط

مــدّتی[٤] بگــذار از ســر جــان مــن رســم جفــا
غیــر تــو ببریــده‌ام از هرکســی[٥] مــن ارتبــاط

صــانع بیچــون بــه لطــف خــویش در صــحن چمــن
بــاز از دیبــای اخضــر گســترانیده[٦] بســاط

هــر کــس از احســان تــو کــام دل خــود یــافتی[۷]
بــا مــن مســکین نکــردی دلبــرا هــیچ التفــات[۸]

کشــتی شــادی نــدارد راه از[۹] گــرداب او
ملــک اقلــیم دلم بــا بحــر غــم باشــد محــاط

۱- ئەم غەزەلە لە نوسخەکانی (کم و تا)دا هاتووە.

۲- تا: بیاید.

۳-کم: ذوق.

٤- تا: مدّت.

٥- تا: نبریده‌ام از هرگز؛کم: از هر کسی ببریده‌ام، (ببریده‌ام از هرکسی) دروستترە.

٦- تا: گستراند یک.

۷- تا: خود یافت رفت.

۸- تا: التفاط، دەبێت (التفات) بێت. شیاوی باسە، ئەم سەروایە نەگونجاوە.

۹-کم: در.

طــــاهرا بســــتن بــــدو دل از خیــــال ابلهیســــت

کهنــــه و فرســوده گشــته ایــن جهــان چــون ربــاط

ع

١[1]

هــر ســحر چــون شــمس خــاور مــی‌کنــد جانــا طلــوع
بــــر ســــر[2] کویــــت بیــــایم ســــرفکنده بــــا خشــــوع
از همــــه صــــنعت بریــــدم دســــت خــــود را نــــاعلاج
تــا بــه تحصــیل علــوم عشــق کــردم مــن شــروع
صــبر اگــر باشــد بــه گیتــی جملگــی خــود بگــذرد
از بــدو از[3] نیــک، هرچــه در جهــان باشــد وقــوع
مــاه در پــیش رخــت هــردم کنــد جانــا ســجود
ســرو در پــیش قــدت باشــد همیشــه در رکــوع
صــد هــزاران خــوبرو باشــد بدیشــان ننگــرم
اصــل خــوبی چــون تــویی ایشــان[4] هــمه یکسـر فــروع
همچــو شــمع از دوریــت تــا صــبح شــبهــای دراز
قطــره قطــره مــی‌چکــد از هــردو چشــمانم دمــوع
طــاهرا هشــدار راز خویشــتن بــا کــس[5] مگــوی
تــا نیابــد ســرّ دل در نــزد نادانــان شــیوع

١- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەکانی (تا، کم و مم)دا هاتووە. لە نوسخەی (کم)دا تـا بـەیتی (٤) هـاتووە، لـە نوسـخەی (مم)یشدا تەنها (٣) بەیتی کۆتاییی ماوەتەوە.

٢- تا: در.

٣- کم: وز.

٤- تا: ایشان با.

٥- تا: کسی.

۲[۱]

خوانــده‌ام علــم عاشــقی مجمــوع
راز دل گفتـــــنش بـــود ممنـــوع
ابــروت[۲] دیــدم آنچنـــان گشـــتم
چـــون بینیـــد هـــلال را مصـــروع
خـــون مـــا را حـــلال گرداننـــد
گـــر کنـــی قـــول دشـــمنان مســـموع
چـــون تـــو از دلبـــران روی زمـــین
نیســـت ای دوســـت نـــازک مطبـــوع!
پیـــر عشـــاق داد فتـــوی نیـــک
نظـــر[۳] خـــوب رو بـــود مشـــروع
رفـــت مجنـــون و هـــر غمـــی[٤] بـــودش
بـــا دل مـــن ســـپرد او مجمـــوع
ســـرو قـــدّش ببینـــی گـــر طـــاهر
آفـــرین کـــن به صـــانع و مصـــنوع

۱- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەکانی (تا و مم)دا هاتووە.

۲- تا: ابرویت.

۳- لە نوسخەکەدا بە (نظری) نووسراوە و هەڵەیە.

٤- تا: غم.

٣[1]

قـول جاهـل را مکـن ای دوسـت! هرگـز اسـتماع
صـحبت نـادان به دانـا مـی‌دهـد رنـج صـداع
قسـمت مـا از ازل در خـوان وصـل تـو نبـود
بـا قضـای آسـمانی چـون تـوان کـردن نـزاع؟
نـازم آن رخسـار گلرنـگ و[2] جبـین مهوشـت
از فـروغش خسـرو گـردون بمانـد از شـعاع
صـنعت[3] جـان دادن از فرهـاد مـن آمـوختم
علـم جنّـت را ز مجنـون کـرده‌ام اول سـماع
در نشـاط وصـل پـر غـم باشـم از بـیم فـراق[4]
شادی و غم بس عجب یـک جـا که کردنـد[5] اجـتماع
گـر بیـایی گسـترانم جـان به پاینـداز تـو
نیسـت در اقلـیم تـن بهتـر از آن جانـا متـاع
خـواه بـرتختش نشـان و خـواه از پیشـش بـران
حکـم تـو در نـزد طـاهر هسـت مقبـول و مطـاع

١- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەکانی (تا و مم)دا هاتووە.

٢- تا: گلرنگ.

٣- تا: صفّت.

٤- تا: زاق.

٥- تا: گردید.

غ

۱[۱]

مطرب بزن تو چنگ که گشته است سبز باغ
ساقی بیار باده بهشت است طرف راغ
خشک است از سموم کدر سبزه‌زار شوق
یک لحظه تا به رغم فلک تر کنم دماغ
جانا عجب که روی تو گشته انیس زلف
باز سفید چون شده در زیر بال زاغ؟
ساقی ز چشم تو همه دم مست و بیهشم
هشدار نشکنم که به دستم دهی ایاغ[۲]
امروز در چمن به حریفان نظر کنید
ماییم و لاله هردو که هستیم پر ز داغ
با بندگان که لطف ندارد نگار من
داند ندارد روشنی در پای خود، چراغ
آمد رقیب پنجه زند با تو طاهرا
با شاهباز گشته مقابل یکی کلاغ

۱- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەکانی (تا و مم)دا هاتووە.

۲- لێرەدا نوسخەی (مم) لێی فەوتاوە.

ف

۱[۱]

بـــزن درویـــش جـــای کـــوس بـــر دف
ســپاه غــم به هــم تــا بشــکنم صــف
بهار است [و] نگار است [و] لـب جـوی
بیــا ســاقی بـــده[۲] یــک جــام قرقــف
از آنـــت مـــن نخـــوانم تـــو پریـــزاد
که باشـــد آدمـــی از جمـــله اشـــرف
به پـــایین هـــر که آمـــد نیســـت جبریـــل
به بـــالا هـــرکه شـــد نبـــود چـــو رفـــرف
کجــا فهــم ســخن‌ســنجی کنــد، هــیچ
ســری باشــد ز عقــل [و] مغــز اجــوف؟
بگـــو تـــا خـــون دل در جـــام ریـــزم
حنــا گیــری اگــر ای دوســت بــر کــف
چنـــانش آتشـــی افروخـــت در دل
بســـوزد طـــاهر غـــم دیـــده از تـــف

۱- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەی (تا)دا هاتووە.

۲- تا: بدی.

۲[۱]

هر سحر آیم به کویت همچو حاجی در طواف
در طریق عشق مویی چون ندارم انحراف
بس که خاموشم زبانم نکته‌سنجی غیب کرد
زنگ آرد تیغ ماند چون زمانی در غلاف
جان هزیمت کرد در تن از صف مژگان تو
بیدلی از لشکری بگریزد آخر در مصاف
هرچه آید برسرم تقصیر دل دادن به تست
می‌کنم با جرم خود هر لحظه جانا اعتراف
از پری‌رویان وفا و مهر جستن ابلهیست
چون حدیث بودن عنقاست اندر کوه قاف
زنده گردد از عبورت کشتگان تیغ عشق
مقدم عیسی برای مردگان باشد کفاف
طاهرا صد پاره شد دل گرچه بد از غم ضعیف
بس که تیر غمزه‌اش در جنگ باشد موشکاف

۱- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەکانی (تا و مم)دا هاتووە.

۳[1]

طاقــت از دل بــرد یکســر نــاز خوبــان یــک طــرف
کــوه صــبرم[2] نــرم کــرده چشــم فتــان یــک طــرف
یــک نگاهــت بــر جگــر دو زخــم مهلــک مــی‌زنــد
تیــغ ابــرو یــک طــرف ســوفار مژگــان یــک طــرف
دل فتـــاده در میـــان چـــین زلفینـــت به غـــم
می‌کشد هر یک به خود این یـک طـرف، آن یـک طـرف
جــان عاشــق را دو چیــز جــان گــزا[3] بــر بــاد داد
روز هجــران یــک طــرف، طعــن رقیبــان یــک طــرف
بــس عجــب بــر عارضــت چــون کرده‌انــد هــردو مقــام؟
مــاه انــور یــک طــرف خورشــید تابــان یــک طــرف
چشـــمهٔ چشـــمم به جوشـــیدن در آمـــد، شـــد روان
رود جیحــون یــک طــرف، دریــای عــمان یــک طــرف
کشـــته پامـــال[4] دو غـــم طـــاهر دریـــن دیـــر خـــراب
جــور گــردون یــک طــرف، هجــران جانــان یــک طــرف

۱- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەکانی (تا و مم)دا هاتووە.

۲- مم: جرم.

۳- تا: گذا.

٤- تا: پامالی.

٤[1]

گفــت رقیـــب دوش مـــن بوســـه گـــرفتم از لـــبش
گـاو چـه دانـد ای صـنم! نقـل خـورد بجـز علـف
خـورد و بـزرگ هـیچکس شـاد نرفتـه زیـن جهـان
گـر تـو بخـوانی طـاهرا قصـۀ جملگـی سـلف

۱- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەی (مم)دا هاتووە و سەرەتاکەی فەوتاوە و هەر ئەم دوو بەیتەی ماوەتەوە.

۵[1]

هست ما را طرفه شوخی نکته‌پرداز و حریف
گلرخی عاشق کشی سیمین بناگوشی لطیف
پای دل‌بست است زلفینش به جرم عاشقی
یعنی مجرم را ببندد حکم قانون منیف
کهربا را عار آید تا کشد او را به خود
بس تنم باریکتر گشته است از کاه ضعیف
عمر را تعجیل رفتن می‌کند، ما بی خبر
بگذرد ای دوست! گر فصل زمستان و خریف
هرکسی شادی کند چون عید آید نزد من
دیدن رخسار جانان بهتر از عید شریف
صد هزاران کرده شوهر این جهان پیره‌زن
تو چنان دانی که باشد بکر و مستور و عفیف
طاهرا[2] از حسرت آن ماهرو الحق تنت
چون هلال یکشبه گردیده باریک و نحیف

۱- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەی (تا)دا هاتووە.

۲- نوسخەکە: طاهر.

ق

۱[1]

بـا دل خـود کـرده‌ام ای شـوخ! دیـروز اتفـاق
دختـر غـم را به حکـم شـور مـی بـدْهم[2] طـلاق
گویدم دلبر که طاق است ابـروی مـن یـا کـمان؟
بس شـگفت آیـد کـمان جفـت را گـویم که طـاق
حمـد لله از قـدومش بـا شـه[3] ملـک نشـاط
نوبـت صـلح آمـد و بگذشـت ایـام نفـاق
کـرده افسـون دو چشـمت ملـک ایـران را خـراب
گشـته سـحر غمـزه‌ات بـرهم زن[4] ملـک عـراق
خـواهم از دادار گیتـی کـس نبینـد شـام هجـر
صبح نبود در پی‌اش ای دوست! شـب‌هـای فـراق
آتـش دل در خـروش و قلـزم اشـکم بجـوش
آب و آتـش بـین که کـرده هـردو بـاهم التصـاق
شـاید از گفتـار بـد خـاموش گـردد مـدتی
طـاهرا بـادا رقیبـان کشـتهٔ درد خنـاق

۱- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەکانی (تا و مم)دا هاتووە.

۲- تا: بدهد.

۳- مم: شهی.

٤- نوسخەکان: زنی.

٢[١]

قطـــره قطـــره بــــر رخ زیبــــاش اســـتاده عـــرق[٢]
همچـــو شـــبنم بـــر گـــل ســـوری ببـــارد در شـــفق[٣]
شـــــادی و غـــــم هـــــردو تقســـــیمند از روز ازل
بـــیش و کـــم بـــا ســـعی کـــردن نیســـت در دیـــوان حـــق
شـــرح مشـــتاقی نوشـــتن سربەســـر بـــس مشـــکل اســـت
نـــاتمام آیـــد نویســـم لحـــظەای گـــر صـــد ورق
چـــاره کـــن درد مـــرا بـــا نوشـــداروی لبـــت
در تـــن مـــن تـــا کە مانـــده نازنینـــا یـــک رمـــق
بـــا تنـــی[٤] چـــون پنبـــۀ محلـــوج چشـــم نرگســـت
از هـــمه خوبـــان به گیتـــی بـــردەای گـــوی ســـبق
هـــر شـــب از ایّـــام هجـــر و دوری دیـــدار دوســـت
گـــل کنـــد از اشـــک چشـــمم ایـــن زمـــین را یـــک طبـــق
هـــر زمـــان طـــاهر بـــه آن[٥] دلـــدار گویـــد ایـــن ســـخن
راضـــیم[٦] از جـــور تـــو نـــاحق بـــود یـــاخود به حـــق

١- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەکانی (تا و مم)دا هاتووە.
٢- ئەم وشەیە لە (تا)دا ناخوێنرێتەوە و لە نوسخەی (مم) وەرگیراوە.
٣- ئەم وشەیەش لە (تا)دا ناخوێنرێتەوە و لە نوسخەی (مم) وەرگیراوە.
٤- مم: تن.
٥- مم: بدان.
٦- مم: راحتم.

۳[۱]

عــالمی چــون مــن شــده پابنــد و ســرگردان عشــق
بــس دل بیچارگــان[۲] شــد بنــدۀ فرمــان عشــق
کــی کشــد نــاز طبیبــان مبتلایــان غمــت؟
غیــر وصــل دلبــران حاشــا بــود درمــان عشــق؟
رســتگار هــر دو گیتــی خــواهی ای دل زود رو
دامــن آن بــوی[۳] گیــرد هــر زمــان دامــان عشــق
کشــتی عقــل و هــنر گــر نــوح باشــد ناخــداش
غــرق گــردد پــر خــرد در بحــر بــی‌پایــان عشــق
خطــۀ جــان را گرفــت و ملــک دل تســخیر کــرد
حکــم فرمــا گشــته در تــن لشــکر ســلطان عشــق
عشق چــون خســرو بســی شــاهان غــلام خــویش ســاخت
صــد چــو رســتم گشــت روبه بــر ســر[٤] میــدان عشــق
بــر طعــام ســفرۀ شاهنشــهی[۵] میلــی مکــن
طــاهرا گــر شــد نصــیبت ریــزه‌ای[٦] از خــوان عشــق

۱- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەکانی (تا و مم)دا هاتووە.

۲- تا: بیچارە.

۳- مم: بو.

٤- تا: روبە سر.

۵- لە نوسخەکەدا نووسراوە (شاهانشهی) و کێشی شیعرەکەی تێکداوە.

٦- مم: زرّەای.

ک

١[1]

کــــردەام نظّـــاره[2] هــــردم مــــن به اطــــوار[3] فلـــک
عــــیش بــــرهم‌زن بــــود ایــــن طــــرز و رفتــــار فلـــک
اطلـــس شـــادی نیـــابی گـــر ســـپاری نقـــد جـــان
نیســـت جــز دیبـــای غــم یـــاران! به بـــازار فلـــک
هـــیچ در هـــیچ اســت نـــیش و نـــوش او ســـر تـــا قـــدم
کــــردەام تحقیـــق یکســـر رســـم کـــردار فلـــک
کاشـــکی در آســـمان مـــن بـــودمی جـــای مســـیح
یـــک نفـــس بـــرهم زنـــم تـــا رکـــن و آثـــار فلـــک
چـــون گلـــی خـــواهم ببـــویم از گلســـتان وصـــال
دامـــن شـــادی بـــدرّد هـــر طـــرف خـــار فلـــک
از خـــدا خـــواهم به ســـوز دل هـــمه شـــب تـــا ســـحر
دوشِ کـــافر هـــم نگیـــرد بـــار اوبـــار فلـــک
طـــاهرا! غـــرّه مشـــو هرگـــز به اســـباب جهـــان
آزمـــودم چـــون مـــن و تـــو دیـــده بســـیار فلـــک

١- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەی (تا)دا هاتووە.

٢- لە نوسخەکەدا نووسراوە (نضّارە).

٣- ئەم وشانە لە نوسخەکەدا کە بە: (اطواری، رفتاری، آثاری، خاری، باری، بسیاری) هاتووە، هەڵەیە و بەو شێوەی سەرەوە دروستە.

۲[1]

گـــردن مینـــای[2] تـــو ســـیم اســـت زلفینـــت محـــک
آزمایــــد ســــیم آن را تـــــا نمانـــد هــــیچ شــــک
خـــورد گردانـــد بتـــا قنـــدیل مـــاه و مشـــتری
گـــر ببینـــد شـــمع رخســـار تـــو عینـــی در[3] فلـــک
نشـــنوی گـــاهی تـــو جانـــا بـــاوجودا[4] تـــا ســـحر
نالـــۀ مـــن کـــر نمـــوده گـــوش سمّـــاک و ســـمک
بـــر تـــن لیلـــی[5] نیایـــد زحمتـــی در جـــای خـــویش
بـــالش مجنـــون به هـــامون گـــر بـــود خـــار و خســـک[6]
دل به تیـــر غمـــزه‌ات گردیـــده امشـــب چـــاک چـــاک
زخـــم او بـــا خنـــده‌ات پـــر گشـــته جانـــا از نمـــک
نـــدهم از کـــف عاشـــقی را بـــا ســـتم‌هـــای غمـــت
نقـــش مهـــرت از دل مـــن کـــی شـــود بـــا هـــیچ حـــک؟
گفـــتمش طـــاهر نگـــارا بـــا رخـــان روشـــنت
مـــن نـــدانم آدمـــی هســـتی تـــو یـــا خـــود از ملـــک

۱- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەکانی (تا و مم)دا هاتووە.

۲- تا: بلّور. میـنای.

۳- مم: بر.

٤- ئەم دەربڕینە واتا نادات بەدەستەوە، بەڵام لە هەردوو نوسخەکەدا بەو شێوەیە نووسراوە.

۵- تا: لیـلا.

٦- مم: خشک.

۳[1]

تـا بـود از روز هجـران سـینهٔ مـن چـاک چـاک
همچـو مـاتم دیـدگان بـر سـر کـنم هـر لحـظه خـاک

عـاقلان[2] را نیسـت بـا نـادان سـر گفـت و شـنود
آب و آتـش را نباشـد هـردو بـاهم اشـتراک

چـون مـی از دل مـی‌بـرد یـک لحـظه انـدوه فـراق
گـو که بتراشـند تـابوت مـرا از چـوب تـاک

روی شـیرین را چـو خسـرو عاشـقی پیـدا شـود
مـی‌کنـد فرهـاد خـود را گـر به نـادانی هـلاک

بـر سـرم تـا سـایه انـدازد دو زلـف پـر خمـت
از هـمه عـالم به جانـت نیسـت مـا را هـیچ بـاک

رخـنه انـدازد به کـار عاشـقی ترسـم رقیـب
سـاعتی از جانفشـانی گـر کـنم مـن انفکـاک

طـاهرا مهـر نگـاران کـی گـذارم مـن ز کـف؟[3]
مشـکل از دل مـی‌رود بیـرون مگـر بـا جـان پـاک؟

۱- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەکانی (تا و مم)دا هاتووە.

۲- تا: عاقلنرا.

۳- لێرەدا نوسخەی (مم) لێی فەوتاوە.

٤[1]

بیـــا ســـاقی بـــده[2] آن جـــوهر[3] تـــاک
بـــرای زهـــر غـــم باشـــد چـــو تریـــاک
بـــدان راحـــی که باشـــد راحـــت روح
بشـــــویم گـــــرد غـــــم از روی ادراک
به ســـــان کهربـــــا در بـــــردن کـــــاه
بـــرای جـــذب[4] دلهـــا هســـت چـــالاک
به گـــرد گـــور مجنـــون لاله هرســـو
گریبـــان پـــاره کـــرده رویـــد از خـــاک
ز شـــمس روی تـــو گـــویم حکایـــت
چه کـــارم چـــون مـــنجّم مـــن به افـــلاک؟
رفـــو کـــردن ورا بـــس مشـــکل افتـــاد[5]
چنـــانم دل شـــده از غمـــزه‌ات چـــاک

١- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەکانی (تا و مم)دا هاتووە.

٢- تا: بدی.

٣- مم: گوهر.

٤- مم: جزب.

٥- مم: آید.

بجـــز نقـــش تـــو ای حـــور پـــری رو![1]
ز لـــــوح دیـــــده و دل کـــــرده‌ام پـــــاک
گـــــرفتم طـــــاهرا زنّـــــار[2] گیســـــوش
فکنـــــدم از کفـــــم تســـبیح و مســـواک

۱- مم: ای شوخ پریزاد.

۲- مم: از تار.

گ

۱[۱]

پـای دل را آنچنـان زد عـشـق تـو ای دوسـت! سـنـگ
در بیابـــان غـمـــت اســب خـــرد گردیـــد لنـــگ
ســـاحلی را خـــوف نبـــود هـــیچ از آســـیب آب
مـا اگـر بشکسـته کشـتی بـیم داریـم از نهنـگ
صــفحهٔ رویــش گــرفته زلـف پـــرچین گفـتمش
کـی شـود تسـخیر ملـک روم از آشـوب فرنـگ؟
نیست مشکی همچو مویت در هـمه چـین و[۲] خطـا
نیست نقشـی همچـو رویـت در هـمه ملـک فرنـگ
اشـــک ســـرخم را گرفـــت و داد یـــاقوت لـــبش
از خریـد لعـل و مرجـان جـوهری را نیسـت ننـگ
شـادی و غـم در گـذر باشـد میـنـدیش ای رفیـق!
کـو نـوازد مطـرب مـا بـربط و تنبـور و چنـگ
لشـــکر مژگـــان او هـــر دم کنـــد عـــزم دلم
یـک تنـی بـا لشـکری آخـر کجـا آیـد به جنـگ؟
اطلـس پـر نقـش نبـود جامـهٔ زیبـای یـار
دامـنش طـاهر! شـده از خـون دلهـا رنـگ رنـگ

۱- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەکانی (تا و مم)دا هاتووە.

۲- تا: چین.

ل

۱[۱]

روی تــو مــاه دو هفــته، ابرویــت شــکل هــلال
از خــدا خــواهم نیایــد هــردو را هرگــز زوال
بـا انـیس دیـو سـیرت گفتگـو بـس مشـکل اسـت
صـحبت نـاجنس بـا دل مـیدهـد رنـج و مـلال
جمـله نعمـتهـای گیتـی امتحـان کـردم درسـت
در جهـان لـذّت نباشـد همچـو تحصـیل کـمال
منـع مـن از بوسـهٔ آن شـهد لـب مانـد بـدان
تشـنه را گـویی مخـور بینـد اگـر آب زلال
زیبـد ار گـویم ملایـک یـا پـری یـا حـوری اسـت
لیـک چـون گـویم که باشـد آدمـی را ایـن جـمال؟
گـر بیـایم شـمّهای وصـف میـانش را کـنم
بـس که باریـک اسـت تعـریفش نیایـد در خیـال
دفـع غـمهـا را بجـز مـی بـا مـن مسـکین نگفـت
کـردم از پیـر خـرد طـاهر بسـی مـن ایـن سـوال

۱- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەی (تا)دا هاتووە.

۲[۱]

کی توانم من کشم این جور و استغنای دل؟
هر زمان اندر پی کاری بود سودای دل
خضر گفتارا! به فریادش رس از روی کرم
رفته در گل تا به زانو از غم تو پای دل
آفرین بر سایهٔ بال هما رنگش کنم
شهرهٔ عالم شدم از همّت والای دل
از لب سرکه‌انگبینت ای طبیب پرهنر!
یک زمان بنشان به خوبی آتش صفرای دل
منع او هرگز مکن گر خون شود از دوریت
آب گردد سنگ جانا! گر بود در جای دل
برقع افکن از جبینت تا شود حاکی مگر
از پی روی تو باشد این همه غوغای دل
دست خیاط ازل طاهر! به حکم کردگار
جامه‌ای از غم بریده بر قد و بالای دل

۱- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەی (تا)دا هاتووە.

٣[1]

ترکـــان[2] ز بـــاغ رســـته ســـمن بردمیـــده گـــل
جمشـــید وار خیمـــه، بـــه صـــحرا کشـــیده گـــل
ناکـــام دلـــی[3] برفـــت بـــه ســـوگ رحیـــل او
ســـر تـــا قـــدم بـــه بـــاغ گریبـــان دریـــده گـــل
آراســـت عنـــدلیب بـــه دیبـــای ســـبز دشـــت
چـــون نـــوعروس جامـــهٔ قرمـــز بریـــده گـــل
بـــر رغـــم مـــدّعی تـــو دمـــی رو بـــه ســـیر بـــاغ
بـــر شـــاخ بـــاز کـــرده به راهـــی تـــو دیـــده گـــل
بـــا رایـــت شـــقایق و بـــا کـــوس عنـــدلیب
ماننـــد پادشـــاه بـــه بســـتان رســـیده گـــل
گشـــته خجـــل بنفشـــه از آن زلـــف تابـــدار
از حســـرت و حـــزن تـــو رنگـــش پریـــده گـــل
سوســـن چـــو مـــن دراز نمـــوده زبـــان خـــود
در پرنیـــان ســـبزه چـــو تـــو آرمیـــده گـــل
خون شد دلش به سان تو طاهر به طرف باغ
گـــویی[4] کـــه نـــام روی تـــو چـــون مـــن شـــنیده گـــل

١- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەکانی (کم و مم)دا هاتووە.

٢- مم: ترکا.

٣- مم: دی.

٤- نوسخەکان: گوی.

٤[1]

از دلم رفته[2] است دیگر طاقت صبر جمیل
از[3] تب دوری چنانم تن شده زار و علیل،
آب حیوان لبش، مشکل نصیب ما شود[4]
چون سکندر خضر باشد گر در آن راهم دلیل
دل به الطاف خدا بندم به هر احوال من
سرد گردد از توکّل[5] شعلهٔ نار[6] خلیل
خون دل از حسرت آن می‌خورد دائم رقیب
یار گاهی گر به حال من کند لطف قلیل
آنچنان دارم تن چون قاقمش را[7] در بغل
سیم خالص گر[8] فتد ای دوست! در دست بخیل

١- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەکانی (تا، کم و مم)دا هاتووە.

٢- مم: رفت.

٣- تا: در.

٤-کم: نشود.

٥-کم: گل چون.

٦- تا: ناری.

٧- لە نوسخەکەدا بە (ر) هاتووە.

٨-کم، مم: چو.

هرچــه[١] داری آرزوهــا،[٢] آنچنــان کــن جــان مــن!
از بــرای کشــتن خــود چــون[٣] تــرا کــردم وکیــل
پارسی گــر نظــم گفتــی[٤] تیــز فهــم و خــوب‌گــو؟
طــاهرا در شــعر نیکــو نیســت الفــاظ ثقیــل[٥]

١- مم: گرچه.
٢-کم: آرزوهای.
٣-کم، مم: من.
٤-کم، مم: گویی.
٥-کم: قلیل.

۵[۱]

گـر دهـد مـا را امـان[۲] تـا مـدتی[۳] دست اجـل
بـاز یـار خـویش را بـا شـوق گیـرم در بغـل
با دو چشم خود ببینی سعی کـردن سـود نیسـت
آنچـه بـر پیشـانیت بنوشـته[٤] کتّـاب ازل
پـا برهنـه مـی‌روم از بهـر طـوف کـوی دوسـت
نیست حاجت تـا کشـم مـن نـاز جمّـال و[٥] جمـل
دل سـپردن بـا جهـان از جِنّـت و دیوانگیسـت[٦]
باطنش باشد چو گرگ و[۷] ظـاهرش باشـد حمـل
هسـت امّیـدم همیشـه زلـف او گیـرم بـه دسـت
آدمـی را هسـت آخـر در جهـان طـول امـل
دلبـرا! چـون تـو نـیم مـا را فکنـدی[۸] از دلـت
در وفـای مـن نیایـد تـا جهـان باشـد خلـل

۱- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەکانی (کم، تا و مم)دا هاتووە.
۲- کم: به آن.
۳- مم: مدت.
٤- کم: بنویشته؛ تا: بنویشت، ئەوەی سەرەوە دروستترە.
۵- تا: جمال.
٦- کم: دیوانه گیست.
۷- تا: گرگ.
۸- کم: فکنده.

شکر کن طاهر بـه هـر نیـک و بـدی رو می‌دهـد

بـا قضـاهای خـدا کوتـه بـود، دسـت جـدل[1]

٢

٦[1]

گـــر مـــاه کـــنم همســـر آن شـــکل و شـــمایل[2]
حاشـــا کـــه شـــود بـــا رخ تـــو هـــیچ مقابـــل
ای دوســـت! نـــدانی کـــه حســـودان بـــه چـــه حالنـــد
در گـــردن مـــن کـــرد چـــو او دســـت حمایـــل[3]
دوران فلـــک بـــین کـــه همـــه روز بـــه رویـــم[4]
هـــر لحظـــه گشـــاید در صـــد عجـــز و غوایـــل[5]
ای تـــرک سیه‌چشـــم! ســـروکار مـــن و تـــو
گشته است[6] یکی شهره بـه هـر جمـع [و] محافـل
یـــک لحظـــه بـــه بـــی یـــاد رخـــش نیســـت زبـــانم
ورنـــه صـــفت یـــار نگنجـــد بـــه رســـائل
ســـرخیل نگـــاران حشـــم نـــاز کـــه ســـر داد
دل مرتـــع غـــم گشـــته ایـــا میـــر قبایـــل![7]

١- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەكانی (كم، تا و مم)دا هاتووە.

٢-كم: شمائل.

٣-كم: حمائل.

٤- نوسخەكان: برویم.

٥-كم: غوائل.

٦-كم: گشتت.

٧-كم: قبائل.

تـــا مانـــده[١] ز اعیـــان ولایـــت نفســـی چنـــد
طـــــاهر نکشـــــد منـــــت اوبـــــاش و اراذل[٢]

١-کم: تا مابده.

٢- مم: ازازل.

۷[۱]

چـــو در طـــرف چمـــن بینـــد رخ گـــل
چـــه ســـازد گـــر ننالـــد صـــبح بلبـــل
مکـــانی نیســـت خـــالی بـــاد ز اغیـــار
ســـــخن‌هـــــا[۲] دارم از دســـــت تـــــو در دل
کجـــا باشـــد چـــو رویـــت شـــمس خـــاور؟
کجـــا دارد چـــو مویـــت بـــوی ســـنبل؟
بـــرون[۳] آرم دلم گـــر نیســـت پـــر عشـــق
نگیـــرم در بغـــل مینـــای بـــی مـــل
دو پـــایم لنـــگ و انـــدک توشـــه در پشـــت
بســـی خواهـــد رســـم تـــا مـــن بـــه منـــزل
ز بـــزم رفتگـــان گویـــد حکایـــت
چـــو آیـــد[٤] از دهـــان شیشـــه قلقـــل
بگیـــرد داد[۵] خـــود طـــاهر ز جانـــان
فتـــد چـــون در قیامـــت شـــور و غلغـــل

١- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەکانی (کم، تا و مم)دا هاتووە.

٢- کم: سخن‌هایی.

٣- لە نوسخەکاندا نووسراوە (بیرون) و ئەوەی سەرەوە دروستترە.

٤- کم، مم: آمد.

٥- تا: دا؛ مم: بگیرداداد.

م

۱[۱]

در زمـــین شـــوره ســـنبل کاشـــتیم
از رقیبـــان چشـــم نیکـــی داشـــتیم
بـــرد از دل نشـــئهٔ مـــی سربەســـر
هــر غمــی صــد ســاله مــا انباشــتیم
کــوس بــدنامی نــه اکنــون مــی‌زنــیم[۲]
در ازل مـــا ایـــن علـــم افراشـــتیم
جــز امیــد وصــل تــو ای دلربــا![۳]
آرزوهـــا هرچـــه بُـــد بگذاشـــتیم
گـــنج دل بـــا تـــو از ایـــن بســـپرده‌ایم
چـــون تـــرا بـــس مـــؤتمن پنداشـــتیم
ســـوی آن شـــوخ حریـــف دلفریـــب
نامـــه را از خـــون دل بنگاشـــتیم
گفـــت: رو طـــاهر طبیبـــان دور کـــن!
درد بـــی درمـــان بـــه تـــو بگماشـــتیم

۱- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەکانی (کم و مم)دا هاتووە.

۲- کم: می‌زنم.

۳- تا: دل ربا.

۲[۱]

تــن چــو مــو گشــته ز هجــرت بــه میــان تــو قســم
غنچه‌ســان تنگــدلم[۲] مــن به دهــان تــو قســم
قــامتم[۳] حلقــه شــد از بــار[٤] غمــت چــون چوگــان[٥]
به هــمان ابــروی شــوخ[٦] چــو کــمان تــو قســم
گشــته‌ام گــرد ســرت[۷] در همــه دم[۸] چــون کاکــل
به ســر و کاکلــک[۹] مشــک فشــان تــو قســم
بوســه‌ای وعــده نمــودی و لبــت[۱۰] گشــته ضــمان[۱۱]
از ضــمانت[۱۲] طلــبم، مــن بــه ضــمان[۱۳] تــو قســم

۱- ئەم شیعرە لە نوسخەکانی (کف، کش، کب، بر)دا هاتووە، هەروەها لە نوسخەی ژمارە (hs. Or. ۹۸۷۸) بەرلین و لە چاپەکانیشدا هاتووە.

۲- کش: دلم؛ کف: دل.

۳- کف: قامت.

٤- کف، کش: باغ.

۵- کش، بەرلین: غمت همچو کمان.

٦- کف: شوخی،.

۷- لە نوسخەکاندا بە (سرو) نووسراوە و هەڵەیە، بەو شێوەی سەرەوە ڕاستترە.

۸- کش: گرد سرت دم همدم.

۹- کش: به سرو کاکلکی؛ کف: کاکل آن؛ لە بەرلینیشدا نووسراوە (به سرو کاکلک). بەو شێوەی سەرەوە ڕاستترە.

۱۰- کب و کف: نمودی لب تو.

۱۱- بر: گشت ظمان.

۱۲- بر: ظمانت.

۱۳- بر: به ظمان.

جـــان به لـــب آمـــده از حســـرت لعـــل لـــب تـــو[١]
به هـــمان لعـــل لـــب شهدفشـــان تـــو قســـم[٢]
مانـــده ســـرو چمـــن از قـــدّ تـــو پـــایش در گـــل[٣]
بـــه خرامیـــدن[٤] آن ســـرو روان تـــو قســـم
نیســـت ممکـــن کـــه کـــنم[٥] پـــیش تـــو تقریـــر و بیـــان[٦]
حالـــت خـــویش، بـــه تقریـــر و بیـــان تـــو قســـم
گفـــت: طـــاهر کـــه به جـــان گشـــته ز خوبـــان دلگیـــر
راســـت گـــویم کـــه دروغســـت[٧] به جـــان تـــو قســـم

١- کف: لبت؛ بر: لعل لب؛ کب: لعل لب تو.

٢- له (کش)دا ئەم بەیتە نەهاتووە.

٣- کف: نامه و سرو و چمن از قد و پایش در گل؛ کش: مانده و سرو و چمن از قدّ تو پایش در گل؛ کب: نـارەون سـرو چمن از قدو پایش در گل.

٤- کف: به خرامیدنی.

٥- کش: کنیم؛ کف، کب: گهی، بەو شێوەی سەرەوە دروستترە.

٦- کب: دهم.

٧- کف، کب: روا نیست.

۳[1]

بــه ســتم‌هــای تــو دل هــیچ مکــدّر نکــنم
خــاک پــای تــو بــه صــد گــنج برابــر نکــنم
مــن کــه[2] محــراب دو ابــروت بــود ســجده‌گهم
همچــو زاهــد هــوس[3] مســجد و منبــر نکــنم
مــن دگــر[4] میــل بــدان دیــدهٔ نــرگس نــدهم
تکیــه بــر خنجــر خــونریز دو کــافر[5] نکــنم
گفتــه بــودم کــه بــده بوســه‌ای از قنــد لبــت
چــون نــدادی دگــر[6] ای دوســت! مکــرّر نکــنم
قطــره آبــی ز کفــت گــر بــه لــب خشــک رســد
روی در جــام جــم و ملــک[7] ســکندر نکــنم
هیچ شب نیست بتــا! تــا بــه دم[8] صــبح کــه مــن
ســینه را زآتــش غــم کــورهٔ مجمــر نکــنم

۱- ئەم شیعرە لە نوسخەکانی (کم، کف و کب)دا هاتووە.
۲-کم: من.
۳-کف، کب: روسوی.
٤-کف: دیگر.
۵-کب: ابرو.
٦-کف: دیگر.
۷-کف، کب: گنج.
۸-کب: بتا بد به دم.

بـــر لبـــت تـــا کـــه زدم بوســـه دگـــر تـــا بـــه ابـــد
چون مگـس میـل بـه شـیرینی و شـکّر نکـنم[١]

می‌بـــرد ســـوی عـــدم ایـــن دل مـــا دهـــر بـــه غـــم
گـــر علاجـــش بـــه خـــم بـــادهٔ احمـــر نکـــنم[٢]

طاهر امشب[٣] به دل خویش همی گفت: کـه مـن
تکیـــه جـــز بـــر کـــرم حضـــرت داور نکـــنم

١- ئەم بەیتە لە نوسخەکەی (کف، کب)دا نەهاتووە.

٢- ئەم بەیتە لە نوسخەکەی (کف، کب)دا نەهاتووە.

٣- کف، کم: طاهرا شب.

٤[1]

ببـــرد از مـــن قـــرار و صـــبر و آرام
نگـــار مـــاهروی نـــازک انـــدام
نـــه تنهـــا مـــن اســـیر آن دو زلفـــم
هـــزار چـــون مـــنش افتـــاده در دام
بـــده یـــک بوســـه از قنـــد دهانـــت
نشـــاید خـــورد مـــی بـــی نقـــل و بـــادام
بیـــا بـــا مـــن بـــه یـــک جـــا بـــاده نوشـــیم
جهـــان تـــا ســـر نباشـــد بهـــر کـــس رام
چـــو بهرامـــی کـــه گـــوران صـــید کـــردی[2]
اســـیر گـــور شـــد آخـــر ســـرانجام[3]
جهـــان بـــا کـــس نمانـــد تـــا قیامـــت
کجـــا جمشـــید و چـــون شـــد قصـــهٔ جـــام؟

١- ئەم شیعرە تەنها لە نوسخەی (کم)دا هاتووە.

٢- ئەم نیوەبەیتە لە نوسخەکەدا سەرەتا نووسراوە (جو بهرام گور کە صید کردی)، دواتر خەتی بەسەردا هاتووە و بە خەت و قەڵەمێکی جیاواز بەو شێوەیەی سەرەوە نووسراوە.

٣- ئەم بەیتە سەرچاوەی ئیلهامەکەی لەم چوارینەیەی خەییامەوە هاتووە:

آن قصر که جمشید در آن جام گرفت   آهوبچه کرد و رو بـــه آرام گرفت
بهرام کـه گور می‌گرفتی همه عمر   دیدی که چگونـه گور بهرام گرفت

بــــه لطــف از طــاهر ار[١] جانـــا نپرســـی
بـــدو ده گـــاه گـــاهی یـــک دو دشـــنام

١- نوسـخەکە: طاهرا، ئەو دەربڕینە هەڵەیە و دەبێت بەو شێوەیەی سەرەوە بووبێت.

۵[۱]

دســـت از تـــو برنـــدارم تـــا روی تـــو نبیـــنم
از گلســـتان رویـــت بـــا کـــام گـــل نچیـــنم
بـــا مـــرغ دل بگفـــتم: آخـــر چـــرا اســـیری؟
گفتـا کـه صـید دامـی[۲] از زلـف پـر ز[۳] چیـنم
راه نجـــات نبـــود از تیـــر[٤] شـــاه خوبـــان
بـــا لشـــکری ز مژگـــان بنشســـته در کمیـــنم[٥]
گـــنج دل حـــزینم پـــر گـــوهر غـــم توســـت[٦]
بـــا تـــو دهـــم کلیـــدش جانـــا ز تـــو امیـــنم[٧]
پرسیدمش که مه را چـون اسـت[٨] رنـگ؟ گفتـا:
باشـــد یکـــی نمونـــه ماننـــد ایـــن جبیـــنم
بـــر دل زنـــد دوصـــد تیـــر از غـــمزه‌هـــای چشـــمش[٩]
هرگـــه کنـــد نگـــاهی دلـــدار دل‌نشـــینم

۱- ئەم شیعرە لە نوسخەکانی (کم و تا)دا هاتووە.

۲- تا: دام.

۳- کم: ر.

٤- کم: نزد.

٥- لە (کم)دا بە بەیتی ژمارە (٤) هاتووە.

٦- کم: تست.

۷- لە (کم)دا بە بەیتی ژمارە (٥) هاتووە.

۸- کم: چونست.

۹- کم: بە یک بار.

از گلســتان رویــش[۱] چــون گــل شــود[۲] نصــیبم
پیچیــده[۳] خــار انــدوه هــر شــب در آســتینم
پنداشـــت نمـــی‌خروشـــد تـــأثیر کـــرده در وی
بشـــنید دلربـــایم چـــون نالـــهٔ حـــزینم
طـــاهر به روز تـــا شـــب در کـــوی او بگیـــریم
شـــاید کنـــد تـــرحم بـــا دیـــدهٔ نمیـــنم

۱- تا: رویت.

۲- کم: گر شد گلی.

۳- له (تا)دا به (پیچیده که) هاتووه و کێشەکەی تێکداوە.

٦[1]

صـــادقانه بـــا تـــو جانـــا عهـــد و[2] پـــیمان کـــرده‌ام[3]
در[4] رهـــت ایـــن جـــان شـــیرین صـــرف قربـــان[5] کـــرده‌ام
دام زلفـــت[6] پـــای مـــن چـــون بســـت بـــا دســـت تـــو داد
ســـینه را بـــر آتـــش[7] دل مـــرغ بریـــان کـــرده‌ام
از لـــب یـــاقوت تـــو تـــا[8] دورگشـــتم ای صـــنم!
دیـــده را از اشـــک کـــان[9] لعـــل و مرجـــان کـــرده‌ام
چـــون نهـــادم پـــای در دیـــر مغـــان از صـــدق دل
جـــان و دل را صـــرف راه پیـــر رنـــدان[10] کـــرده‌ام

١- ئەم شیعرە لە نوسخەکانی (تا، کم، کف و کب) و لە چاپەکانیشدا هاتووە.
٢- کب: تو عهد و پا تو.
٣- تا، کم، کف: بسته‌ام.
٤- کم، کف، تا: بر.
٥- کف: فرمان.
٦- کف: ز کفت.
٧- کف: هر آتش.
٨- لە (کف)دا (تا)کەی نەهاتووە؛ کب: چون.
٩- کم، تا: کانی؛ کب: خونین.
١٠- کب: کنعان.

علّــــت دل را نباشـــــد هـــیچ چـــاره در جهـــان
ای طبیبـــان![1] صـــد تــلاش[2] از بهـــر درمـــان کـــرده‌ام[3]
آفـــرین بـــــر آن رخ زیبــــای گلگــــون تــــو بـــاد!
محفلـــم از عکـــس او امشـــب گلســـتان کـــرده‌ام
بهـــر رخســـار[4] تـــو دیـــدن روز و شـــب بـــر هـــر طـــرف
دیـــده چـــون آیینـــه، جانـــا ســـخت[5] حیـــران کـــرده‌ام
چـــون شـــدم از لؤلـــؤی[6] گفتـــار تـــو انـــدر غمـــش[7]
دامـــــنم از گریـــــه امشـــب بحـــــر عمّـــــان کـــرده‌ام
همچـــو طـــاهر ای پریـــرو در جهـــان پـــر ز غـــم
عهـــد بـــا تـــو جـــان مـــن تـــا رفـــتن جـــان کـــرده‌ام

١- تا، کم: طبیبا.
٢- کم: تلا.
٣- کب: ئەم بەیتەی لەگەڵ بەیتی دوودا پاش و پێش کردووە.
٤- کم: دیدار؛ کف، کب: بدر رخسار.
٥- کف، کب: جان‌ها کسب.
٦- کف: لؤلؤ.
٧- تا، کب: دور از غمش.

۷[۱]

حـــاش[۲] للّه در بهـــاران توبـــه از ســـاغر کـــنم
روی را بـــا نشـــئهٔ مـــی روز و شـــب احمـــر کـــنم
بـــس کـــه از آب دو چشـــمم گـــل شـــده روی زمـــین
خـــاک نبـــود تـــا بـــه کـــام خویشـــتن بـــر ســـر کـــنم
خیرخـــواهی[۳] داد مـــژده: یـــک گـــذر بـــر مـــا کنـــی
مـــن ز بخـــت خویشـــتن کـــی ایـــن ســـخن بـــاور کـــنم؟
گفـتمش صـد پـاره دل را چـون کنـی هـر لحظـه تـو؟
دســـت بـــر مژگـــان زد و گفتـــا: که[٤] بـــا خنجـــر کـــنم
مـــن کـــه دادم بوســـه‌ای بـــر آن لـــب شـــیرین تـــو[٥]
از کجـــا دیگـــر خیـــال شـــهد یـــا شـــکر کـــنم؟
بهـر یـک نـان بـه منـت گـر دهـد یـک دم بـه مـن[٦]
کهتـــری را حـــاشَ للّه پـــیش هـــر[۷] مهتـــر کـــنم

۱- ئەم غەزەلە لە نوسخەکانی (تا، کم، کف، مم، کب)دا هاتووە، نوسخەی (تا) بە سەرچاوە کراوە. لە نوسخەی (مم)دا تەنیا دوو بەیتی کۆتاییی ماوەتەوە، هەروەها لە چاپکراوەکانیشدا هاتووە.

۲- تا: حاشا.

۳- کف: خیز؛ کب: خیر گوی.

٤- کم، کف، کب: نهاد و گفت.

٥- کم، تا: یار.

٦- کب: کرده‌ای یک بوسه‌ای را با کرم یک دم به من؛ کم: بهر یک نان به من گر دهد یک دم به من؛ لە (کف)دا ئەم بەیتە تەواو کاڵ بووەتەوە باش ناخوێنرێتەوە (.... بوسه‌ای را با کرم...).

۷- کم: یک.

بوسه خواهم از لبش[1] بنگر به[2] این عقل عبث
آرزوی آب حیوان همچو[3] اسکندر کنم
در نگنجد در کتاب وهم[4] ادراک بشر
گر حساب خوبی تو ثبت[5] در[6] دفتر کنم[7]
گر مسلمانی نگارا رحم کن بهر[8] خدا!
عالمی[9] از نالەام مگذار تا کافر کنم
در جهان گر شد نصیبم شهد آن لب جان من
کی دگر[10] میلی[11] به جوی شیر یا کوثر کنم؟[12]
ای مسیحا نطق! باشد مدتی با[13] سوز دل
انتظار یک سخن زان لعل جان پرور کنم

١-کم: لعلش؛ کف، کب: من ز لعلش.

٢-کم، کف: به؛ کب: (به)کەی نەهێناوە.

٣-کم: همچون.

٤-کم: هم وا.

٥-تا: سبت.

٦-کف: تو ثبتی تو در.

٧-کب: من حسابی خوبی‌ات را اندرین دختر کنم

٨-کم: رحم بهر.

٩-تا: عالم.

١٠-تا: دیگر.

١١-تا: میل.

١٢-کف: کی دیگر میلی به جوید شیر یا شکر کنم/ خاطرم دیگر نخواهد شیر با شکر کنم.

١٣-کم: مدّتی با؛ کف: مدّتی باز.

تــا کــه در بــازار عشــقش صــرف کــردم نقــد جــان[1]

جامـــه را[2] از غـــم همیشـــه طــاهرا در بـــر کـــنم

۱- کم، تا، مم: دل.

۲- کف، کب: جام می.

٨[١]

ای به دل چــون ســنگ خــاره وی بــه تــن چــون ســیم خــام
خیــز بــا رغــم فلــک پــر کــن ز[٢] مــی یــک لحظــه جــام
کــــــی روا باشــــــد بریـــــدی از مــــــن ای آرام دل؟
گــوش مــن گــر گــاه گــاهی مــی‌شــنیدی یــک پیــام
چـــون رهـــا گـــردد بتـــا از تیـــغ صـــیّادی[٣] چـــو تـــو
در ره[٤] مـــــرغ دلم بگشـــــاده‌ای یـــــک دســــــته دام
طـــرز گفـــتن از تـــو گیـــرد طـــوطی شـــکر شـــکن
از تـــــو آموزنـــــد رفـــــتن آهـــــوان خـــــوش خـــــرام
از درخـــت شـــادمانی میـــوه را چیـــنم بـــه کـــام
بـــیخ غـــم بـــرهم زنـــم از شـــرب و اقبـــال مـــدام
زان ســـبب از وصـــف رویـــت مـــن زبـــان گویـــا کـــنم
زنـــگ گیـــرد تیـــغ بـــرّان گـــر بمانـــد در نیـــام
یـــــک غمـــــی در دل نـــــدارم از جفاهـــــای فلـــــک
چــرخ گــردون کــی شــده بــا هــیچ کــس ای دوســت رام؟
ســعی کــن طــاهر بــه خــوبی در جهــان کــج مــدار
ای خوشـــا آن کـــس بـــه گیتـــی مانـــده از وی نیـــک نـــام

١- ئەم غەزەلە لە نوسخەکانی (تا، کم و مم)دا هاتووە.

٢-کم: از.

٣- تا: صیّاد.

٤-کم، مم: رهی.

۹[۱]

نـه از کشـتن، نـه از دشـمن، نـه از اغیـار مـی‌ترسـم
اگـــر ترســـم، ز تیـــر غمـــزۀ دلـــدار مـــی‌ترســـم
بـــرای دیـــدن رویـــت ز گفـــت کـــس نیندیشـــم
چـو مـن در گلسـتان رفـتم، کجـا از خـار مـی‌ترسـم؟
شکســـته طـــاق ابرویـــت خـــم آورده اســـت[۲] هرســـویی
بتـــا! زان[۳] چشـــم خفـــته‌ی خســـته و بـــیمار مـــی‌ترسـم
چـــو[٤] در میـــدان عشّـــاقی نهـــادم پـــا بـــه رســـوایی
نگـــارا! کـــی دگـــر[٥] از ننـــگ یـــا[٦] از عـــار مـــی‌ترســـم؟
نباشـــد بـــاکم[۷] از عـــالم جهـــان دشـــمن بـــود امّـــا
ز چشـــم مســـت کـــافر کـــیش آن خونخـــوار مـــی‌ترســـم[۸]
بـه گیتـی گـر بپرسـندم کـه بیمـت از چـه مـی‌باشـد؟
ز خشـــم دیـــر صـــلح آن پـــری رخســـار مـــی‌ترســـم[۹]

۱- ئەم غەزەلە لە نوسخەکانی (تا، کم، کف و مم)دا هاتووە.

۲- کم: آوردست.

۳- تا: زن.

٤- مم: ز.

٥- تا: دیگر.

٦- کم: ما.

۷- کم، مم: ندارم باک.

۸- کم، مم: ز خشم دیر صلح آن پری رخسار می‌ترسم.

۹- کم، مم: ز خشم مست کافر کیش آن خونخوار می‌ترسم.

کُشـد در هجـر مـا را عاقبـت گـردون دون همّـت

ز بـدرفتاری ایـن چـرخ بـدکردار مـی‌ترسـم

غـم خـود را نـدارم در سـر[١] سـودای عشّـاقی

ولـی در بـی‌وفـایی زان[٢] بـت عیّـار مـی‌ترسـم

نیندیشـد[٣] ز خـود طـاهر ز کشـتن[٤] هـیچ از تیغـت

ز تـو روز جـزا از پرسـش دادار مـی‌ترسـم

١- تا: سری.

٢- تا: زن.

٣-کم: ننیشد.

٤-کم، مم: بکشتن.

۱۰[۱]

الهــی جــز تــو مــن یــاری نبیــنم
بغیــر از عشــق تــو کــاری نبیــنم
نــدارم طاقــت و درد جــدایی
گرانتــر از غمــت بــاری نبیــنم[۲]
خداونــدا! بــه ســان خــود بــه گیتــی
دگــر[۳] آشــفته دیّــاری نبیــنم
اگــر عــالم شــود پــر دلبــر[٤] خــوب
چــو تــو ای شــوخ! دلــداری نبیــنم
چــه باشــد غیــر آن زلــف ســیاهت
دگــر[٥] زخــم ســیه ماری نبیــنم
میــان عاشــقان خســته یــارب!
بــه ســان خــود گرفتــاری نبیــنم

۱- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەکانی (تا، کم، کف، مم و کب)دا هاتووە.

۲- لە نوسخەی (مم)دا تا ئێرە هاتووە و لەوە بەولاوەی فەوتاوە.

۳- تا: دیگر.

٤- تا: دلبری.

٥- تا: دیگر.

الهـــی چـــون دل[١] پـــر شـــور و ســـودا

دگـــر[٢] طـــاهر بـــد اطـــواری نبیـــنم

١-کم: دلی.

٢- تا: دیگر.

۱۱[1]

چــون نظــر بــر خــم آن زلــف چلیپــا کــردم
جــان مــــن! آرزوی مــــذهب ترســـا کــــردم
گنـــدم خـــال تـــو بـــر جنّـــت رویـــت دیـــدم
آفـــرین بـــــر هـــــوس آدم و حـــــوّا کـــــردم
ای دل هـــــرزه روش! نیـــــک[2] فـــــریبم دادی
خویشـــتن را بـــه ســـخن‌هـــای تـــو رســـوا کـــردم
بر رهـت گـر تـن و جـان دادم و گـر جـور کشـم[3]
هرچـــه کـــردم همـــه از همّـــت والا کـــردم
خــوش مــدد کــرد مــرا بخــت کــه رویــت دیــدم
یــک نظــاره ز مهــی مــن بــه دو یلــدا کــردم[4]
امشـــب از اشـــک جگـــر ســـوز به یـــاد رویـــت
دامـــن خـــویش پـــر از آب چـــو دریـــا کـــردم
ای میســـحای زمـــان[5] نطـــق لبـــت کـــرد مـــدد
تـــب دل را کـــه بـــه عنـــاب مـــداوا کـــردم

۱- ئەم غەزەلە لە نوسخەکانی (تا، کم، مح و کب)دا هاتووە، نوسخەی (مح) ناتەواوە.

۲- کم: ای دل نیک روش هرزه.

۳- مح، تا: در رهت گر دل و جان دادم گر جور کنم.

٤- کب: بنگر بر مه من چون شب یلدا کردم.

۵- کب: ای شهی خوب جهان.

ای خوش آن دم که به بوی[١] سر زلـف تـو به شـب
مغــز آکنــده[٢] از آن[٣] عنبــر ســارا کــردم
فکــر احــوال خــود و یــار نمــودم امشــب
یــاد بســیار ز مجنــون و ز لیلــی[٤] کــردم
طـاهرا سـاغر مـی،[٥] رود، نـی و چنـگ و کبـاب
همــه را از مــدد بخــت[٦] مهیّــا کــردم

١-کب: سوی.
٢-کب: را کند.
٣-کم: یک.
٤- تا: لیلا.
٥-کب: دمی.
٦-کب: تست.

تخمیس بر شعر حافظ

۱۲[۱]

هـــردم از شـــوق رخـــت نعـــره زنـــان برخیـــزم
هـــر ســـحرگه، ز غمـــت خســـته روان بـــر خیـــزم
بـــه هـــوای قـــدمت دســـتفشـــان برخیـــزم
(مـــژدهٔ وصـــل تـــو کـــو کـــز ســـر جـــان بـــر خیـــزم
طـــایر قدســـم و از دام جهـــان برخیـــزم)

چـــون تـــو امـــروز در اقلـــیم دلم ســـلطانی
ور چـــو یوســـف کنـــیم روز و شـــبان زنـــدانی
گـــر همـــه شـــام و ســـحر از در خویشـــم رانـــی
(به ولای تـــو اگـــر بنـــدهٔ خویشـــم خـــوانی
از در خـــواجگی کـــون و مکـــان برخیـــزم)

گـــر بپرســـند ز مـــن شـــرح دهـــم قصـــه چنـــین
صـــنما آرزوم نیســـت بـــه عـــالم جـــز ازیـــن
اجـــل از کـــنج عـــدم گـــر بـــدر آیـــد ز کمـــین
(بـــر ســـر تربـــت مـــن بـــی مـــی و مطـــرب منشـــین
تـــا به بویـــت ز لحـــد رقـــص کنـــان برخیـــزم)

۱- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەی (کم)دا هاتووە.

بهـــر دنیـــا چـــه زنـــم مـــن بـــه کمـــر دامـــانی؟
نیســـت راحـــت نـــه گـــدا را نـــه جهـــان ســـلطانی
کـــه بـــود مرکـــز غـــم یعنـــی جفـــا می‌دانـــی
(یـــا رب از ابـــر هـــدایت برســـان بـــارانی
بیشـــتر زانکـــه چـــو گـــردی ز میـــان برخیـــزم)

تـــا نبینـــم بـــه خـــدا طـــاق دو ابـــروی تـــو مـــن
راســـتی تـــا نـــزنم بوســـه بـــدان روی تـــو مـــن
تـــا نبنـــدم بـــه کمـــر حلقـــهٔ گیســـوی تـــو مـــن
(تـــو مپنـــدار کـــه از خـــاک ســـر کـــوی تـــو مـــن
بـــه جفـــای فلـــک و جـــور زمـــان برخیـــزم)

ای کـــه گشـــته خجـــل از قـــرص رخـــت بـــدر منیـــر!
بـــه حقـــارت منگـــر بـــر مـــن بـــیمار و اســـیر
بشـــنو ایـــن پنـــد ز مـــن گفتـــهٔ دانـــا بپـــذیر
(گـــر چـــه پیـــرم، تـــو شـــبی تنـــگ در آغوشـــم گیـــر
تـــا ســـحرگه ز کنـــار تـــو جـــوان برخیـــزم)

تـــا کـــه مانـــده اســـت یکـــی نشـــئه به گلـــزار حیـــات
طـــاهر ســـوخته دل بـــاد نگـــارا! بـــه فـــدات

بیشـــتر از آنکـــه چشـــم تلخـــی ایـــام مـــمات

(ســـرو بـــالا بـــنما ای بـــت شـــیرین حرکـــات!

کـــه چـــو حـــافظ ز ســـر جـــان و جهـــان برخیـــزم) [١]

١- ئەم بەیتە لە دیوانە چاپکراوە باوەڕپێکراوەکانی حافزدا بە چەند شێوەیەکی جیاواز هاتووە.

١٣[١]

خوشـــا صـــحرای ســـبز شـــهرزورم[٢]
خوشـــا آن دشـــت پـــر عـــیش و ســـرورم
خوشـــا آن کـــوه و آن صـــحرای رنگـــین
کـــه بـــا شـــبنم شـــود هـــر صـــبح تـــزیین
خوشـــا آن بـــاغهـــای پـــر نشـــاطش
بنفشـــه گشـــته از نزهـــت بســـاطش
درختـــانش بـــه سرســـبزی همیشـــه
نهـــاده باغبـــان در خـــاک ریشـــه
فواکـــه بیشـــتر از هرچـــه گـــویی
بیـــابی هرچـــه آن در دل[٣] بجـــویی
عجـــب دشـــتی به فـــر [و] پـــر ز ســـنبل
خیابـــان بـــه خیابـــان سوســـن و گـــل
در او خیمـــه زنـــد چـــون شـــاه دلبـــر
بـــه فصـــل فـــرودین شـــیرین چـــو شـــکر
کنیـــزانش همـــه رومـــی و چینـــی
همـــه غـــرق از مجـــوهر گشـــته بینـــی

١- ئەم شیعرە تەنها لە نوسخەی (کم)دا هاتووە. لە دوای ئەم شیعرەوە نووسراوە (ردیف غزلیات طاهر بیگ، تـم تـم تـم)، دوای ئەوە نووسراوە (وله)، دوای ئەویش شیعری (صنما) هاتووە.

٢- شهرەزورم.

٣- دلی.

همـــه آهـــو خـــرام و نـــازک انـــدام
همـــه لیلـــی[1] و بهتـــر از گـــل انـــدام
همـــه شـــب دور او گیرنـــد چـــون حـــور
و یـــا پروانـــه گـــرد آینـــد از نـــور
یکـــی چنـــگ و یکـــی عـــود و یکـــی دف
ز آلات طـــرب گیرنـــد بـــر کـــف
زننـــدش تـــا نیـــارد غـــم بـــه دل راه
همیشـــه سـرخ رو بایـــد بـــود مـــاه
مـــنِ[2] بیچـــاره از وی دور گشـــتم
بـــه دل زار و بـــه تـــن رنجـــور گشـــتم[3]

١- لیلا.

٢- منی.

٣- ئەم نیوەبەیتە ناتەواوە، تەنانەت شیعرەکەش بە واتاکەیدا دیارە تەواو نەبووە و ماویەتی؛ دیارە باقییەکەی فەوتاوە.

در مدح شیخ طویله

١٤[١]

ای دوست! تــرک زحمــت چــون و چــرا کنــیم
هــر چنــد خــویش را ز علایــق رهــا کنــیم
در دشــت بیخــودی بخــرامیم مــدتی
بیگــانگی ز دشــمن و هــم و آشــنا کنــیم
حمــل خفیــف نیســتی بــر دوش افکنــیم
بــار گــران هســتی و نخــوت جــدا کنــیم
در عهــد مــا کــه هســت زمــانی پــر از فغــان
زحمــت چــرا کشــیم و چــرا ســعی‌هــا کنــیم؟
روز الســت وعــدهٔ تســلیم داده‌ایــم
بگــذار مــدّتی کــه بــه وعــده وفــا کنــیم
کــالای جهــل محــض به بــاد فنــا دهــیم
دیبــای معرفــت همــه دم پــر بهــا کنــیم
از بنــدگان آز و هــوس روی درکشــیم
روی نیــاز بــر در خــاص خــدا کنــیم
داروی نیســتی به کــف آریــم در جهــان
رنــج و تعــب به تــرک خلایــق دوا کنــیم

١- ئەم شیعرە تەنها لە نوسخەی (کب)دا هاتووە، هەروەها لە چاپەکانیشدا هاتووە، هەندێک هەڵەی تێدا بوو ئێمە بە بیروبۆچوونی خۆمان چاکمان کردووەتەوە.

از آخـــــر مراتـــــب امیـــــد دیگـــــران
بـــا صـــد هـــزار صـــدق به دل، ابتـــدا کنـــیم
یک رنگ و یک شناس و یک آیین و یـک جهـت
نـــی احـــولیم تـــا کـــه یکـــی را دو تـــا کنـــیم
شـــوق متـــاع دهـــر به فتـــوای عاشـــقی
ســـر تـــا قـــدم حوالـــهٔ یـــک پشـــت پـــا کنـــیم
تـــا چنـــد منتـــی پـــی دنیـــای دون بـــریم؟
تـــا کـــی حـــدیث بـــی‌ثمـــر مـــا ســـوا کنـــیم؟
دســـت طلـــب کشـــیم ز دامـــان ایـــن و آن
پـــای امـــل بُـــریم و طمـــع را فـــدا کنـــیم
در دهـــرِ بـــی‌وفـــا و جهـــان پـــر از غـــرور
تـــا کـــی به نفـــس خـــویش دمـــادم جفـــا کنـــیم؟
در مجلســـی کـــه ملـــک فلـــک[1] را نبـــود راه
نه خـویش را به صـد ره در آن جـای جـا کنـیم؟[2]
بـــا حکـــم حـــق کـــه اولاســـت خداونـــد ذوالجـــلال
بایـــد کـــه روی بـــر در یـــک اولیـــا کنـــیم

۱- کب: فُلک فلک.

۲- کب: به خویش را به صدر دران جای کنیم.

یک مدتی پناه به خاصان حق[1] بریم
یک هفته نیز پشت به روی و ریا کنیم
بر درگهش کنیم تن و جان، نثار دوست[2]
تا نفس را به همّت او اهتدا کنیم
شیخی چنان کجاست در ایام کج مدار؟
دل را به طاق ابروی او مبتلا کنیم
کحل الجواهری[3] که دهد نور دیده را
از خاک کوی حضرت پور بها کنیم
یعنی حسام ملک نبی شاه دین، علی
بهر نجات خویش به وی اقتدا کنیم
کنز الحقایق دو جهان را به یک نظر
از طالبان حلقهٔ او ادعا کنیم
گردی ز راه مقدم عنبر شمیم او
در دیدگان کشیم و ورا توتیا کنیم
در زیر سایهٔ همچو[4] همایش کشیم رخت
خود را به هر دو دهر، یکی پادشاه کنیم

۱- کب: دین.
۲- کب: زود.
۳- کب: الجواهر.
٤- کب: چو.

بـــر دل گـــره زدیـــم به دســـت هـــوا و حـــرص

آن عقـــده را به نـــاخن او بِـــه کـــه وا کنـــیم

از نطـــــق شــــکّرین سراســــــر رمــــــوز او

خشـــکیده لـــب بـــه غرغـــره‌ی آب بقـــا کنـــیم

ســـائیم ســـر بـــه خـــاک در بـــر آســـتانه‌اش

خـــاکی شـــویم، فخـــر بـــر ارض و ســـما کنـــیم

جـــوییم یـــک وســـیله کـــه از فـــیض همّـــتش

خـــود را غـــلام صـــادق خیـــر الـــوری کنـــیم

مـــــا نیســــتیم لایـــــق وصـــــف جـــــمال او

نیکوســـت طـــاهرا کـــه بـــدین اکتفـــا کنـــیم

١٥[1]

بحمـــد الله والمنـــة بتـــی شـــیرین دهـــن دارم
نگـــار مـــاه روی و دلبـــری ســـیمین ذقـــن دارم
مـــرا بـــا جامـــۀ خـــونین به گـــورم دفـــن بایـــد کـــرد
شـــهید عشـــق آن شـــوخم نه محتـــاج کفـــن دارم
خوشـــا آن دم مـــی و ســـاقی انـــیس محنـــتم بودنـــد
کنـــون از بخـــت بـــد جانـــا! نه ایـــن دارم، نـــه آن دارم
همه دم گویدم امشـب دهـم یـک بوسـه‌ات از لـب
چه تدبیری[2] کنم یاران؟ بتـ[ـی] پـیمان شـکن دارم
بـــه ســـان عنـــدلیب از شـــوق حـــق دارم اگـــر نـــالم
نگـــارین دلبـــری شـــیرین لـــب گلبـــرگ تـــن دارم
چـــو دیـــدم آن رخ زیبـــا و بـــالای چـــو شمشـــادش
نه میـــل دیـــدن ســـرو و[3] نه افکـــار چمـــن دارم
به عمـــر خـــود ندیـــدم از بتـــان رســـم وفـــا هرگـــز
ز خوبـان جـز سـتم کـردن کجـا طـاهر گـمان[4] دارم؟

١- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەی (تا)دا هاتووە.

٢- تدبیر.

٣- سرو.

٤- وشەی (گمان) لێرەدا بۆ قافییە گونجاو نییە. بێگومان بەهۆی وەزنەکەیەوە بە شێوەی (گُمَن) دەخوێنرێتەوە و لە کاتی خوێندنەوەدا ئەو کەموکورتییە دەرناکەوێت.

١٦[1]

به ره[2] عشــق پــی آســودگی کمــر بســتم
برفــت نقــد دل و جــان و هــوش از دســتم
به پـیش روی تـو چنـدان به شـوق سـجده بـرم
جهانیــان هــمه گوینــد آفتــاب پــر ســتم
به سـهو شـانه زدم مـن به زلـف پـر چینـت
به دسـت خـویش بتـا! تـار عمـر بگسسـتم
بسـی چـو مـرغ گرفتـار دسـت غـم بـودم
هــزار شــکر ز دام فــراق تــو رســتم
ز وصـل تـو چه شـوم ناامیـد بـر در تـو؟
نهــاده ســر به دو زانــوی خــویش بنشــتم
چه حاجـت اسـت که گـویی دهنـد مـی طـاهر!
ز دیــدههای خــمارش همیشــه مــن مســتم

١- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەی (تا)دا هاتووە و لە زۆر شوێندا کێشەکەی ناتەواوە.

٢- راه.

ن

١[١]

مـــاه نـــو یـــا تیـــغ یـــا ابروســـت ایـــن؟
اژدهـــای تنـــدخو یـــا حلقـــۀ گیسوســـت ایـــن؟
منـــزل مـــا کـــرد روشـــن بـــا فـــروغ شـــعله‌اش
آفتـــاب صـــبحدم یـــا پرتـــو آن روســـت ایـــن؟
بنـــد دل یـــا حلقـــۀ زنجیـــر پـــای عاشـــق اســـت
رشـــتۀ عمـــر عزیـــزم یـــا کـــه تـــار موســـت ایـــن؟
بـــا خـــم چوگـــان گیســـو هـــر دمـــش ســـویی بـــری
دل نهم نـــامش بتـــا یـــاخود بگـــویم گوســـت ایـــن؟
هـــر دو رخســـار تـــو جانـــا! شـــمس دانـــم یـــا قمـــر؟
چشـــم یـــا بـــادام، یـــاخود دیـــدۀ آهوســـت ایـــن؟
گفـــتمش طـــاهر! مـــرو انـــدر پـــی گفتـــار بـــد
کـــار نیکـــویی ندانـــد هـــرزه و بدخوســـت ایـــن

١- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەی (کم)دا هاتووە.

۲[1]

بـــالا بلنـــد ســـرو قـــد[2] فتنه‌جـــوی مـــن
هرگـــز نرفـــت در پـــی هـــیچ آرزوی مـــن
امشـب به جـان تـو همیشـه شـب تـا دم سـحر
از طـــول گیســـوان تـــو بُـــد گفتگـــوی مـــن
گفـتم روم بـــه کـــوه، چـــو دیـــوانه گفـــت: رو!
پابنـــد صـــد هـــزار جنونســـت مـــوی مـــن
از چاک دل بـه نالـه شـنیدم کـه گفـت: نیسـت
یـــک ســـوزنی ز مـــژّه کـــه ســـازد رفـــوی مـــن
آن کـس کـه داد طعنـه[3] ز تـو کـز[4] مـاه، کمتـری
می گفـــت کـــاش بـــار دگـــر روبـــروی مـــن
آن شـــوخ نـــازنین چـــه حریفـــی ســـتمگر اســـت!
دیشـب بـه لطـف خواسـت رقیـب عـدوی مـن
گفـتم [کـه] روم بـه کعبـه کـه یـابم صـفای دل
گفتـا کـه هسـت خـوبتر از کعبـه کـوی مـن
طـــاهر ز جـــور او نکنـــد نالـــه و فغـــان
گـــر او بـــرد بـــه تیـــغ سراســـر گلـــوی مـــن

۱- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەی (کم)دا هاتووە.

۲- نوسخەکە: قدی.

۳- نوسخەکە: تعنه.

٤- نوسخەکە: از.

٣[١]

عـــرق کـــرد آن رخ زیبـــای[٢] رنگـــین
بـــه مـــه بســتند[٣] کــوی عقــد و پــروین

ز مشـــتاقی بـــه ســـنگ خـــاره هـــردم
کَنَـــد فرهـــاد نقـــش روی شـــیرین

جهان بـا جلـوه چـون بکـر اسـت[٤] زینهـار
هـــزاری چـــون تـــو او را کـــرده کـابین[٥]

به بـــی‌رحمـــی نگـــارا! کـــافری تـــو
مســـلمانت نخـــواهم هـــیچ در دیـــن

خلاصـی[٦] نیسـت گـر مرغـی به راهـت
چـــو دامـــی بـــاز کـــرده زلـــف پـــرچین

نکـــرد آهـــم دمـــی در وی اثـــر هـــیچ
چه بایـــد کـــرد آن دل هســـت ســـنگین

١- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەکانی (کم و تا)دا هاتووە، لە نوسخەی (کم)دا تەنها چوار بەیتی ماوەتەوە، بەیتی (ز رسم دلبری آن...) لە شیعری ژمارە پێنجیشدا هاتووە، بەپێی ژمارەی لاپەڕەکان نوسخەکە کەوتنی تێدا نییە و بەپێی شیعرەکانیش گوماناوییە و لەوانەیە پچڕان تێیدا ڕووی دابێت.

٢- کم: بیای.

٣- کم: بستن.

٤- کم: بگذشت.

٥- نوسخەی (کم) تا ئێرەیە و بەیتێک لە کۆتاییی ئەم شیعرەدا هاتووە کە کێش و سەروای لەگەڵ شیعرەکەدا جیاوازە. بەیتەکەمان لە ڕیزی تاک بەیتەکاندا داناوە.

٦- تا: خلاص.

چنـــان بریـــود طـــاهر! یـــار و دلبـــر
ربایـــد از هـــوا گنجشـــک شـــاهین

٤[١]

دو صـــف ایســـتاده مژگـــان بـــی خـــون
نماینـــــــدەی[٢] ســــــــپاه روس و... [٣] ون
ز دشـــت تخـــت هـــر لالـــه کـــه رویـــد[٤]
همـــــی گویـــــد فـــــراق درد مجنـــــون
نمانـــد آب [و] خـــون در چشـــمۀ خـــم
دل آیـــد بعـــد ازیـــن از دیـــده بیـــرون
بـــدین مژگـــان و تیـــر و تیـــغ و ابـــرو
بـــه قتـــل مـــن تـــویی امـــروز مظنـــون[٥]
اگـــر پرســـند طـــاهر هســـت حـــالش؟[٦]
بگـــو دارد دلـــی پـــر کاســـۀ خـــون

١- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەی (کف)دا هاتووە.

٢- نوسخەکە: ننماینندە.

٣- لە نوسخەکەدا ناخوێنرێتەوە.

٤- لە نوسخەکەدا نووسراوە (کە روی کە) و هەڵەیە، بەو شێوەی سەرەوە دروستە.

٥- منظون.

٦- جایش.

۵[۱]

به روی کســـی جــز از یــار ســر فــراز مکــن
بــرای دیــدن هــر شــوخ دیــده بــاز مکــن
چـو داسـتان عشـق مـن [و] دوسـت بشـنیدی
چــون حکایــت محمــود بــا ایــاز مکــن
به یـک کرشـمه بـری صـبر و طاقـت از دسـتم[۲]
فــدای نــاز تــو کــردم همیشــه نــاز مکــن
حکایـت سـر زلفـش بخـور مجلـس ماسـت
سـخن خـوش اسـت، ولـی اینقـدر[۳] دراز مکـن
زیــارت ســر کــویش نصــیب گــر باشــد
دیگــر هــوای ره کعــبه و حجــاز مکــن
ز رســم دلبــری آن شــوخ بــی‌خبــر باشــد
وفــا و مهــر از آن خــوب رو نیــاز مکــن
چــو یــار خــوش لقــب رام شــه دیگــر طــاهر
اســیر چنــگ شــاهین شــاهباز مکــن

۱- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەی (تا)دا هاتووە.

۲- ئەم نیوەبەیتە وەزنەکەی ناتەواوە.

۳- لە نوسخەکەدا نووسراوە (اینقدر) و دواتر کراوەتە (ازین)، (اینقدر) تەواوترە.

٦[1]

ز بوی سـنبل و ریحـان و سـیب [و] نسـترن
بیـار بـاده که فـردوس گشـته طـرف چمـن
دل ضـعیف مـن خسـتهٔ نـوک مژگانـت
دریـده چـون دل هومـان به خنجـر بیـژن
گـذار تـو به سـر گـور مـن فتـد روزی
گـرفته دامـن تـو سـر بـرآورم ز کفـن
فـدای خـال سـیاهت شـوم به کُـنج لبـت
نشسـته بـر لـب آب بقـا چـو اهـریمن
مـنم چـو نایـب مجنـون تـو رنـگ لیلایـی
مـنم چـو کـوهکن از غـم تـو شـاهد ارمـن!
ندیـدەام رخ شـادی رفیـق زان روزی
ربودەانـد ز مـن دل بتـان سـیمین تـن
تـو هوشـدار که طـاهر! نگـار مه رویـت
بـرای کشـتن تـو بـر کمـر زده دامـن

۱- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەی (تا)دا هاتووە.

٧[١]

نقطـــهٔ موهـــوم را بنهـــاده‌ای نـــامش دهـــان
مـــوی را آورده‌ای، گـــویی که باشـــد ایـــن میـــان
ناامیـــدم از حیـــات خویشـــتن گـــر بینمـــت
تیر غمزه چـون نهـی ای دوست! هـردم در کـمان
خـــوف آن دارم سرشـــکم دهـــر طوفـــانی کنـــد
هســـت بـــیمم ز آه مـــن ســـوزد رواق آســـمان
گویدم با صـبر عشـق مـن بپـوش از هـر کسـی
آتشی با خار و خـس کـی مـی‌تـوان کـردن نهـان؟
حـوری و غلـمان جنـت جـان نثـارت مـی‌کننـد
گـــر عبـــور تـــو فتـــد یـــک روز در بـــاغ جنـــان
خـــار غـــم در گلســـتان دهـــر دامـــانم دریـــد
کـــس گـــل شـــادی نبویـــد تـــا بمانـــد در جهـــان
نـــام نیکـــویی به دســـت آریـــم در ایـــام عمـــر
چـــون نمانـــد از مـــن و تـــو طـــاهرا! آخـــر نشـــان

١- ئه‌م غه‌زه‌له ته‌نها له نوسخه‌ی (تا)دا هاتووه.

٨[١]

ساقیا! جامـ[ـی] بیاور سبز شد یکسر چمن
نشئهٔ می از دل من تا برد رنج و محن
آفرین بر ماه فروردین ایّام بهار
کرده آرایش چمن را با گل [و] سرو و سمن
چشم تو سر تا به سر ناز و نیاز و دلبری
زلف تو سر تا قدم پیچ و خم و دام [و] شکن
در بدخشان نیست لعلی چون رخ زیبای تو
چون لبت نبود نگارا! یک عقیقی در یمن
رفته بُد از رفتن تو زندگانی از تنم
باز آمد جان رفته آمدی چون تو به تن
زمرهٔ شاه و گدا بی غم نباشد در جهان
راحتی نبود به جز در کسوت پاک کفن
طاهرا آن طاق کسرا کو بُدی جای نشاط
گشته از ایام دون منزلگه[٢] زاغ [و] زغن

١- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەی (تا)دا هاتووە.

٢- منزلگهی.

٩[١]

به غمزه برد چشمانش شکیب من قرار من
خدا از چشم بدچشمان نگهدارد نگار من
به دل خواهم همی مردن گر آیی بر سر[٢] گورم
مگر گردی به دامانت نشیند اعتبار من
زلیخا وار گشتی چون هلال از غم اگر دیدی
دمی یوسف دو ابروی بت[٣] سیمین عذارِ من
خمار آلوده‌ام درد سرم افزون شود هردم
کجا ساقی که بنشیند به یک جرعه خمار من
در این نزدیک اگر خواهی ببینی موج طوفان را
بیا بنگر دمی امشب دو چشم اشکبار من
ز غم پژمرده‌ای طاهر! چه نالی از قفس هردم
چنان بُد سر نوشت اول خزان آرد بهار من

١- ئەم غەزەلە تەنها لە (کش)دا هاتووە و لەسەری نووسراوە (مخمس بر کلام طاهر بگ)، پێش ئەم شیعرە شیعرێکی (عارف)ە، پێدەچێت پێنج خشتەکییەکەش هەر هی عارف بێت، ئێمە تەنها شیعرەکەی تاهیر بەگمان وەرگرت.

٢- سری.

٣- بتی.

و

١[١]

ساقیا! از خواب مستی یک زمان بیدار شو
با شراب کهنه یک دم دور کن غم‌های نو
از اشارت‌های ابرویت رقیب آشفته گشت
می‌خروشد چون سگ[٢] دیوانه بیند ماه نو
تا بود خرمان تن داس اجل از هر طرف
مزرعۀ[٣] عمر[٤] عزیزان می‌کند آخر[٥] درو
جز به آن رخسار گندم گون نبندم دل دگر[٦]
آزمودم[٧] جمله گیتی را نیرزد نیم جو
تا شدم من بندۀ پیر مغان از جان و دل
خرقه و سجّاده در میخانه بنهادم گرو
گر نیاید[٨] نیکی از تو از[٩] بدی هم دور باش
همچنان گر آمدی باری چنان هم باز رو

١- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەکانی (تا و کم)دا هاتووە.

٢- تا: سگی.

٣- تا: مزرعه، کم: مزرع، (مزرعۀ) دروستترە.

٤- لە (کم)دا ئەم وشەیە لەبیر کراوە.

٥- کم: یکسر.

٦- تا: دیگر.

٧- کم: از سموم.

٨- کم: نیایی.

٩- لە هەردوو نوسخەکەدا نووسراوە (وز) و هەڵەیە.

پادشاهی گر تو خواهی طاهرا با صدق دل
زیر بال و سایهٔ زلف هماسایش برو

٢[١]

مشـک خـوانم بعـد ازیـن زلفـین عنبرسـای تـو
شـمس گـویم بـا یقـین رخسـار بـزم آرای[٢] تـو
از نگـاه و رفـتن و گفـت و شـنودت خسـته‌ام
جملـه خـون ریزنـد از سـر دلبـرا![٣] تـا پـای تـو
آفـرین بـر دسـت خیـاط ازل! زیبـا بریـد
جامـۀ نـاز و نزاکـت بـر قـد و بـالای تـو
گـر فروشـی اطلـس رخ را بـه نقـد جـان و دل
مشـتری نبـود چـو مـن در بیـع ایـن کـالای تـو
کـم بـود در بحـر عمّـان لولـوان اشـک مـن
در بدخشان نیسـت لعـل[٤] چـون لـب حمـرای تـو
نـه مـنم تنهـا شـدم پابنـد زلـف پـر خمـت
گشـته وامـق صـد هـزاران از رخ عـذرای تـو
اژدهـا بـر دوش آمـد گفـتمش[٥] آرام جـان!
از گـروه سـاحرانی یـا کـه مـار افسـای تـو؟

١- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەکانی (تا و کم)دا هاتووە.

٢-کم: ابر آرام.

٣- لە (کم)دا وشەی (دلبرا) لەبیر کراوە.

٤-کم: لعلی.

٥-کم: گفتم ای.

طـــاهرا! الحـــق میـــان عاشـــقان گردیـــده‌ام

در اصـــول جانفشـــانی از همـــه بـــالای تـــو

٣[1]

زلـف تـو کـه بـر چهـره پریشـان شـده هـر سـو
کـی بـوده بـه خورشـید کشـد بـال پرسـتو
در دسـت طبیبـان نبـود صـحّت عاشـق
درمـان غـم عشـق[2] نکـرده اسـت ارسـطو
گـر نکهـت آن چـین سـر زلـف تـو بیننـد[3]
هرگـز ز[4] خطـا مشـک نگیرنـد ز آهـو
رخسـار مهـت زیـر خـم طـرۀ مویـت
نصـفی شـده در عقـرب [و] نصـفی به تـرازو[5]
افسـون[6] دو چشـمت ببـرد دل ز کـف مـن
یعنـی کـه بـود سـحر بتـا عـادت جـادو
نقـش خـم ابـروت چنـان کـرده دلم چـاک
چـون در دل دشـمن دم شمشـیر هلاکـو
تـا بـاد[7] قضـا کـور کنـد چشـم یکـی را
رسـتم بـدرد پـور گـرامیش دو پهلـو

١- ئەم غەزەلە لە نوسخەکانی (تا، کم و کف)دا هاتووە.

٢- لە (کم)دا ئەم وشەیە لەبیر کراوە.

٣-کم: بیند.

٤-کم: به.

٥- لە (کم)دا ئەم بەیتە نەهاتووە.

٦-کم: افسوس.

٧- تا: خوات.

مقصـــود وی از کـــردن عیـــد اســـت دم صـــبح

بنمـــود بـــه تـــو طـــاهر! اگـــر یـــار دو ابـــرو

٤[١]

دانستمی کاش ای پری![٢] مذهب و آیین تو
گر مسلمی یا کافری آیم کنون در[٣] دین تو
حسن تو در تقریر نیست، در قوّهٔ تحریر نیست
هیچت بتا تقصیر نیست جانا، ولی خود بین تو
نالم ز غم شام و سحر خواهم ترا از دادگر[٤]
آهم کند تأثیر اگر اندر دل سنگین تو
از مو کمندی ساختی در گردنم انداختی
چون بر سر دل تاختی دانستمت پرکین تو
فرش حیاتم گشت طی با دشمنان دادی تو می
حقّا بروی پر ز خوی هم ماه، هم پروین تو
زان دم ترا بسرشته‌اند وصف رخت بنوشته‌اند[٥]
دل‌ها پریشان گشته‌اند از گیسوی پرچین تو
فرهادی من خواستی عقلم چو مجنون کاستی
هم نایب لیلاستی هم وارث شیرین تو

١- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەکانی (تا و کم)دا هاتووە.
٢- کم: ای کاش ای.
٣- کم: بر.
٤- کم: ترا باری دیگر.
٥- تا: بنویشته‌اند.

طاهر به تو دل داده‌است در پای تو افتاده است
خون دلش آماده است بهر کف رنگین تو

۵

بگـــویم معجـــز دلـــدار بشـــنو
به خورشـــیدی نشـــانده دو مه نـــو
بنـــــازم آن رخـــــان آتشــــینت
زهــر فـــانوس و شـــمع بـــر دو پرتـــو
چلیپـــا را نصـــارا پـــاره ســـازند
برند ای دوست یک مویـت به مسـکو
چـــو دیـــدم روی گنـــدمگون جانـــان
نخـــرّم جمـــله دنیـــا را به یـــک جـــو
به غـــمهـــای کنـــون شـــادم ز گـــردون
بسی نو کهنه شد بـس کهـنه شـد نـو
ز شـــور عشـــق بُـــد از بهـــر شـــیرین
که تـــرک پادشـــاهی کـــرد خســـرو
هـــمه رنجـــش شـــفا دردش چـــو درمـــان
به قهـــر لطـــف جانـــان تـــو رضـــا شـــو
ز طعـــن مـــدعی طـــاهر میـنـــدیش
کجا مه را غمی گـر سـگ کنـد عـو؟

هـ

۱[1]

مــژده ای دل! گــل دگــر ره[2] در گلســتان آمــده
فصــل مــی، ایّــام نــی، هنگــام مســتان[3] آمـده
گـــو زلیخـــای دلم را ای عزیـــزم غـــم مخـــور!
کـــاروان مصـــر بـــا یوســـف ز کنعـــان آمـــده
یـــار قربـــانی کنـــد، قربـــان کنـــد مـــا را ز پـــیش[4]
مــژده بــادا صــبح روز[5] عیــد قربــان آمــده
از فــراق روی گــل[6] تــا صــبح در طــرف چمــن
بلبـل از غـم همچـو مـن در جـوش و افغـان آمـده
ظلمــت غــم را ز دل بــرد، از رخــان روشــنش[7]
امشــب انــدر کلبــهٔ مــن مــاه تابــان آمــده[8]
نقــد جــان و دل نثــار مقــدمش بــادا کــه شــب
در محقّرخانـــهٔ مـــن شـــاه خوبـــان آمـــده

۱- ئەم غەزەلە تەنھا لە نوسخەکانی (کم، تا و کب)دا ھاتووە.
۲- کب: باد ای دل که بلبل.
۳- کب: بی هنگام بستان.
٤- کب: کند بازاریش.
۵- تا: روزی؛ کب: باد ای صبح روز.
٦- تا: تو.
۷- کب: روشن شود.
۸- کب: تابان را آمده.

رحـم کـن بـیمار عشـقت بـر درت افتـاده اسـت
ای طبیـب بـی مـروّت! بهـر درمـان آمـده[١]

طـوق غـم در گردنـت، رو قمریـا![٢] بیـرون فکـن
سـرو بـالایم بـه بسـتان چـون غزلخـوان آمـده[٣]

طاهر امشب همچو[٤] صـید زخـم خـورده ای[٥] صـنم!
زیـر تیغـت جـان فشـان[٦] افتـان [و] خیـزان آمـده

١-کب: ئەم بەیتەی نەهێناوە.

٢-کب: قمر

٣-کب: بلبل من در گلستان مرغ شبخوان آمده.

٤-کب: چو من.

٥-کب: (ای) نەهێناوە.

٦-کب: نثار.

۲[۱]

در جهان هم[۲] در قیامت، جان من! هستم گواه
روی تو صد بار بهتر باشد از رخسار ماه
پیل طالع رخ چو گرداند[۳] ز هر کس در دمی[٤]
مات گردد زیر دست[٥] بیدق بی اسپْ شاه
دل ندارد رستگاری از صف مژگان تو
یک نفر چون پای گیرد[٦] در[۷] مصاف یک سپاه؟
کس مبادا همچو من پیوسته پابند الم[۸]
دل پر از غم، چشم پر نم، روز بد راحت[۹] تباه

۱- ئەم غەزەلە لە نوسخەکانی (تا و کم)دا هاتووە.

۲- تا: نە.

۳- کم: رخ بگرداند.

٤- لە (تا)دا بە (درد می) نووسراوە و پاشان لەسەرەوەی وشەکە بە بچووکی نووسراوە (عاقبت).

۵- کم: زیر پای.

٦- لە نوسخەکەدا سەرەتا نووسراوە (می گریزد)، دواتر لە کەنارییەوە نووسراوە (پای گیرد) و نیشانەی (ص)ی بۆ دانراوە، بە واتای (صحیح). لە نوسخەی (کم)یشدا نووسراوە (می‌رود).

۷- کم: چون می‌دهد او در.

۸- تا، کم: کدر، بەڵام لە (تا)دا لە تەنیشت (کدر)ەوە (الم)ی داناوە، لەبەر ئەوەی مۆسیقای وشەکە لەگەڵ (غم، نم)دا یەک دەگرێتەوە؛ ئەوەمان بە هەڵبژاردەی شاعیر زانی.

۹- کم: طالع.

گفتـــه بـــودی آرزوی کشـــتن تـــو مـــی‌کـــنم[۱]
چـــاک دامانـــت مکـــن[۲] آلـــودۀ لـــوث گنـــاه

در تعجـــب مانـــده‌ام از گیســـوی خـــم در خمـــت
اژدهـــا خـــوانم ورا یـــا حلقـــۀ زلـــف ســـیاه؟

در بیابـــان غمـــت بـــی یـــار مانـــده تشـــنه‌لب
خضـــــــر ثـــــــانی! طـــــاهر بیچـــــاره را

۳[۱]

جـــام شـــراب از دل صــــد عقـــده را گشـــوده
زنـــگ هـــزار غـــم را یـــک جرعـــه مـــی، زدوده
در چـــین زلـــف و رویـــش، چـــون دیـــدمش بگفـــتم[۲]
قربـــان آن نگـــارم در شـــب کـــه[۳] مـــه نمـــوده
وی جلـــوه داد خـــود را در پـــیش مـــن خرامـــان[٤]
یعنـــی کـــه[٥] ســـرو هرگـــز چـــون قـــامتم نبـــوده
دوریـــت داشـــت انـــدوه، امـــا کنـــون به یکبـــار[٦]
طعـــن رقیـــب هـــردم[۷] غـــم بـــر غمـــم فـــزوده
بـــر هـــر طـــرف دویـــدم ماننـــد تـــو ندیـــدم[۸]
نـــه چشـــم دیـــده چـــون تـــو،[۹] نه گـــوش کـــس شـــنوده

۱- ئەم غەزەلە لە نوسخەکانی (تا، کم)دا هاتووە، ئێمە نوسخەی (تا)مان بە سەرچاوە کردووە.

۲- لە کەنار ئەم نیوەبەیتەوە لە نوسخەکەدا نووسراوە: (روی جبینش دیدم در چین زلف گفتم).

۳- تا: دو.

٤- لە نوسخەکەدا سەرەتا نووسراوە (بە رفتار) و دواتر نووسیویەتی (خرامان)؛ کم: بە رفتار.

٥- کم: دو.

٦- کم: دوریت جان بکاهد نه چون رقیبت.

۷- کم: طعنم زند پیاپی.

۸- تا: مشکل ترا.

۹- کم: نه چشم کس به دیده.

نه زو سـپرده[۱] بـا مـن مهـرش ز جملـه عـالم
مـا را به جـان فشـانی صـد بـار آزمـوده
طـاهر! بـت حریفـی شـیرین لبـی بـه شـوخی
از کـف بـه یـک نگـاهی جـان و دلم ربـوده

٤[١]

ایـــام گــل رســید و غــم دی ســر آمــده
ســاقی! بیــا کــه وقــت مــی احمــر آمــده
هنگام بربط و گه[٢] چنگ است [و] وقت ذوق[٣]
فصــل نــی و زمــان مــی و ســاغر آمــده
ترکــا! بیــا تــو نیــز کــه بــر طــرف بــاغ و راغ
شمشــاد و ســرو و ســنبل گــل یکســر آمــده
مژگــان نخــوانمش کــه بــه صــف[٤] ایســتاده‌اند
بــا نیزه‌هــای تیــز یکــی لشــکر آمــده
از رشــک مــدّعی نبــرد جــان کــه دیــده اســت
در کلبــهٔ حقیــر مــه[٥] انــور آمــده
انــدوه عشــق[٦] جملــه بــه مــن کــرده یــار وقــف
دانــد[٧] دل مــن اســت کــه غــم پــرور آمــده

١- ئەم غەزەلە لە نوسخەکانی (تا و کم)دا هاتووە.

٢- تا: گهی.

٣- تا: زوق.

٤- کم: صنف.

٥- تا: مهی.

٦- کم: غم.

٧- کم: و آن.

طـــاهر زکـــات حســـن طلـــب می‌کنـــد از آن

همچـــون گـــدای خســـته تنهـــا بـــر در آمـــده

۵[۱]

خوشم آمد شنیدم دی ز خانه
که می‌گفتی مغنّی با ترانه
که ای یاران دل خود را نسازید
به پیش غمزهٔ جانان نشانه
به صلح و جنگ و ناز عشوه جویند[۲]
برای بردن دلها بهانه
[وفا] جستن ز خوبان همچنان است
که جستن راحت دور [و] زمانه
ببخشید و بنوشید و بپوشید
نماند این جهان چون جاودانه
شرار عشق خوبان را ندانید
چو[۳] کوره می‌زند در دل زبانه
ز زلف و خال خود طاهر مبرّاست
نهاده آن صنم صد دام و دانه

۱- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەی (وک)دا هاتووە، لە چاپی (حس، کز)یشدا هاتووە.

۲- وک: حویند.

۳- وک: چه.

٦[١]

زان رو نظـــر[٢] کنـــد همـــه دم او بـــر آینـــه
عاشـــق[٣] شـــده چـــو دیـــده رخ خـــود در آینـــه

گـــــرد و غبـــــار مقـــــدم تـــــو آرزو کنـــــد
تـــن را کـــه کـــرده چشـــم همـــه یکســـر آینـــه

در نـــار عشـــق پختـــه شـــود دل بـــه مـــدّتی
در کـــوره[٤] تـــا نتافـــت نشـــد انـــور آینـــه

حیـــرانم از نگـــار کـــه بـــر عارضـــش چـــرا
کـــرده اســـت تکیـــه بـــر کمـــر خنجـــر آینـــه

بگرفتـــه[٥] دل ز صـــحبت نـــادان همیشـــه غبـــار
گیـــرد غبـــار زنـــگ[٦] ز خاکســـتر آینـــه

دو چشـــم را[٧] نمـــوده یکـــی بهـــر دیـــدنت
زان رو شـــده همیشـــه چنـــان اعـــور آینـــه[٨]

١- ئەم غەزەلە لە نوسخەکانی (تا و کم)دا هاتووە.

٢- تا: زن رو نظر؛ کم: زان نظر، ئێمە (زان رو نظر)مان بە ڕاستتر زانی.

٣-کم: شیدا.

٤-کم: کوه.

٥- تا: گرفت.

٦-کم: رنگ.

٧- تا: تو.

٨- لە نوسخەی (کم)دا تا ئێرەی شیعرەکە هاتووە و لە کۆتاییی ئەم بەیتەوە ناماژەی بە سەرەتای بەیتی دواتر کردووە و لە لاپەڕەی دواتردا نزیکەی (٩) لاپەڕە کەوتووە. لە چاپی (کز)یشدا تا ئەم بەیتەی هێناوە و هیچ ناماژە و پەراوێزێکی بۆ نەنووسیوە کە ئەم شیعرە ناتەواوە، هەروەها ئەو بەیتەی کە هی شیعرێکی ترە و بەپێی ئەو نووسینەی ئەوان دەبوو لە

بـــا آه آتشـــین دل عشـــاق صـــاف گشـــت
ســـنگ اســـت تـــا ندیـــده دم اخگـــر آیـــنه
طـــاهر رســـد ز چشـــم خـــودش بـــر تـــنش گزنـــد
گیـــرد به دســـت چـــون هـــمه دم دلبـــر آیـــنه

کۆتاییی ئەم شیعرەوە بێت، کەچی نەک لە پەراوێز و لە دوای ئەم شیعرەیشەوە نەیان هێناوە، هەر لە دیوانەکەیشدا نەیـان هێناوە.

٧[١]

تـــرک مـــن باشـــد نگـــاری دلبـــر نوخاســـته[٢]
خـــویش چـــون طـــاووس[٣] امـــروز از هـــوس آراســـته
چـــون بدیـــدم آنقـــدر بـــالای تـــو در بزمگـــاه
امشـــب الحـــق رنـــج محنـــت در دل مـــن کاســـته
خیـــز جانـــا قامـــت مـــوزون خـــود بـــنما به مـــن
تـــا که پندارنـــد عـــالم ایـــن قیامـــت خاســـته
تیـــر را از غمـــزه، شمشـــیر از دو ابـــرو آن نگـــار
لشـــــکر مژگـــــان بـــــرای رزم دل پیراســـــته

١- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەی (تا)دا هاتووە، لە نوسخەکەدا هەر ئەوەندەی لێ نووسراوە و هیچ ئاماژەیەک بۆ کۆتاییی دیار نییە و ناوی شاعیریش لە کۆتاییەوە نەهاتووە.

٢- نوسخەکە: نوخواستە.

٣- نوسخەکە: طاوس.

ی

۱[1]

آرزوی امتحـــان مـــاه انـــور کـــرده‌ای
زان سـبب رخ را بـه سـان شـمس خـاور کـرده‌ای
بـا دو زلـف پـر ز چینـت امشـب از روی کـرم
منـزل مـا را مکـان مشـک و عنبـر کـرده‌ای
بـاز میـل کشـتن عشّـاق داری تـو مگـر؟
ابـروان فتنه‌جویـت را چـو خنجـر کـرده‌ای
بـه ندانـد سـّر آن لـب، جـان نـی‌شـکّر فـروش[2]
چـون نمـک آمیختـه بـا شـهد و شـکر کـرده‌ای
وعـده‌ها گـر داد چشـمش دل مگـر دیوانـه‌ای
تکیه بر پـیمان [و] عهـد مست کـافر کـرده‌ای
تـا بپوشـیدی ز مـن تـو گـردن سـیمین خـود
رنـگ مـا را زردگـون ای شـوخ! چـون زر کـرده‌ای
هـر زمـان یـک آتشـی بـر هیـزم دل مـی‌زنـی
سـینهٔ پـر محنـت مـا را تـو مجمـر کـرده‌ای
قصـد قتـل مـا کنـی بـا جـرم عشّـاقی مگـر؟
شـاه خوبـان جامـهٔ قرمـز کـه در بـر کـرده‌ای

۱- ئەم غەزەلە لە نوسخەکانی (تا و کم)دا هاتووە.

۲- تا: جان من.

مـــاتم دوری بـــه مـــا مـــنما دگـــر[١] از روی لطـــف

عاشـــقان را از فراقـــت خـــاک بـــر ســـر کـــرده‌ای

طـــاهرا! دیوانـــه‌ای گـــر از رقیبـــان ایمنـــی

دوســـتی از دشـــمن بـــدگوی بـــاور کـــرده‌ای

٢[١]

به زیبـــایی رخـ[ـــی] نـــازکتر از بـــرگ ســـمن داری
به رعنـــایی قـــد[ی] چـــابکتر از ســـرو[٢] چمـــن داری
نـــوای دلکـــش بلبـــل، خـــط خوشـــبوتر از ســـنبل
بهـــار[٣] یاســـمین و گـــل بـــه رو[٤] ســـیب[٥] ذقـــن داری
به رخ آذر،[٦] به بـــو عنبـــر، به قـــد عرعـــر، بـــدن[٧] مرمـــر
به لـــب کـــوثر، به تـــن گـــوهر، چـــو جـــان در دل وطـــن داری[٨]
نگارســـتان، گـــل و ریحـــان، در و مرجـــان، حیـــات جـــان
لـــب خنـــدان، رخ رخشـــان، بدخشـــان و یمـــن داری
کمنـــد از مـــو، کـــمان ابـــرو، زره گیســـو، دو تـــا جـــادو[٩]
چنـــان دلجـــو گـــل[١٠] خوشـــبو،[١١] فـــراز نـــارون داری

١- ئەم غەزەلە لە نوسخەکانی (کف و کب) و لە چاپەکانیشدا هاتووە.

٢- کف: سروی.

٣- کب: بهای.

٤- کف: به سر رو؛ کب: بسر. هەردووکیان هەڵەن، ئێمە ئەو شێوەیەی سەرەوەمان بەڕاست زانی.

٥- کف: سیب و.

٦- کب: آزر.

٧- کب: به دل.

٨- کب: به لب گوهر به تن کوثر دهانی چون شکر داری.

٩- کب: کمن از بو کمان ابرو زره گیسو جان دلجو.

١٠- کف: گول.

١١- کب: گل خوشبوتر از سنبل.

ســــمن ســــیما، ســــهی بــــالا، جهــــان آرا، رخ[۱] زیبــــا
دل دانــــا، لــــب گویــــا به[۲] چنــــدین مکــــر و فــــن[۳] داری
شکرنوش[٤] و دمـ[ـی] بردوش،[٥] لـب خـاموش، مـن مـدهوش
روان پـــر نـــوش [و] درّ درگـــوش و گـــوهر در دهـــن[٦] داری
دهــان کوچــک، مــژه پیلــک، جفــا صــد لــک، وفــا انــدک
زهــی زیــرک! کــه چــون طــوطی لــب شکّرشــکن داری
نکــو مظهــر، مــه انــور، پــری پیکــر، گــل و شــکر
در و گــــوهر، زر و زیــــور، خطــــایی[۷] در خــــتن[۸] داری
قمـر در بـام و خـور در دام و مـه بـر بـام و لـب پـر فـام
عســل در کــام و مــی در جــام و گــل در پیــرهن داری

۱- کف: رخی.

۲- کب: تو.

۳- لە نوسخەکەدا نووسراوە (فند) و وەزنەکەی تێکداوە.

٤- کب: شکر می نوش.

٥- لە نوسخەکەدا ڕوون نییە چی نووسراوە، دەگونجێت (شکر بنوش و می بردوش) یان (شکر بنوش دمی بردوش) بێت، کە هیچیان کێشەکە ڕێک ناکاتەوە و واتایەکی باش و جوان نادات بە دەستەوە.

٦- لە نوسخەکەدا نووسراوە (دهان) و سەرواکەی تێکداوە.

۷- کب: خطا را

۸- کف: خطن.

رخ رنگین، دل سنگین،[۱] به لب شیرین، گل سیمین[۲]
مه و پروین، لب شیرین، به لعل و لب یمن داری[۳]
شه[٤] زابل، که در سنبل، زره کاکل، به گرد گل
زند غلغل، دل بلبل، که سرو و نسترن[۵] داری
سمرقندی به ترکستان و شیرازی[٦] به خارستان[۷]
خطا در چین، حبش در روم و مهری[۸] در عدن داری
سلیمان جاه و یوسف رای و موسی دست و عیسی دم
علی نام و محمد خلق نیکو وجه حسن داری
بدین خوبی که در آفاق امثالت نشد پیدا
ز درحقّ طاهر مسکین عجایب مکر و فن داری

۱- کف: مسکین.

۲- کف: گل و سیمین.

۳- کب: مه و پروین، قد سروین، لب لعل یمن داری.

٤- کف: شهی.

۵- کف: نسترین.

٦- کف: شیراز و.

۷- کف: خوراسان.

۸- کب: مهر.

٣[١]

دانـــم ای دوســـت! مســـت و مخمـــوری
هرچـــه بـــا مـــا کنـــی تـــو[٢] معـــذوری
مطلـــب جملـــه عـــارف و عـــامی
در نظرهـــــای خلـــــق منظـــــوری
پـــنج روز اســـت مـــدتی[٣] چـــو بهـــار
حیـــف از[٤] حســـن خـــویش مغـــروری
خـــویش را ای جهـــان! بـــه مـــا بـــنما
یعنـــی تـــو دخـــت بکـــر و مســـتوری
عـــالمی پـــیش دیـــدهام ســـیه اســـت
گـــر[٥] ز چشـــم ســـفید مـــن دوری
شـــکر حـــق کـــن کـــه در ولایـــت مـــا
از همـــــه دلبـــــران تـــــو مشـــــهوری
در جهـــان نیســـت رنـــگ تـــو امـــا
رشـــک غلـــمان جنّـــت [و] حـــوری

١- ئەم غەزەلە لە نوسخەکانی (تا و کم)دا هاتووە.
٢-کم: میکنی.
٣- تا: مدّتش.
٤-کم: با.
٥-کم: چون.

علّـــت دیگـــرت[۱] نباشـــد هـــیچ

طـــاهر! از رنـــج هجـــر رنجـــوری

۱- کم: دگرت.

٤[1]

ای دوست! به هر شیوه، بلی شوخی و شنگی
یک نقص که داری چه بود؟ مائل[2] جنگی
نقش چو رخت نیست در ایوان کلیسا
جانا! تو مگر لعبت اقصای فرنگی؟[3]
گاهم بکشی، گاه[4] نوازی، چه حریفی!
هم طالب[5] نامیّ و همم باعث ننگی
صد ناله شنیدی تو بدان[6] گوش ندادی
حیف است به تن شیشه، به دل پارۀ سنگی
باور نکنم هیچ به هر وعده که دادی[7]
با عالمی یک رنگی و با ما تو دو رنگی
بدرید سیاوخش دلم خنجر ابروت
ای ترک سیه‌چشم! مگر پور پشنگی؟

۱- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەکانی (تا و کم)دا هاتووە.

۲- تا: مایل.

۳- کم: جانا تو مگر لعبت چینی که به رخ رشک فرنگی.

٤- تا: گاهی.

٥- تا: جالب.

٦- تا: تو بدو.

۷- کم: داد.

چــون پــای[1] به میــدان غـــم هجــر نهــادی

طــاهر! بــه جســارت[2] تــو بــه از شــیر و پلنگــی

۱- له (کم)دا وشەی (پای) نەهاتووە.

۲-کم: به جلادت.

٥[١]

چـه حسـود گفـت جانـا! کـه یهـودی کنشـتی؟
به دو چشـم مـی‌فروشـت تـو ز حـوری بهشـتی
بـــه کلیســـیا ببیننـــد اگـــر آن رخ فرنگـــی
همـه ملّـت مسـلمان پـی دیـن تـو بگشـتی
به خط و به خال و رفتار، همگی بـه کبـک مـانی
بـــه رم و نگـــاه کـــردن تـــو ز آهـــوان دشـــتی
بـه نیـاز و نـاز و عشـوه ز بشـر نبـود چـون تـو
ملکـی، ملـک خصـالی، تـو ز آهـوی[٢] سرشـتی
بـه رقیـب دیـو سـیرت نکنـی بغیـر نرمـی
بـه مـن غریـب مسـکین نکنـی بجـز درشـتی
کـف دسـت و پـای سـرخت بدهـد گـواه جانـا!
چـه بـلای ناگهـانی کـه مـرا بـه غمـزه کشـتی

١- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەی (کم)دا هاتووە.

٢- نوسخەکە: تو ز آهو دمی.

٦[1]

گــر زهــره‌ای یــا مشــتری، ور آدمــی یــاخود پــری
بــا عاشــقان گــر بنگــری، اینســت رسـم دلبــری
بســـیار دیـــدم خوبـــان بـــی مهـــر و وفـــا[2]
ای شــوخ! حــق داری شــما از جملــه ایشــان برتــری
چشــمان چــون بــادام تــو، زلــف کمنــد خــام تــو
انداختــه انــدر دام تــو، تــا کــی بــه مــا مــی‌ننگــری؟
شمســت بخــوانم یــا قمــر؟ ســروت بگــویم یــا شــکر؟
آرام جــان نــور بصــر از هرچــه گــویم بهتــری
دیوانــه‌ام کــردی بــه نــاز ای رشــک خوبــان طــراز!
بــردی دلم امــروز بــاز، ترکــا! مگــر غــارتگری؟
بــردی رواج حــور عــین بــا گیســوان پــر ز چــین
دیــن تــو گیــرم بعــد ازیــن گــر مــؤمنی[3] یــا کــافری
ناصــح مــده پنــدم دگــر[4] گــر بینــی آن روی قمــر
چون من نخوابی تـا سـحر، پـروین بـه حسـرت بشـمری
چــون گویمــت بــالای او، رفتــار بــزم آرای او؟
بشــنیده‌ای یــا دیــده‌ای تــو رفــتن کبــک دری

١- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەی (کم)دا هاتووە.

٢- ئەم نیوەبەیتە لە رووی وەزنەوە ناتەواوە.

٣-کم: مأمن.

٤-کم: دیگر.

از طعنـــهٔ هـــر ناکســـان طـــاهر! مکـــش رنـــج روان

آزاد بـــاش از ایـــن و آن تـــا مهـــر خوبـــان پـــروری

۷[۱]

گـــر چـــو دیـــوانه شـــوم واله نباشـــد عجبـــی
بـــر دو دل از کـــف مـــن دلبـــر عـــالی نســـبی
غـنچـــهٔ شـــوق مـــن از اهـــل زمـــان وا نشـــود
در هـــمه روی زمـــین نیســـت یـــک اهـــل طربـــی
به کـــمالات رســـی زود دلا! همچـــو کلـــیم
گـــر دریـــن وادی پـــاکیزه نمـــایی ادبـــی
تـــا بکـــی ایـــن دل مـــن بـــاد پـــر از درد فـــراق؟
مـــردم از هجـــر رســـانید خـــدایا ســـببی!
در ســـرت گـــر هـــوس مرتبـــهٔ خضـــر بـــود
عمـــر جاویـــد طلـــب کـــن تـــو ز یـــک نـــوش‌لبـــی
خلـــق گوینـــد: حـــرارت نشـــود به بـــه شـــکر
بـــس عجـــب! مـــی‌کـــنم از شـــهد لبـــت دفـــع تبـــی
خـــواجه گـــر قهـــر کنـــد بنـــده نباشـــد نـــادم[۲]
شـــاد شـــو طـــاهر! اگـــر یـــار نمایـــد غضـــبی[۳]

۱- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەی (تا)دا هاتووە و لە نوسخەی (کم)دا تەنها بەیتی کۆتاییی غەزەلەکە ماوە.

۲-کم: دل‌گیر.

۳-کم: عقبی.

۸[۱]

تـا تـو بـر تخـت نـاز سـلطانی
ملـک دل رو نهـد به ویرانـی
فتنـۀ چـین و آفـت رومـی
شـاه ترکـان و مـاه ایرانـی
همچـو موسـای ابـن عمرانـی
بـا کمنـد دو زلـف بسـتن دل
الغـرض یگـەتـاز میـدانی
در همـه شـیوه خـوب رفتـاری
لیـک بـیرحـم و سسـت پیمانـی
مار گیسـوت سـر بنهـاده به دوش
یعنـی ضـحاک پـور علـوانی
اشـک سـرخم بدیـد و گفـت مگـر
مالـک کـان لعـل و مرجـانی؟
الحـق ای دوسـت در همـه اخـلاق
آتـش هـوش و عقـل و ایمانـی
طـاهر از اشـک پـر کنـد دامـن
گـر به گریـان او تـو خنـدانی

۱- ئەم شیعرە تەنها لە نوسخەی (تا)دا هاتووە.

۹[1]

ای خوشـــا روزی که یـــارم مهربـــانی داشـــتی
دل به دیــــدار رخ او شـــــادمانی داشـــــتی
خـرّم آن دم فـارغ از غــم بـودم و فکـر و حـواس
قـوّت صـد گـونه شـعر و نکته‌دانـی داشـتی
بـا لـب شـیرین خوبـان هـر شـبی[2] تـا صـبحدم
طــوطی طــبعم ســر[3] شکّرفشــانی داشــتی
بوسه‌ها دادی به من بی رنـج ولـی جانـان سـبک
بــا هــمه عشــاق دیگــر ســرگرانی داشــتی
با مــن مســکین به دل صـد وعـده دادی بیشـتر
بــا حریفــان[4] دگــر[5] لطــف زبــانی داشــتی
حــال بســتد روز هجــران از وی ای آرام دل!
آنــچه از شــوق و ســرور و کــامرانی داشــتی
رحم کـن ای دوسـت بـاز آ از غـم [و] رنـج سـفر
ایــن چه روزی بـد به طـاهر رایگـانی داشـتی؟

۱- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەی (تا)دا هاتووە.
۲- تا: هر شب.
۳- تا: سری.
٤- تا: حریفانی.
۵- تا: دیگر.

١٠[1]

بـــاد نـــوروزی به حکـــم خـــالق جـــن و پـــری
بـــاز در صـــحن چمـــن گســـترد فـــرش اخضـــری
نعرههـــای بلبـــل شـــوریده ســـر بـــر شـــاخ گـــل
مـــیزنـــد در بـــاغ کـــوی کـــوس و ســـنج ســـنجری
تا گشایی ملـک دلهـا تـو [بـه] تیـغ غمـزهات
میکـنم ای شـاه خوبـان! مـن به پیشـت قنبـری
ساقیا! برخیز جامـ[ـی] زان مـی چـون لعـل ده
یـک زمـان آسـوده باشـم تـا ز چـرخ چنبـری
در جهـان از خـوب رویـان چشـم نیکـی دور دار
عاقبـت در حشـر انـدازی مگـر ایـن داوری
کردهانـد سـر در گریبـان دلبـران نـازنین
راسـت آمـد بـر قـد تـو تـا قبـای دلبـری
لـذّت[2] اشـعار تـو بـا دل دهـد شـور[3] سـرور
طـاهر امشـب گشـته الحـق جانشـین انـوری

١- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەی (تا)دا هاتووە.

٢- تا: لزت.

٣- تا: شوری.

١١[١]

ساقی! بیار باده، مطرب بزن نوایی
درد و غم جهان را شاید کنم دوایی
دست نسیم نوروز بدرید پردهٔ گل
باشد عجب نیامد از بلبلان صدایی
فرعون نفس سرکش گر غرق نیل کبر است
کو موسی خرد را بر وی زند عصایی؟
ای پادشاه خوبان! خوشنود ساز داور
بنواز از ترحم روز[ی] تو بینوایی
سوراخ دل نگارا! فزونتر است از حد
چون نی برآید از وی هردم دگر نوایی
گویم که یار باشد شادان شود دل من
چون بشنوم نگارا آواز دور پایی؟
از بهر بوسهٔ او جان را نخست بخشم
طاهرا! اگر بخواهد دلبر ز من بهایی

١- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەی (تا)دا هاتووە.

١٢[١]

در همه شیوه چست و چالاکی
لیک در قاتلی چه سَفّاکی![٢]
مغز دل خورد اژدر گیسوت
تو مگر نسل[٣] شاه ضحاکی
شاه خوبان و آفت جانی
رشک خورشید و ماه افلاکی
جوهر جان خالصی ای دوست!
تو نه از آب و آتش و خاکی
رحم نبود ترا که من دانم
در ستم‌ها و جور بی‌باکی
ای تن بی‌هنر! مناز به خود
پیش باد اجل چو خاشاکی
طاهرا! از نفس کی خلاص شوی؟
تو که پابند پول املاکی

١- ئەم غەزەلە تەنها لە نوسخەی (تا)دا هاتووە.

٢- تا: صفّاکی.

٣- تا: نصل.

داستان قمار[١]

گـوش کـن از مـن تـو یکـی داسـتان

آنچـــه بدیـــدیم بگـــوییم آن[٢]

مخـــزن اســـرار (نظـــامی) بگفـــت

دُر معــــانیّ ســــخن را بســــفت

مخـــزن نادیـــده ز بحـــث قـــمار

نیـــز بمانـــد ز مـــن ایـــن یادگـــار

عـــرض کـــنم دیـــدنیم بـــیش و کـــم

بیســـتم شـــعبان مبـــارک قـــدم

میـــل شـــکار و هـــوس گرمســـیر

بـــر دل مـــن گشـــت چنـــان جـــایگیر

خـــور[٣] چـــو برآمـــد[٤] بســـر کوهســـار

بـــر فـــرس تیـــز شـــدم مـــن ســـوار

توشـــه آن راه همـــه ســـاختم

رفـــتم و از خانـــه بپـــرداختم

١- ئەم شیعرە لەبەر ڕۆشنایی چاپەکەی (حس) و نوسخەی (دک و کب)دا ڕێکخراوە، نوسخە و چاپەکان ناتەواو بوون، هەڵەی زۆریش لە هەرسێکیاندا هەبوو، ناچار بووین بەم شێوەیەی سەرەوە ڕێکی بخەین. لەسەر شیعرەکەیش لە نوسخەکاندا نووسراوە (کلام طاهربگ در خدمت قمار). لە ڕاستیدا وشەی (قُمار) هەڵەیە و دەبێت (قِمار) بێت.

٢- چاپ: همان.

٣- چاپ: هور.

٤- چاپ: برآید.

وادیـــه[١] پـــیمای تکـــاور بزیـــر
طــیّ همـــیکـــرد ره گرمســـیر
الغـــرض آن خنـــگ[٢] چـــو بـــاد ســحر
بـــر جبـــل[٣] و دشـــت نمـــودی گـــذر
تــا کــه مــرا بــرد بــه (کــانی چَقــل)[٤]
همچـــو خـــور آرنـــد بـــه بـــرج حَمـــل
منـــزل پاشـــا بـــود آن جایگـــاه
لایـــق آرامگـــه پادشـــاه
قصـــر معـــلاش[٥] خورنـــق مثـــال
جـــای نظـــاره بـــه جنـــوب و شـــمال
منـــزل پاشـــای[٦] خداونـــد جـــاف
بـــرده گـــرو از قلـــل کـــوه قـــاف
چیســـت مـــر آن حضـــرت پاشـــا بنـــام
بـــاد همیشـــه بـــه جهـــان شـــادکام!

١- چاپ: باد.

٢- چاپ: صبح.

٣-کب: قلل.

٤- کانی چەقەڵ: ئاواییەکە لە لای گوندی شاکەل، ڕووبەڕووی ناحیەی ڕزگاریی ئێستایە لە شاری کەلار.

٥- چاپ: معاش.

٦- چاپ: پاشا.

آن کــه بـــود شـــهره بـــه محمـــود نـــام
هســت چــو محمــود ورا[١] صــد غــلام[٢]
آن کــه بــه بخشــایش و جــود و کــرم
رفتـــه ورا[٣] نـــام بـــه (روم و عجـــم)
بـــذل کـــرم چـــون کنـــد آن پُـــر هـــنر
گـــوی کـــه ابرســـت[٤] و ببـــارد مطـــر
شیرکُشـــی خـــوش منشـــی پـــر هـــنر
از همـــه امثـــال بـــر آورده ســـر
ملجـــأ بیچـــاره و شـــاه و وزیـــر
جـــای امیـــد همـــه بُرنـــا و پیـــر
شـــاهد اقبـــال هـــمآغـــوش[٥] اوســـت
طـــالع فرخنـــده قبـــاپوش اوســـت
هرچـــه کـــنم وصـــف از آن نیـــک نـــام
نامـــهٔ توصـــیف نگـــردد تـــمام

١- چاپ: بر او.

٢- ئەم بەیتە بەپێی نوسخەی (کب) ڕاستمان کردووەتەوە.

٣- چاپ: بر او.

٤- چاپ: ابراست

٥- چاپ: در آغوش.

بـــاز بیـــایم بســـــر گفِـــت خـــویش
آنچـــه در آن جـــای بیامـــد[١] بـــه پـــیش
چـــون ز تـــنم رنـــج ســـفر دور شـــد
حـــال[٢] دلم خُـــرّم و مســـــرور شـــد
یافـــت چـــو شـــعبان معظّـــم تـــمام
رفـــت چـــو یـــک روز ز شـــهر صـــیام[٣]
شب به[٤] سر آمـد چـه شـبی تنـگ و تـار!
تـــــارتر از قلـــــب اســـــیران[٥] زار
مـــرغ ســـحر بســـته دهـــان خـــودش
گفتـــی کـــه ببریـــده دهـــان خـــودش[٦]
دســـت دُهـــل زن ز زدن[٧] بـــاز مانـــد
هـــم دهُـــل از نعـــره و[٨] آواز مانـــد
مـــرغ شـــب آهنـــگْ[٩] خروشـــنده شـــد
ســـبعهٔ ســـیّاره فروزنـــده شـــد

١- چاپ: بیاید.

٢- چاپ: تازه.

٣- کب: ئەم بەیتەی نەهێناوە.

٤- چاپ: چو.

٥- چاپ: امیران.

٦- چاپ: گفت که ببرید دهان بدش.

٧- چاپ: دهُل.

٨- چاپ: ز، هەڵەیە و دەبێت (و) بێت.

٩- چاپ: شبانگاه.

چشــم عَسَــس خــواب بــه[1] هــم برنشــاند[2]

بهـــــر طمــــع دزد ببــــازار رانـــــد[3]

الغـــرض آن شـــب همـــه آزدگـــان

خُـــرد و بـــزرگِ همـــه بگزادگـــان

جملـــه بـــه ایـــوان معلّـــی[4] شـــدند

خـــدمت بـــا[5] شـــوکت[6] پاشـــا شـــدند

گفتـــی[7] کـــه کـــاووس کـــی[8] دادگـــر

تکیـــه زده بـــر زبـــر[9] تخـــت زر

صـــف زده‌انـــد مؤبـــد و مـــردان کـــار

تـــا کـــه چـــه فرمـــان بدهـــد شـــهریار

مجلـــس بگـــزاده شـــد آراســـته

غـــم ز دل مجلســـیان کاســـته

١- چاپ: ز.

٢- جاران به پاسەوانی بازاڕ و دوکانیان دەوت.

٣- چاپ: ماند.

٤- چاپ: معلا.

٥- چاپ: ذی.

٦- چاپ: شکوت.

٧- چاپ: گفت.

٨- چاپ: یکی.

٩- چاپ: زیر.

بنـــــدهٔ بیچــــاره در آن[١] انجـــــمان[٢]
گـــوش گرفتـــه ســـخن ایـــن و آن[٣]
رفـــت ز هـــر بـــاب در آن[٤] انجمـــن[٥]
چنـــد گهـــر، رســـم ادای ســـخن
عاقبـــت کـــار بـــران شـــد قـــرار
انجمنـــی[٦] ســـاز کننـــد[٧] از قـــمار
تنـــد دوی تیـــــز بماننـــــدِ دود
ســـوی صـــــلاحیه فرســـــتند زود
نامـــه بـــرد بهـــر مجیـــد بـــگ دوان[٨]
بـــاز نمانـــد ز شـــدن یـــک زمـــان
نامـــه نوشـــتند و فرســـتاده رفـــت
ســـوی صـــلاحیه خرامیـــد تفـــت
نامـــهٔ دیگـــر بســـوی مـــالمـــدیر
امـــر چنـــان رفـــت نویســـد دبیـــر

١- لە چاپەکەدا ئەم وشەیە نەهاتووە.

٢- چاپ: انجمن.

٣- لە چاپەکەدا ئەم نیوەبەیتە نەهاتووە.

٤- لە چاپەکەدا ئەم وشەیە نەهاتووە.

٥- لە چاپەکەدا ئەم نیوەبەیتە نەهاتووە.

٦- کب: انجمن.

٧- چاپ: دهند.

٨- چاپ: و آن.

مـــــالمـــــدیر[١] همـــــۀ خـــــانقین
زود بیایـــــد پـــــی اعـــــدای[٢] دیـــــن
رفـــت یکـــی پیـــک دگـــر[٣] بـــا شـــتاب
تنـــد سـبکـرو چـــو درخشـــان[٤] شـــهاب
مـــن متعجّـــب شـــدم از ایـــن خیـــال
از یکـــی بگـــزاده نمـــودم[٥] ســـؤال
گفتمش ای دوسـت چـه کـار است ایـن؟
کـــرده خـــدا نهـــی مســـلمان[٦] از ایـــن
آیـــۀ[٧] حـــق هســـت در آن آشـــکار
هـــر دو حرامنـــد خـــمار[٨] و قـــمار
کـــار شـــیاطینْ وَ دیـــو و ددســـت
نـــزد خـــدا لهـــو [و] لعبهـــا بدســـت

١- کب: مالمدیری.
٢- چاپ: اعلام؛ کب: اعداد؛ نسخه بدل کب: اصلاح خ. هەموویان هەڵەیە و ئەوەی سەرەوە دروستترە.
٣-کب: دیگر.
٤- چاپ: درخشد.
٥- چاپ: بکردم.
٦- چاپ: به قرآن.
٧- چاپ: آیه.
٨- چاپ: شراب.

کس نشنیده است در این[1] انجمن
امر خدا با[2] نبی مؤتمن
گفت به پیغمبر عالی‌جناب
از می و میسر بکنید[3] اجتناب
عرض نمودم به همه سروران
بهر شما نیست از آن رایگان[4]
گفت بلی جمله شنیدیم این
در کتب شرع بدیدیم این[5]
لیک یکی عالم و دانا ز شرع
عاقل و دانا و توانا ز شرع[6]
مفتی و فرمانده [و] رهبر بود
بر سرما گفتِ وی افسر بود
دوش بفرمود به بگزادگان
روز جزا نیست شما را زیان
فعل قمار از پی صحبت بود
پیش خدا مایهٔ عزّت بود

١- چاپ: آن.
٢- چاپ: بر.
٣- چاپ: بکند.
٤- چاپ: شایگان.
٥- چاپ: بباشد یقین.
٦- چاپ: ورع.

یکسره گفتیم بتو نگرویم
جز سخن شیخ غنی[١] نشنویم
بنده چو بشنیدم از او این[٢] جواب
غیر سکوت هیچ ندیدم صواب[٣]
الغرض آن شهر مبارک قدم
رفت به بی ماتمی[٤] و درد و غم
پیک فرستاده ز ره[٥] در رسید
گفت بیامد بشتابان مجید
با خودش آورده بسی سیم و زر
بهر قمار آمده بسته کمر
مال مدیر هم برسید آن زمان
از قدمش جمله شدند شادمان
هردو رسیدند مدیر و مجید
رسم خوش آمد به نهایت رسید[٦]

١- چاپ: و ملا.
٢- چاپ: ازایشان.
٣- چاپ: جواب.
٤- چاپ: پی ماتم.
٥- چاپ: بدو.
٦- چاپ: خوش آمد به غایت؛ دک: رسم نهایت به خوش آمد رسید.

بـاز چـو ایـن طـارم بـی تـار و پـود
گشـت سـیه چـرده بماننـد دود
ظلمـت شـب صـف[١] شـکن روز شـد
شـاه حـبش سـلطنت آمـوز شـد
خضـر برفـت از پـی آب حیـات
ظلمـت شـب آمـده از شـش جهـات
شـب چـه؟ بسـی تـار چـو زلـف بتـان
یـا کـه چـو بخـت سـیه عاشـقان
الغـرض آن شـب ز همـه سـروران
راحتـی و خـواب نهـان شـد نهـان[٢]
جملـه بخـود نیـز نپرداختنـد
نقـش خیـالات همـی باختنـد
تـا کـه بـه کـام کـه بـود روزگـار
شـاد کـه باشـد، کـه بـود دل‌فگـار[٣]
بـاز ز نـو انجمـن آراسـتند
«برلی»[٤] و «پاپاز» و «دولو»[٥] خواسـتند

١- چاپ: ظلمت شب آمده.

٢- له چاپەکەدا ئەم بەیتە نەهاتووە.

٣- چاپ: شود رستگار.

٤- کب: پُرلی.

٥- چەن وەرەقەیەکە لە یاری وەرەقان (کۆنکان).

دستهٔ سر بستهٔ «برلی» شوم
شوم‌تر از خواندن آواز بوم
گفت (مجید بگ)[١] که بیارید[٢] پیش
گرچه حرام است بآیین خویش
کاغذ پر صورت و نقش و نگار
زود شد آماده ز بهر قمار
حلقه زدند گرد وی آزادگان
مال‌مدیر و همه بگزادگان
صورت «پاپاز» نمودار شد
جملهٔ بگزاده خریدار شد
حضرت «پاپاز» چو آمد پدید
گفتی[٣] که صورتگر چینش کشید
هر طرفی[٤] سیم و زر بی‌شمار
جمع نمودند ز بهر قمار
هر که بدیدی رخ نحس[٥] «دولو»
روی ترش کردی و چین در برو

١- چاپ: مجید بیگ.

٢- چاپ: بیارید به.

٣- چاپ: گفت.

٤- چاپ: طرفش.

٥- چاپ: نقش.

قسمت آن مرد که «پاپاز» بود
خرم و با خنده و آواز بود
بس که بشد[١] باخت در آن سیم و زر
پر ز دِرَم گشت جهان سربه‌سر
مختصر آن لیلهٔ پر شور و شر
برد بُد باخت بُدی تا سحر
صبح چو تیغی ز تبسم کشید
سینهٔ شب تاب[٢] جگر بر درید
مال‌مدیر بس که دِرَم باخت کرد
گشت لبش خشک دو رخساره[٣] زرد
چون که بُدی ترک به ترکی زبان[٤]
گفت:[٥] چنین با غم و آه و فغان
وای دیدی[٦] بر شی[٧] مز قالمدی
باد هوا پاره می‌کس آلمدی

١- چاپ: به شدت.

٢- چاپ: باب.

٣- چاپ: و رخسار.

٤- چاپ: تُرک، بدی گفت بترکی زبان.

٥- چاپ: داد.

٦- چاپ: دید.

٧- چاپ: شینی.

بـــن ینـــه[١] گلـــدم نـــه حضـــر[٢] ایلـــدم
ســـهو ایـــدی نـــی بلکـــه فنـــا ایلـــدم
لیـــره لـــرم جملـــه ســـنی[٣] جالـــدی لـــر
بـــاقی قلانـــی[٤] بـــوارده آلـــدی لـــر
کـــش[٥] فـــی شـــو دفعـــه اگـــر آصـــمیم
توبـــــه دهـــــا کاغـــــد[٦] آل آصـــــمیم
اولـــدر[٧] آخـــر بنـــی قهـــر قهـــار[٨]
مصـــلحتم بونـــده کـــه ایســـتهٔم فـــرار
بـــاقی نـــه بلاگلـــدی نیـــه ناگهـــان[٩]
ثروتمـــــه برلـــــی گیتـــــر دی زیـــــان[١٠]

١- چاپ: جمدنیه.
٢- چاپ: خطا.
٣- چاپ: لری.
٤- چاپ: تالانی.
٥- کب: کند.
٦- کب: کاغذی.
٧- کب: اولدیر.
٨- چاپ: قمار.
٩- چاپ: ناگان.
١٠- چاپ: زمان.

کیسـسـمه بـسنم حـسالمی بیلمـسز[١] تـسمام
طوتـسدی نبـسی فعـسل شـسنیع[٢] حـسرام
«خانقینـس»ـسه عـسودت[٣] ایـسدر سـسرم اگـسر
تـسو بـسه دهـسا ایتمـسیم[٤] عـسزم[٥] سـسفر
شـسو سـسفرم[٦] ده بلـسرم[٧] گـسر نجـسات
کردلـسره[٨] اصـسلا ایـسده مـسم التفـسات
از همـسه خوشـستر بشـسنو ایـسن سـسخن
آنچـسه کـسه مـسن[٩] دیـسدم از آن انجمـسن
مـسن ز مجیـسد بیـسگ نمـسودم سـسؤال:
ای کـسه نپرسـسی ز حـسرام و حـسلال!

١-کب: بلمز.
٢- چاپ : شنیعی.
٣- چاپ : عودله.
٤- چاپ : ایتمهم.
٥- چاپ : عزمی.
٦- چاپ : سفر.
٧- چاپ : بولدم.
٨- چاپ : گرر مره.
٩- چاپ : چنان.

راهـــرو[1] کعبـــهٔ اعظـــم شـــدی
آب خـــور[2] چشـــمهٔ زمـــزم[3] شـــدی
طـوف[4] حـرم کـردی و خیـف و مِنـا
زحمـــت آن[5] راه کشـــیدی چـــرا؟
خـویش کنـی آلـودهٔ فعـل بـد
مـر تـو نترسـی ز خـدای احـد
گفـت: کـه فرضـی[6] بُـد[7] و کـردم ادا
عفـو کنـد ایـن گـنهم هـم[8] خـدا
بـاز همـین گنبـد نیرنـگ بـاز
گشـت بـه آیـین سـبق سـحر[9] سـاز
ظلمـت شـب خیمـه بـر افراختـی[10]
نـور جهـان پردهنشـین سـاختی[11]

۱- چاپ: راهی، دک: رهری.
۲- کب: خوری.
۳- چاپ: کوثر.
٤- چاپ: طواف.
۵- چاپ: رحت از آن.
٦- چاپ: فرض.
۷- چاپ: بود و.
۸- چاپ: ز جهنم.
۹- چاپ: بحر.
۱۰- چاپ: افراخته.
۱۱- چاپ: ساخته.

کـــرد[١] نهـــان[٢] طلعـــت[٣] خورشـــید را[٤]
داشـــت عیـــان[٥] چهـــرۀ ناهیـــد[٦] را[٧]

یوســـف یعقـــوب فـــرو شـــد بـــه نیـــل
صـــبر ز عشـــاق شـــد انـــدر رحیـــل

زنگـــی و رومـــی چـــو شـــدند کینـــه‌کش[٨]
زنگـــــــــــی درآورد ورا زیـــــــــــرکش[٩]

شـــب بـــه ســـر روز کـــه چـــون چیـــره شـــد
مـــال‌مـــدیری چـــو فلـــک خیـــره شـــد

بـــــاز بفرمـــــود کـــــه بـــــزم قـــــمار
ســـاز کننـــد یکســـره مـــردان کـــار

برلـــــــی و پاپـــــــاز درآویختننـــــــد
خـــون دل مـــــال‌مـــــدیر ریختننـــــد

یـــک طبقـــی داشـــت ز ســـیم ســـفید
صـــاف بماننـــدۀ تابنـــده شـــید

١- چاپ: کرده.

٢- چاپ: جهان.

٣- چاپ: طلعت.

٤- چاپ: راه.

٥- چاپ: جهان.

٦- چاپ: ناهیده.

٧- چاپ: راه.

٨- چاپ: زانکه درو می چو شدند کهنه کش.

٩- چاپ: رنگ بر آورده ورا زیرکش.

ســـویلەدی بـــون[١] مشـــتری مســـتحق
قیمـت[٢] ویـر سـنه[٣] ویـریم[٤] شـوطبق[٥]
ویـردی طبـق پـاره سـی آلـدی مـدیر
کـرد نگـاهی بـه طبـق خیـره خیـر[٦]
آه دیــــدی طـــــالع ناســــازگار
اپتـدی بـنن بویلـه اسـیر قـمار[٧]
صـاندی طبـق پـاره سـنی الـدیرر
کـرد نگاهـان بـه طبـق خیـره خیـر[٨]
الغـــرض آن شـــب بخـــمار و قـــمار
مســـت شـــدند قـــوم دیانـــت شـــعار
جملــــه بخـــود نیـــز نپرداختنــــد
آنچــه بُـدی مایــه همــه باختنــد

١- کب: سویلدی بوق.

٢- کب: قیمتی.

٣- چاپ : صوله.

٤- چاپ : ویرده؛ کب: ویردیم.

٥- چاپ : نیمشەو طبق.

٦- ئەم بەیتە لە چاپەکەدا نییە.

٧- ئەم بەیتە لە چاپەکەدا نەهاتووە.

٨- لە چاپەکەدا ئەم بەیتە لەگەڵ دوو سێ بەیتی پێشوودا تێکەڵ بووە و لە نوسخەی (دک)یشدا نەهاتووە.

بـــاز چـــو شـــد صـــبح قـــدم در رکـــاب
بـــرق‌زنـــان[١] تیـــغ کشـــید آفتـــاب
تفرقـــهٔ شـــد لشـــکر زنگـــی حـــبش
شـــید برافراشـــت بـــه کیـــوان درفـــش
روز چـــو شـــد جملـــه بـــه هـــوش آمدنـــد
جملـــه ز غـــم دل بـــه خـــروش آمدنـــد
مـــال‌مـــدیر باختـــه را در کتـــاب[٢]
کـــرد رقـــم تـــا کـــه نمایـــد[٣] حســـاب
الغـــرض آن شـــب بـــه خـــمار و قـــمار
نیســـت شـــدند قـــوم دیانـــت شـــعار
بـــود در آن مجلـــس بـــزم خـــمار
باختـــهٔ میـــر علـــی بـــگ هـــزار
باختـــهٔ مـــال‌مـــدیر و مجیـــد
عاقبـــت کـــار بـــه نهصـــد رســـید[٤]
یـــک بـــه یـــک آن قـــوم همـــی باختنـــد
یکســـره بـــا درد همـــی ســـاختند[٥]

١- دک: سحر.

٢- دک، کب: مال‌مدیر باختەهایش ز کتاب.

٣- چاپ: بماند.

٤- چاپ: وای به حالش که به سیصد رسید. ئەم بەیتە و دوو بەیتی پێشوو لەبەر ڕۆشنایی نوسخەی (کب) ڕێکخراوە.

٥- لە (دک)دا ئەم بەیتە نەهاتووە.

تـــا بـــه کـــی آن[1] قـــوم خســـارت شـــعار
غـــرق گنـــه بـــاد همـــه روزگـــار؟
طـــاهر ازیـــن وعـــظ تـــرا کـــار نیســـت
گـــوش دهنـــده بســـخن‌هـــات کیســـت؟
خـــتم ســـخن بـــاد صـــلوة[2] و ســـلام
بـــر نبـــی اشـــرف یثـــرب مقـــام[3]

١- کب: ئەم وشەی نەهێناوە.

٢- کب: صلات.

٣- ئەم بەیتە لە نوسخەکەوە وەرگیراوە.

مفردات[١]

١

گویند به شب دیدن آیینه نکو نیست

ما روی تو در موی تو دیدیم نکو بود

٢

تا تو نگاه می‌کنی کار من آه کردنست

ای به فدای چشم تو! این چه نگاه کردنست؟

٣

سگ کوی تو به بوی دل ما می‌آید

سگ اویم کزو بوی وفا می‌آید

٤

ز رسم دلبری آن شوخ بی‌خبر باشد[٢]

وفا و مهر از آن خوب رو نیاز مکن

١- ئەم چەند بەیتە لە نوسخەی (تا و کم) وەرگیراوە.

٢- ئەم بەیتە لە (کم)دا لە کۆتاییی غەزەلی (عرق کرد آن رخ...)دا هاتووە.

تركي

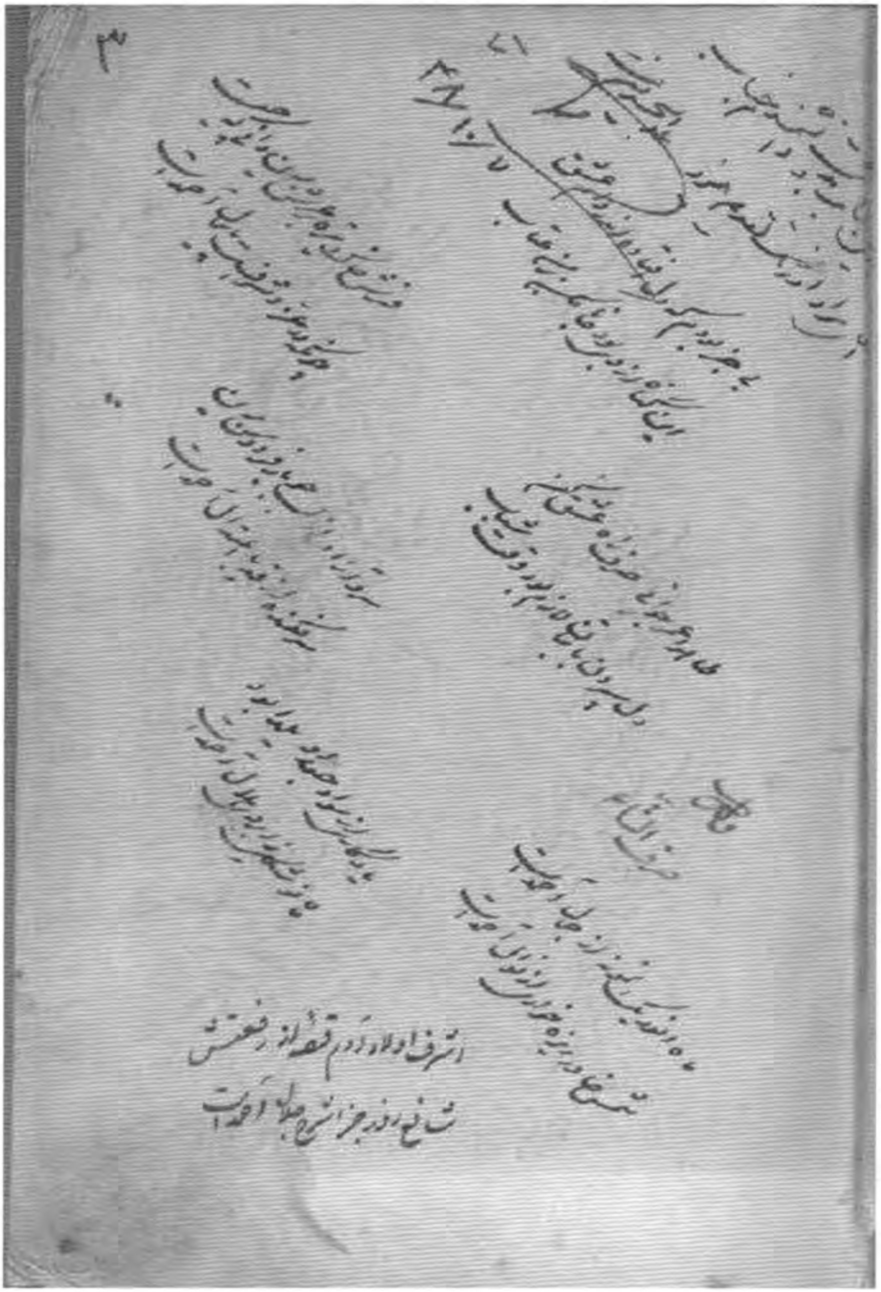
صـــليب آســـاينه قـــوردی خـــم زلـــف پریشـــانی[1]
قالیرســـه بوریلـــه اول کـــافر بـــوزار دیـــن مســـلمانی

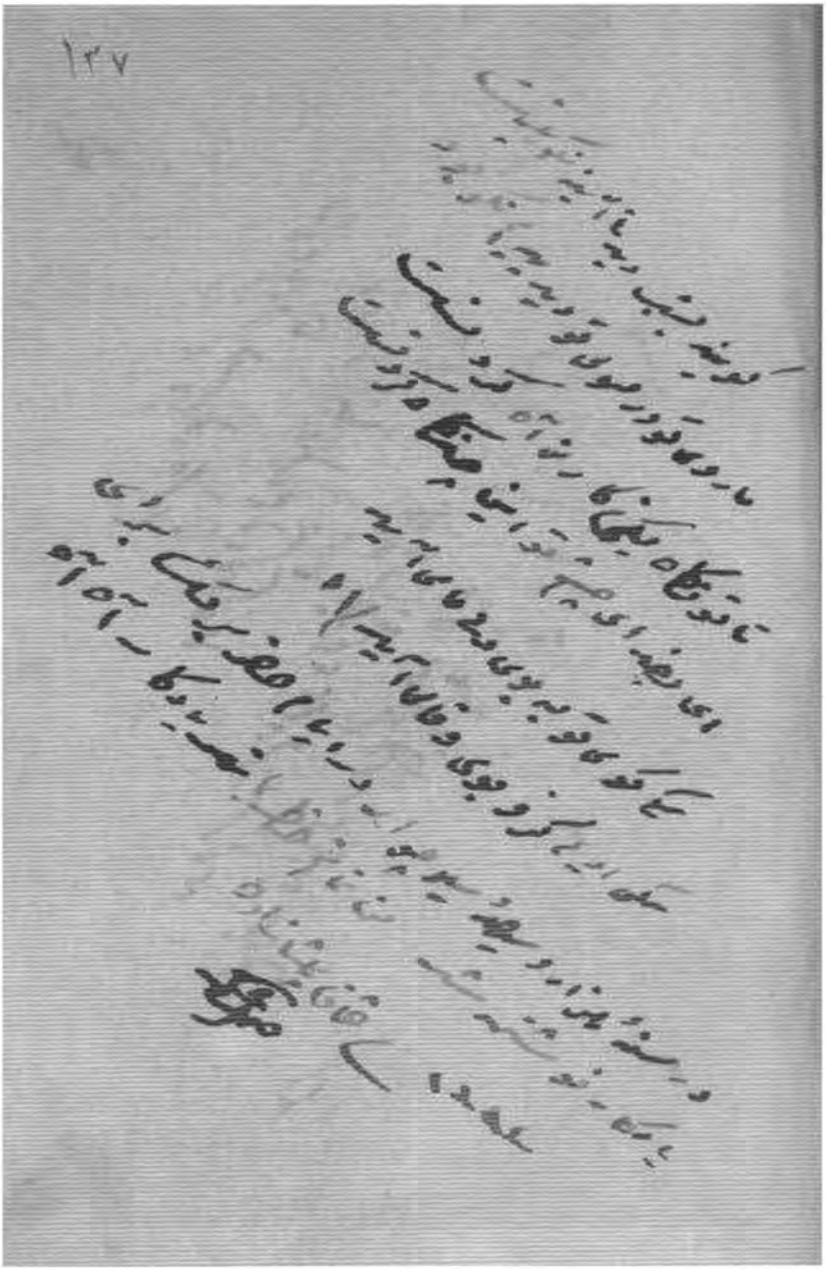
١- ئەم شیعرە لە نوسخەیەکی دیوانی زێوەری شاعیردا هاتووە، نوسخەی ژمارە (hs. Or. ١٠٨٧١)ە لە کتێبخانەی گشتیی بەرلین.

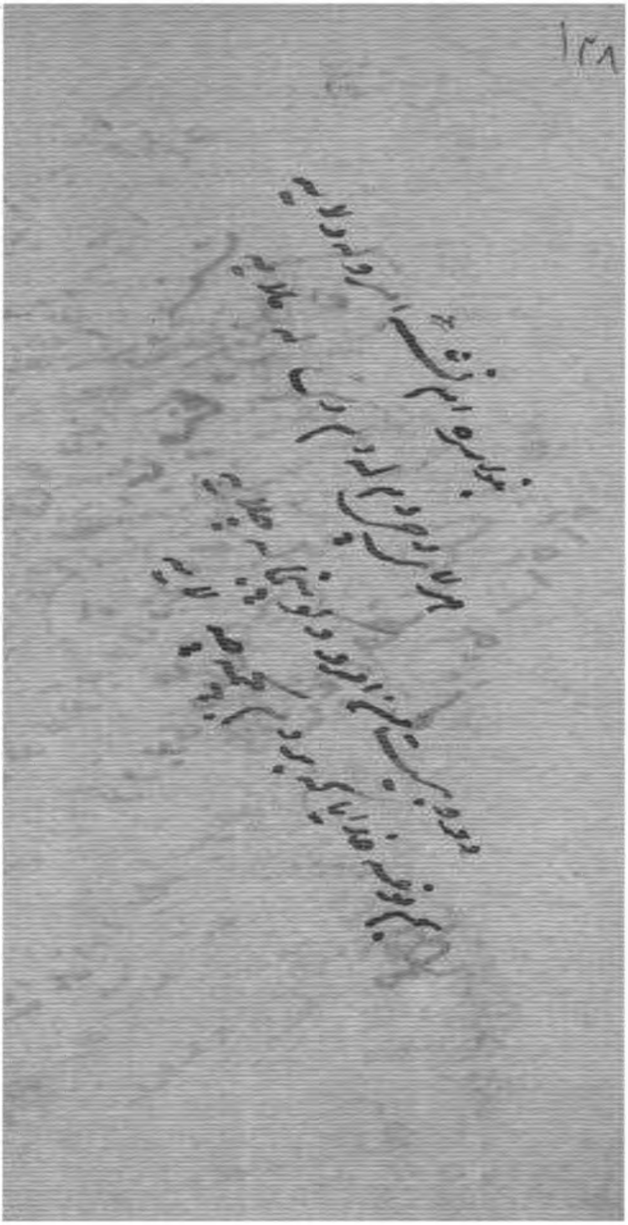
وێنەی دەستنووسەکان

دەستخەتی شیعرە فارسییەکانی تاهیربەگی جاف «کم»

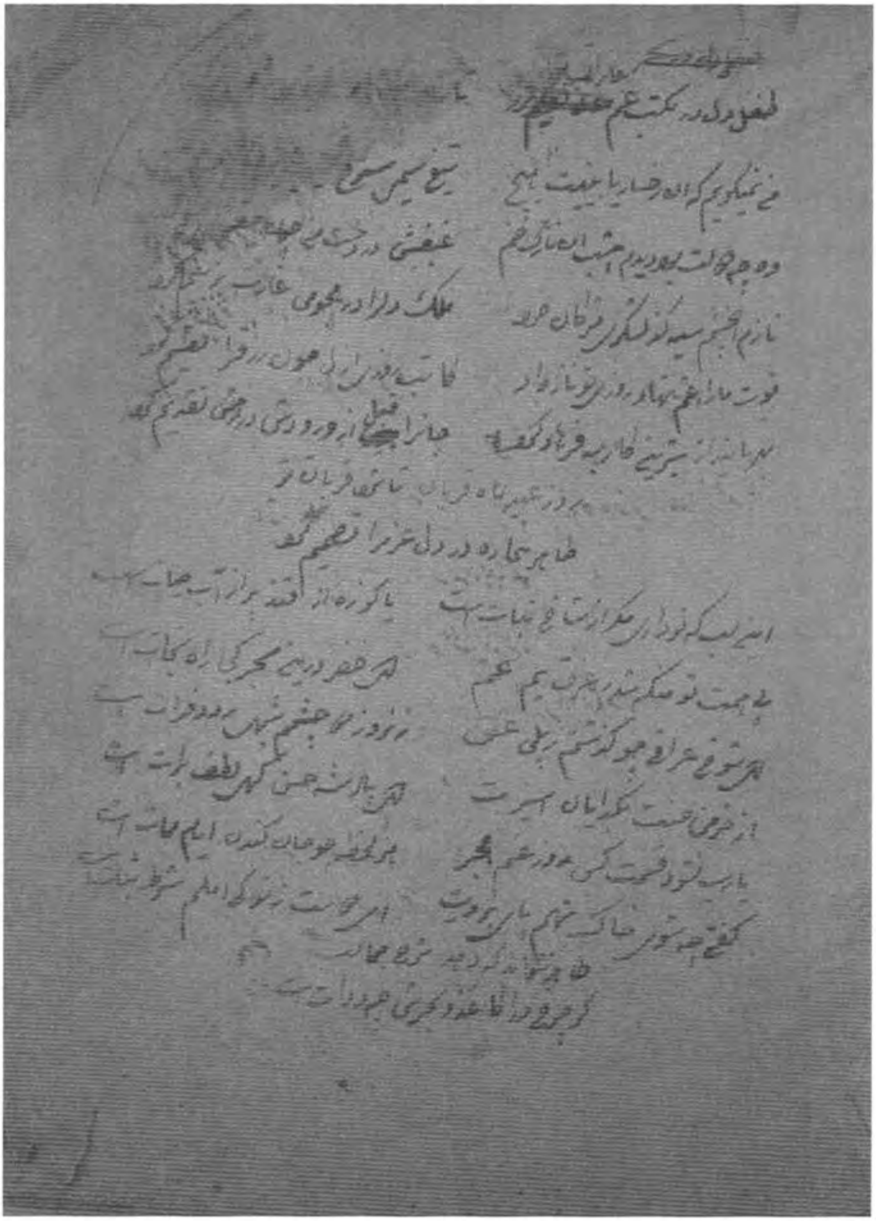

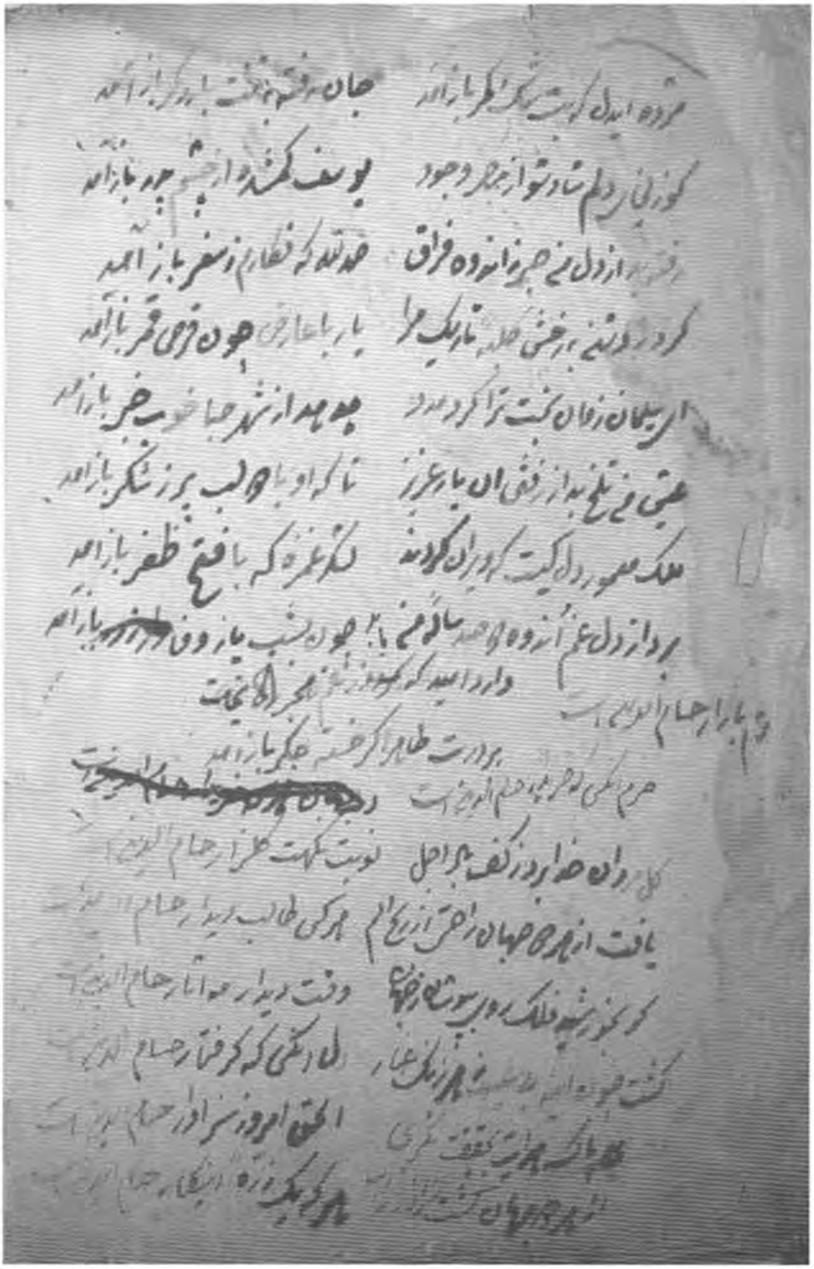

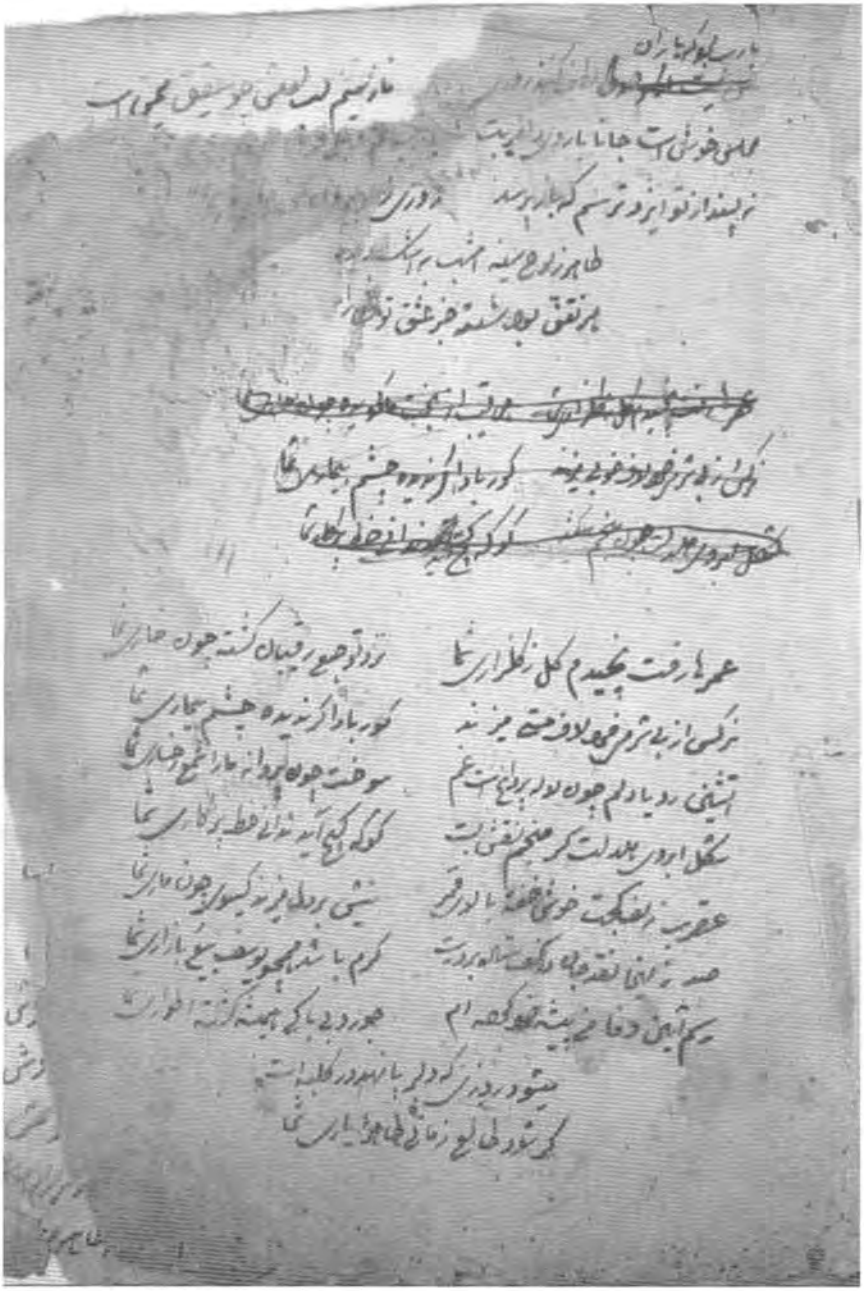

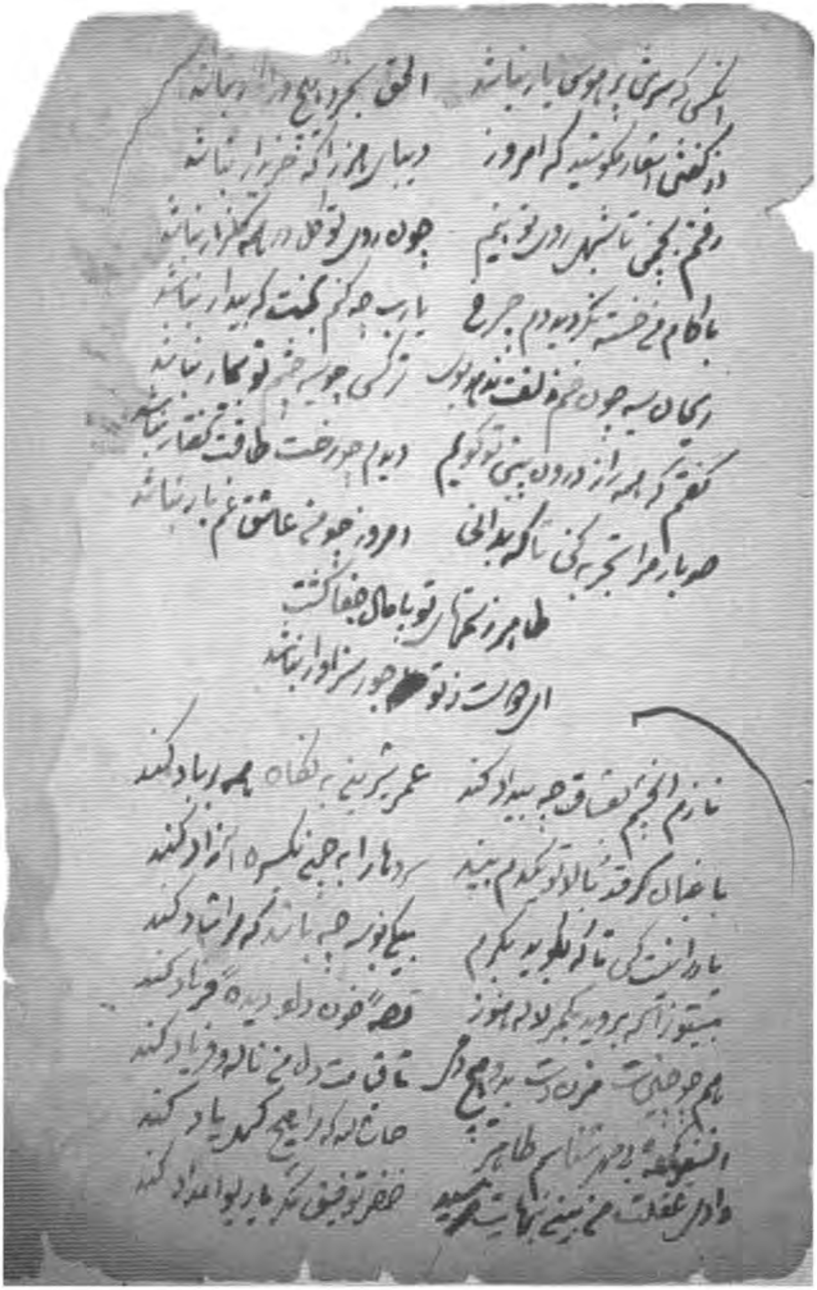

دەستنووسی مسوەددەی دیوانی تاهیر بەگ بە پێنووسی خۆی «تا»

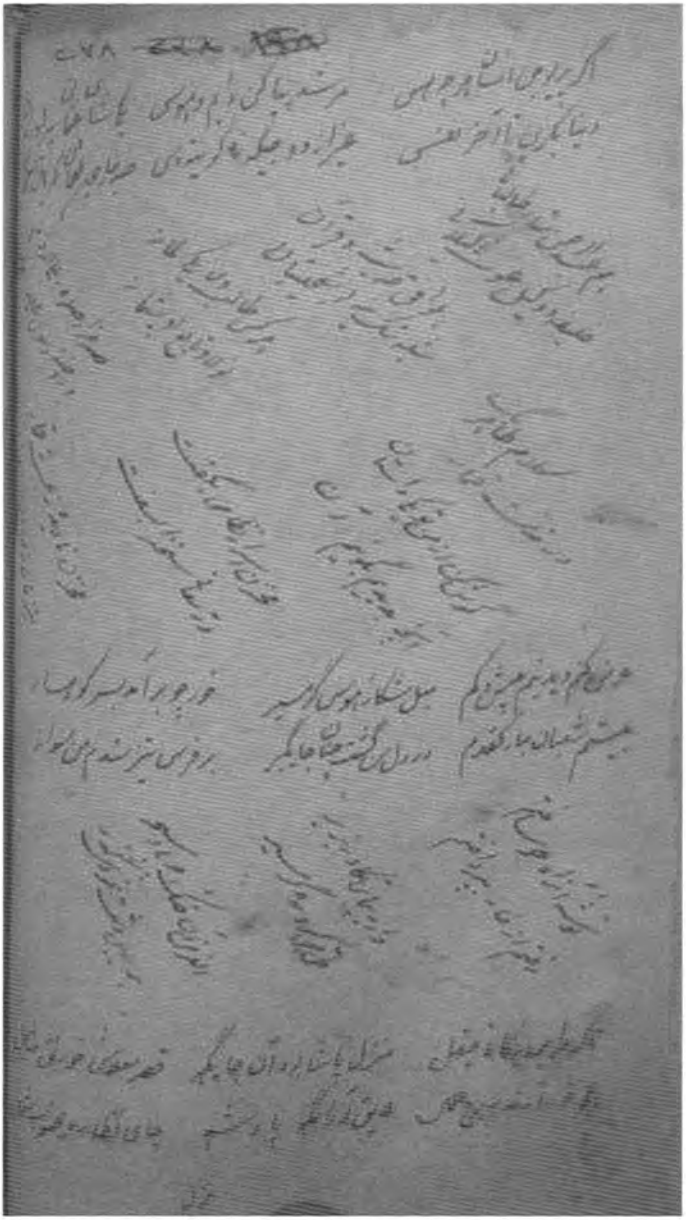

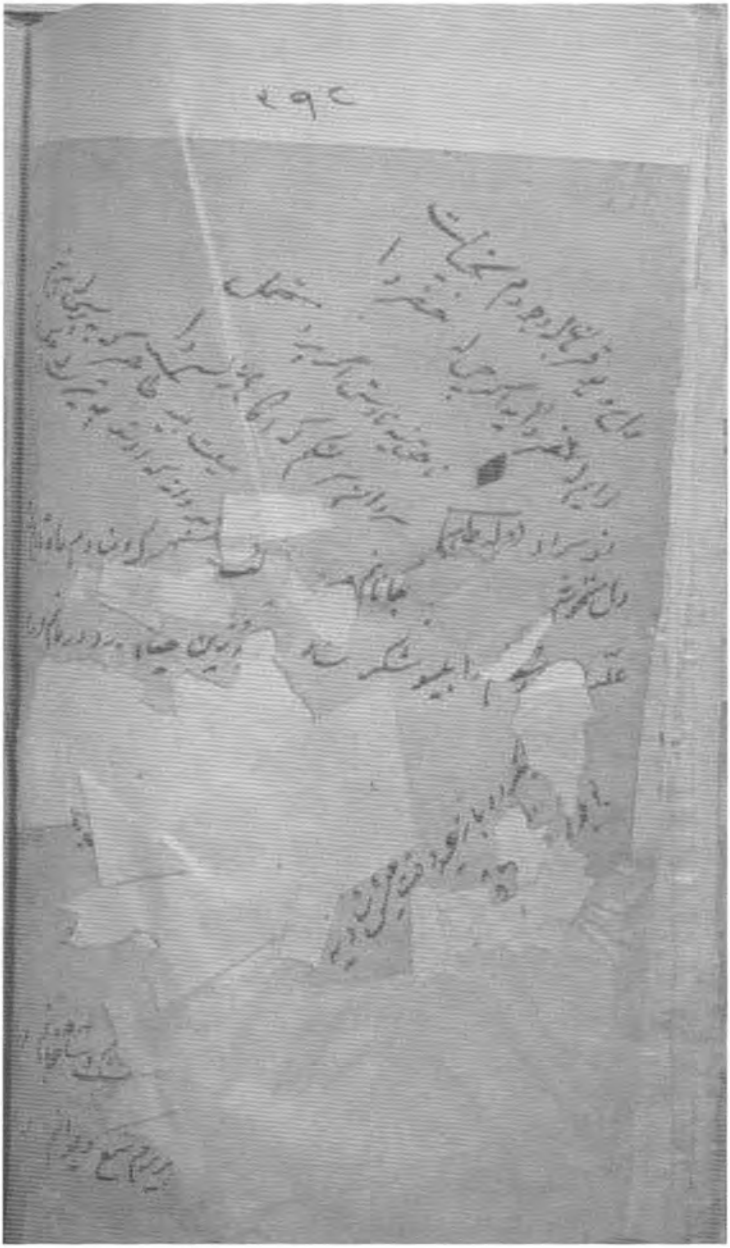

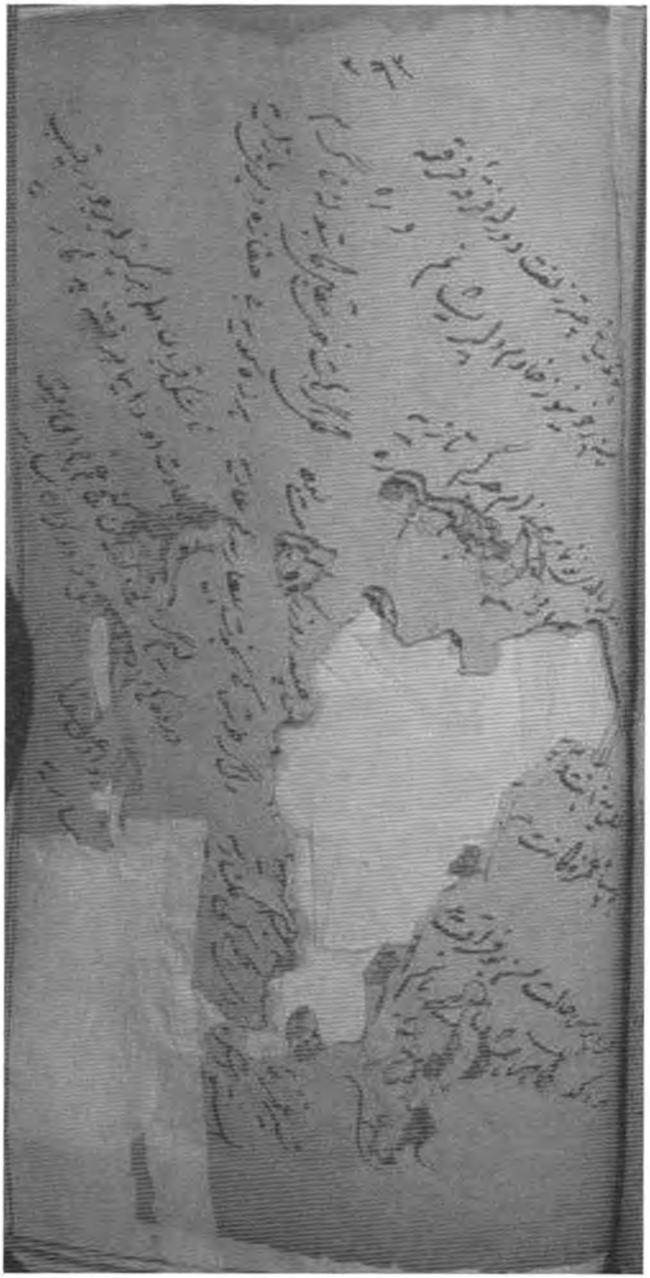

دەستنووسی مەلا ئەحمەدی دەککەیی «دک»

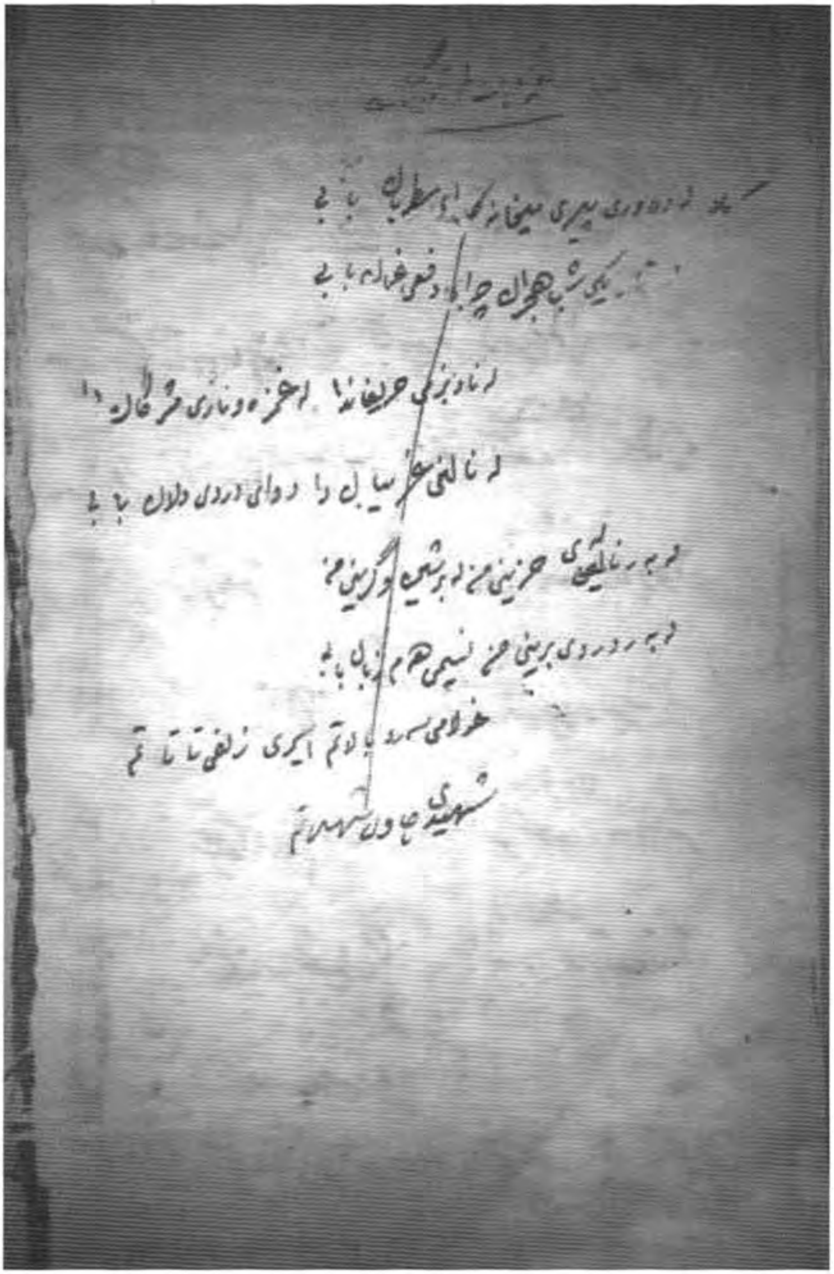

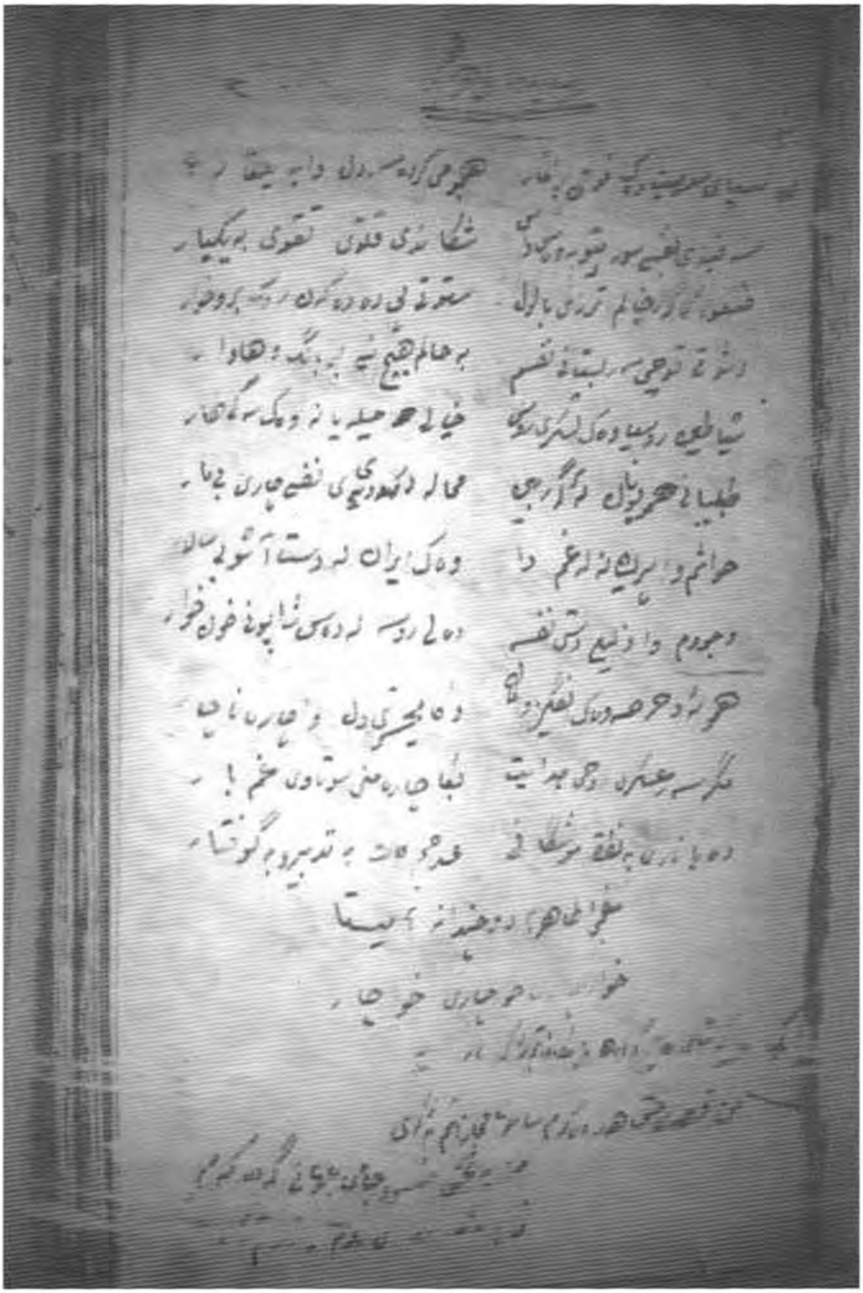

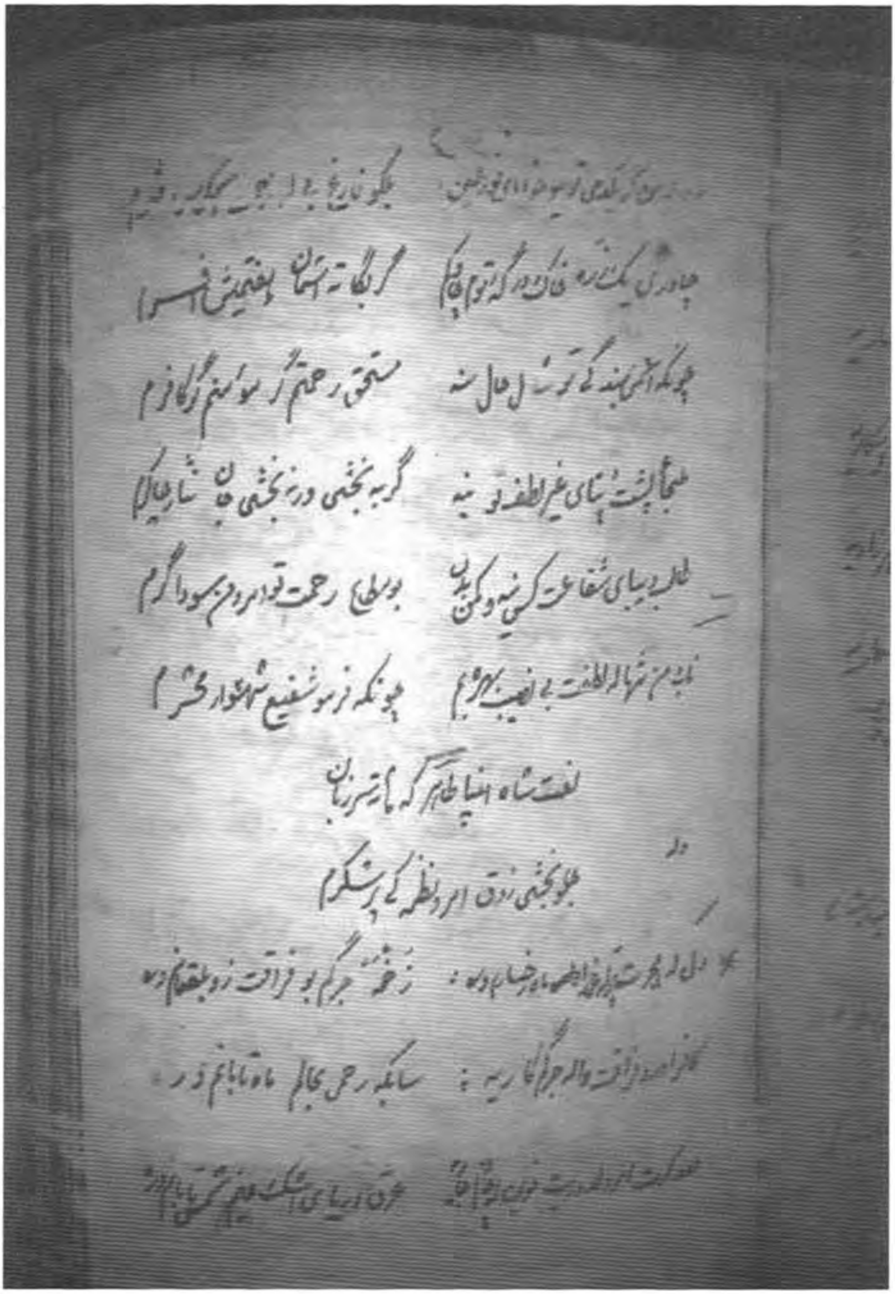

کەشکۆڵی کفری «کف»

[illegible] بگو تاریخ [illegible]

چاوەڕێ یەک نەزەرە [illegible] گەر تۆ بکەی — گەر نگاتە [illegible]

چونکە ئەمن بەندەکی تۆ [illegible] حال — مستحق رحمتم [illegible]

[illegible] پەنای غەیری لطفی تۆ نیە — گەر ببەخشی ور نەبەخشی [illegible]

[illegible] دنیای شەفاعەت کێ نیە وەکو [illegible] — بۆ طلوعی رحمەت تۆ [illegible] سوداگەرم

[illegible] — چونکە [illegible] شفیع شاهسوار محشرم

نعت شاه انبیا طاهر که [illegible] زبان

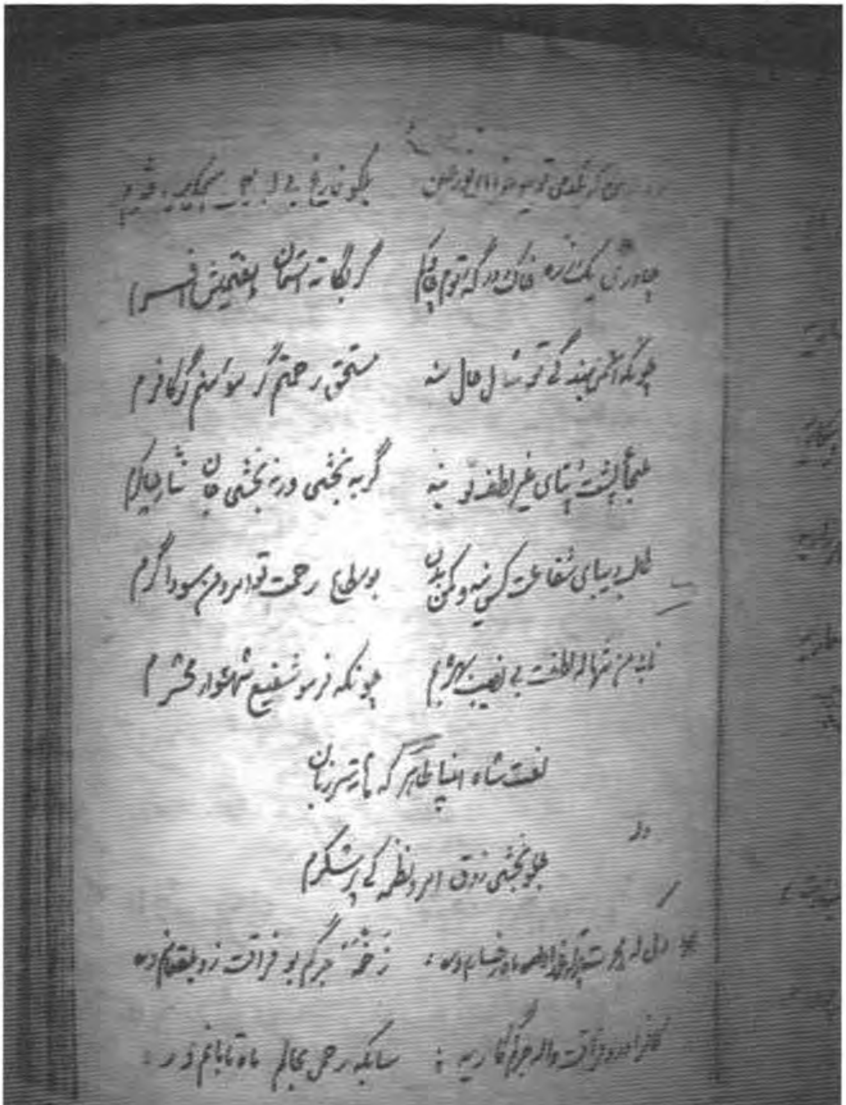
[illegible]

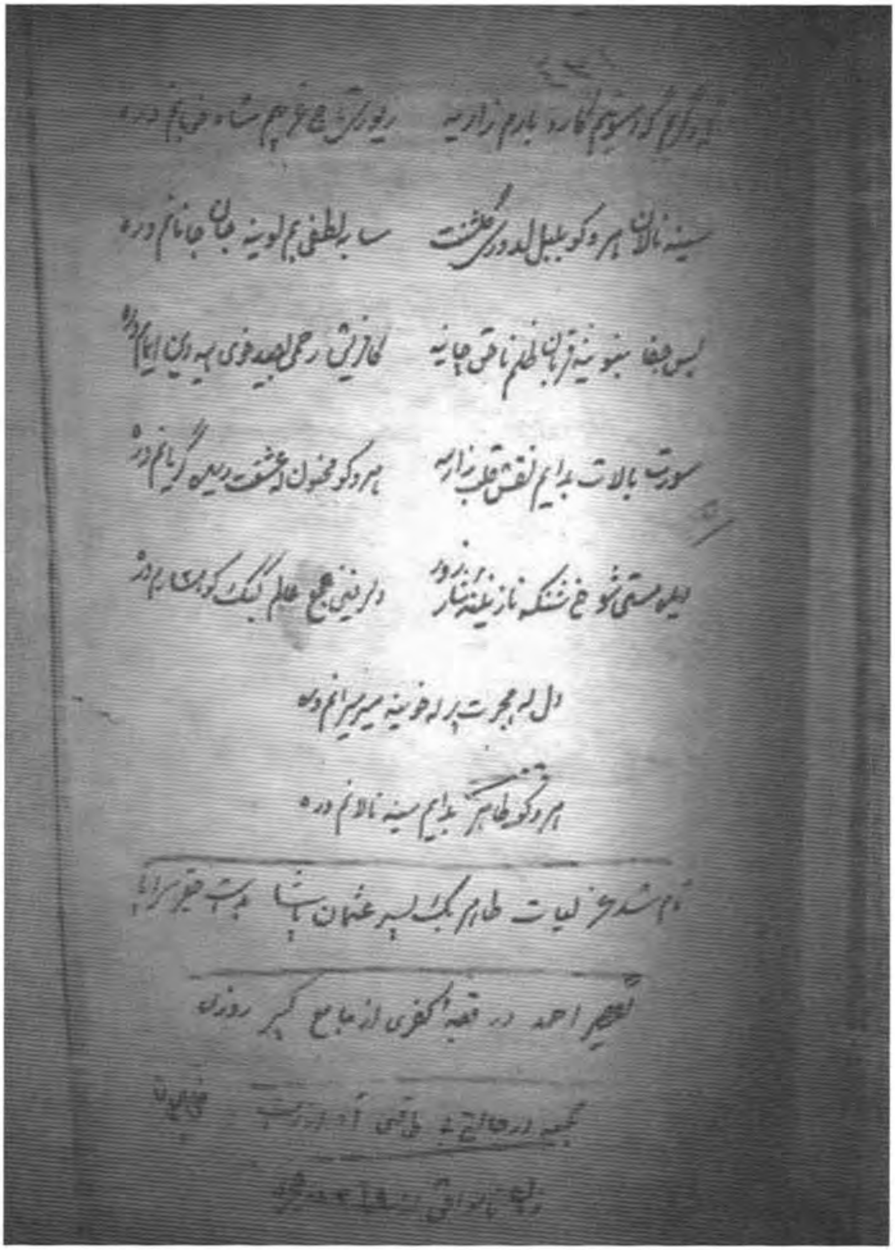
جلوه بخشی ذوق [illegible] نظره کی پرشکرم

[illegible] — زخمە جەرگم بۆ فراقت [illegible]

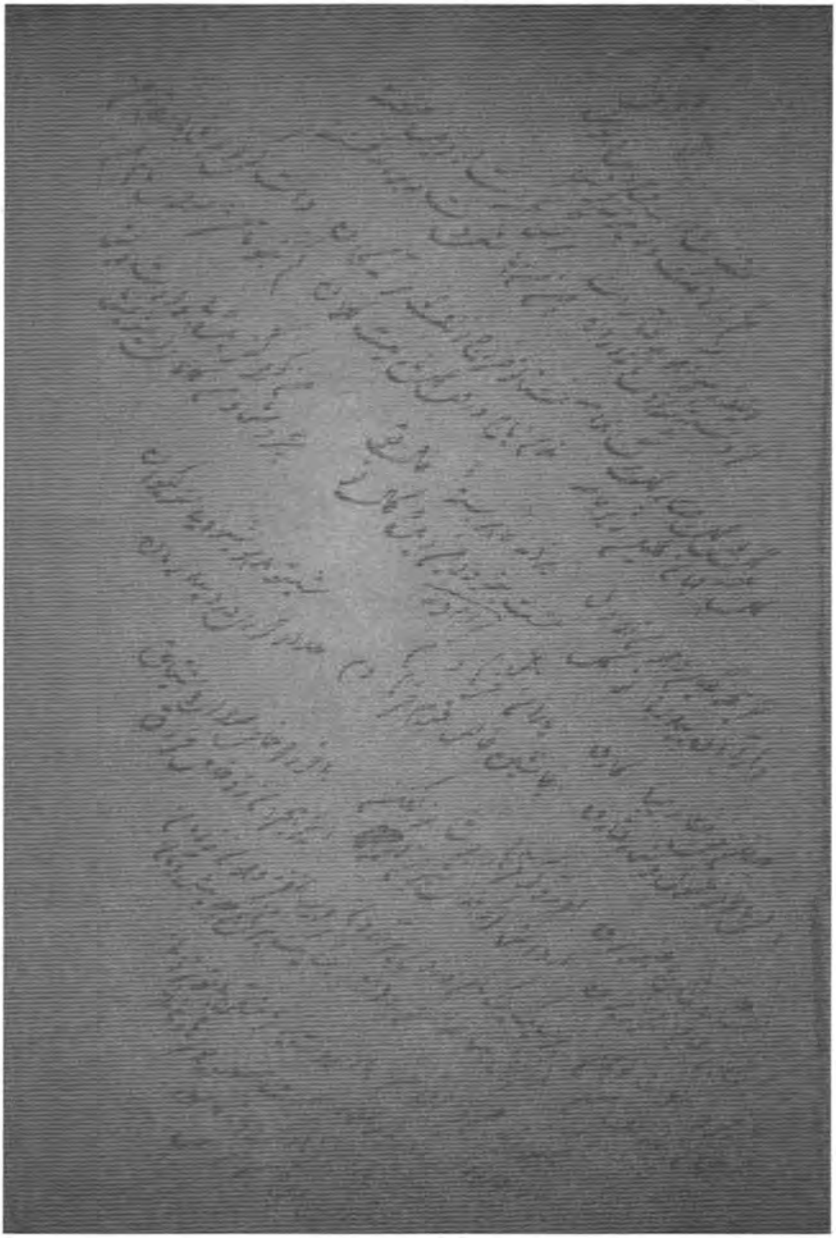
[illegible] — ساتێکە [illegible]

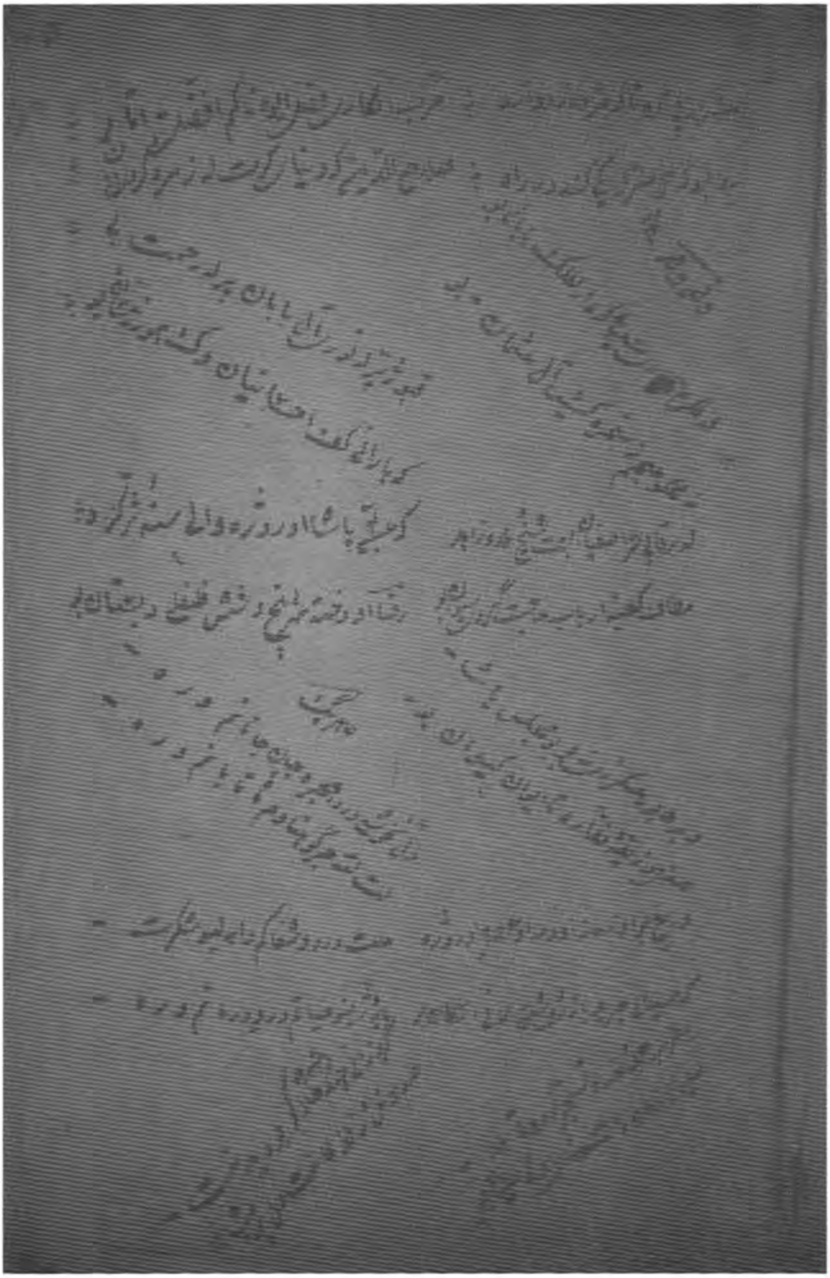
[illegible]

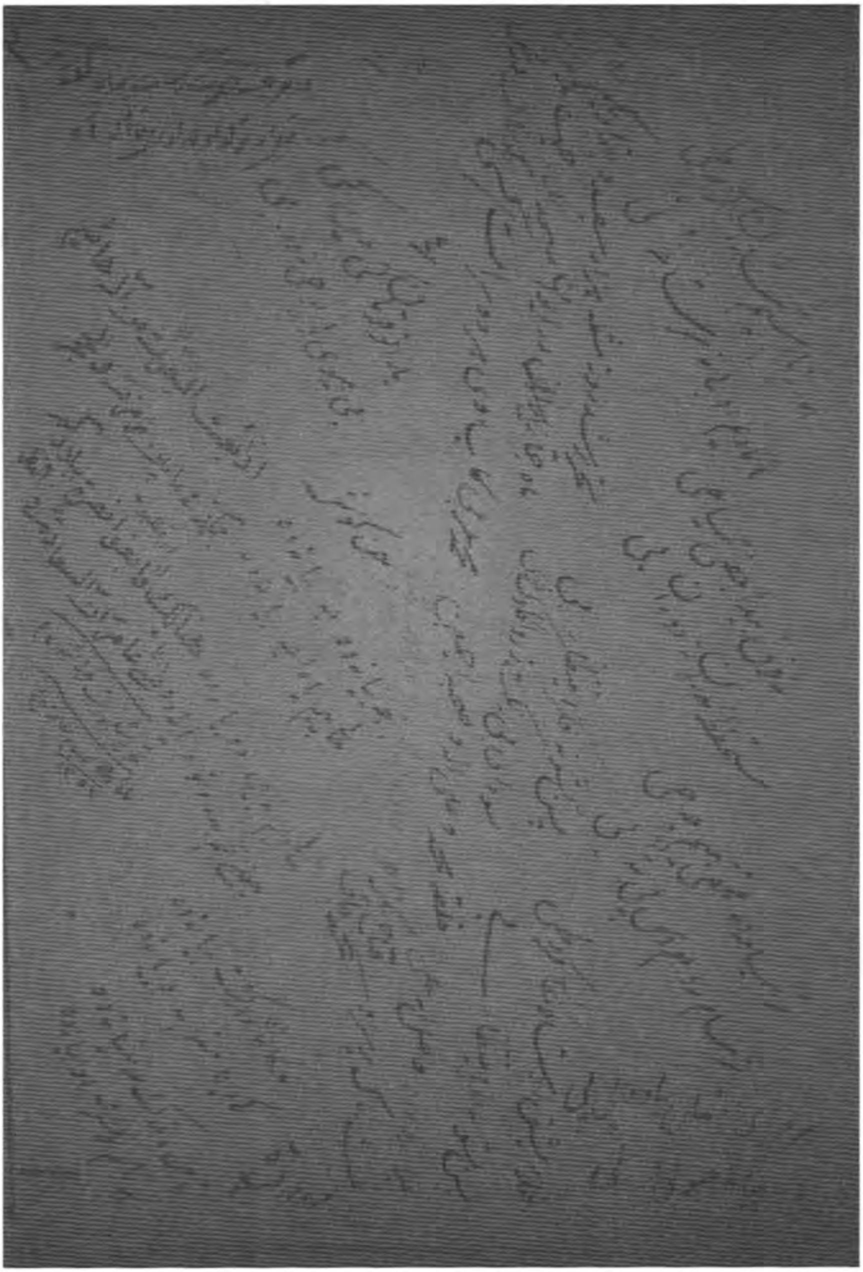

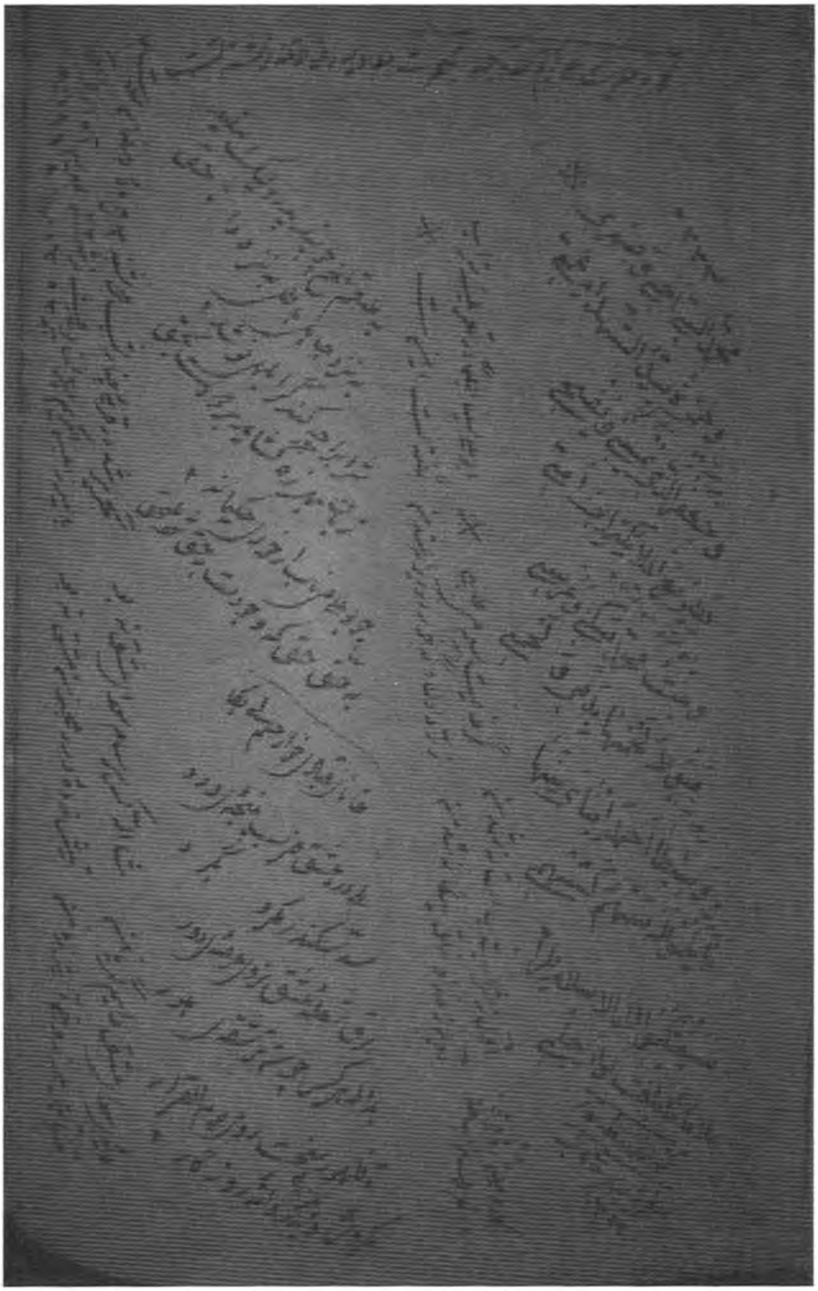

کەشکۆڵستان «مح»

دەستنووسی موحەممەد موستەفا کوردی «مم»

بسکه دل از هجر تو گردیده جانا داغدار　　چون کمربند همچو لاله یا سحاب اندر بهار

من ننالم هیچ که از جور اغیار رقیب　　گل نخیزد در چمن کس تا نبیند زخم خار

از همه عشاق جانا من تقدم کرده‌ام　　داغ تو در سینه‌ام تا شد نشان افتخار

بر سر دل آنچنان ناز دست نازک تنم　　همچو شاهینی که بیند کبک در فصل بهار

صرف غم بهتر نباشد چند روزی عمر خود　　گو مغنی چنگ زن دنیا نباشد پایدار

شهرت بیجا جسم دارد همچو عنقای رفیق　　شیوهٔ مهر و وفا در نزد آن سیمین عذار

از شکایت کم نکرد دگر بپای تو دمی
تا برای دیدنت طاهر نباشد انتظار

ساقیا خیز جامی زان می احمر بیار　　بربط و چنگ و کباب و شاهد دیگر بیار

سوسن و ریحان و نرگس سنبل و گل [illegible]　　تار و عود و [illegible] و چنگ و [illegible] و ساغر بیار

تا شود تکمیل عیش مجلس ما سربسر　　ساده رو با قد شمشاد و با [illegible] بیار

از رخت بگذشته گل در محفل عشاق [illegible]　　وز دو زلفت بر رخت [illegible] عنبر نثار

قول جاهل را مکن ای که دوست هرگز استماع / صحبت نادان بدانا میدهد رنج صداع

قسمت ما از ازل در خوان وصل تو نبود / با قضای آسمانی چون توان کردن نزاع

تا زمان رخسار گلرنگت و جبین مهوشت / از فروغش خور و گردون بماند از شعاع

صنعت جان دادن از فرهاد من آموختم / علم جنت را ز مجنون کرده ام اول سماع

در نشان وصل بر غم یا هم از بیم رقیب / شادی و غم بس عجب یکجا که کرد اجتماع

گر بپای کس ترا زم جان بپاید از تو / نیست در اقلیم تن بهتر از آن جان متاع

خواه بخشش نشان و خواه از پیش بران

حکم خود نزد ما هست مقبول و مطاع

مطرب بزن تو چنگ که گشت آستر باغ / ساقی بیار باده بشست طرف راغ

خشکست از سموم که در سبزه زار شوق / یک لحظه تا بر غم فلک تر کنم دماغ

جانا عجب که روی رهی تو گشته از زلف / باز سفید چون شده در زیر بال زاغ

ساقی ز چشم تو همه دم مست و بیهشم / هشدار که تو بدستم دهی ایاغ

۲۲

با خون دل نوشتم چند نامه نزد یاران / قاصد برفت و تا کی با نامه بر جوابش

یا رب چه بخت دارم دلدار را چگویم / می خورده با رقیبان بر من بود عتابش

او میرود و دل از پی دانه چو کبوتر / باز است در پی صید با چنان شتابش

تعمیر بایدش کرد کاشانه دلم را / نزدیکه تو باشد جانا مکن خرابش

چون وصلهای دیرین در پیش چشم دارم / همچو غمی که پیرزنی یاد آورد شبابش

روز قیام محشر دامان تو بگیرم
طاهر نکشته کافر چندان دهی عذابش

همدمی دارم اگر همتای خویش / باز گویم قصه سودای خویش

شیشه دل پر شراب عشق تست / بشکنش هر دم تا بینای خویش

چون ز زلف عشق مجنون بست / کرد مارا حکم را [illegible] خویش

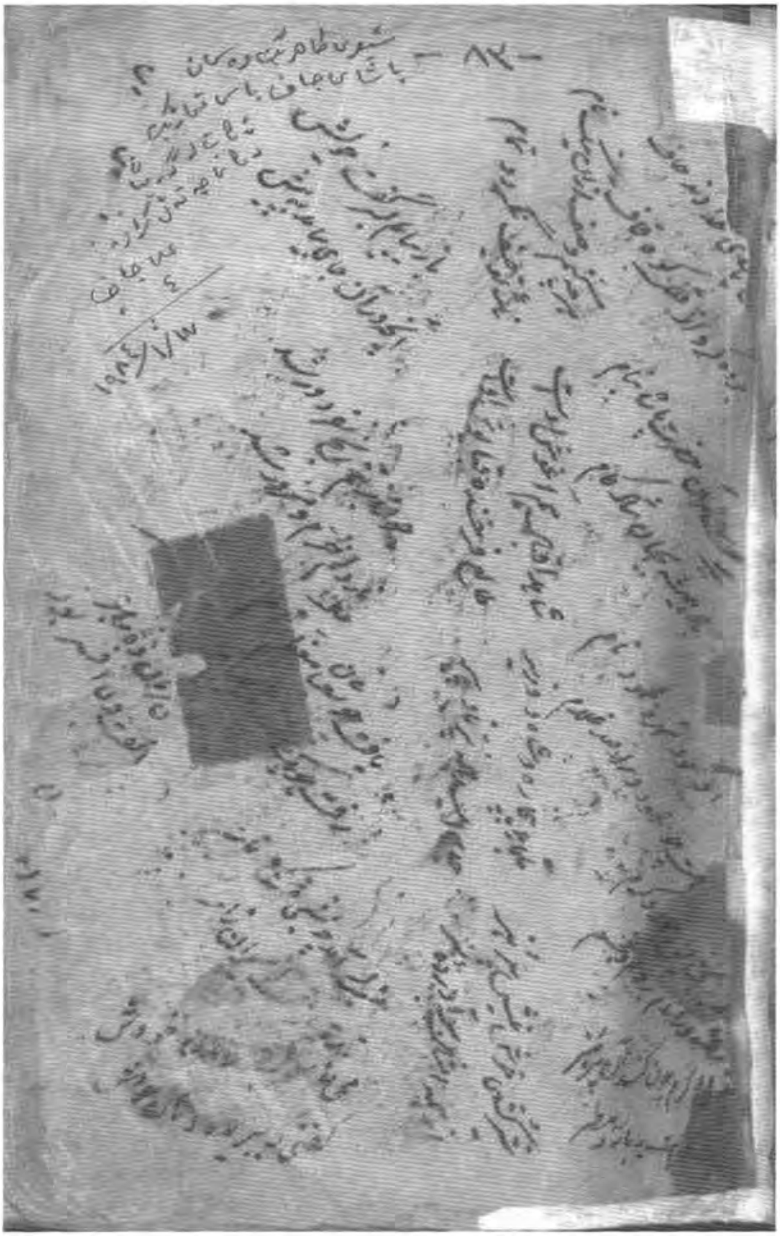
ساعتی خواهم بر وزید باده دل / تا بگویم سر بسر [illegible] خویش

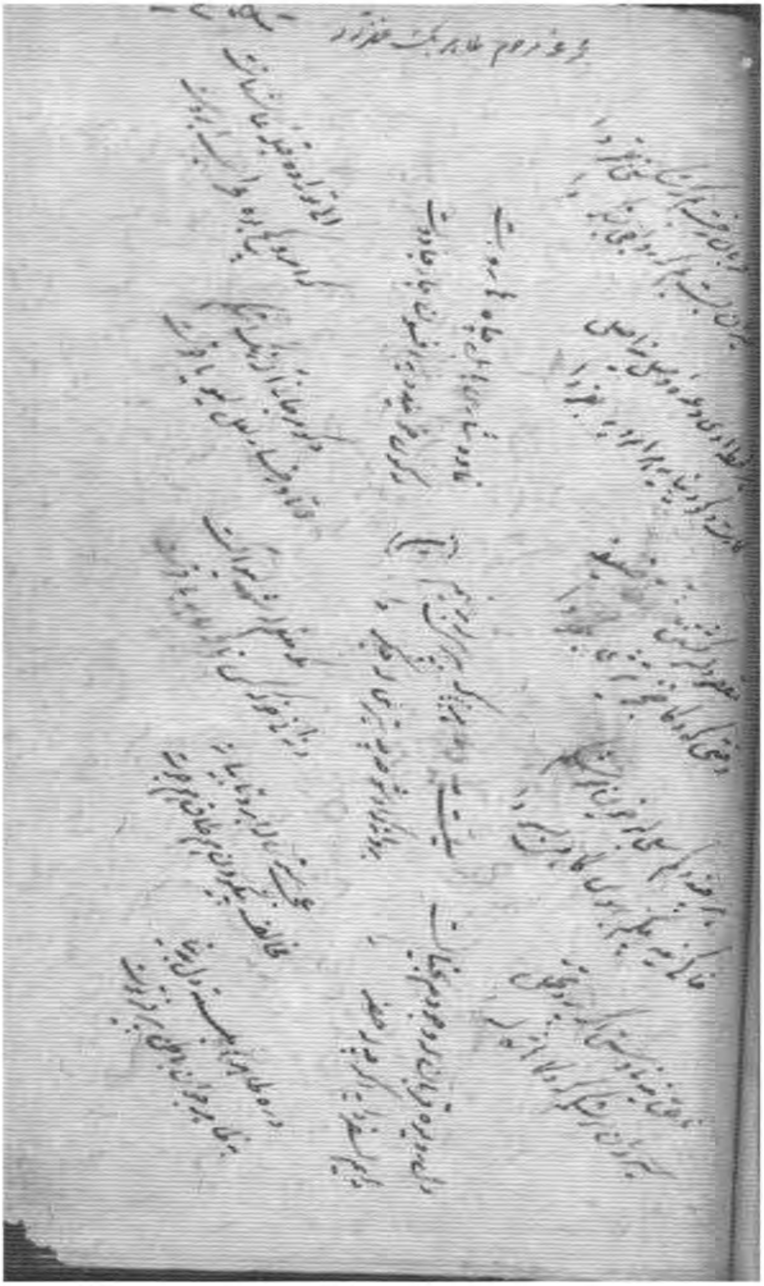
لطفها بر زبر دستان کی کند / شمع نه هر روشنی در پای خویش

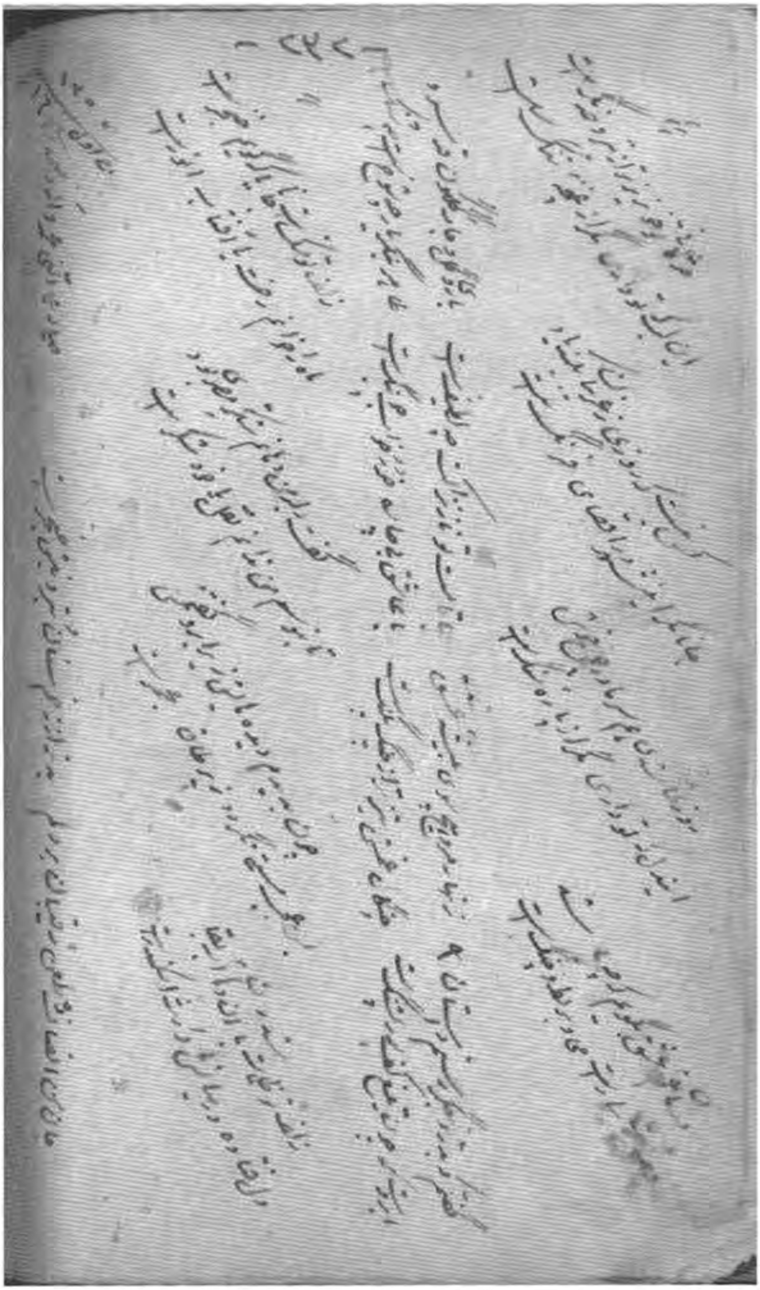
٣٧

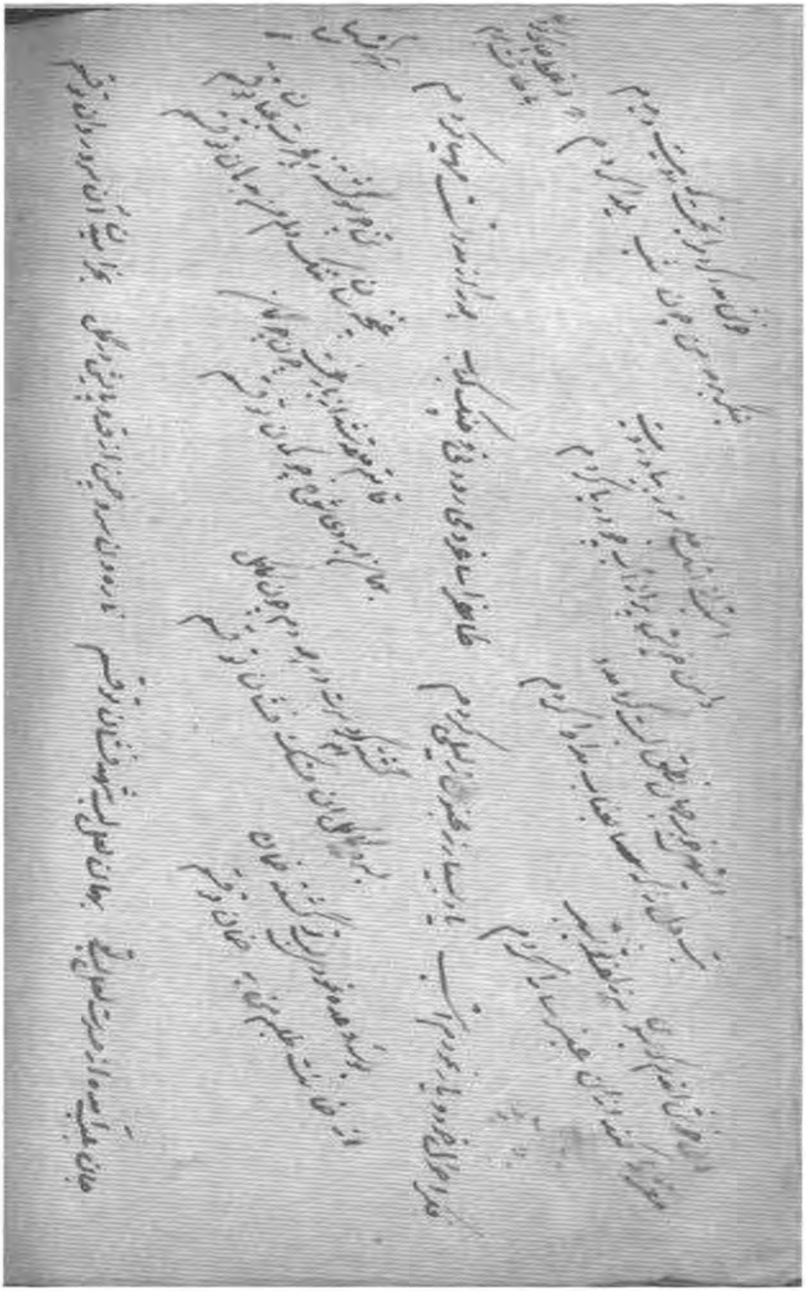
از گزنه

دەستنووسی کەریم بەگی جاف «کب»

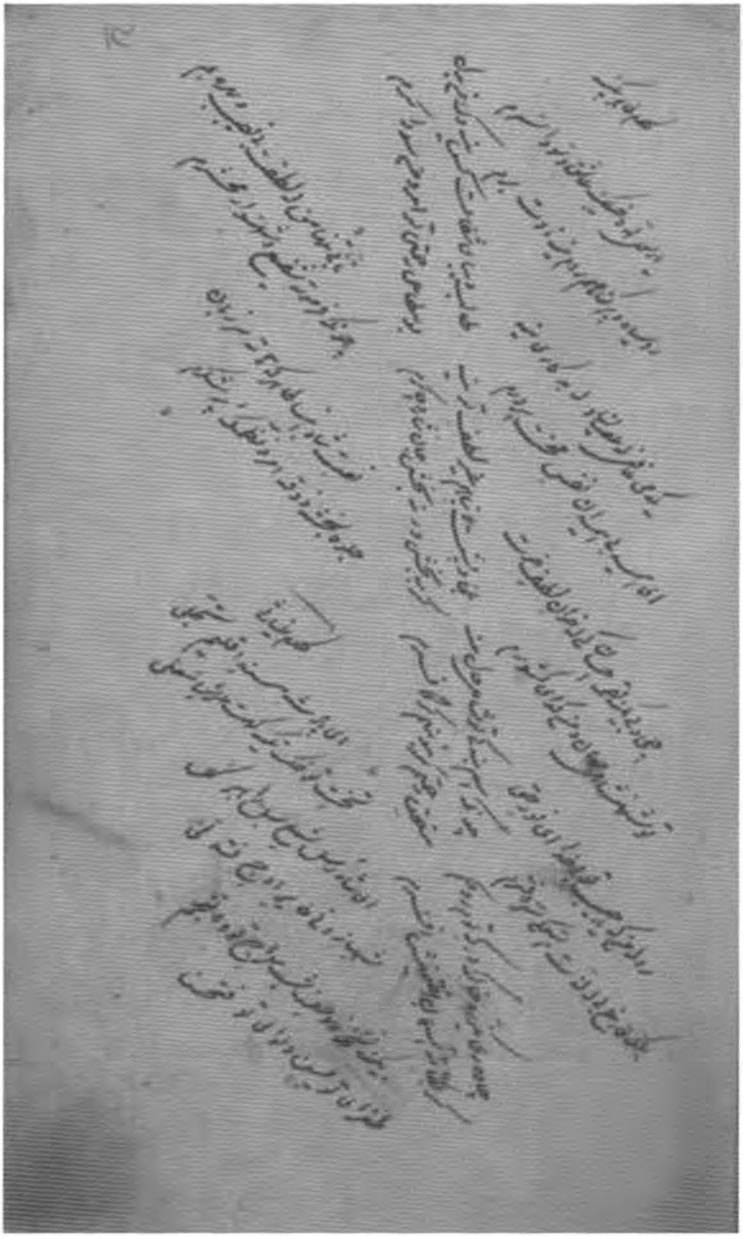

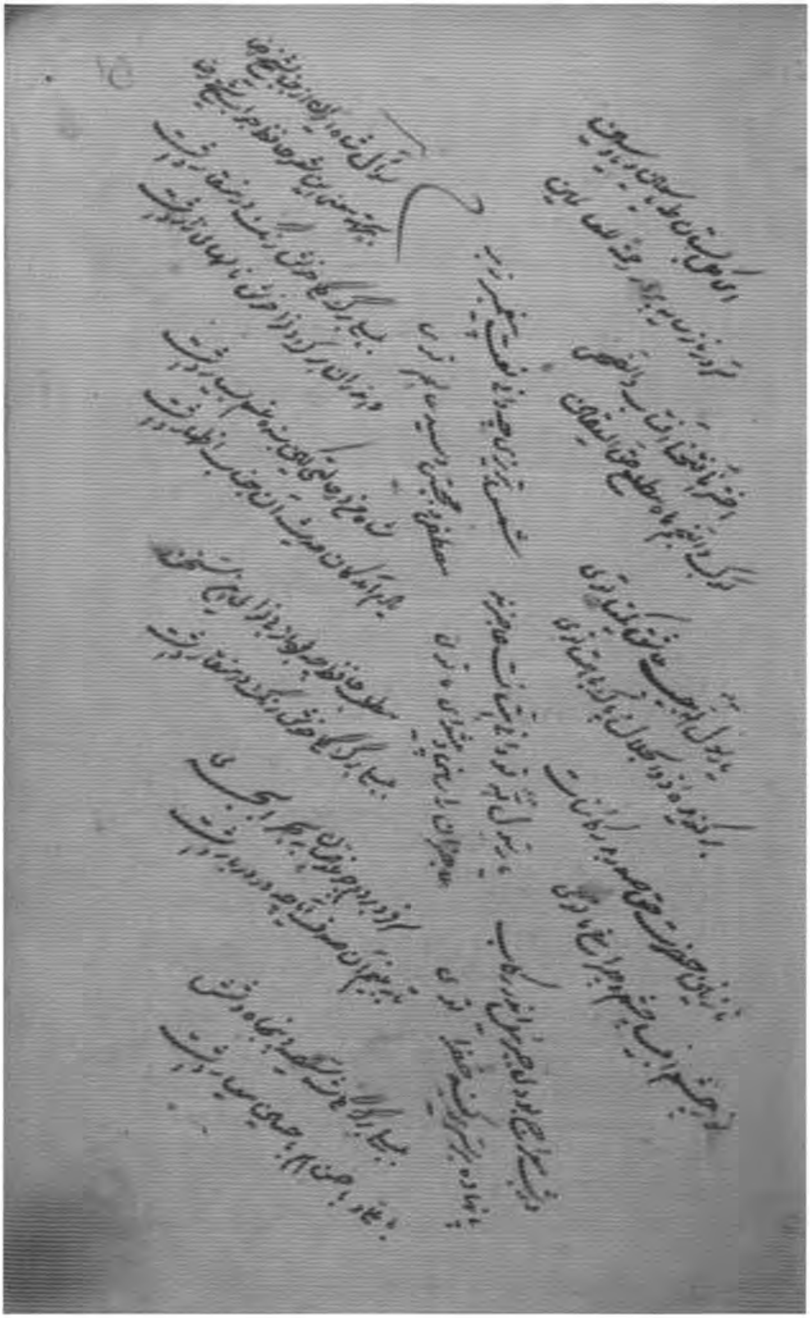

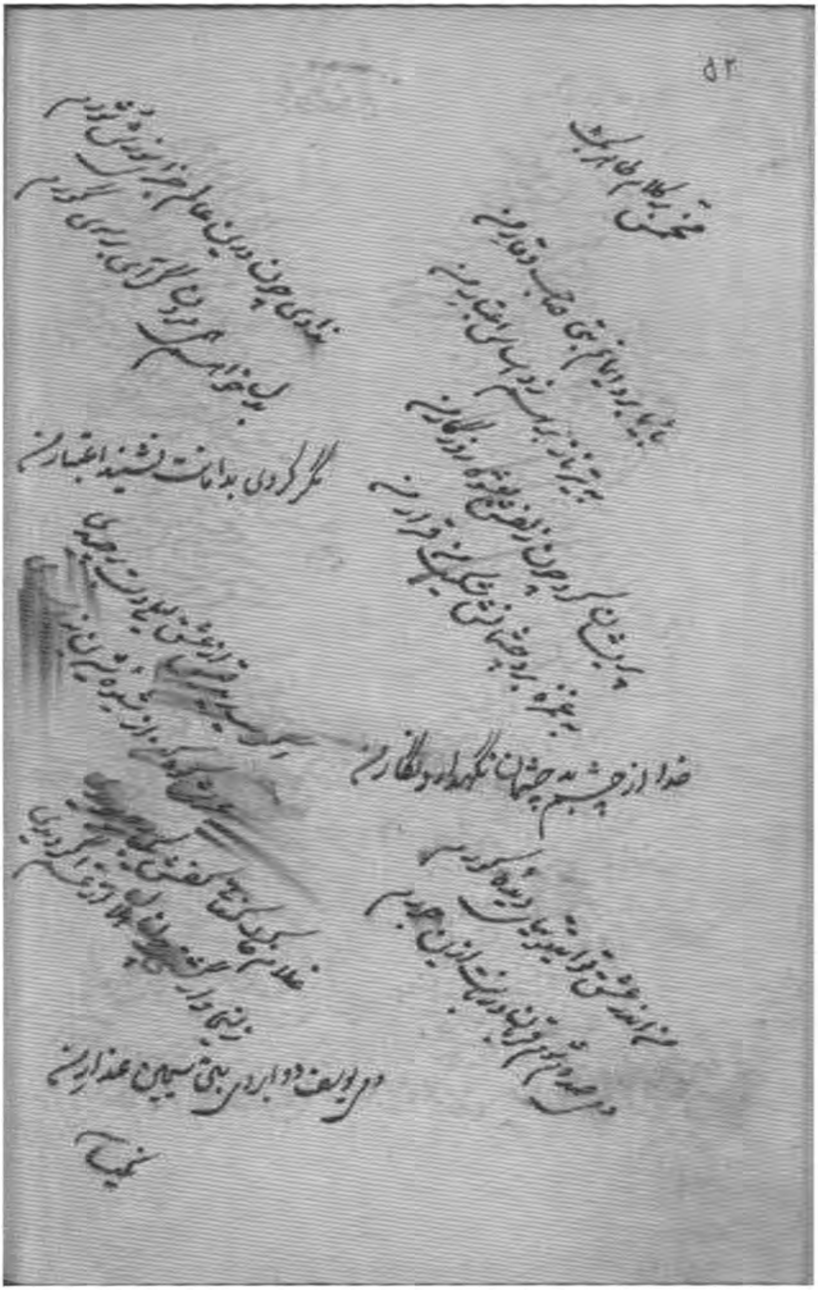

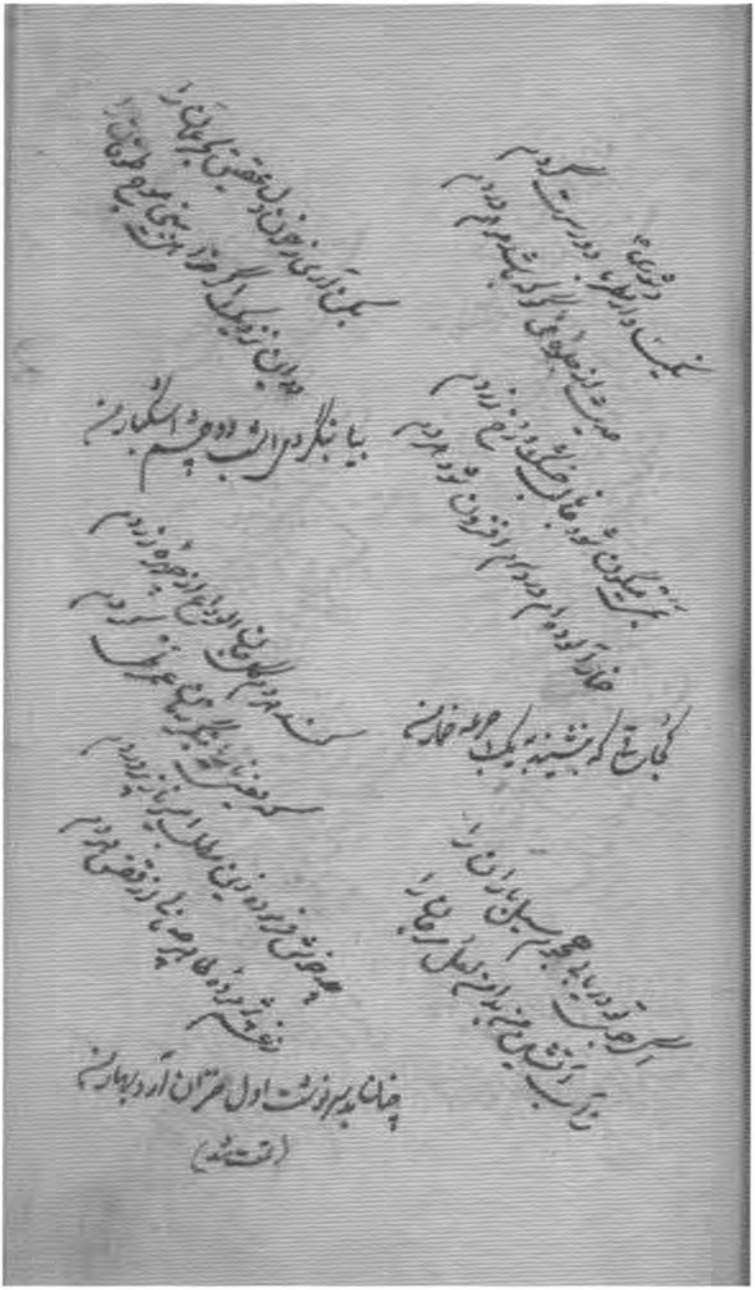
دەستنووسی کۆیە «کۆ»

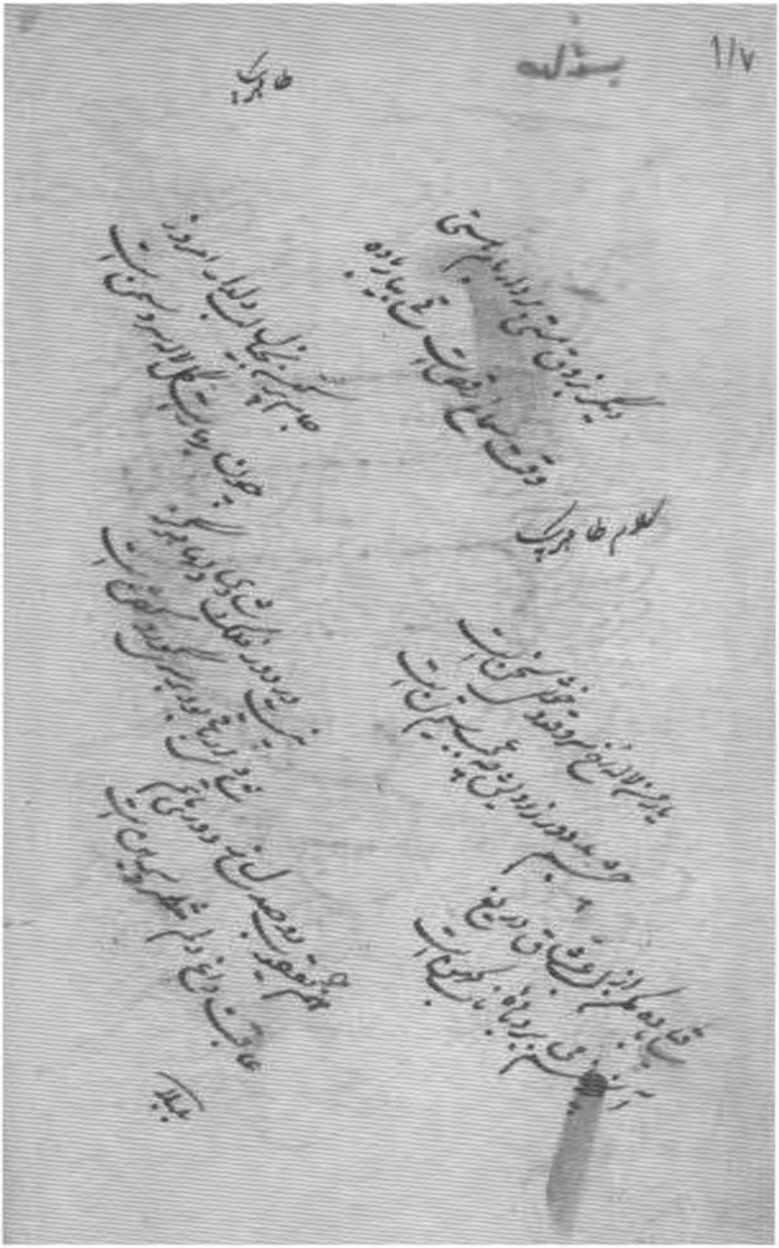

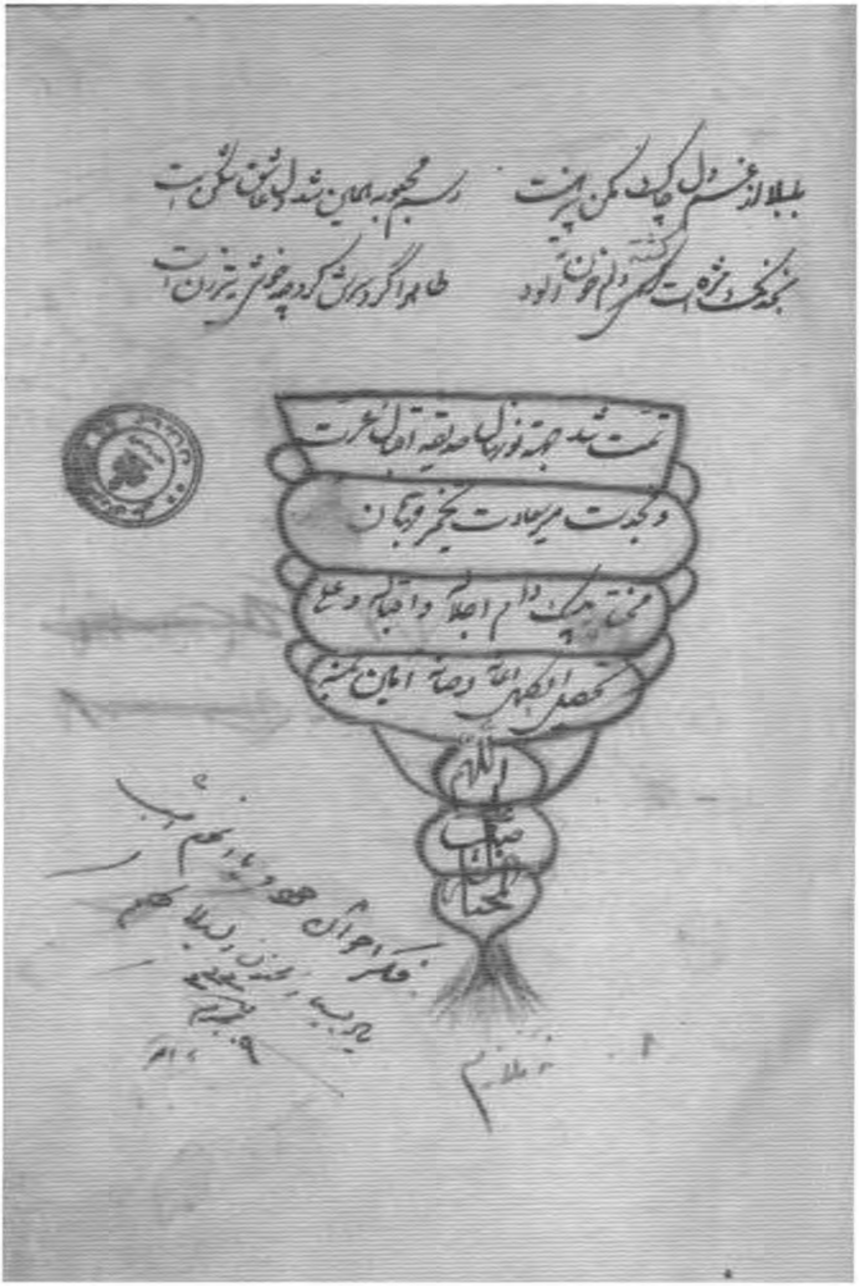

جُنگ اشعار فارسی و کُردی «کش»

کەشکۆڵی سۆزی نیشتمان «نج»

— ٤٤٧ —

باری تا ئیستە ئەبەردوتە قراغ آوایی
ترسی لیدانی ئەبوبی کەری قەم جی چیژی
چاکی داری اهلی غونچەی خوش بو تا کا
حەدی دنیا ئەبی دەکشا ابی دەسییژی

طاهر — طاهربگ کوری عثمان پاشای جاف
لە هەلەبجە هاتوتە دنیاوە ٤٤ سال ژیاوە
لە سالی ١٩١٨ م دا وفاتی کردوە. لە دیوانی
[عەبابەیلی] نیژراوە لە دەوری عثمانی دا
قائم مقامی هەلەبجە بو زور سەرخوش و زەوقی بووە
[بیجرسون]ی ئنگلیزی مشهور لە زەمانی عثمانیدا
بە تبدیلی قیافت لە کوردستاندا گەڕاوە

- ٢٢٨ -

دیوانی طاهربگ بووە خوی بەشیرازی داوەتە قلم
بەفارسی دوادە بەلام تنها طاهربگ ناسیوە
کە ئەمە انگلیزە [میجرسون] خوی لە سیاحت نامە
کەیا ئەوی نوسیوە ، طاهربگ دیوانی چاپکرادە
بەلام بەکەم وکورتی ئەمە اشعاری ئەوە ! ـــ

مقدر گەر نەبی آخر لە مهری تە رەوانم چی
لە نالە نالی بێوە شەو لە آهی بەربیانم چی
نیشانەی افتخاری من لە سینەی داغی هجرانە
بردای ناصحی مشفق لە روتبە یا نیشانم چی
لە بازاری محبت مشتری هەرنوعە جنسیکم
بەدەم خریداری لە سودو یا زیانم چی
غرض دابو مقابل کەم لە گەل گلرنگی رخسارت
دگرنە بی قدی سروت لە سەیری گلستانم چی

- ٢٢٩ -

کە مێحرابی ئەبرۆی تۆ هەمیشە سەجدەگاهم بێ
ئیتر دەرکی زاهیدی خودبین لە بۆ شێخی جەنابم چی
شەوم وەک ڕۆژی ڕووناکە لە شەعلەی ڕوومەتی ئاڵت
لە سەیری شەوقی سەیارەی لە ماهی ئاسمانم چی
بە بێ ڕەنگی فەلەک جانا لە دڵما دەورە نەچوو بەهرەت
کە من یەک ڕەنگ و یەک تۆخم لە تەبدیلی زەمانم چی
وتم بێ ئاڵی کوشتی مەکە قەسدی حەیاتی من
وتی من صاحیبی غەرزم لە شمشێر و کەمانم چی
بە من قەت نادری تەغییری ئایاتی مەسری گوڵت
موحاڵە طاهیرا شەرحی لە تەفسیر و بەیانم چی

دیوانی زێوەر «زر»

- ٢٧ -

جیهان زیندانە بۆی غافل ئەتۆش محکوم و محبوسی
لە هەیوانی دەعوی عەرشی پەشیمانی و مأیوسی
کە چونکە عاقبەت مەرگە چیا دنیای چە ئەعلا بی

کەسی ئەمڕۆ لە دنیا دا لە خوفی ئاخرەت گریا
لە ئاخر غونچە بێ خەندانە گرتی مەرتەبەی علیا
ئەخەتی دنیوی زێوەر سەرت پڕ بو لە ماخولیا
لە نوری ڕوژی عیرفان بێ نصیبە صاحب دنیا
کەسی حیصەی نەبی ئەحمەد کە لەم خلقە تەولا بی

تخمیس لە سەر غزلی طاهر بگ جاف :-

تۆ کە پاشای دائیری دفعی حاجاتم ئەکەی
خۆ ئەگەر حکمی بکەی دو چاری ئافاتم ئەکەی
فکری خۆم تقدیرە ئەکەم گرتنی تو قاتم ئەکەی
صد کە پاشای حەز بکەی هەر نوع مجازاتم ئەکەی
من قسەی حەق هەر ئەکەم ساحیبی مکافاتم ئەکەی

- ٢٤٤ -

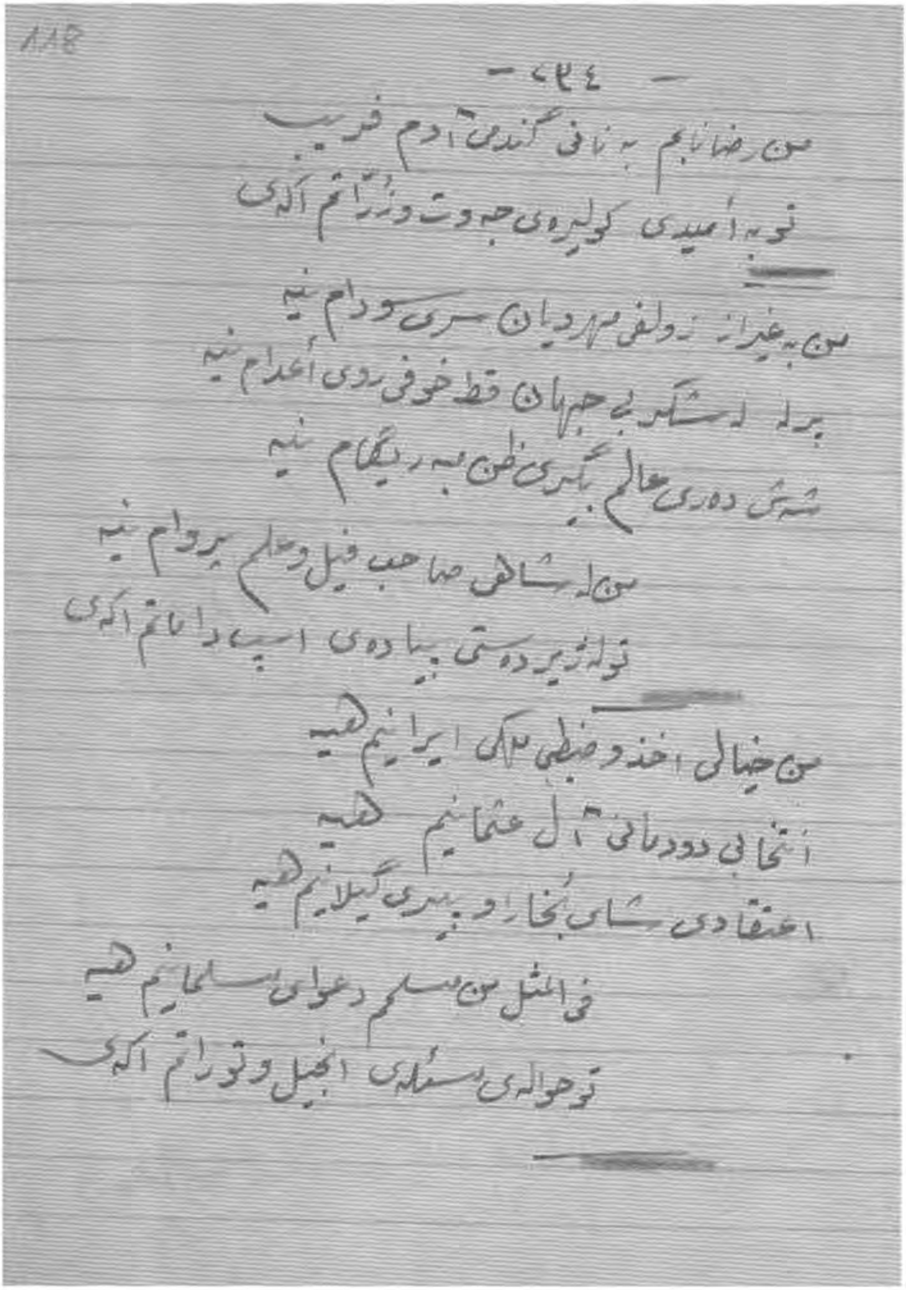
من لبز نازکی دلی چارچار بەرەی گُل سبب اکەم
دولە چو لانگاه بکەم اوردوی دلبر طلب اکەم
وەکو علی شیری خدا دعوایی صد حرب اکەم
من بە تختی خسروی جامی جهان بین کسب اکەم
تو بە ناموری اعانەی دوم و خراتم اکەی

من لوری بارامی شیرزادێنم بچم بو خرجی دوم
من اُصیل ابن الاُصیلم نخبەیی ایران و روم
کس نیە پاشا مُطیعم بە بشر یا عبیدی توم
من بە صدمنت لە ثُقلی لیوی یاری خوم اخوم
تو بە شاگردی دوکانی مردی قناتم اکەی

من طلب ناکەم بە غیراز عشوە و نازی حبیب
بوچی غەم بارم اکەی ناحق بە دیداری رقیب
عالم ایزانی کە طبعم عالیە و فکرم نجیب

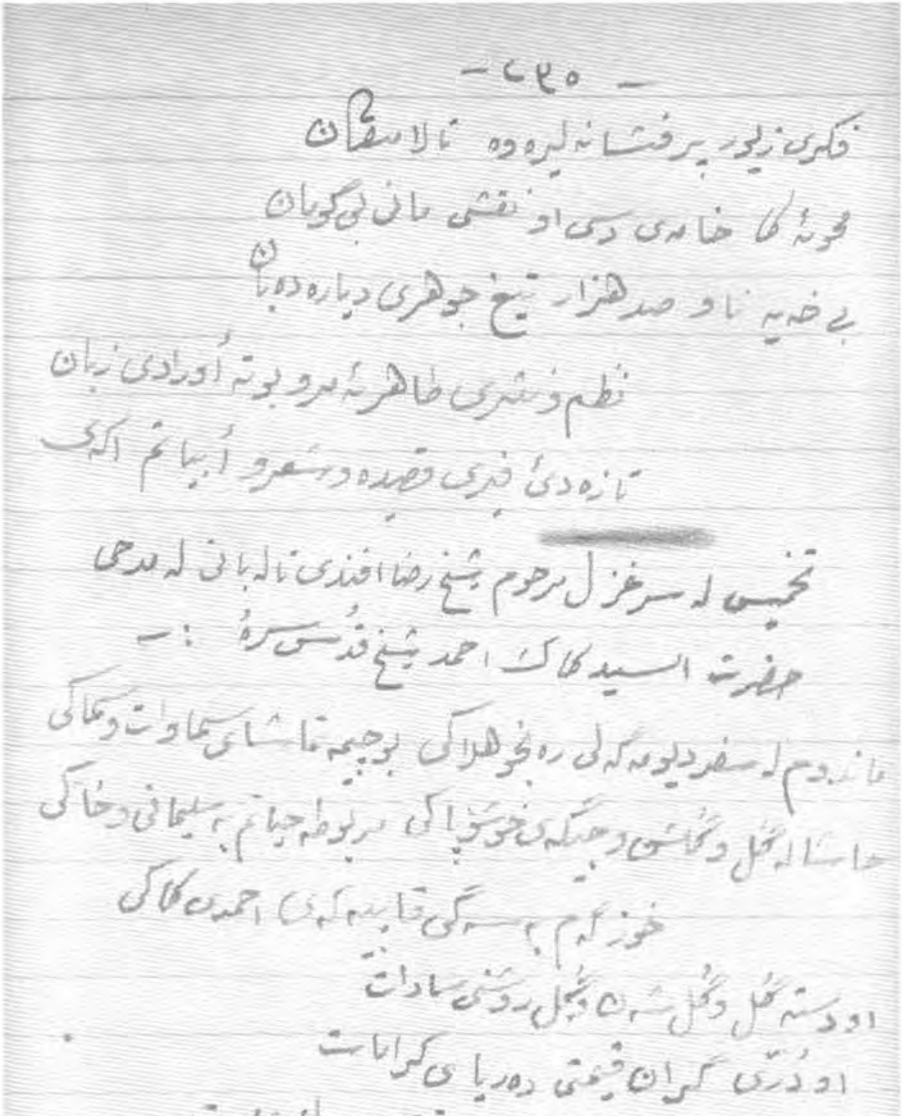

١١٤

- ٢٢٤ -

مەن رضا نابم بە نانی گەندمی آدم فریب
تو بە امیدی کولیرەی جەو وت و نزاتم اکەی

مەن بە غیرات زولفی مەهرویان سەری سودام نیە
بەلە لەشکری جیهان قط خوفی ردی اعدام نیە
شەش دەری عالم بگیری ظن بە ریگام نیە
مەن لە شاهی صاحب فیل و علم پروام نیە
تو لە ژیر دەستی پیادەی اسپ داماتم اکەی

مەن خیالی اخذ و ضبطی ملکی ایرانیم هەیە
انتخابی دودمانی آل عثمانیم هەیە
اعتقادی شای بخارا و پیری گیلانیم هەیە
فی المثل مەن مسلم دعوای مسلمانیم هەیە
تو حوالەی مسئلەی انجیل و توراتم اکەی

- ٤٢٥ -

فکری زیوری پرفشانه لیره وه تا لامکان
مجوته کا خامەی دی او نقشی مانی بی گویان
بی خەبەر نا او صد هزار تیغ جوهری دیاره دەبان
نظم و نثری ظاهره هرو بوته اورادی زبان
تازە دی فیری قصیده و شعر و ابیاتم اکەی

تخمیس له سر غزل مرحوم شیخ رضا افندی تالەبانی له مدحی
حضرت السید کاک احمد شیخ قدس سره :-

ماندوم له سفری دیوه کەلی رەنجوهلاکی بو جیمه تماشای سماوات و [illegible]
خاشاله گول و گولشنی و جنگەی خوشواکی سربوطه جیانم به سلیمانی و خاکی
خوزگەم به سەگی قاپی کەی احمدی کاکی
او دستە گول و گول شەو چل رو دەشتی سادات
او دری گران قیمتی دەریای کرامات
او صاحب زهد و ورع و تقوی و طاعات

— ٢٨١ —

[سنادر روضه] تاریخ وفاتی سویلدی زیور
١٣٢٦ هـ]

دیدی چوقدنبرو بو ذاته جنت انتظار ایتدی

طاهر بگ جاف فرموتی : ـ

صلیب آسا ینه قوردی خم زلف پریشانی

قالیرسه بویله اول کافر بوزاردی مسلمانی

تقریضی زیور افندی : ـ

کلامی دلپذیرک ایتدی ممنون جان حسانی

کمال باضیانک ایلدی دنیایی نورانی

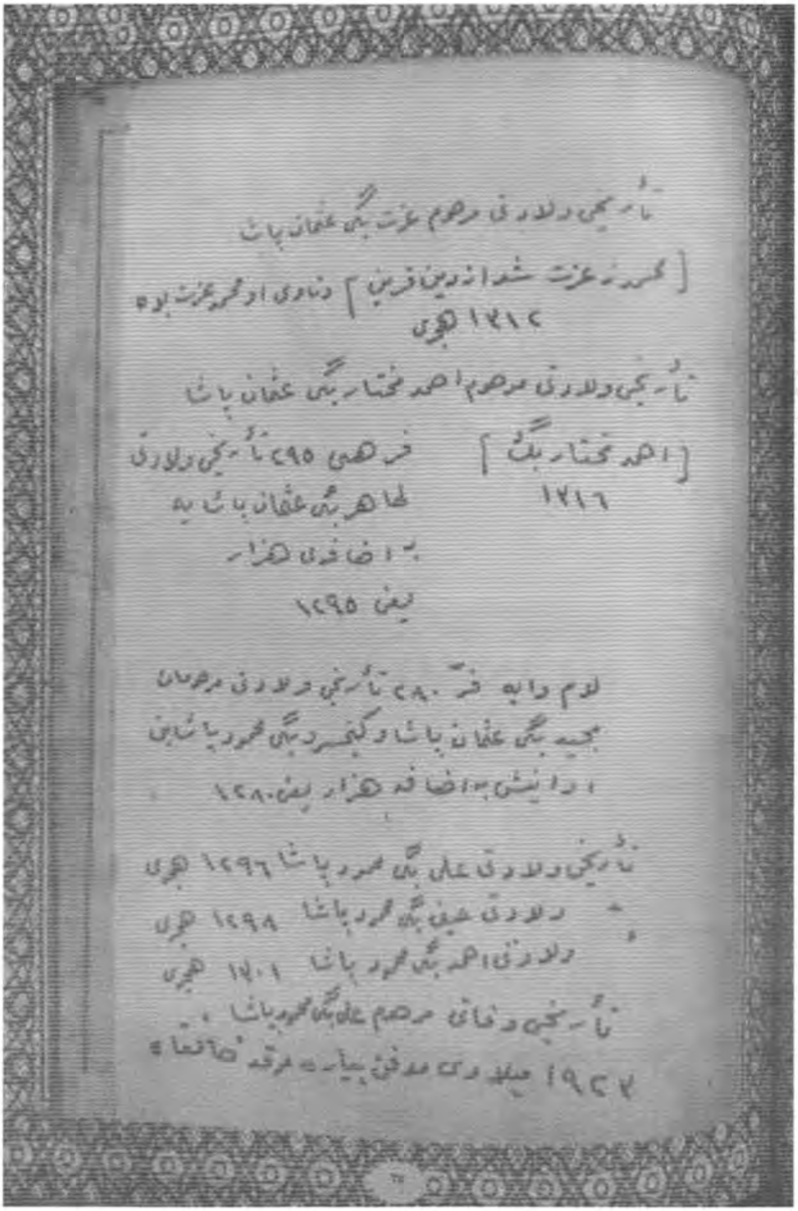
تصاعد ایتسه بویله فکر رنگینک محالکده

دگل مالک سلیمانی ایدر تسخیر یونانی

دراییله فطانتله بتون ایرانی ضبط ایتدن

شرفلندی وجودکله سراسر ملک عثمانی

دەستنووسی کەشکۆڵی مەحموود پاشای جاف

تاریخی ولادەتی مرحوم عزت بگی عثمان پاشا

[محمد عزت شداد الدین قرین] دناوی او محمود عزت بوە

١٢١٢ هجری

تاریخی ولادەتی مرحوم احمد مختار بگی عثمان پاشا

[احمد مختار بگ] ١٢١٦

فرهی ٩٥ تاریخی ولادەتی طاهر بگی عثمان پاشایە بە اضافەی هزار یعنی ١٢٩٥

لەم دابە فرە ٢٨٠ تاریخی ولادەتی مرحومان مجید بگی عثمان پاشا و کیخسرو بگی محمود پاشایە دانیشی بە اضافە هزار یعنی ١٢٨٠

تاریخی ولادەتی علی بگی محمود پاشا ١٢٩٦ هجری

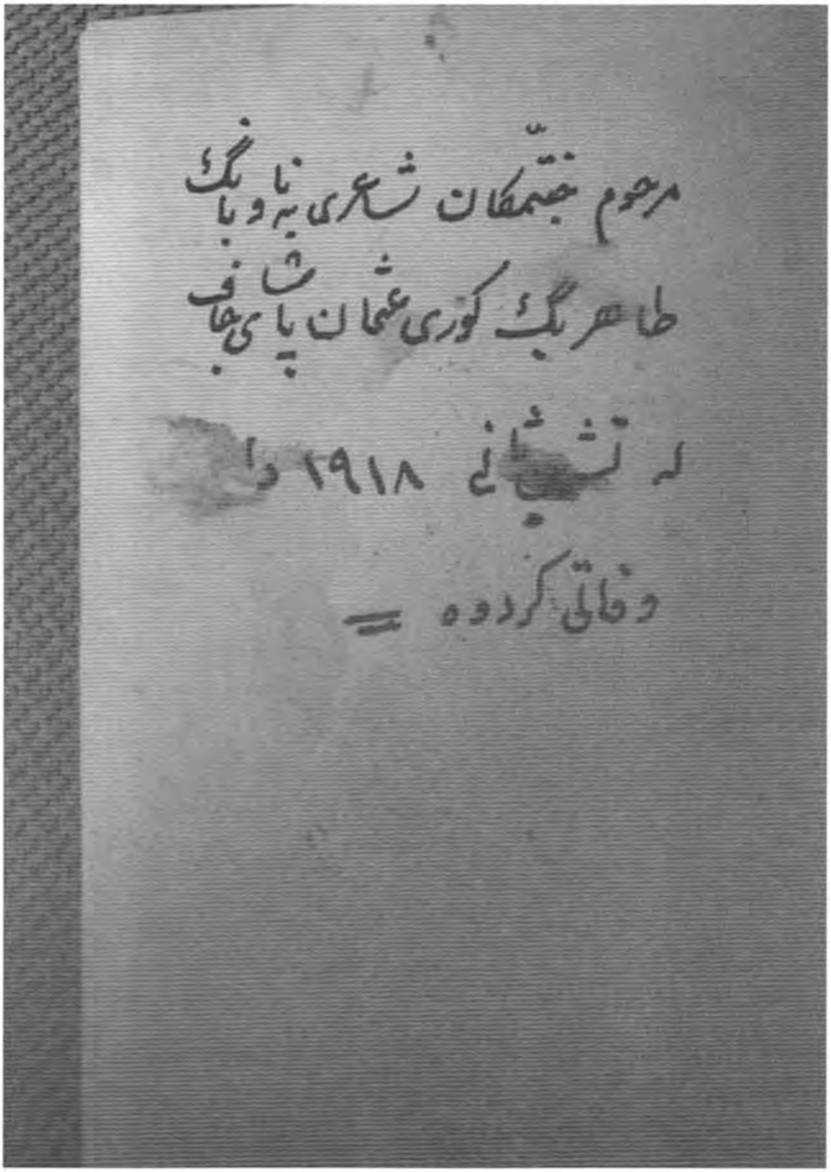
ولادەتی حنیف بگی محمود پاشا ١٢٩٨ هجری

ولادەتی احمد بگی محمود پاشا ١٣٠١ هجری

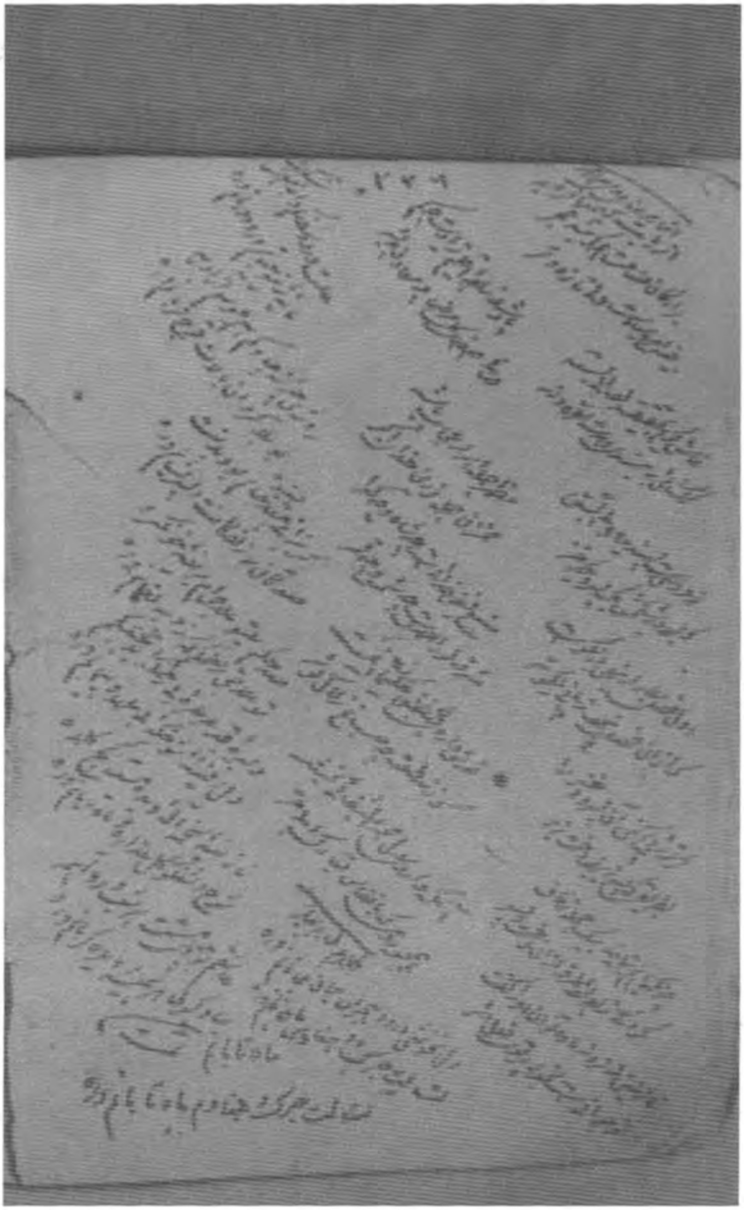
تاریخی وفاتی مرحوم علی بگی محمود پاشا

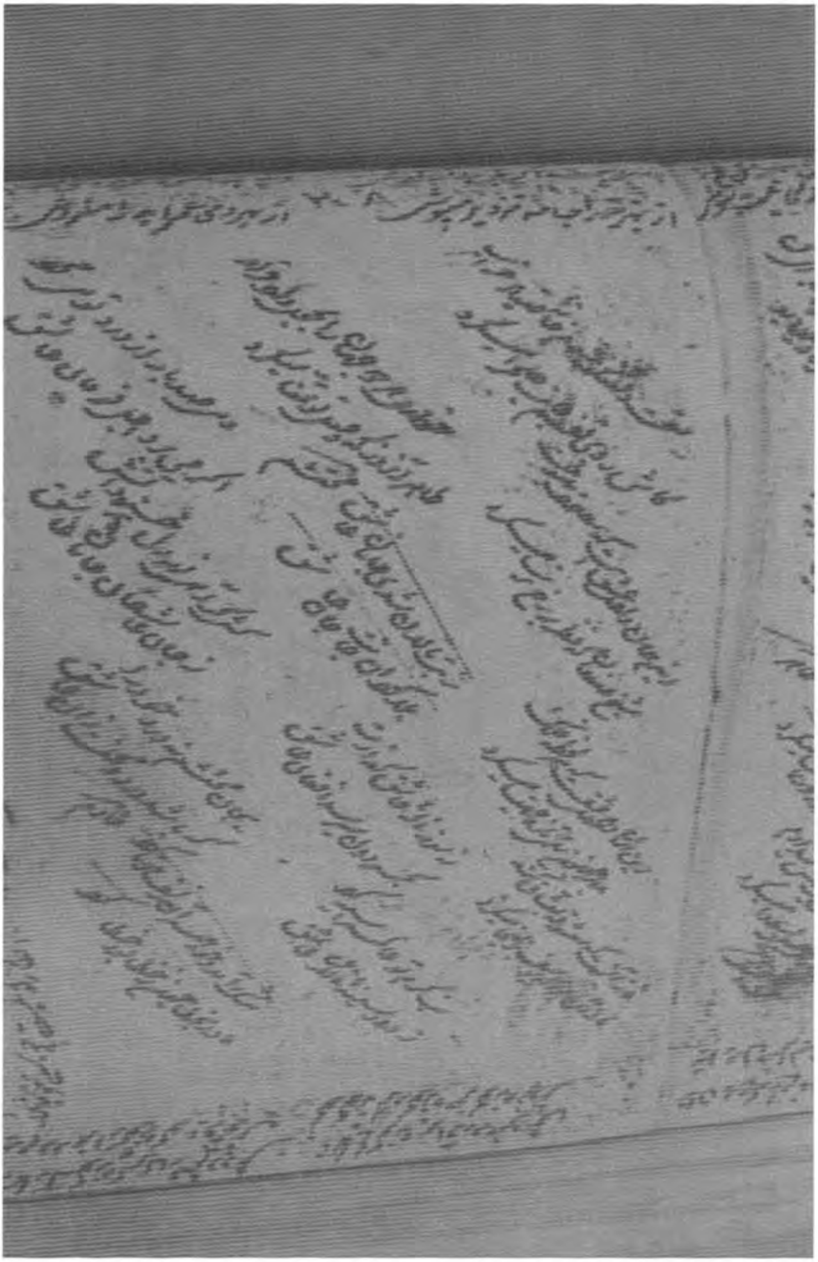
١٩٢٧ [illegible] مدفن [illegible] مرقد [illegible] تعالی

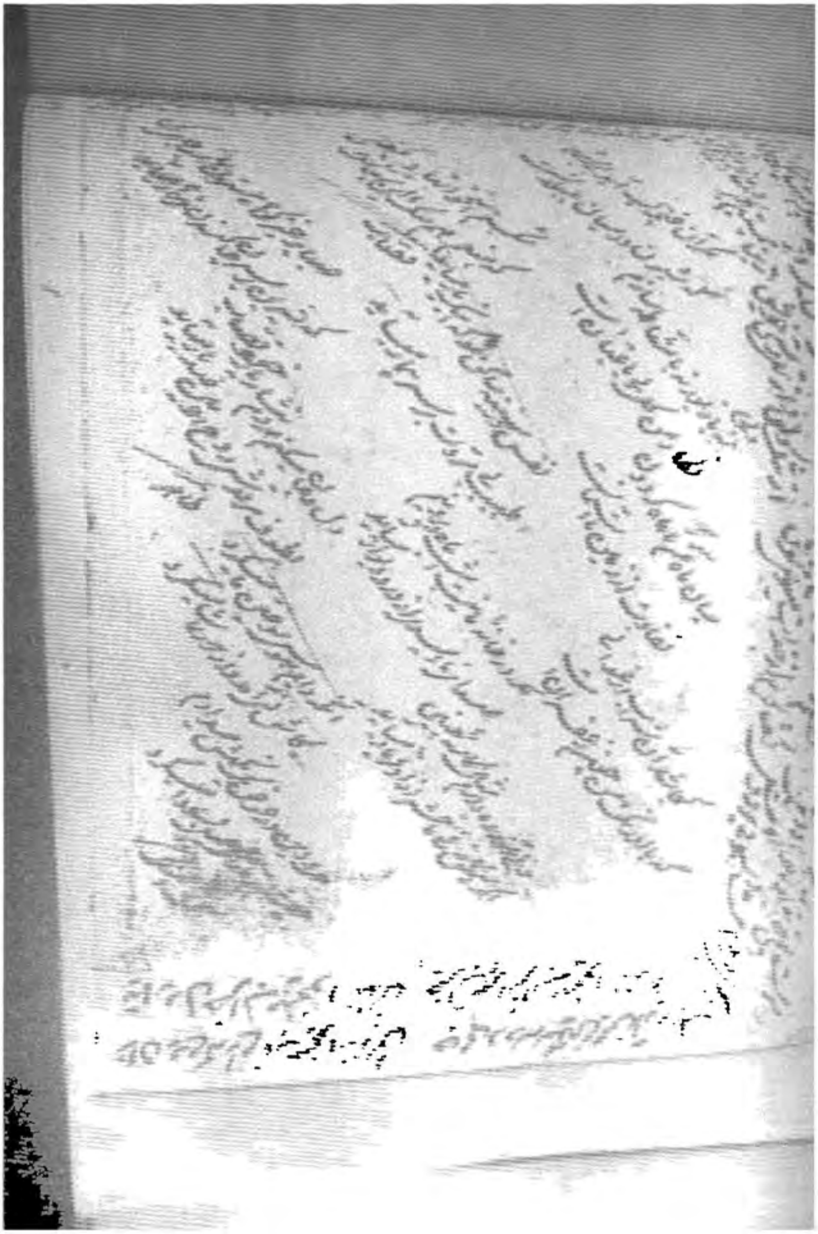
دەستنووسی بنەماڵەی حەسەن فەهمی بەگ

مرحوم ختمكان شاعری بەناو بانگ
طاهر بگ کوری عثمان پاشای جاف
لە تشرینی ١٩١٨ دا
وفاتی کردوە

دەستنووسی شێخانی بیارە

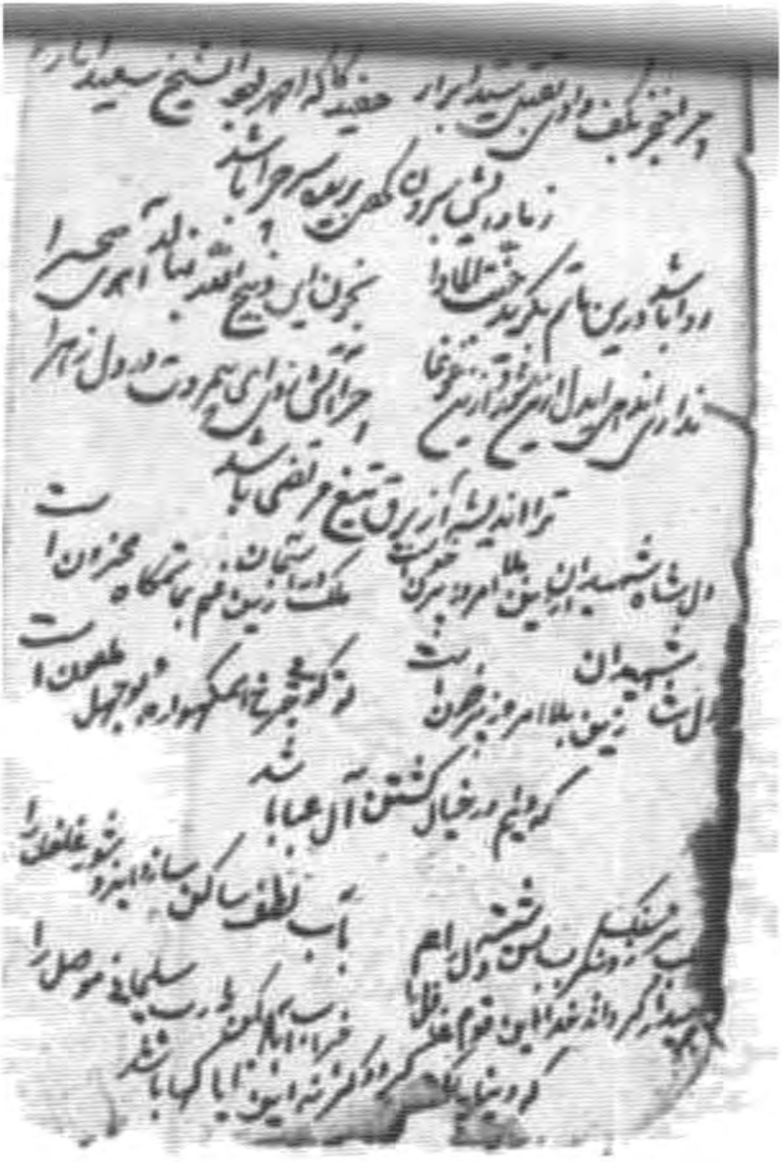

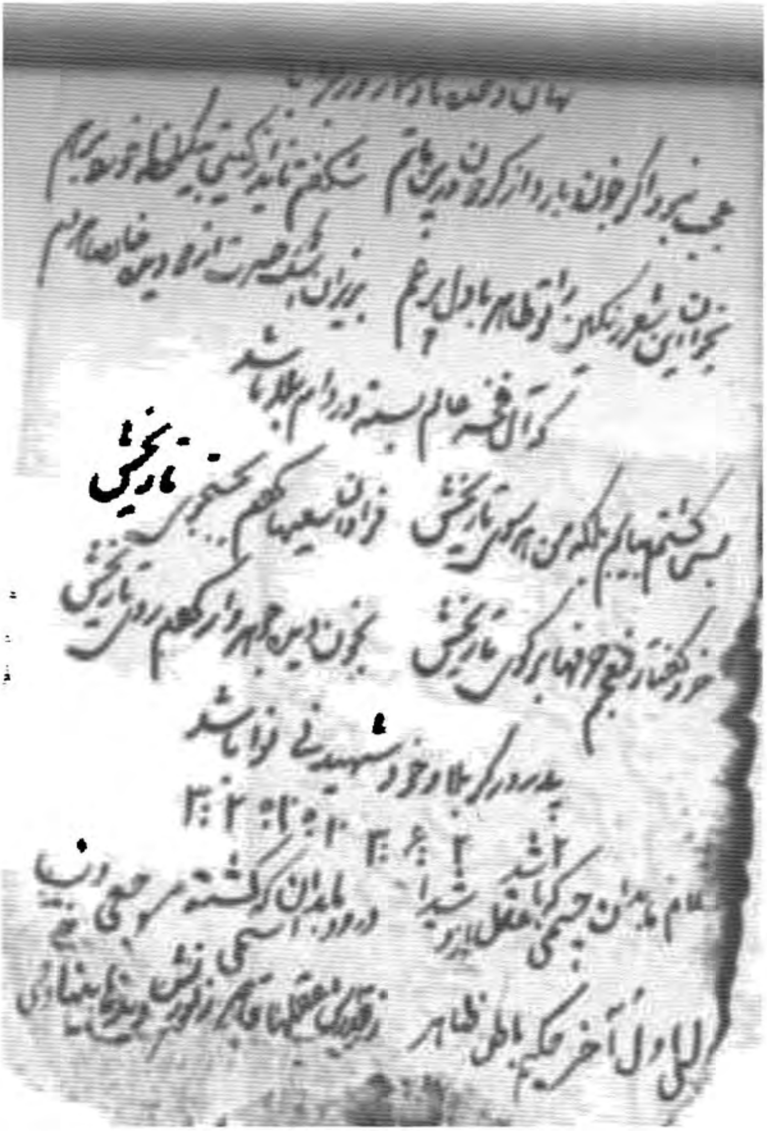
هەندێک وردەکەشکۆڵی تر

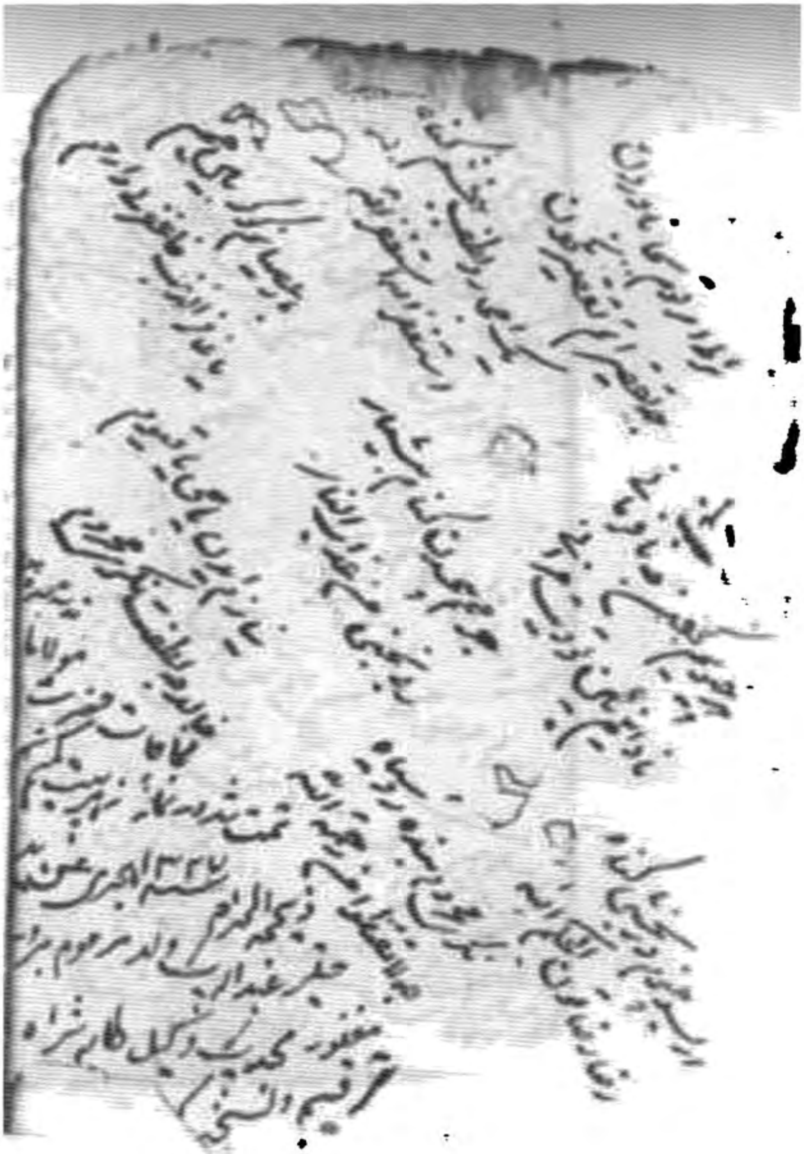

بیبلیۆگرافی

تاهیربەگی جاف- پێڕستی لە کتێبی کوردیدا ١٩٣٩-٢٠١٠[1]

ئامادەکردن: بوار نوورەدین
bwar.biblo@gmail.com

ئەم بیبلیۆگرافیا تایبەتییە، کەڵکی لە پڕۆژەی بیبلیۆگرافیای کورد و کوردستان وەرگرتووە، کە ٥٦٨٠ کتێبی تێدا ناسێنراوە و لە ٥٢٠٦ لاپەڕە پێکهاتووە و بەسەر ١٢ بەرگ و بەشدا دابەش کراون، تایبەت کراوە بەو کتێبانەی لە نێوان ساڵانی ١٩٢٠-٢٠١٠دا، لەبارەی "کورد و کوردستان"ـەوە نووسراون، کتێبی نووسراوی بە هیچ زمانێکی تر لەخۆ نەگرتووە.

دیوانی شاعیران، نەتوانراوە بخرێنە چوارچێوەی پڕۆژەکەوە، هەروەها ڕۆمان و چیرۆک و کورتە چیرۆک و فەرهەنگیش، چونکە لێکۆڵەران لە دۆزینەوەی بەرهەم و دیوانی شاعیراندا، دانامێنن و بە ئاسانتر دەستیان دەکەوێت، بەڵکو ئەوە بە لامانەوە جێی بایەخ بووە، لەو بابەتانە ئاگاداریان بکەینەوە، کە لەبارەی ژیان و بەرهەمی نووسەران و شاعیرانی کوردەوە نووسراون. ئەمە لە کاتێکدایە ئەو کتێبانەی فەرامۆش نەکردووە، کە جگە لە کۆکردنەوە و بڵاوکردنەوەی بەرهەم و هۆنراوەی شاعیرانی کورد، کاری لێکۆڵینەوە و ساغکردنەوەشیان کردووە.

کتێبەکان بە دوو ئاراستە خراونەتەڕوو، باری "ناسنامە"ی کتێبەکان: ناوی نووسەر، وەرگێڕ -ئەگەر هەبوو-، دەزگای چاپ، چاپخانە، نۆبەتی چاپ، شوێنی چاپ، ساڵ، ژمارەی لاپەڕە و پێوانە. دووەم ئاراستە، جگە لە ناونیشانی کتێبەکە، ناوەڕۆکی کتێبەکان

[1] - ئەم بیبلیۆگرافیایە لە لایەن کاک بوار نوورەدینەوە پێشکەش بە ئامادەکارانی ئەم کتێبە کراوە و وەکو خۆی دانراوەتەوە، تەنیا لە ڕووی ڕێنووس و هەڵەچنییەوە پێداچوونەوەی بۆ کراوە.

نووسراونەتەوە، بۆئەوەی (لێکۆڵەر، خوێنەر، بەکاربەر) بزانێ کتێبەکە باسی چی دەکات.

لەم بیبلیۆگرافیایەدا، هەروەک تەواوی پڕۆژەکە، کتێبەکان بەپێی ساڵ و لە هەر ساڵێکیشدا، بەپێی "پیت"ـەکانی زمانی کوردی ڕیزکراون، ناونیشانی کتێبەکانیش، وەکو خۆیان نووسراونەتەوە.

کورتکراوەکان:

پ.: پێوانە (بە سانتیمەتر و "پانی"ی پێش "درێژی"ی نووسراوە)

چاپ.: نۆبەتی چاپ

چ.: چاپخانە

ژ.: ژمارە

ژ.س.: ژمارەی سپاردن

س.: ساڵ

ش.: شوێن

ل.: لاپەڕە

و.: وەزارەت

؟: بۆ هەر زانیارییەکی نەزانراو و نادیار دانراوە

سەرچاوە:

بوار نوورەدین، کورد و کوردستان- بیبلیۆگرافیا و پێرستیان لە کتێبی کوردیدا ١٩٢٠-٢٠١٠، تاران- ئێران، ٢٠١٦.

١- تاریخ سلیمانی و وڵاتی- لە دوری زور قدیمەوە تا اولی احتلال (١٩١٨م)

نووسین: محەممەد ئەمین زەکی

چـــاپ.: یەکەم، چ.: النجـــاح، ش.: بەغـــدا، ژ.س.: ؟، س.: ١٩٣٩، ل.: ٢٩٤، پ.: ٢١×١٦

ناوەڕۆک:

مەشاهیری وڵاتی سلێمانی:... تاهیر بەگ.

٢- کلدەستەی شعرای هاوعصرم (گوڵدەستە)

نووسین: عەلی کەمال باپیر ئاغا

چـــاپ.: یەکەم، چ.: ژیـــان، ش.: ســـلێمانی، ژ.س.: ؟، س.: ١٩٣٩، ل.: ٥٥، پ.: ٢٣×١٥

ناوەڕۆک:

تاهیر بەگ.

٣- مێژوی ئەدەبی کوردی- مێژو، ئەدەب، زانیاری

نووسین: عەلادین سەجادی

چـاپ.: یەکەم، چ.: مەعـاریف، ش.: بەغـدا، ژ.س.: ؟، س.: ١٩٥٢، ل.: ٦٣٤، پ.: ٢٠×١٥

ناوەڕۆک:

دەوری دووەم لە ئەدەبی کوردی...: تاهیر بەگ.

٤- باخچەی شاعیران- بەسەرهات و هەڵبەستی ٤١ بویژی کورد

کۆکردنەوە و لەسەر نووسین: عەبدولعەزیم ماوەتی و عەبدولقادر سالْح

چـــاپ.: یەکەم، چ.: ژیـــن، ش.: ســـلێمانی، ژ.س.: ؟، س.: ١٩٧٠، ل.: ١٦٣، پ.:

٢٢×١٥

ناوەرۆک:

کورتەی ژیان و نموونەی بەرهەمی ٤١ شاعیری کورد ...: تاهیر بەگ ١٨٧٥-١٩١٧.

٥- مێژووی ئەدەبی کوردی- میژو، ئەدەب، زانیاری

نووسین: عەلادین سەجادی

چاپ.: دووەم، چ.: مەعاریف، ش.: بەغدا، ژ.س.: ٤٤٧، س.: ١٩٧١، ل.: ٧٠٦، پ.: ٢٤×١٧

ناوەرۆک:

هەمان ناوەرۆکی چاپی یەکەمی هەیە، بڕوانە کتێبی ژمارە ٣.

٦- پێناسی بەشێکی شاعیرانی کورد- بەسەرهات و ژیانی (٤٢) شاعیری ناوداری کوردە

ئامادەکردن: ئەسعەد عەدۆ

چاپ.: یەکەم، چ.: الحوادپ، ش.: بەغدا، ژ.س.: ٥١٩، س.: ١٩٨٠، ل.: ٥٥، پ.: ٢٢×١٥

ناوەرۆک:

تاهیر بەگ.

٧- ژیناوەری زانایانی کورد لە جیهانی ئیسلامەتی یا گەنجینەی فەرهەنگ و زانست

نووسین: محەمەد ساڵح ئیبراهیمی محەمەدی (شەپۆل)

چاپ.: یەکەم، چ.: مهارت، ش.: تاران، ژ.س.: ؟، س.: ١٣٦٣ (١٩٨٤)، ل.: ٨٨٦،

پ.: ٢٣×١٧

ناوەرۆک:

تاهیربەگی جاف.

٨- کورتەیەک لە مێژووی هۆزی جاف و باسی هەندێک لە تیرەکانی

گۆڕین و ئامادەکردن و نووسین: مەحموود عەزیز حەسەن

چاپ.: یەکەم، چ.: نەورەس، ش.: سلێمانی، ژ.س.: ٦٨٤، س.: ١٩٨٦، ل.: ٨٧، پ.: ٢٤×١٧

ناوەرۆک:

چاوپێکەوتنی سۆن بە تاهیر بەگ.

٩- ناودارانی کورد

نووسین: میر بەسری

وەرگێڕانی لە زمانی عەرەبییەوە: عەبدولخالق عەلادین

لە بڵاوکراوەکانی دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم

چاپ.: دووەم، چ.: سەردەم، ش.: سلێمانی، ژ.س.: ٥٩، س.: ٢٠٠٢، ل.: ٢٥٢، پ.: ٢٤×١٦

ناوەرۆک:

پیاوانی بەڕێوبەرایەتی و سیاسەتمەدار...: تاهیر بەگ.

١٠- رابەری کێشی شیعری کلاسیکیی کوردی- لێکۆڵینەوەیەکی ئەدەبی

نووسین: عەزیز گەردی

لە بڵاوکراوەکانی وەزارەتی ڕۆشنبیری-بەڕێوەبەرێتیی گشتیی چاپ و بڵاوکردنەوە

چاپ.: یەکەم، چ.: دێکان، ش.: سلێمانی، ژ.س.: ٢٠٨، س.: ٢٠٠٣، ل.: ٧٩٠، پ.: ٢٣×١٧

ناوەرۆک:

کێش و قاڵبە عەرووزییەکانی شیعری کلاسیکی کوردی/ زیحاف و عیللەی قاڵب دارێژ/ هەندێ تێبینی لەبارەی کێشە عەرووزییەکانی شیعری کلاسیکی کوردی/ کارکردن و لێکۆڵینەوە لەسەر بەرهەمی ٨٢ شاعیری کورد کە بۆ هەر یەکێکیان بەشێک لە ناسنامەی سەرچاوەکان (کتێبەکان)یان نووسراوەتەوە: ...تاهیربەگی جاف. ژمارەی کێشی شیعرەکانی هەر یەکە لە شاعیرەکان (خشتە)/ ژمارەی قاڵبە کێشییەکان (خشتە)/ ڕیزی کێش و قاڵبەکان لە زۆرییەوە بەرەو خوار (خشتە)/ ژمارەی شیعرەکان و ژمارەی کێش و قاڵبەکێشی هەر شاعیرێک و ڕێژەی سەدییان (خشتە)/ کێشی شیعرە درێژەکان.

١١- مێژووی هۆزی جاف و ژیانی تیرەکانی

نووسین: مەحموود عەزیز حەسەن

لە بڵاوکراوەکانی ناوەندی چاپەمەنی و ڕاگەیاندنی خاک

چاپ.: ؟ ، چ.: خاک، ش.: سلێمانی، ژ.س.: ٥٦٢، س.: ٢٠٠٤، ل.: ٢٥٢، پ.: ٢٢×١٦

ناوەرۆک:

چاوپێکەوتنی سۆن بە تاهیر بەگ/ تاهیر بەگی وەسمان پاشای جاف.

١٢- سەرجەمی بەرهەمی محەممەد ئەمین زەکی بەگ- یەکەم بەرگ

نووسین: محەممەد ئەمین زەکی بەگ

ئامادەکردن: سدیق ساڵح

لە بڵاوکراوەکانی بنکەی ژین

چاپ.: یەکەم، چ.: شڤان، ش.: سلێمانی، ژ.س.: ١٤٦، س.: ٢٠٠٥، ل.: ٢٥٥، پ.: ٢٢×١٦

ناوەرۆک:

تاهیر بەگ.

١٣- شیعری نوێی کوردی ١٨٩٨-١٩٥٨

نووسین: د. فەرهاد پیرباڵ

لە بڵاوکراوەکانی گرووپی هانەی ئیعلامی

چاپ.: یەکەم؟، چ.: کوردستان، ش.: هەولێر، ژ.س.: ٧٠١، س.: ٢٠٠٥، ل.: ٢٣١، پ.: ٢٠×٢٧

ناوەرۆک:

دەروازەی پێنجەم: نەوەی نێوان کلاسیک و پێشەنگەکان/ دەستەی یەکەم: کلاسیکە نوێیەکان...: تاهیربەگی جاف.

١٤- خوێندنەوەیەکی تازەی هەڵبەستی کوردی

نووسین: عەبدولڕەزاق بیمار

لە بڵاوکراوەکانی دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس

چاپ.: یەکەم، چ.: و. پەروەردە، ش.: هەولێر، ژ.س.: ٦٦١، س.: ٢٠٠٦، ل.: ٢٢٩،

پ.: ٢١×١٥

ناوەرۆک:

تاهیر بەگ و هەڵبەستی کوردانە.

١٥- گەلاوێژ- گۆڤارێکی ئەدەبی و ئەقافی مانگی کوردیی یە- ژمارەکانی ساڵی سێیەم ١٩٤٣

ئامادەکردن و بڵاوکردنەوە: ڕێکخراوی ئیبراهیم ئەحمەد- پڕۆژەی چاپکردنەوەی گۆڤاری گەلاوێژ ٣

چاپ.: ؟، چ.: ؟، ش.: سلێمانی، ژ.س.: ؟، س.: ؟ ، ل.: ١٠٠+٩٦+٩٦+١٠٣+٩٨، پ.: ٢٢×١٧

ناوەرۆک:

ژ.١و٢، س.٣: ... شاعیری بەناوبانگی کورد- تاهیر بەگ: عەبدوڵلا قزڵجی.

١٦- کۆمەڵگەی کوردەواری لە دیدی ڕۆژهەڵاتناسیدا

نووسین: پ. بەدرخان سندی

وەرگێڕانی لە زمانی عەرەبییەوە: د. ئیسماعیل ئیبراهیم سەعید

لە بڵاوکراوەکانی دەزگای توێژینەوە و بڵاوکردنەوەی موکریانی

چاپ.: یەکەم، چ.: خانی، ش.: دهۆک، ژ.س.: ٩٥٩، س.: ٢٠٠٨، ل.: ٦٢٠، پ.: ٢٣×١٧

ناوەرۆک:

ناودارانی کورد: تاهیر بەگ.

١٧- عادیله خانم- کەسایەتی و ئەردەڵانی بوون و ساحێبقڕانی بوونی

نووسین: عادل سدیق عەلی

لە بڵاوکراوەکانی مەڵبەندی کوردۆلۆجی

چـاپ.: یەکەم، چ.: ؟، ش.: سـلێمانی، ژ.س.: ١٠٧٢، س.: ٢٠١٠، ل.: ١٣٢، پ.: ٢٤×١٧

ناوەرۆک:

دیداری سۆن و تاهیر بەگی جاف.

سەرچاوەکان

کتێبە چاپکراوەکان

- ئەلبوومی کەشکۆڵ: موحەممەد عەلی قەرەداغی، بەرگی یەکەم، لە بڵاوکراوەی ئەکادیمیای کوردی ژمارە (٤٣)، چاپخانەی خانی، ٢٠٠٨- دهۆک.
- بەشێک لە دیوانی شێخ باباعەلی «بێدار»: کۆکردنەوە و لێکدانەوە و فەرهەنگۆک- ئیبرایم باجەڵان، ئامادەکردن و نووسینەوەی هیدایەت ئەحمەد، پێشەکی و پیاچوونەوەی ئەحمەد موحەممەد قادر، چاپی یەکەم، چاپخانەی ڕەهەند، ٢٠٠٣- سلێمانی.
- بیرەوەرییەکانی عەلی ئەکبەرخانی سەنجاوی سەردار موقتەدر: دوکتۆر کەریمی سەنجاوی، و- دوکتۆر حەسەن جاف، بڵاوکراوەی ئەکادیمیای کوردی، چاپخانەی حاجی هاشم، چاپی یەکەم، ٢٠١١- هەولێر.
- چەند لاپەڕەیەک لە مێژووی هەڵەبجە: عادل سدیق عەلی، چاپی یەکەم، چاپخانەی کەمال، سلێمانی- ٢٠١١.
- دیداری نێودەوڵەتی عادیلە خانم «سیمبولی پێشەنگیی ژنی کورد»: سەنتەری هاوبەشی لوڕ بە چاودێری بەڕێز «لاهوور شێخ جەنگی»، ٢٠١٩- هەڵەبجە.
- دیوان حافظ شیرازی: محمدمهدی منصوری، ناشر عارف کامل، چاپ دوم، ١٣٨٦- تهران.
- دیوان طاهر بگ جاف: کامل صفریان، زهرا سجادی، چاپ اول، انتشارات آراس، ١٣٩٣هەتاوی.
- دیوانی تاهیربەگی جاف: نەجمەددین براخاسی (هەوار)، چاپی یەکەم، بڵاوکراوەی چاپەمەنی مانگ، ٢٠٢٠- بانە.
- دیوانی تاهیر بەگی جاف: پێداچوونەوەی حەمید موستەعان، چاپی یەکەم، ١٣٨٠ی هەتاوی- سنە.
- دیوانی تاهیر بەگی جاف: حەسەن گۆران، چاپی دووەم، دەزگای ڕۆشنبیری گۆران، ٢٧١١کوردی- سنە.
- دیوانی تاهیر بەگی جاف: حەسەن گۆران، چاپی یەکەم، بڵاوگەی گۆران، چاپ گلبان چاپ، ٢٧٠٢کوردی- سنە.

- دیوانی تاهیر بەگی جاف: لەسەر نەفەقەی موحەممەد ئەمین عەسری چاپکراوە، خاوەنی کتێبخانەی مەعارف لە کەرکووک، چاپخانەی تەرەقی، ١٩٥٧- کەرکووک.
- دیوانی ڕەنجووری: موحەممەد عەلی قەرەداغی، چاپی یەکەم، چاپخانەی ئافاق عەرەبییە، ١٩٨٣- بەغدا.
- دیوانی شێخ ڕەزای تاڵەبانی: شێخ موحەممەدی خاڵ و ئومێد ئاشنا، دەزگای ئاراس، چاپی یەکەم، ٢٠٠٣- هەولێر.
- دیوانی صافی هیرانی: موحەممەدی مەلا موستەفا هیرانی، چاپی دووەم، چاپخانەی لبنان، ٢٠١٥.
- دیوانی میرزا غەفوور: عەبدوڵڵا ئاگرین، چاپی یەکەم، ١٩٩١.
- دیوانی ناری: عوسمان عارف ناریزادە، چاپی دووەم، چاپخانەی چوارچرا، ٢٠١٤- سلێمانی.
- دیوانی ناری: کاکەی فەللاح، انتشارات کردستان، چاپی یەکەم، ١٣٨٣- سنندج.
- دیوانی وەفایی: د. عوسمان دەشتی، بڵاوکراوەی ئەکادیمیای کوردی، چاپی یەکەم، چاپخانەی حاجی هاشم، ٢٠١٢- هەولێر.
- دیوانی وەفایی: موحەممەد عەلی قەرەداغی، ئینتشاراتی کوردستان، چاپی یەکەم، چاپخانەی ڕۆستەمخانی، ١٣٨١- سنە.
- دیوانی ویساڵی: جەمال موحەممەد موحەممەدئەمین، چاپی یەکەم، چاپخانەی دارالجاحظ، ١٩٨٦- بەغداد.
- دیوانی ئەدەب: موحەممەد حەمەباقی، چاپی یەکەم، لە بڵاوکراوەی ئاراس، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، ٢٠٠٥- هەولێر.
- دیوانی پاکی "مەلا تاهیر مەلا مەعروف قورشاغلویی ڕەباتی": دوکتۆر ئیبراهیم تاهیر مەعرووف، لە بڵاوکراوەکانی نووسینگەی تەفسیر، چاپی یەکەم، ٢٠٠٧- هەولێر.
- دیوانی زێوەر: مەحموود زێوەر، چاپی دووەم، بڵاوکراوەی ئاراس، ٢٠٠٨- هەولێر.
- دیوانی ئەحمەدموختار جاف: عیزەددین مستەفا ڕەسووڵ، چاپخانەی ئەدیب، ١٩٨٦- بەغدا.
- دیوانی ئەدیب: گیو موکریانی، چاپی یەکەم، چاپخانەی کوردستان، ٢٥٧٣ی کوردی- هەولێر.

- ڕشتەی مرواری: عەلائەددین سەجادی، چاپی یەکەم، بەرگی پێنجەم، ٢٠١٠- سنە.
- سلێمانی ناوچەیەک لە کوردستان: مێجەر سۆن، و- مینە (موحەممەد ئەمین حوسێن)، چاپی یەکەم، مەڵبەندی کوردۆلۆجی، ٢٠٠٧- سلێمانی.
- سەرجەمی بەرهەمی موحەممەد ئەمین زەکی بەگ: سدیق ساڵح، یەکەم بەرگ، بنکەی ژین، چاپی یەکەم، چاپخانەی شڤان، ٢٠٠٥- سلێمانی.
- کاریگەری شاعیرانی کلاسیکی کورد لەسەر یەکتریدا: د. عەبدوڵڵا خدر مەولوود، چاپخانەی پاک، چاپی یەکەم، ٢٠٠٧- هەولێر.
- کورتەیەک لە مێژووی هۆزی جاف و باسی هەندێک لە تیرەکانی: مەحموود عەزیز حەسەن، چاپخانەی نەورەس، چاپی یەکەم، ١٩٨٥- سلێمانی.
- کورد تورک عەرەب: سیسیل جۆن ئیدمۆندس، و. حامید گەوهەری، چاپی سێیەم، بڵاوکراوەی ئاوێر، ٢٠٠٤- هەولێر.
- کەشکۆڵی شاعیرانی هەورامان: موحەممەدڕەشید ئەمینی- پاوەیی، چاپی یەکەم، بڵاوکراوەی کوردستان، ٢٠١٧-کوردستان.
- کۆبەرهەمی ئەحمەد موختار جاف: کاروان عوسمان خەیات (ڕێبین)، چاپی یەکەم، ئینتیشاراتی ڕۆژ، ناوەندی بڵاوکار- ئینتیشاراتی کوردستان، ٢٠١٩- سنە.
- کەشکۆڵی مەحموود پاشای جاف: د. حەسەن جاف، بەرگی یەکەم، لە بڵاوکراوەکانی بنکەی ژین، ٢٠١٤- بەیرووت.
- گەشتێک بۆ میسۆپۆتامیا و کوردستان لە بەرگی نادیاردا: ئی بی سۆن «مەیجەر سۆن»، و. مینە، چاپی یەکەم، لە بڵاوکراوەکانی کتێبخانەی یادگار، ٢٠١٨- سلێمانی.
- گەشتی هەڵەبجە و هەورامان لە ١٩٣٣دا: شاکر فەتتاح، چاپی یەکەم، چاپخانەی کامەران، ١٩٧٣- سلێمانی.
- گەنجینەی مەردان و یادداشتی ڕۆژانی دەربەدەری: ن- مەلا عەبدوڵڵای زێوەر، موحەممەدی مەلا کەریم، چاپی یەکەم، چاپخانەی شرکه مطبعه الادیب البغدادیه، ١٩٨٥- بەغدا.

- مێژووی ئەدەبی کوردی «مێژوو، ئەدەب، زانیاری»: مامۆستا عەلائەددین سەججادی، چاپی دووەم، بڵاوکردنەوەی کوردستان، ١٣٩٥- سنە.
- مێژووی ئەدەبی کوردی: دوکتۆر مارف خەزنەدار، بەرگی چوارەم، چاپی یەکەم، لە بڵاوکراوەی ئاراس، ٢٠٠٤، هەولێر.
- نامۀ فرهنگی کوهستان «شماره ١-٨٤»، ١٧ اسفند ١٣٢٣-١٢اسفند ١٣٢٥: بە کوشش؛ صدیق صالح و رفیق صالح، بنکەی ژین، چاپخانه شڤان، ٢٠١٠- سلیمانیه.

دەستنووسەکان

- جنگ اشعار فارسی و کوردی «کەشکۆڵی سەیید عەلی بۆ ئەحمەدموختار جاف»، کتێبخانەی مەجلیسی شوورای ئیسلامی ئێران، ژمارە کتاب ٨٦٣٩٩، ژمارەی قەفەس ٩٧٩١، ٩ی محرم ١٣٣٣ی کۆچی.
- دەستنووسی حەسەن فەهمی بەگ، ئەم دەستنووسە یەک لاپەڕەی لە لایەن مامۆستا عادل سدیقەوە بۆمان هاتووە و باسی مردنی تاهیر بەگی تێدا نووسراوە.
- دەستنووسی دیوانی تاهیربەگی جاف، سەیید عەلی «عەلی کەمال باپیر ئاغای شاعیر کە بۆ ئەحمەدموختار بەگی جافی نووسیوەتەوە»، کتێبخانەی مەجلیسی شوورای ئیسلامی ئێران، ژمارەی کتاب ٨٦٤٠١، ژمارەی قەفەس ٧٩٩٠، ١٣١٤ی کۆچی.
- دەستنووسی دیوانی زێوەر، بە خەتی نەجمەددین مەلا، کتێبخانەی گشتیی بەرلین، ژمارە hs. Or. ١٠٨٧١، ١٩٤٢.
- دەستنووسی سۆزی نیشتمان، نەجمەددین مەلا، کۆپیی بنکەی ژین، ١٩٤٢.
- دەستنووسی شاعیرانی کۆیە، کتێبخانەی گشتیی ئێران، ژمارە ٩٧٧٦-٠٥.
- دەستنووسی عەبدولقادری کوڕی خزر چاوش، ١٢٤٥ی کۆچی.
- دەستنووسی کەریم بەگی جاف، کتێبخانەی دوکتۆر حەسەن جاف، بەرگی یەکەم، جماد الاخری ١٣٥٥ی کۆچی.

- دەستنووسی کەشکۆڵی کفری: ئەحمەد مەجنوون، ئەم دەستنووسە لە ساڵی ١٣٤٩ی کۆچی لە شاری کفری نووسراوەتەوە.
- دەستنووسی مسوەددەی دیوانی تاهیربەگی جاف، لە مامۆستا موحەممەد عەلی قەرەداغی وەرگیراوە.
- دەستنووسی موحەممەد موستەفا کوردی، هیچ ساڵ و زانیارییەکی تری لەسەر نییە.
- دەستنووسێکی لای مامۆستا ئەحمەد حوسێن لە شاری سلێمانی، ئەم شیعرە بە ناوی «فائیز»ەوە هاتووە و دەستنووسەکە لە ١٣٦٧/٥/١٣ بەرانبەر بە ١٩٤٨/٣/٢٤ زایینی نووسراوە.
- کەشکۆڵستان: بەرگی یەکەم، ئەم کەشکۆڵە کۆمەڵێک پاشماوەی کەشکۆڵ و بەیاز و دەستنووسی ترە ماوەتەوە و پێکەوە چەسپێنراوە و کراوە بە یەک دەستنووس، ١٣٤٧ کۆچی.
- دەستنووسی کەشکۆڵی دەککەیی: مەلا ئەحمەدی دەککەیی، لە مامۆستا موحەممەد عەلی قەرەداغی وەرگیراوە، ١٩٢٧-١٩٦٧ هەڵەبجە.
- کەشکۆڵی میناى شکەستە: نەجمەددین مەلا، حەمەبۆر پەراوێزی بۆ نووسیوە و لە بنکەی ژین وەرگیراوە، بەرگی سێیەم، ١٩٤٠.

گۆڤارەکان

- گۆڤاری باران: گۆڤارێکی ئەدەبی وەرزییە دەزگای ئایدیا بۆ فکر و لێکۆڵینەوە دەری دەکات، ژمارە ٨ی ساڵی سێیەم، ئابی ٢٠١٨.
- گۆڤاری باران: گۆڤارێکی ئەدەبی وەرزییە دەزگای ئایدیا بۆ فکر و لێکۆڵینەوە دەری دەکات، ژمارە ٥ی ساڵی دووەم، ئابی ٢٠١٧.
- گۆڤاری ڕامان: ژمارە ٢١٩، ٢٠١٥/٨/٥.
- گۆڤاری ڕامان: ژمارە ١٤٠ی کانوونی دووەمی ٢٠٠٩.
- گۆڤاری ڕامان: ژمارە ٢٢٤ی ٢٠١٦/١/٥.
- گۆڤاری زرێبار: ژمارە ٧٥ و ٧٦ی پاییز و زستانی ساڵی ١٣٩١ی هەتاوی.

- گۆڤاری سروە: ژمارە ١٥٢ی ڕەشەمەی ١٣٧٧ی هەتاوی.
- گۆڤاری شارەوانی سلێمانی: ژمارە ١١ی ساڵی ١، ساڵی ١٩٦٩ی زایینی.
- گۆڤاری نووسەری کوردستان: گۆڤاری یەکێتیی نووسەرانی کوردستان، ژمارە ١٦، پاییزی ١٩٨٩.
- گۆڤاری نووسەری نوێ: ژمارە ٥ی خولی دوای ڕاپەڕینی ئەیلوولی ساڵی ١٩٩٨.
- گۆڤاری هایا: ژمارە ٤ و ٥ی پاییزی ١٣٩٢ (٢٠١٣).
- گۆڤاری هەڵەبجە: ژمارە ٣ و ٤ی ساڵی ١٩٩٩.
- گۆڤاری دیاری کوردستان: ژمارە ٢٧ی ١٨ی حوزەیرانی ساڵی ١٩٢٥.
- گۆڤاری دیاری کوردستان: ژمارە ٧ی ساڵی ١٩٢٥.
- گۆڤاری بەیان: ژمارە ٥٢ی تشرینی دووەمی ١٩٧٨.

لەم دیوانەدا ڕەچاوی ئەوە کراوە شیعرەکان لە دەستنووسێک یان چەند دەستنووسێکەوە وەربگیرێت و تەواوترینیان بەسەرچاوە بکرێت و ئەوانی تر لە پەراوێزدا وشە بە وشە نووسراون و بەراورد کراون و دەقێکی تەواومان لە نوسخەکان دروست کردووە. هەندێک شیعر کە لە نوسخەکاندا نەبووە و تەنیا لە دیوانەکاندا هەبووە، باشترینیان بەسەرچاوە کراوە و هەرهەڵە وکەموکورتییەکیشی تێدا بووبێت، بەپێی بیروبۆچوون و تێڕوانینی خۆمان بۆ دەقەکە و پەیبردنمان بۆ ڕاستییەکەی لەژێر ڕۆشنایی بەڵگەی ڕەوانبێژی، عەرووزی، زمانی و واتاییدا ڕاستمان کردووەتەوە و لە پەراوێزیشدا ئاماژەمان بۆ کردووە. هەندێک شیعریش هەرخۆیان لە نوسخەکاندا ناتەواوبوون و هیچ چارەیەکمان بۆ ساغکردنەوەیان نەدیتۆتەوە و هەروەکو خۆی هێشتوومانەتەوە. شیعر هەبووە...